ORTAÖĞRETİM

DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ

11. SINIF

Ders Kitabı

Yazarlar
Gülişe GÜNDÜZ
Süleyman EMİROĞLU
Yasemin ÇOBAN

DEVLET KİTAPLARI
....., ..., 2025

MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI YAYINLARI .....: 9233
YARDIMCI VE KAYNAK KİTAPLAR DİZİSİ .....: 1919

Her hakkı saklıdır ve Millî Eğitim Bakanlığına aittir. Kitabın metin, soru ve şekilleri kısmen de olsa hiçbir surette alınıp yayımlanamaz.

HAZIRLAYANLAR

Editör
Prof. Dr. İsmail SAĞLAM

Dil Uzmanı
Mehmet Emin SARIKAYA

Ölçme ve Değerlendirme Uzmanı
Sami KAYA

Program Geliştirme Uzmanı
Sinan SEÇKİN

Rehberlik Uzmanı
Kenan PINARBAŞI

Görsel Tasarımcı
Gönül KAYA

Çoklu Ortam Tasarımcısı
Mustafa Vural

ISBN 978-975-11-7743-8

Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulunun 28.12.2023 gün ve 118 sayılı kararı ile sayılı Kurul kararı ile 2024-2025 öğretim yılından itibaren 5 (beş) yıl süre ile Ders Kitabı olarak kabul edilmiştir.
Kurulca bu kitabın kabul edilmiş olması ders kitabından yayınevi ve yazarın sorumluluğunu kaldırmaz.

İSTİKLÂL MARŞI

Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak;
Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak.
O benim milletimin yıldızıdır, parlayacak;
O benimdir, o benim milletimindir ancak.

Çatma, kurban olayım, çehreni ey nazlı hilâl!
Kahraman ırkıma bir gül! Ne bu şiddet, bu celâl?
Sana olmaz dökülen kanlarımız sonra helâl.
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl.

Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım.
Hangi çılgın bana zincir vuracakmış? Şaşarım!
Kükremiş sel gibiyim, bendimi çiğner, aşarım.
Yırtarım dağları, enginlere sığmam, taşarım.

Garbın âfâkını sarmışsa çelik zırhlı duvar,
Benim iman dolu göğsüm gibi serhaddim var.
Ulusun, korkma! Nasıl böyle bir imanı boğar,
Medeniyyet dediğin tek dişi kalmış canavar?

Arkadaş, yurduma alçakları uğratma sakın;
Siper et gövdeni, dursun bu hayâsızca akın.
Doğacaktır sana va'dettiği günler Hakk'ın;
Kim bilir, belki yarın, belki yarından da yakın.

Bastığın yerleri toprak diyerek geçme, tanı:
Düşün altındaki binlerce kefensiz yatanı.
Sen şehit oğlusun, incitme, yazıktır, atanı:
Verme, dünyaları alsan da bu cennet vatanı.

Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki feda?
Şüheda fışkıracak toprağı sıksan, şüheda!
Cânı, cânânı, bütün varımı alsın da Huda,
Etmesin tek vatanımdan beni dünyada cüda.

Ruhumun senden İlâhî, şudur ancak emeli:
Değmesin mabedimin göğsüne nâmahrem eli.
Bu ezanlar -ki şehadetleri dinin temeli-
Ebedî yurdumun üstünde benim inlemeli.

O zaman vecd ile bin secde eder -varsa- taşım,
Her cerîhamdan İlâhî, boşanıp kanlı yaşım,
Fışkırır ruh-ı mücerret gibi yerden na'şım;
O zaman yükselerek arşa değer belki başım.

Dalgalan sen de şafaklar gibi ey şanlı hilâl!
Olsun artık dökülen kanlarımın hepsi helâl.
Ebediyyen sana yok, ırkıma yok izmihlâl;
Hakkıdır hür yaşamış bayrağımın hürriyyet;
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl!

Mehmet Âkif Ersoy

GENÇLİĞE HİTABE

Ey Türk gençliği! Birinci vazifen, Türk istiklâlini, Türk Cumhuriyetini, ilelebet muhafaza ve müdafaa etmektir.

Mevcudiyetinin ve istikbalinin yegâne temeli budur. Bu temel, senin en kıymetli hazinendir. İstikbalde dahi, seni bu hazineden mahrum etmek isteyecek dâhilî ve hâricî bedhahların olacaktır. Bir gün, istiklâl ve cumhuriyeti müdafaa mecburiyetine düşersen, vazifeye atılmak için, içinde bulunacağın vaziyetin imkân ve şeraitini düşünmeyeceksin! Bu imkân ve şerait, çok namüsait bir mahiyette tezahür edebilir. İstiklâl ve cumhuriyetine kastedecek düşmanlar, bütün dünyada emsali görülmemiş bir galibiyetin mümessili olabilirler. Cebren ve hile ile aziz vatanın bütün kaleleri zapt edilmiş, bütün tersanelerine girilmiş, bütün orduları dağıtılmış ve memleketin her köşesi bilfiil işgal edilmiş olabilir. Bütün bu şeraitten daha elîm ve daha vahim olmak üzere, memleketin dâhilinde iktidara sahip olanlar gaflet ve dalâlet ve hattâ hıyanet içinde bulunabilirler. Hattâ bu iktidar sahipleri şahsî menfaatlerini, müstevlîlerin siyasî emelleriyle tevhit edebilirler. Millet, fakr u zaruret içinde harap ve bîtap düşmüş olabilir.

Ey Türk istikbalinin evlâdı! İşte, bu ahval ve şerait içinde dahi vazifen, Türk istiklâl ve cumhuriyetini kurtarmaktır. Muhtaç olduğun kudret, damarlarındaki asil kanda mevcuttur.

Mustafa Kemal Atatürk

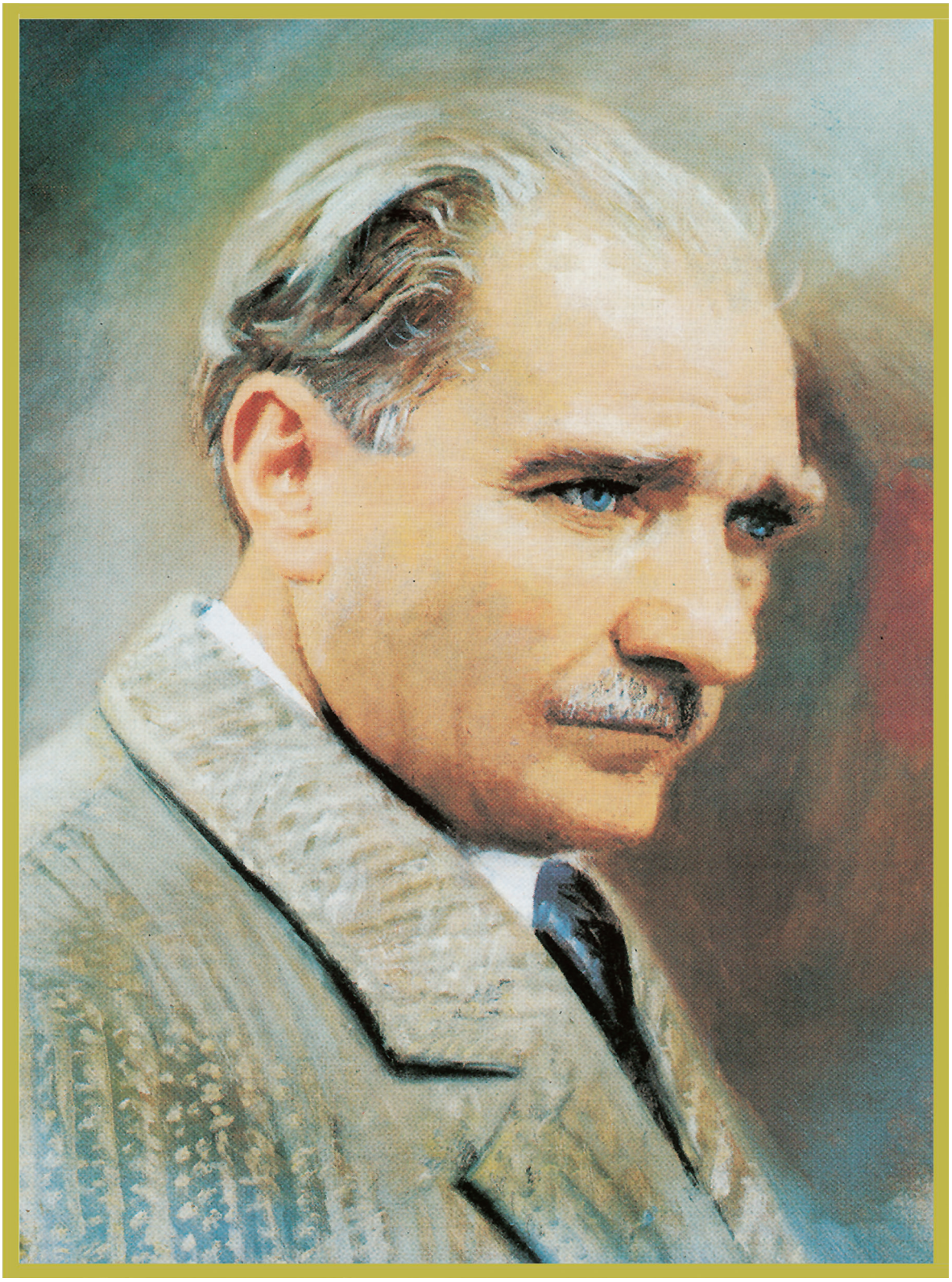

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK

İÇİNDEKİLER

DÜNYA VE AHİRET

VAROLUŞUN VE HAYATIN ANLAMI 14
AHİRET ÂLEMİ 21
AHİRETE UĞURLAMA 29
KUR'AN'DAN MESAJLAR: BAKARA SURESİ 153-157. AYETLER ... 34
1. ÜNİTE ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME 38

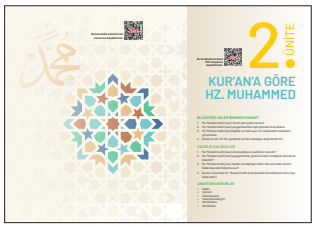

KUR'AN'A GÖRE HZ. MUHAMMED

HZ. MUHAMMED'İN ŞAHSİYETİ 44
HZ. MUHAMMED'İN PEYGAMBERLİK YÖNÜ 53
HZ. MUHAMMED'E BAĞLILIK VE İTAAT 59
KUR'AN'DAN MESAJLAR: AHZAB SURESİ 45-46. AYETLER 65
2. ÜNİTE ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME 68

KUR'AN'DA BAZI KAVRAMLAR

İSLAM'IN AYDINLIK YOLU: HİDAYET 74
ALLAH'I GÖRÜYORMUŞÇASINA YAŞAMAK: İHSAN 75
ALLAH İÇİN SAMİMİYET: İHLAS 78
ALLAH'IN EMİR VE YASAKLARINA RİAYET: TAKVA 79
DOSDOĞRU YOL: SIRATIMÜSTAKİM 80
ALLAH YOLUNDA MÜCAHEDE: CİHAT 82
İYİ, DOĞRU VE GÜZEL DAVRANIŞ: SALİH AMEL 84
KUR'AN'DAN MESAJLAR: KEHF SURESİ 107-110. AYETLER 89
3. ÜNİTE ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME 92

İNANÇLA İLGİLİ MESELELER

İNANÇLA İLGİLİ FELSEFİ YAKLAŞIMLAR 98
YENİ DİNÎ HAREKETLER 113
KUR'AN'DAN MESAJLAR: ENAM SURESİ 59. AYET VE LOKMAN SURESİ 27. AYET 118
4. ÜNİTE ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME 120

YAHUDİLİK VE HRİSTİYANLIK

YAHUDİLİK 126
HRİSTİYANLIK 138
5. ÜNİTE ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME 148

SÖZLÜK 151
CEVAP ANAHTARI 153
KAYNAKÇA 154
GÖRSEL VE GENEL AĞ KAYNAKÇASI 156
TÜRKİYE'NİN MÜLKİ İDARE BÖLÜMLERİ İLE KARA VE DENİZ KOMŞULARI HARİTASI 157
TÜRK DÜNYASI HARİTASI 159

ORGANİZASYON ŞEMASI

Ünite Özeti Karekodu
Üniteyle ilgili özet bilgilerin yer aldığı belgeye bu karekoddan ulaşılır.

Ünite İçeriği
Ünitenin PDF'sine bu karekod ile ulaşılır.

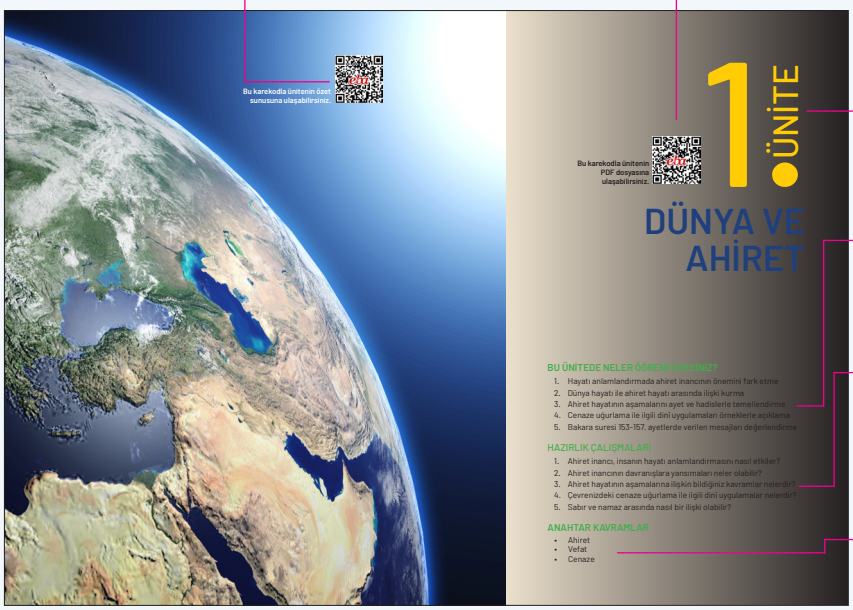

Ünite Numarası ve Adı

Bu Ünitede Neler Öğreneceksiniz?
Ünitede yer alan konular bu bölümde yer alır.

Hazırlık Çalışmaları
Öğrencilerin kazanımlarla ilgili hazır bulunuşluklarını ölçen sorular bu bölümde yer alır.

Anahtar Kavramlar
Öğrencilerin konu içinde öğreneceği temel kavramlar bu bölümde yer alır.

Ana Başlık
Ünitedeki konu başlıkları bu bölümde yer alır.

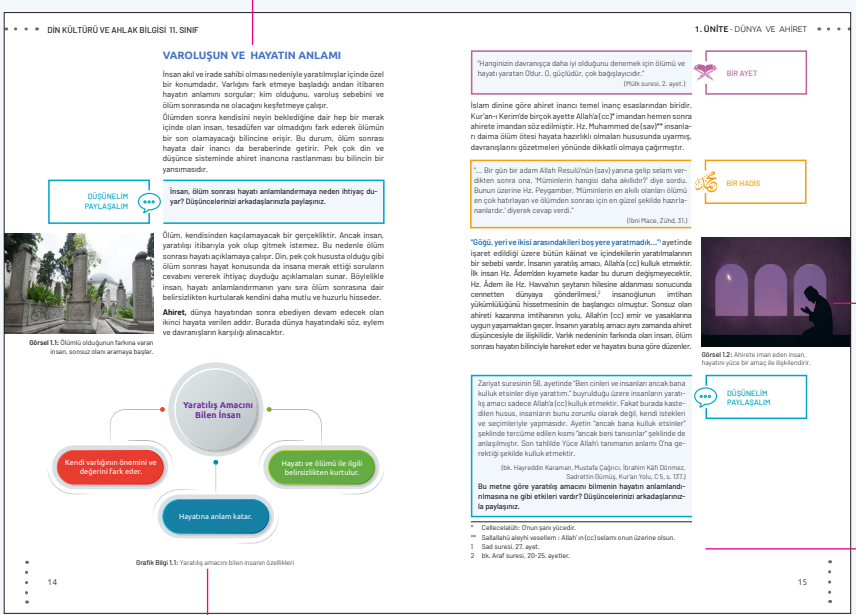

Görsel
Konunun anlaşılmasına katkıda bulunacak görsellerin yer aldığı bölüm.

Dipnotlar
İçeriğin hazırlanmasında kullanılan kaynakların yer aldığı bölüm.

Grafik Bilgi
Bilgi birikimlerinin görsel olarak sergilendiği grafik bilgi bölümü.

ORGANİZASYON ŞEMASI

Ara Değerlendirme

Konuyla ilgili öğrenilen bilgi ve kazanılan becerilerin ölçüldüğü çalışmaların yer aldığı bölüm.

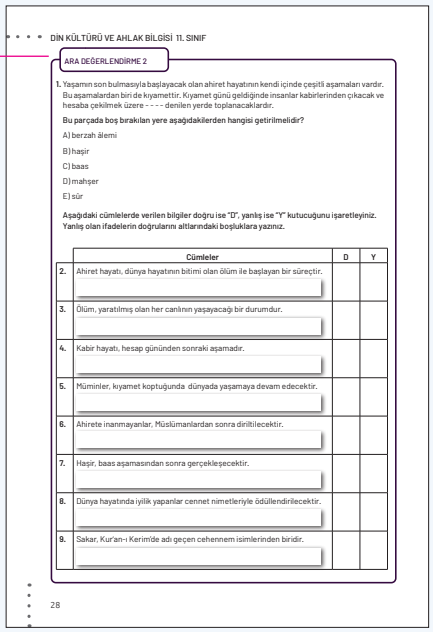

DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ 11. SINIF

ARA DEĞERLENDİRME 2

1. Yaşamın son bulmasıyla başlayacak olan ahiret hayatının kendi içinde çeşitli aşamaları vardır. Bu aşamalardan biri de kıyametttir. Kıyamet günü geldiğinde insanlar kabirlerinden çıkacak ve hesaba çekilmek üzere - - - - denilen yerde toplanacaklardır.

Bu parçada boş bırakılan yere aşağıdakilerden hangisi getirilmelidir?

A) berzah âlemi
B) haşir
C) baas
D) mahşer
E) sûr

Aşağıdaki cümlelerde verilen bilgiler doğru ise "D", yanlış ise "Y" kutucuğunu işaretleyiniz. Yanlış olan ifadelerin doğrularını altlarındaki boşluklara yazınız.

	Cümleler	D	Y
2.	Ahiret hayatı, dünya hayatının bitimi olan ölüm ile başlayan bir süreçtir.		
3.	Ölüm, yaratılmış olan her canlının yaşayacağı bir durumdur.		
4.	Kabir hayatı, hesap gününden sonraki aşamadır.		
5.	Müminler, kıyamet koptuğunda dünyada yaşamaya devam edecektir.		
6.	Ahirete inanmayanlar, Müslümanlardan sonra diriltilecektir.		
7.	Haşir, baas aşamasından sonra gerçekleşecektir.		
8.	Dünya hayatında iyilik yapanlar cennet nimetleriyle ödüllendirilecektir.		
9.	Sakar, Kur'an-ı Kerim'de adı geçen cehennem isimlerinden biridir.		

28

Etkinlik

Üst zihinsel becerilerle ilgili aktivitelerin yer aldığı bölüm.

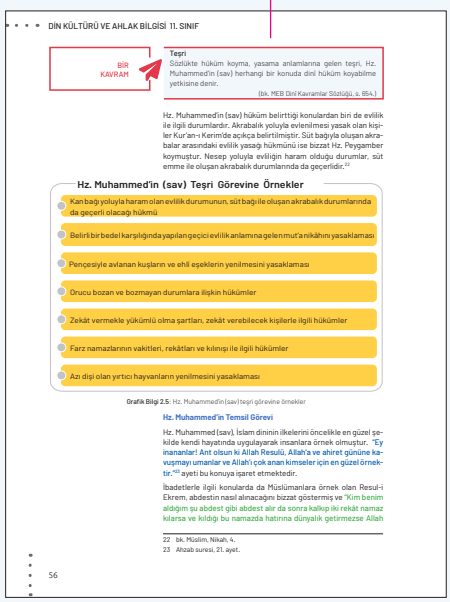

DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ 11. SINIF

BİR KAVRAM

Teşri
Sözlükte hüküm koyma, yasama anlamlarına gelen teşri, Hz. Muhammed'in (sav) herhangi bir konuda dinî hüküm koyabilme yetkisine denir.
(bk. MEB Dinî Kavramlar Sözlüğü, s. 854.)

Hz. Muhammed'in (sav) hüküm belirttiği konulardan biri de evlilik ile ilgili durumlardır. Akrabalık yoluyla evlenilmesi yasak olan kişiler Kur'an-ı Kerim'de açıkça belirtilmiştir. Süt bağıyla oluşan akrabalar arasındaki evlilik yasağı hükmünü ise bizzat Hz. Peygamber koymuştur. Nesep yoluyla evliliğin haram olduğu durumlar, süt emme ile oluşan akrabalık durumlarında da geçerlidir.[22]

Hz. Muhammed'in (sav) Teşri Görevine Örnekler

- Kan bağı yoluyla haram olan evlilik durumunun, süt bağı ile oluşan akrabalık durumlarında da geçerli olacağı hükmü
- Belirli bir bedel karşılığında yapılan geçici evlilik anlamına gelen mut'a nikâhını yasaklaması
- Pençesiyle avlanan kuşların ve ehli eşeklerin yenilmesini yasaklaması
- Orucu bozan ve bozmayan durumlara ilişkin hükümler
- Zekât vermekle yükümlü olma şartları, zekât verebilecek kişilerle ilgili hükümler
- Farz namazlarının vakitleri, rekâtları ve kılınışı ile ilgili hükümler
- Azı dişi olan yırtıcı hayvanların yenilmesini yasaklaması

Grafik Bilgi 2.5: Hz. Muhammed'in (sav) teşri görevine örnekler

Hz. Muhammed'in Temsil Görevi

Hz. Muhammed (sav), İslam dininin ilkelerini öncelikle en güzel şekilde kendi hayatında uygulayarak insanlara örnek olmuştur. "Ey inananlar! Ant olsun ki Allah Resulü, Allah'a ve ahiret gününe kavuşmayı umanlar ve Allah'ı çok anan kimseler için en güzel örnektir."[23] ayeti bu konuya işaret etmektedir.

İbadetlerle ilgili konularda da Müslümanlara örnek olan Resul-i Ekrem, abdestin nasıl alınacağını bizzat göstermiş ve "Kim benim aldığım şu abdest gibi abdest alır da sonra kalkıp iki rekât namaz kılarsa ve kildiği bu namazda hatırına dünyalık getirmezse Allah

22 bk. Müslim, Nikah, 4.
23 Ahzab suresi, 21. ayet.

56

Ölçme ve Değerlendirme

Ünite sonunda öğrenilen bilgilerin ve kazanılan becerilerin değerlendirildiği bölüm.

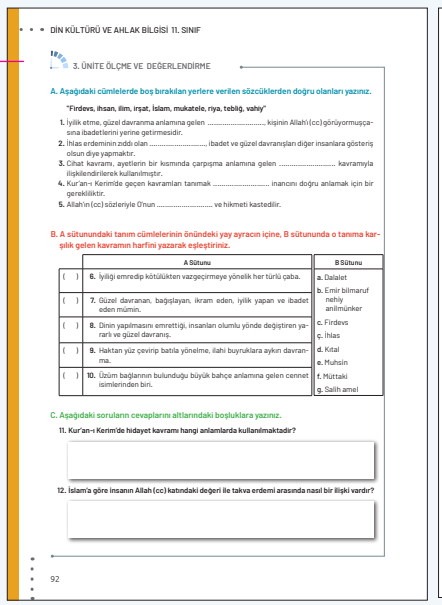

DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ 11. SINIF

3. ÜNİTE ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

A. Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerlere verilen sözcüklerden doğru olanları yazınız.

"Fırdevs, ihsan, ilim, irşat, İslam, mukatele, riya, tebliğ, vahiy"

1. İyilik etme, güzel davranma anlamına gelen ..... kişinin Allah'ı (cc) görüyormuşcasına ibadetlerini yerine getirmesidir.
2. İhlas erdeminin zıddı olan ....., ibadet ve güzel davranışları diğer insanlara gösteriş olsun diye yapmaktır.
3. Cihat kavramı, ayetlerin bir kısmında çarpışma anlamına gelen ..... kavramıyla ilişkilendirilerek kullanılmıştır.
4. Kur'an-ı Kerim'de geçen kavramları tanımak ..... inancını doğru anlamak için bir gerekliliktir.
5. Allah'ın (cc) sözleriyle O'nun ..... ve hikmeti kastedilir.

B. A sütunundaki tanım cümlelerinin önündeki yay ayracın içine, B sütununda o tanıma karşılık gelen kavramın harfini yazarak eşleştiriniz.

	A Sütunu	B Sütunu
( )	6. İyiliği emredip kötülükten vazgeçirmeye yönelik her türlü çaba.	a. Dalalet
( )	7. Güzel davranan, bağışlayan, ikram eden, iyilik yapan ve ibadet eden mümin.	b. Emir bilmaruf nehiy anilmünker
( )	8. Dinin yapılmasını emrettiği, insanları olumlu yönde değiştiren yararlı ve güzel davranış.	c. Fırdevs
( )	9. Haktan yüz çevirip batıla yönelme, ilahi buyruklara aykırı davranma.	ç. İhlas
( )	10. Üzüm bağlarının bulunduğu büyük bahçe anlamına gelen cennet isimlerinden biri.	d. Kital
		e. Muhsin
		f. Müttaki
		g. Salih amel

C. Aşağıdaki soruların cevaplarını altlarındaki boşluklara yazınız.

11. Kur'an-ı Kerim'de hidayet kavramı hangi anlamlarda kullanılmaktadır?

12. İslam'a göre insanın Allah (cc) katındaki değeri ile takva erdemi arasında nasıl bir ilişki vardır?

92

3. ÜNİTE KUR'AN'DA BAZI KAVRAMLAR

22. İslam; insanı inanç, ibadet ve ahlak açısından ele alan bir dindir. Bu nedenle Kur'an-ı Kerim'de geçen birçok kavram, imanın yanı sıra ibadetin yapılış şekli, amacı gibi konular ve ahlakın dıştan gözlemlenebilir biçimi olan davranışlarla ilişkilidir. Örneğin insanın İslam'a göre doğru yolda olması anlamına gelen sıratımüstakim kavramı sadece insanın Allah'a (cc) ortak koşmamasına işaret etmez. Her türlü kötülükten uzak durmak, anne-babaya iyilik etmek ve adaletli olmak gibi birçok güzel davranışı da kapsar. Müminin ibadetlerini en güzel şekilde yerine getirmesi anlamına gelen ihsan kavramı da böyledir. Ahiret gününe iman, affediciliik, yeryüzünde bozgunculuk çıkarmama, güçlükler karşısında Allah'ın (cc) yardımını dileyerek sabretme gibi inanç ve güzel davranışlara karşılık gelir. Allah'ın (cc) bildirdiklerine iman etmenin yanı sıra komşu hakkını gözetmek, faydalı bilgileri öğrenmek için çaba göstermek, ihtiyaç sahiplerine yardım etmek gibi davranışları kapsayan salih amel de aynı kapsamdadır. Kavramların anlamları inanç, ibadet ve davranış konusunda birçok farklı duruma işaret eder. Bu da kavramların, dünya hayatında inanç, ibadet ve davranışlarla ilgili müminlere rehberlik ettiğinin göstergesidir. Şüphesiz ki kavramların bu yol gösterici liği, kıyamete kadar insanlığa kılavuzluk edecek Kur'an-ı Kerim'in kavramlarının tümü için geçerli olan bir özelliktir.

Metne göre aşağıdaki ifadelerden hangisi yanlıştır?

A) Faydalı bilgiler öğrenmek, salih amel kapsamındadır.
B) Salih amel, ihtiyaç sahiplerine yardım etme anlamıyla sınırlıdır.
C) Kavramlar; inanç, ibadet ve davranışlarla ilgili farklı durumlarla ilişkilidir.
D) Sıratımüstakim, birçok güzel davranışa işaret eden bir kavramdır.
E) İhsan, müminlerin ibadetlerinde özenli olmasını ifade eder.

23. "Ey İnananlar! Allah için adaleti ayakta tutup gözeten şahitler olun. Bir topluluğa olan öfkeniz sizi adaletsizliğe sürüklemesin. Adil olun. Bu, Allah'a karşı gelmekten sakınmaya daha yakındır. Allah'tan sakının, doğrusu Allah işlediklerinizden haberdardır."
(Maide suresi, 8. ayet.)

Bu ayetteki altı çizili sözü anlamca karşılayan kavram aşağıdakilerden hangisidir?

A) Cihat
B) Hidayet
C) İhlas
D) İhsan
E) Takva

Üniteyle ilgili ek soru içeriğine bu karekoddan ulaşabilirsiniz.

95

E-İçerik (Ölçme ve Değerlendirme)

Öğrenilen bilgilerin ve kazanılan becerilerin ölçülmesine katkıda bulunacak ek sorulara bu karekoddan ulaşılır.

ORGANİZASYON ŞEMASI

BİR AYET	Konuyu destekleyecek ayetlerin yer aldığı bölüm.
BİR AYET BİR YORUM	Kazanımla ilgili bazı ayetlerin tefsirlerine yer verilen bölüm.
BİLGİ KUTUSU	Öğrenmeyi destekleyecek bilgilerin yer aldığı bölüm.
BİR KAVRAM	Ünite kavramlarının dışında konunun anlaşılmasına katkıda bulunacak kavramların yer aldığı bölüm.
BİR HADİS	Konuyu destekleyecek hadislerin yer aldığı bölüm.
BİR HADİS BİR YORUM	Hadisleri anlama ve yorumlama becerilerini geliştirecek etkinliklerin yer aldığı bölüm.
DÜŞÜNELİM PAYLAŞALIM	Kişisel ve zihinsel aktivitelerin ardından birlikte yapılacak etkinliklerin yer aldığı bölüm.
ETKİNLİK	Üst zihinsel becerilerle ilgili aktivitelerin yer aldığı bölüm.
KUR'AN-I KERİM'İ ANLAYALIM	Kur'an-ı Kerim mealini kullanma ve yorumlama becerilerini geliştirici etkinliklerin yer aldığı bölüm.
OKUYALIM	Konuyu destekleyecek okuma metinlerinin yer aldığı bölüm.
ŞİİR DİLİYLE	Öğrenme ortamını zenginleştirecek etkinliğin yer aldığı bölüm (Bu bölümdeki metinler yazıldığı dönemin yazım ve noktalama kurallarına sadık kalınarak alınmıştır.).
YORUMLAYALIM	Yorumlama becerilerini geliştirecek etkinliklerin yer aldığı bölüm.

ORGANİZASYON ŞEMASI

ARA DEĞERLENDİRME

Konuyla ilgili öğrenilen bilgi ve kazanılan becerilerin ölçüldüğü çalışmaların yer aldığı bölüm.

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

Konuyla ilgili öğrenilen bilgi ve kazanılan becerilerin ünite sonunda ölçüldüğü çalışmaların yer aldığı bölüm.

Konu ile ilgili ayetlerin örnek okunuşuna ve tefsirine ulaşılabilecek karekodun yer aldığı bölüm.

Bir sonraki sayfada devam eden içeriğe yönlendiren işaret.

KISALTMALAR

as	aleyhisselam	MS	Milattan sonra
bk.	bakınız	ra	[Allah (cc) ondan razı olsun.]
C	cilt	s.	sayfa
cc	cellecelalüh	S	Sayı
çev.	çeviren	ss.	Sayfalar arası
DİB	Diyanet İşleri Başkanlığı	sav	Sallallahü aleyhi vesellem
ed.	editör	TDK	Türk Dil Kurumu
E.S.	Erişim saati	TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
E.T.	Erişim tarihi	ts.	tarihsiz
md.	Madde	vb.	ve benzeri
MEB	Millî Eğitim Bakanlığı	vd.	ve devamı, ve diğerleri
MÖ	Milattan önce		

*Kitap genelinde;

- Kısaltmalar ve içerik yazımında Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Kavramları Yazım Kılavuzu ve Türk Dil Kurumu Kısaltmalar Dizini,
- Başlık ve kavramların kullanımında MEB Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı,
- Ayetlerde Diyanet İşleri Başkanlığının meal ve tefsirleri kullanılmıştır.

*E-içeriklere karekod okutularak ya da karekodun üzerine tıklayarak ulaşılabilir.

Bu karekodla ünitenin özet sunusuna ulaşabilirsiniz.

1 ÜNİTE

Bu karekodla ünitenin PDF dosyasına ulaşabilirsiniz.

DÜNYA VE AHİRET

BU ÜNİTEDE NELER ÖĞRENECEKSİNİZ?

1. Hayatı anlamlandırmada ahiret inancının önemini fark etme
2. Dünya hayatı ile ahiret hayatı arasında ilişki kurma
3. Ahiret hayatının aşamalarını ayet ve hadislerle temellendirme
4. Cenaze uğurlama ile ilgili dinî uygulamaları örneklerle açıklama
5. Bakara suresi 153-157. ayetlerde verilen mesajları değerlendirme

HAZIRLIK ÇALIŞMALARI

1. Ahiret inancı, insanın hayatı anlamlandırmasını nasıl etkiler?
2. Ahiret inancının davranışlara yansımaları neler olabilir?
3. Ahiret hayatının aşamalarına ilişkin bildiğiniz kavramlar nelerdir?
4. Çevrenizdeki cenaze uğurlama ile ilgili dinî uygulamalar nelerdir?
5. Sabır ve namaz arasında nasıl bir ilişki olabilir?

ANAHTAR KAVRAMLAR

- Ahiret
- Vefat
- Cenaze

VAROLUŞUN VE HAYATIN ANLAMI

İnsan akıl ve irade sahibi olması nedeniyle yaratılmışlar içinde özel bir konumdadır. Varlığını fark etmeye başladığı andan itibaren hayatın anlamını sorgular; kim olduğunu, varoluş sebebini ve ölüm sonrasında ne olacağını keşfetmeye çalışır.

Ölümden sonra kendisini neyin beklediğine dair hep bir merak içinde olan insan, tesadüfen var olmadığını fark ederek ölümün bir son olamayacağı bilincine erişir. Bu durum, ölüm sonrası hayata dair inancı da beraberinde getirir. Pek çok din ve düşünce sisteminde ahiret inancına rastlanması bu bilincin bir yansımasıdır.

DÜŞÜNELİM PAYLAŞALIM

İnsan, ölüm sonrası hayatı anlamlandırmaya neden ihtiyaç duyar? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

Görsel 1.1: Ölümlü olduğunun farkına varan insan, sonsuz olanı aramaya başlar.

Ölüm, kendisinden kaçılamayacak bir gerçekliktir. Ancak insan, yaratılışı itibarıyla yok olup gitmek istemez. Bu nedenle ölüm sonrası hayatı açıklamaya çalışır. Din, pek çok hususta olduğu gibi ölüm sonrası hayat konusunda da insana merak ettiği soruların cevabını vererek ihtiyaç duyduğu açıklamaları sunar. Böylelikle insan, hayatı anlamlandırmanın yanı sıra ölüm sonrasına dair belirsizlikten kurtularak kendini daha mutlu ve huzurlu hisseder.

Ahiret, dünya hayatından sonra ebediyen devam edecek olan ikinci hayata verilen addır. Burada dünya hayatındaki söz, eylem ve davranışların karşılığı alınacaktır.

Grafik Bilgi 1.1: Yaratılış amacını bilen insanın özellikleri

"Hanginizin davranışça daha iyi olduğunu denemek için ölümü ve hayatı yaratan O'dur. O, güçlüdür, çok bağışlayıcıdır."

(Mülk suresi, 2. ayet.)

BİR AYET

İslam dinine göre ahiret inancı temel inanç esaslarından biridir. Kur'an-ı Kerim'de birçok ayette Allah'a (cc)* imandan hemen sonra ahirete imandan söz edilmiştir. Hz. Muhammed de (sav)** insanları daima ölüm ötesi hayata hazırlıklı olmaları hususunda uyarmış, davranışlarını gözetmeleri yönünde dikkatli olmaya çağırmıştır.

"... Bir gün bir adam Allah Resulü'nün (sav) yanına gelip selam verdikten sonra ona, 'Müminlerin hangisi daha akıllıdır?' diye sordu. Bunun üzerine Hz. Peygamber, 'Müminlerin en akıllı olanları ölümü en çok hatırlayan ve ölümden sonrası için en güzel şekilde hazırlananlardır.' diyerek cevap verdi."

(İbni Mace, Zühd, 31.)

BİR HADİS

"Göğü, yeri ve ikisi arasındakileri boş yere yaratmadık..."[1] ayetinde işaret edildiği üzere bütün kâinat ve içindekilerin yaratılmalarının bir sebebi vardır. İnsanın yaratılış amacı, Allah'a (cc) kulluk etmektir. İlk insan Hz. Âdem'den kıyamete kadar bu durum değişmeyecektir. Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın şeytanın hilesine aldanması sonucunda cennetten dünyaya gönderilmesi,[2] insanoğlunun imtihan yükümlülüğünü hissetmesinin de başlangıcı olmuştur. Sonsuz olan ahireti kazanma imtihanının yolu, Allah'ın (cc) emir ve yasaklarına uygun yaşamaktan geçer. İnsanın yaratılış amacı aynı zamanda ahiret düşüncesiyle de ilişkilidir. Varlık nedeninin farkında olan insan, ölüm sonrası hayatın bilinciyle hareket eder ve hayatını buna göre düzenler.

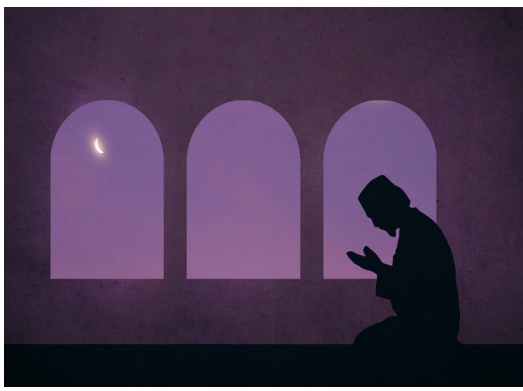

Görsel 1.2: Ahirete iman eden insan, hayatını yüce bir amaç ile ilişkilendirir.

Zariyat suresinin 56. ayetinde "Ben cinleri ve insanları ancak bana kulluk etsinler diye yarattım." buyrulduğu üzere insanların yaratılış amacı sadece Allah'a (cc) kulluk etmektir. Fakat burada kastedilen husus, insanların bunu zorunlu olarak değil, kendi istekleri ve seçimleriyle yapmasıdır. Ayetin "ancak bana kulluk etsinler" şeklinde tercüme edilen kısmı "ancak beni tanısınlar" şeklinde de anlaşılmıştır. Son tahlilde Yüce Allah'ı tanımanın anlamı O'na gerektiği şekilde kulluk etmektir.

(bk. Hayreddin Karaman, Mustafa Çağrıcı, İbrahim Kâfi Dönmez, Sadrettin Gümüş, Kur'an Yolu, C 5, s. 137.)

Bu metne göre yaratılış amacını bilmenin hayatın anlamlandırılmasına ne gibi etkileri vardır? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

DÜŞÜNELİM PAYLAŞALIM

* Cellecelalüh: O'nun şanı yücedir.

** Sallallahü aleyhi vesellem : Allah' ın (cc) selamı onun üzerine olsun.

1 Sad suresi, 27. ayet.

2 bk. Araf suresi, 20-25. ayetler.

Ahiret inancı, hayata ve ölüme dair temel meselelerin çözüme kavuşturulmasına yardımcı olur. Bunun yanında son varış yerinin neresi olacağına dair akla gelebilecek soruların cevaplanmasına katkıda bulunur. Kur'an-ı Kerim'de dünya hayatının geçiciliği hatırlatılarak ahiret hayatının sürekli ve kalıcı olduğuna vurgu yapılmıştır. Ancak insan, dünyayı tercih ederek daha hayırlı olan ahiret hayatını terk etme eğilimindedir.[3] Ebedîlik arzusuyla dünyaya aşırı bağlanan insan, ölümü tamamen yok olmakla ilişkilendirdiği için ahireti görmezden gelir. Sonrasında inkâra düşüp tamamen Allah'tan (cc) uzaklaşır.[4] Kur'an-ı Kerim'de **"Kim ahiret kazancını isterse onun bu kazancını artırırız, kim dünya kazancını tercih ederse ona da bundan veririz ama onun ahirette hiçbir nasibi olmaz."**[5] buyrularak ahiret ile bağlarını koparan bu kişilerin nasibinin dünya ile sınırlı kalacağı bildirilmiştir.

BİR AYET

"Bilin ki dünya hayatı ancak bir oyun, bir eğlence, bir süs, aranızda karşılıklı bir övünme, çok mal ve evlat sahibi olma yarışından ibarettir (Nihayet hepsi yok olur gider.). Tıpkı şöyle: Bir yağmur ki bitirdiği bitki çiftçilerin hoşuna gider. Sonra kurumaya yüz tutar da sen onu sararmış olarak görürsün. Sonra da çer çöp olur. Ahirette ise (dünyadaki amele göre ya) çetin bir azap ve (ya) Allah'ın mağfiret ve rızası vardır. Dünya hayatı, aldanış metaından başka bir şey değildir."

(Hadid suresi, 20. ayet.)

Görsel 1.3: İslam dininin ilkelerine uygun yaşayanlar ölümün bir son olmadığını bilirler.

İslam dinine göre inananların bu dünyadaki nihai hedefi ahiret mutluluğunu kazanmak olmalıdır. Dünya hayatı ahirete bir hazırlık aşaması niteliğindedir. İman edenler, ahireti yok sayanların aksine ölümün bir son değil, gerçekte Allah'a (cc) kavuşmanın başlangıcı anlamına geldiğinin farkındadır. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de ölüm ve ahiret hayatı "buluşmak, sevdiğine kavuşmak" anlamlarında kullanılmıştır.[6]

Ahirete iman eden insan, kendisini mutlak yokluğun beklemediğini bilir. Yüce Allah'ın **"İşte ahiret yurdu. Biz onu yeryüzünde büyüklük taslamayan ve bozgunculuk çıkarmayanlara has kılarız..."**[7] ayetiyle işaret ettiği kimselerden olmayı gaye edinir. Ölümün hissettirdiği korku, kaygı gibi olumsuz duygularla başa çıkabilir ve ahiret hayatının kalıcı iyiliğine talip olur.

3 bk. Hadid suresi, 20. ayet; Kıyamet suresi, 20-21. ayetler; Âlâ suresi, 17. ayet.
4 bk. Gazali, İhyaü Ulumi'd-Din, C 4, s. 1081.
5 Şûra suresi, 20. ayet.
6 bk. Kehf suresi, 110. ayet; Enam suresi, 31. ayet; Bekir Topaloğlu, "Ahiret", TDV İslam Ansiklopedisi, C 1, s. 544.
7 Kasas suresi, 83. ayet.

BİR AYET
BİR YORUM

"Allah'ın sana verdiği şeylerde ahiret yurdunu ara. Dünyadan da nasibini unutma! Allah'ın sana iyilik yaptığı gibi sen de iyilik yap ve yeryüzünde bozgunculuk isteme. Çünkü Allah bozguncuları sevmez."

(Kasas suresi, 77. ayet.)

Bu ayette iman edenlerin, ahireti dünya hayatının devamı olarak görüp istek ve beklentilerini bu dünya ile sınırlamamaları gerektiği vurgulanmıştır. Müminler dünya ve ahiret hayatı arasında denge kurmalıdır. Allah'ın yaptığı (cc) iyiliklere karşılık iyi bir kul olmaya çalışmalı, yeryüzünde bozgunculuk istemekten kaçınmalıdır.

İslam'ın temel ilkelerinden olan ahiret inancı, hayata ve ölüme dair temel soruları cevaplamak suretiyle kişiye bütünlüklü bir hayat görüşü kazandırır. Yeniden dirilişin varlığına inananlar, dünya nimetlerinin cazibesine kapılmadan ahiretin sonsuz nimetlerini kazanmaya çalışırlar. Bu bakış açısı sayesinde müminler, dünya ve ahiret arasında denge kurarak sorumluluklarının farkında olur. Kur'an-ı Kerim'de "Sizi boşuna yarattığımızı ve hakikaten huzurumuza geri getirilmeyeceğinizi mi sandınız?"[8] buyrularak insanın bu dünyada yaptıklarının ahirette değerlendirileceği bildirilmiştir. İman edenler de bu uyarının farkında olarak her anını Yüce Allah'ın rızasına uygun yaşar. Sonuç olarak İslam dini, ahiret bilinci çerçevesinde doğru yaşama yolunu göstererek iman edenlerin ebedî âlemde kurtuluşa erenlerden olmalarını sağlar.

Görsel 1.4: İslam inancına göre inananlar, ahirette dünya nimetlerinin daha iyisine kavuşacakları bir hayat yaşayacaktır.

BİR HADİS
BİR YORUM

Hz. Muhammed (sav) insanın hesaba çekileceği şeyler konusunda şöyle buyurmuştur:

"Kıyamet gününde insanoğlu şu beş şeyden hesaba çekilmedikçe Rabb'inin huzurundan bir yere kımıldayamaz:

Ömrünü nerede ve nasıl geçirdiğinden,
Gençliğini nerede geçirdiğinden,
Malını nereden kazandığından,
Malını nerede harcadığından,
Bildiği ile amel edip etmediğinden."

(Tirmizi, Sıfatü'l-kıyame, 1.)

Hz. Muhammed'in (sav) bu hadiste işaret ettiği gibi dünya hayatı ahirete hazırlanmak için imtihan yeridir. Bu sebeple dünya hayatının asıl gayesi, ahiret mutluluğunu kazanmak olmalıdır.Ahirete inanan insan dünyadaki amelleri ile ahireti kazanmaya çalışır. Çünkü nihai varış noktası ahirettir.

8 Müminun suresi, 115. ayet.

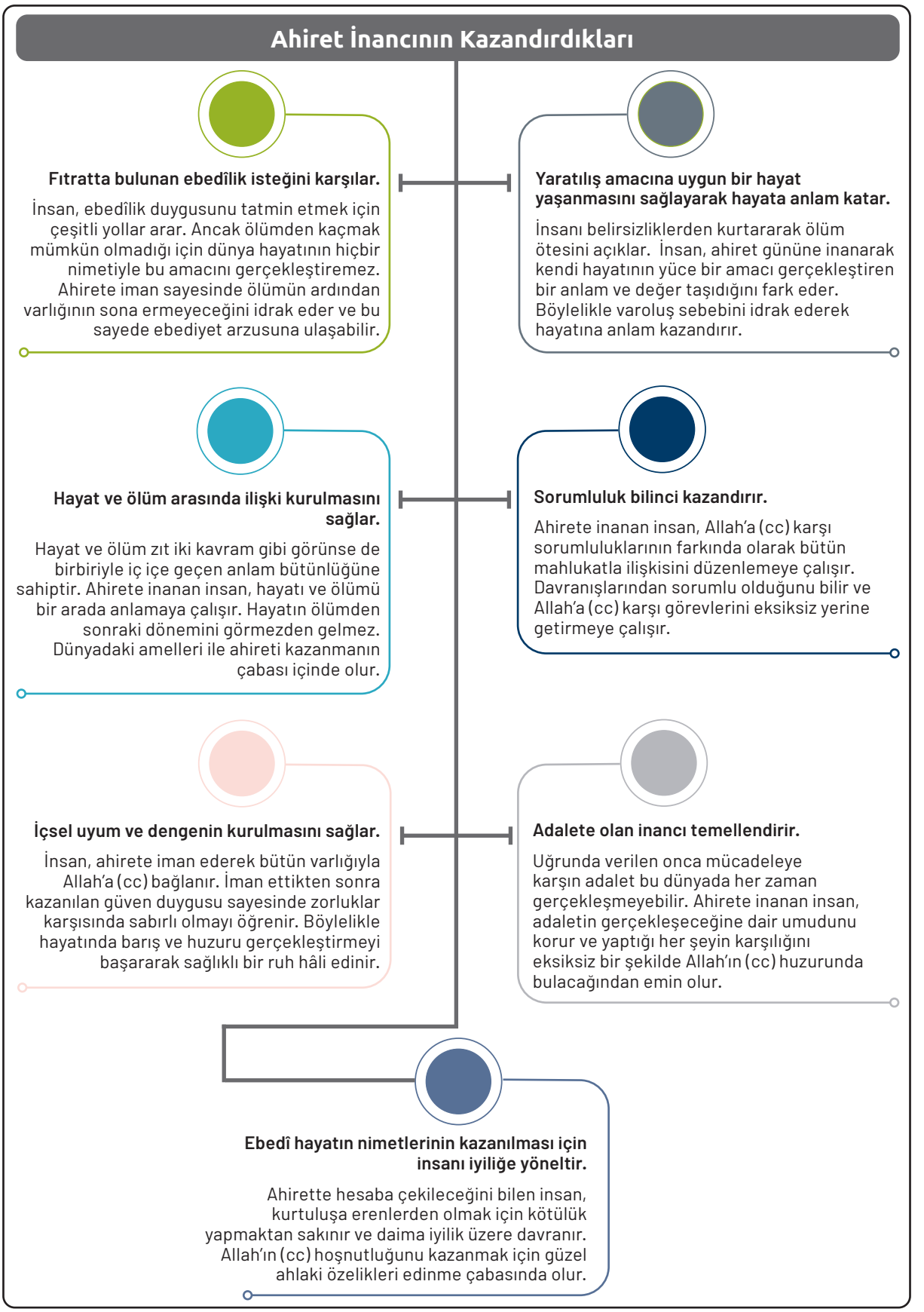

Grafik Bilgi 1.2: Ahiret inancının kazandırdıkları

ŞİİR DİLİYLE

Ölüm Başucumda

Ölüm başucumda
Bir melek elini uzatıyor bana

Yapayalnız
Bir yolculuk

Ruhların beklediği bir yer var
Orda
Bir sığır gözü gibi bakıyor bana
Ölüm
Neden örtülerin altındasın, hadi çık
Görün bana,
(...)

(Cahit Zarifoğlu, Şiirler, s. 534.)
(Metin, yazıldığı dönemin yazım noktalama kurallarına sadık kalınarak ve kısaltılarak alınmıştır.)

ARA DEĞERLENDİRME 1

1 ve 2. soruları aşağıdaki metne göre cevaplayınız.

Akıllı insan, ahireti unutup dünya hayatının cazibesine aldanmamaya özen gösterendir. Her ne kadar hayat bu dünyada başlıyor olsa da bütünüyle onunla bitmemektedir. Sonsuz hayatın bir bölümünü oluşturan dünya hayatının yaratılış amacını bilip ona göre yaşamak gerekir. Yüce Allah'ın bu dünyada var ettiği sayısız nimetlerin değerinin bilinip şükrünün yerine getirilmesi tutulabilecek en doğru yoldur. Bu şükür kapsamında nimetler, ilahi buyruğun gösterdiği yolda en iyi şekilde değerlendirilmelidir. Nihayetinde ahirette ebedî mutluluğun kazanılıp Allah'ın (cc) rızasının elde edilmesi, dünya hayatının hakikatinin bilinip her anının buna uygun yaşanmasına bağlıdır. Konuyla ilgili Muhammed suresinin 36. ayetinde şöyle buyrulmuştur: "Doğrusu dünya hayatı ancak bir oyun ve eğlencedir. Eğer iman eder ve sakınırsanız Allah size mükâfatınızı verir..."

(bk. Lütfi Doğan, Sünnetin Işığında İslam Ahlakının Esasları, ss. 276-277.)

1. Bu metne göre dünya hayatının amacı nedir?

2. "İki cihanda yüzü ak olmak" **ifadesini bu metnin ana fikri bağlamında yorumlayınız.**

A sütunundaki satırlarda verilen ayet açıklamalarının önündeki yay ayracın içine, B sütununda o açıklamaya karşılık gelen ayetin önündeki harfi yazarak eşleştiriniz.

	A Sütunu	B Sütunu
( )	**3.** Dünya nimetleri hem inananlara hem de inanmayanlara verilmiştir. Bu, Allah'ın (c.c) koyduğu birtakım yasalara göredir. Ahiret nimetleri ise ancak inananlara verilecektir.	**a.** "Ey kavmim! Şüphesiz bu dünya hayatı ancak gelip geçici bir faydalanmadır. Ahiret ise ebedî olarak kalınacak yerdir." (Mümin suresi, 39. ayet.)
( )	**4.** Ahireti inkâr edenlerin ahiret iyiliğini tercih etmemeleri, ahiret hayatının gerçekliği hakkında kesin bir bilgi sahibi olduklarından değil, yakın ve erişilmesi kolay dünya zevklerine düşkünlükleri sebebiyledir.	**b.** "Hayır, siz çarçabuk geçmekte olanı (dünyayı) seviyorsunuz. Ve ahireti terk edip bırakıyorsunuz." (Kıyamet suresi, 20-21. ayetler.)
( )	**5.** Hayat iyi ve kötü taraflarıyla insanlar için bir denemedir. Ahiret hayatına inanmayanlar kabul etmek istemese de ölüm, herkesi Allah'ın (cc) huzurunda yaptıklarının sonuçlarını görmek üzere bir araya getirecektir.	**c.** "Her kim ahiret kazancını isterse onun kazancını artırırız, her kim de dünya kazancını isterse ona da ondan veririz ancak onun ahirette hiçbir nasibi yoktur." (Şûra suresi, 20. ayet.)
( )	**6.** Dünya ahiretin tarlasıdır. Bu dünyada iman edip salih amel işleyenler yaptıklarının karşılığını ahiret hayatında eksiksiz bir şekilde göreceklerdir. Çünkü bu kişiler, dünyada da ahirette de hakkı görüp tanımanın mutluluğuna erişmişlerdir.	**ç.** "...Kimlerin amel defterleri sağından verilirse işte onlar amel defterlerini okuyacaklar ve en küçük bir haksızlığa uğramayacaklar."Bu dünyada kör olan kimse ahirette de kördür, üstelik iyice yolunu şaşırmıştır." (İsra suresi, 71 ve 72. ayetler.)
( )	**7.** Dünya hayatının süsüne aldanan insanlar, iyi-kötü ayrımına gitmeden sadece bu dünyanın nimetlerini isteyerek ahireti ihmal ederler. Seçimleri sebebiyle bu kişiler, ahiret hayatının hayrını elde edemeyecektir.	**d.** "Her nefis mutlaka ölümü tadacaktır. Biz sizi, gerçek değerinizi ortaya çıkarmak için şerle de hayırla da imtihan ediyoruz. Sonunda zaten bize döndürüleceksiniz." (Enbiya suresi, 35. ayet.)
		e. "İnsan ancak çabasının sonucunu elde eder." (Necm suresi, 39. ayet.)
		f. "... İnsanlardan öyleleri var ki 'Rabbimiz bize sadece bu dünyada ver.' derler. Böyle kimselerin ahiretten hiç nasibi yoktur." (Bakara suresi, 200. ayet.)
		g. "Göğü, yeri ve ikisi arasındakileri boş yere yaratmadık..." (Sad suresi, 27. ayet.)

"Varoluşun ve Hayatın Anlamı" konusuyla ilgili e-içeriğe bu karekod üzerinden ulaşabilirsiniz.

AHİRET ÂLEMİ

Dünya hayatıyla ahiret arasında sıkı bir ilişki vardır. Ahiret, insanın öldükten sonra tekrar dirilip sonsuz hayatı yaşayacağı yerdir.[9] Ahirete inanmak İslam dininin temel inanç esaslarındandır. Neml suresi, 3. ayette **"Onlar namazı kılar, zekâtı verir ve ahirete de kesin bir şekilde inanırlar."** buyrularak ahiret inancına sahip olmanın müminlerin özelliklerinden biri olduğu vurgulanmıştır. İnsanın anne karnındayken başlayan hayatı, dünyaya gelmesiyle birlikte bebeklik, çocukluk, gençlik ve yaşlılık gibi aşamalarla birbirini takip eder. Aynı şekilde yaşamın son bulmasıyla başlayacak olan ahiret hayatının da kendi içinde çeşitli aşamaları olduğu görülmektedir. Ebedî âlemin başlangıcı ise dünya ile ahiret hayatı arasında âdeta geçiş kapısı olarak nitelendirilebilecek olan ölümdür. Günlük dilde sıklıkla ölüm kelimesi yerine kullanılan bir diğer kelime ise **vefat** kavramıdır.[10]

Görsel 1.5: Kur'an-ı Kerim ahiret fikrini insanın zihnine ve kalbine yerleştirmeyi amaçlar.

Ölüm

Yaratılan her şeyin bu dünyadaki varlığı belirli bir süre ile sınırlıdır ve çeşitli sebeplerle sona erer. Yaratılmışların en mükemmeli olan insan ise aklı sayesinde yaşamının bir gün sona ereceğini bilen bir canlıdır. İnsan aynı zamanda varlığını devam ettirmek isteyen bir karaktere sahiptir. Ahiret inancı, ölüm sonrası var olma düşüncesine tatmin edici bir cevap niteliğindedir.

Ölüm
Ruhun bedenden ayrılmasıyla kişinin hayatının sona ermesine ölüm denir.
(bk. Salime Leyla Gürkan, "Ölüm", TDV İslam Ansiklopedisi, C 34, s. 32.)

BİR KAVRAM

Her canlının yaşayacağı ölümün bir son değil, dünya ile ahiret hayatı arasında bir köprü olduğunu bilmek inanan insanı ruhsal açıdan rahatlatır. Varlığının ölümden sonra devam edeceğine inanan kişi, dünyada yaptıklarının bir karşılığı olacağının bilinciyle daha sorumlu davranır. Kur'an-ı Kerim'de **"Her nefis ölümü tadacaktır, yaptıklarınızın karşılığı size eksiksiz olarak ancak kıyamet gününde verilecektir..."**[11] ayetiyle ölüm gerçeğine ve ölüm sonrası hayatın varlığına dikkat çekilmiştir. Öte yandan ölüm gerçeğini kabullenen insan, dünya hayatının geçiciliğinin farkına varır ve davranışlarını bu doğrultuda düzenler.

Görsel 1.6: Bu dünyada her varlığın bir sonu vardır.

9 Ali Bardakoğlu, Kur'an-ı Kerim Ansiklopedisi, C 1, s. 13.
10 bk. TDK Türkçe Sözlük, C 2, s. 2338.
11 Al-i İmran suresi, 185. ayet.

ŞİİR DİLİYLE

Öleceğiz müjdeler olsun, müjdeler olsun!
Ölümü de öldüren Rabbe secdeler olsun!

(Necip Fazıl Kısakürek, Çile, s. 152.)
(Metin, yazıldığı dönemin yazım noktalama kurallarına sadık kalınarak alınmıştır.)

Ölümden Sonra Sevabı Kesilmeyen Ameller

- Sadakayıcariye
- Faydalı ilim
- Dua eden hayırlı evlat

(bk. Müslim, Vasiyye, 14.)

Grafik Bilgi 1.3: Ölümden sonra sevabı kesilmeyen ameller

Berzah Âlemi

Ölen kişinin toprağa gömüldüğü yere kabir adı verilir.[12] İslam inancına göre öldüğünde nerede ve hangi durumda bulunursa bulunsun her insan kabir hayatını, bir başka ifadeyle berzah âlemini yaşayacaktır.[13]

BİR KAVRAM

Berzah Âlemi
İki şey arasındaki engel, geçit anlamlarına gelen berzah, kişinin dünya ile ahiret arasındaki zamanda yaşayacağı ara dönem olarak tanımlanmaktadır.

(bk. MEB Dinî Terimler Sözlüğü, ss. 47-48.)

Berzah âlemi süresince insanların ahiretteki durumlarından haberdar olacağı bilinmektedir.[14] Sonlarının hüsran olacağını görenlerin pişmanlığı ise faydasız olacaktır. Kur'an-ı Kerim'de **"Nihayet onlardan birine ölüm gelince 'Rabbim! Beni dünyaya geri gönderiniz ki terk ettiğim dünyada salih bir amel yapayım.' der. Hayır! Bu sadece onun söylediği (boş) bir sözden ibarettir. Onların arkasında, tekrar dirilecekleri güne kadar (devam edecek, dönmelerine engel) bir perde (berzah) vardır."**[15] ayetiyle ölümden sonra dünya hayatına dönüşün mümkün olmayacağı vurgulanmaktadır.

DÜŞÜNELİM PAYLAŞALIM

"Bu dünya hayatı ancak bir eğlence ve oyundan ibarettir. Ahiret yurduna gelince işte gerçek hayat odur. Keşke bilselerdi!"

(Ankebut suresi, 64. ayet.)

Bu ayet size dünya ve ahiret hayatı hakkında neler çağrıştırıyor? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

12 MEB Dinî Terimler Sözlüğü, s. 238.
13 bk. Süleyman Toprak, "Kabir", TDV İslam Ansiklopedisi, C 24, ss. 37-38.
14 Mehmet Emin Özafşar, İsmail Hakkı Ünal, Yavuz Ünal, Bünyamin Erul, Huriye Martı, Mahmut Demir (ed.), Hadislerle İslam, C 7, s. 574.
15 Müminun suresi, 99-100. ayetler.

Kıyamet

Evrende bulunan her şeyin yok olmasıyla ölen tüm insanların yaptıklarının hesabını vermek üzere diriltilecekleri zamana kıyamet denir.[16] İslam inancına göre kıyametin ne zaman gerçekleşeceğini Allah'tan (cc) başka hiç kimse bilemez. Hz. Muhammed (sav) kıyamet gününün tam vaktinin kendisine de bildirilmediğine işaret etmiştir.[17] Kur'an-ı Kerim'de kıyametin İsrafil (as)*adlı meleğin sûra üflemesiyle başlayacağı bildirilmiştir: **"Artık sûra bir defa üflendiği, yeryüzü ve dağlar kaldırılıp birbirine tek çarpışla çarpılıp darmadağın edildiği zaman, işte o gün olacak olur (Kıyamet kopar.)."**[18]

Görsel 1.7: "O gün gökyüzü erimiş maden gibi olur." (Mearic suresi, 8. ayet.)

Baas

Baas, Allah'ın (cc), kıyamet gününde ahiret hayatını başlatmak üzere ölüleri yeniden diriltmesi anlamına gelir.[19] Kıyamet günü sûra ikinci defa üflenmesiyle bütün insanların yeniden diriltileceği Kur'an-ı Kerim'de bildirilmektedir.[20] Yeniden dirilme gerçeği, Allah'ın (cc) sonsuz gücünü kavrayamayan inkârcıların reddettikleri inanç konularından biridir. İslam tarihi kaynaklarında müşriklerin çürümüş bir kemiği delil göstererek yeniden dirilmenin gerçekleşmeyeceğini ispatlamaya çalıştıklarından söz edilir.[21] Ancak müşriklerin inkâr çabalarının yersiz, Allah'ın (cc) kudretinin ise sonsuz olduğu Kur'an'da birçok yerde açıklanmıştır. Allah (cc) konuyla ilgili ayetlerde **"O (inkârcı) insan, bizim kendisini nasıl bir damlacıktan yarattığımızı görmedi mi ki şimdi apaçık bir hasım kesildi? Bir de kendi yaratılışını unutarak bize bir örnek getirdi. Dedi ki: 'Çürümüşlerken kemikleri kim diriltecek?' De ki: 'Onları ilk defa var eden diriltecektir.' O, her yaratılmışı hakkıyla bilendir."**[22] buyurmaktadır.

Görsel 1.8: Baharda yeniden yeşeren filizler gibi insanlar da öldükten sonra yeniden diriltileceklerdir.

Kur'an-ı Kerim'de Kıyamet Anına İlişkin Tasvirler

- Güneş dürülüp karartılır.
- Yıldızlar dökülüp söndürülür.
- Dağlar sökülüp yürütülür.
- Yabani hayvanlar bir araya getirilir.
- Denizler kaynatılır.

(bk. Tekvir suresi, 1-6. ayetler.)

Grafik Bilgi 1.4: Kur'an-ı Kerim'de kıyamet anına ilişkin tasvirler

16 MEB Dinî Terimler Sözlüğü, s. 260.
17 bk. Müslim, Fedailü's-sahabe, 218.
18 Hakka suresi, 13-15. ayetler.
19 bk. Yusuf Şevki Yavuz, "Ba's", TDV İslam Ansiklopedisi, C 5, s. 98.
20 bk. Zümer suresi, 68. ayet.
21 Hayreddin Karaman, Mustafa Çağrıcı, İbrahim Kâfi Dönmez, Sadrettin Gümüş, Kur'an Yolu, C 4, ss. 513-514.
22 Yasin suresi, 77-79. ayetler.
* aleyhisselam: Ona selam olsun.

BİR KAVRAM

Sûr
Kıyametin kopmasını ve kıyamet koptuktan sonra yeniden dirilmeyi duyurmak için İsrafil (as) adlı melek tarafından üflenilecek olan boruya sûr adı verilir.

(MEB Dinî Terimler Sözlüğü, s. 415.)

Görsel 1.9: "Birdenbire kendilerini mahşerde buluverirler." (Naziat suresi, 14. ayet.)

Yeryüzüne bakıldığında yeniden dirilmenin sonsuz güç sahibi Allah (cc) için herhangi bir zorluk içermediğini kolaylıkla görmek mümkündür. Sonbaharda çürüyüp toprağa karışan birçok bitki ilkbaharda yeniden canlanır. Şüphesiz ki yeryüzünü her defasında tekrar canlandıran Allah (cc), insanı da yeniden diriltebilir.

İnsan, aklı sayesinde herhangi bir şeyi zıddına çeviren Allah'ın (cc) onu yeniden benzerine çevirebileceğini anlayabilir. İnsanın uykudayken geçici olarak devre dışı kalan aklını, iradesini ve dış uyaranlara tepki verebilme yetisini uyanınca tekrar kullanabilmesi bu duruma bir örnektir. Allah (cc), Kur'an-ı Kerim'de birçok delile rağmen inkâr edenlerin ibret alıp ders çıkarmayacağına da dikkat çekmektedir.[23]

ETKİNLİK

Yeniden dirilme bağlamında ilkbaharda doğada görülen değişiklikleri araştırınız. Edindiğiniz bilgileri sınıf panosunda paylaşınız.

Haşir

Toplanma, bir araya gelme anlamına gelen haşir, bütün canlıların öbür dünyada yeniden diriltilerek mahşer denilen yerde hesaba çekilmek üzere toplanmasıdır.[24] Allah (cc), kıyamet gününde bütün insanların mahşerde toplanacağını açık ve gizli işledikleri her şeyin amel defterlerinde ortaya dökülleceğini beyan etmektedir.

Kıyamet günü, insanın dünya hayatında yaptığı davranışların sonuçlarıyla yüzleştiği, artık bir gücünün ve yardımcısının olmadığı bir zamandır.[25]

YORUMLAYALIM

"Kulakları sağır eden o ses geldiğinde... İşte o gün kişi; kardeşinden, annesinden, babasından, eşinden ve çocuklarından kaçar. O gün, herkesin kendine yetip artacak bir derdi vardır."

(Abese suresi, 33-37. ayetler.)

Ayette işaret edilen insan davranışını hesap günü açısından yorumlayınız.

23 bk. Furkan suresi, 40. ayet.
24 MEB Dinî Terimler Sözlüğü, s. 158.
25 bk. Kehf suresi, 48. ayet; Al-i İmran suresi, 56. ayet.

Hesap

Dinî bir terim olarak hesap, mükellef insanların dünyadaki inanç ve davranışlarından dolayı ahirette sorguya çekilmelerini ifade etmektedir.[26] Hesap gününde insanların hayatları boyunca yaptıkları her şey en ince ayrıntısına kadar değerlendirilecektir.

Hz. Muhammed (sav) akıllı kimsenin, kıyamette hesaba çekilmeden önce dünyada kendini hesaba çekmesini bilen ve davranışlarına ölümden sonrasını göz önünde bulundurarak yön veren kimse olduğuna dikkat çekmiştir.[27] Bu sebeple Müslüman'ın, yaşamın her anında dünyadayken yaptıklarının hesabını ölümden sonra vereceği bilinciyle hareket etmesi önemlidir.

Kur'an-ı Kerim'de **"Kıyamet günü için adalet terazileri kuracağız. Öyle ki hiçbir kimseye zerre kadar zulmedilmeyecek. (Yapılan iş) bir hardal tanesi ağırlığınca da olsa onu getirip ortaya koyacağız..."**[28] buyrularak insanların adil bir şekilde hesaba çekileceğine işaret edilmiştir.

Hesap gününde iman ve amellerin değerlendirileceği mizan kurulacaktır.[29] Araf suresi 8 ve 9. ayette **"O gün ölçü-tartı haktır. Artık kimin tartıları ağır gelirse işte onlar kurtuluşa erenlerdir. Kimin de tartıları hafif gelirse işte onlar ayetlerimize karşı haksızlık ettiklerinden dolayı kendilerini ziyana sokanlardır."** buyrulmaktadır.

Davranışların kaydedildiği amel defterinin sorgulanan kişiye okutulacağı Kur'an-ı Kerim'de bildirilmiştir. Müminler amel defterlerini aldıklarında mutlu bir şekilde kendileri gibi dünyada iken dürüst ve erdemli bir hayat süren dostlarının yanına döneceklerdir.[30] İnkârcıların ve kötülük yapanların amel defterlerini görmektense yok olmayı isteyeceklerine, dünyadayken yaptıklarını inkâr etmeye kalkıştıklarında ise kendi bedenleri tarafından yalanlanacaklarına pek çok ayette dikkat çekilmiştir.[31]

Görsel 1.10: Hesap gününde bütün haklar sahibini bulur.

Görsel 1.11: İnsanın her davranışı, amel defterine kaydedilmektedir.

Yakın çevrenize "İnsanın bütün yaptıklarının hesap gününde karşısına çıkacağını bilmesi davranışlarına nasıl etki eder?" **sorusunu yönelterek bir röportaj gerçekleştiriniz. Röportaj kaydınızı düzenledikten sonra bir sunum hazırlayarak arkadaşlarınızla paylaşınız.**

ETKİNLİK

26 bk. Emrullah Yüksel, "Hesap", TDV İslam Ansiklopedisi, C 17, s. 240.
27 bk. Tirmizi, Sıfatül- kıyame, 25.
28 Enbiya suresi, 47. ayet.
29 bk. Süleyman Toprak, "Mizan", TDV İslam Ansiklopedisi, C 30, s. 211-212.
30 bk. İsra suresi, 14. ayet; Hakka suresi, 19. ayet; İnşikak suresi, 9. ayet.
31 bk. Hakka suresi, 25. ayet; İnşikak suresi, 10. ayet; Nur suresi, 23-24. ayetler.

Cennet

Sözlükte bitki ve ağaçları ile toprağı örten bahçe anlamına gelen cennet, dünyadayken kötülüklerden sakınan müminlerin ahirette sonsuza dek kalacakları mutluluk yurduna verilen isimdir. Terim olarak cennet, "tam anlamıyla idrak edilemeyecek kadar güzel ve çeşitli nimetlerin bulunduğu yer" anlamına gelir.[32] İnsan, dünya nimetlerini ölçüt alarak cennet nimetlerini tahayyül edebilir ancak tam anlamıyla idrak edemez. Hiçbir dünya nimeti, sonsuz ve eşsiz güzellikteki cennet nimetleriyle kıyaslanabilecek kadar kusursuz değildir.

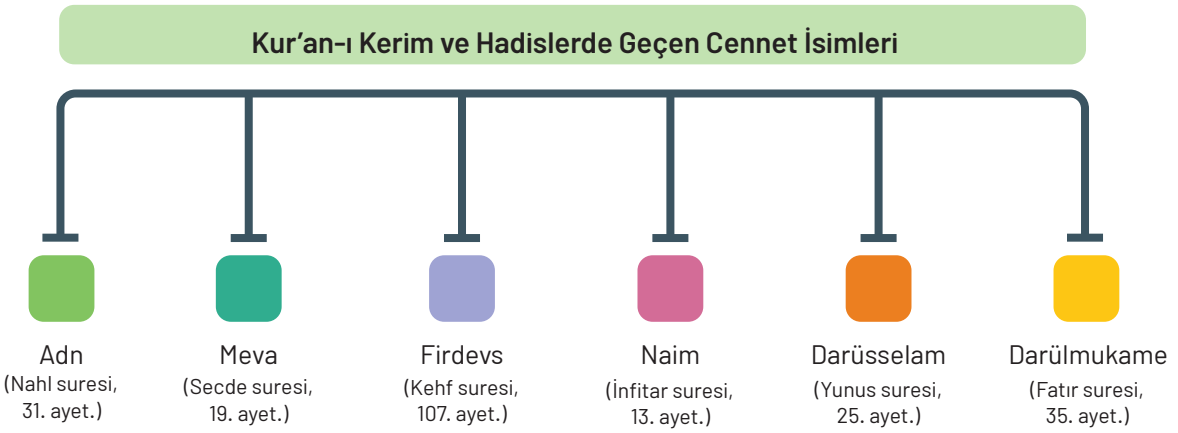

Grafik Bilgi 1.5: Kur'an'da geçen cennet isimleri ve bu isimlerin geçtiği bazı ayetler

Müminlerin Allah'ın (cc) emirlerine itaat etmesi ve güzel davranışlarda bulunma çabası, her şeyden önce O'nun rızasını kazanmak içindir. Davranışları güdüleyici ve pekiştirici olarak ödül mekanizmasının kullanılması, insan psikolojisi açısından da önemlidir. Bu nedenle Kur'an-ı Kerim'de cennet nimetlerinden sıklıkla bahsedilmektedir. Allah (cc), kötülüklerden sakınan takva sahiplerini içinde ırmaklar akan ve tükenmez nimetler bulunan cennet bahçeleriyle müjdelemiştir.[33] İman edip salih amel işleyenler burada ebedî olarak kalacak, yaptıklarına karşı kat kat mükâfat alarak kendilerine ayrılan köşklerde güven içinde yaşayacaklardır.[34]

YORUMLAYALIM

"Allah güçsüzlere yumuşak davrananı, ana babaya merhamet edeni ve elinin altında bulunanlara iyi muamele edeni himayesine alır ve onu cennetine koyar."

(Tirmizi, Sıfatü'l-kıyame, 48.)

Bu hadise göre diğer insanlara karşı davranışlar ile cennete girme arasındaki ilişkiyi yorumlayınız.

32 bk. M. Süreyya Şahin, "Cennet", TDV İslam Ansiklopedisi, C 7, s. 374.
33 bk. Rad suresi, 35. ayet; İnsan suresi, 14. ayet; Tevbe suresi, 21. ayet.
34 bk. Bakara suresi, 82. ayet; Furkan suresi, 75. ayet; Sebe suresi, 37. ayet.

Cehennem

Ateş ve ateş çukuru anlamına gelen cehennem, iman etmeyen, inandığı hâlde inancı doğrultusunda yaşamayan ve günahları affedilmeyenlerin ahirette cezalandırılacağı yer olarak tanımlanır.[35] Kur'an-ı Kerim'de Allah (cc); kendi varlığını inkâr edenlerin, ayetlerini yalanlayanların, peygamberlerine karşı çıkanların, kötülük işlemekten vazgeçmeyenlerin cehennemle cezalandırılacağını buyurmaktadır.[36] Aynı şekilde haksız yere öldürenlerin, zulümde birbirlerine yardımcı olanların, insanlara iftira atanların cehenneme girecekleri birçok ayette vurgulanırken inkârcıların ise orada ebedî kalacaklarına dikkat çekilir.[37]

Yakıtı taşlar ve insanlar olan cehennem, Kur'an-ı Kerim'de ateşi dindikçe artırılan, insanlardan suçlu olanların gireceği bir yer olarak tanımlanmaktadır.[38] Yüce Allah **"Bu ateş onlara uzak bir mesafeden gözükünce onun müthiş kaynamasını ve uğultusunu işitirler."**[39] buyurarak cehennemin şiddetine dikkat çekmiştir.

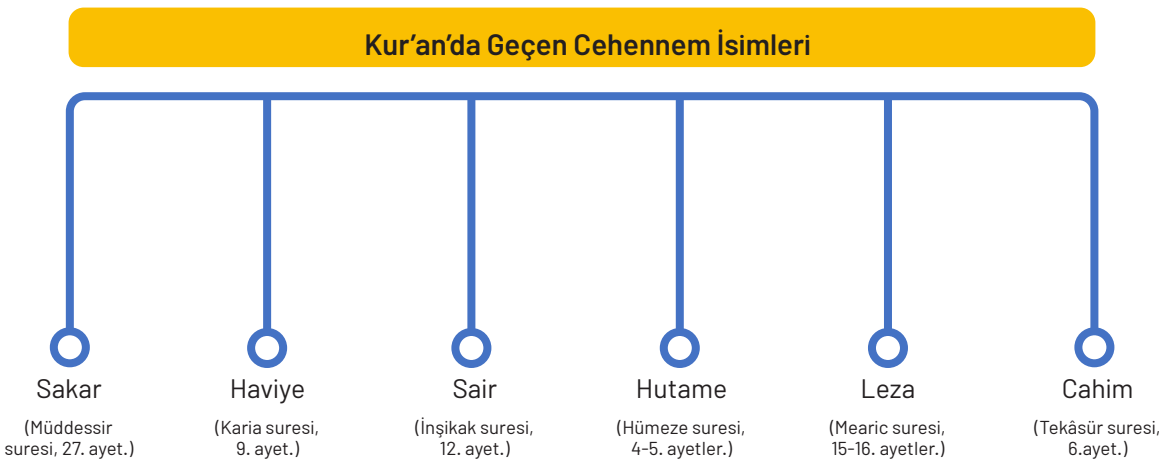

Grafik Bilgi 1.6: Kur'an'da geçen cehennem isimleri ve bu isimlerin geçtiği bazı ayetler

"Ahiret Âlemi" konusuyla ilgili e-içeriğe bu karekod üzerinden ulaşabilirsiniz.

35 MEB Dinî Terimler Sözlüğü, s. 58.
36 bk. Nur suresi, 57. ayet; Al-i İmran suresi, 21. ayet; Nisa suresi, 115. ayet; Bakara suresi, 81. ayet.
37 bk. Bakara suresi, 85. ayet; Nur suresi, 11. ayet; Hicr suresi, 37-43. ayetler; Maide suresi, 37. ayet.
38 bk. Bakara suresi, 24. ayet; İsra suresi, 97. ayet; Hud suresi, 119. ayet.
39 bk. Furkan suresi, 12. ayet.

ARA DEĞERLENDİRME 2

1. Yaşamın son bulmasıyla başlayacak olan ahiret hayatının kendi içinde çeşitli aşamaları vardır. Bu aşamalardan biri de kıyamettir. Kıyamet günü geldiğinde insanlar kabirlerinden çıkacak ve hesaba çekilmek üzere - - - - denilen yerde toplanacaklardır.

Bu parçada boş bırakılan yere aşağıdakilerden hangisi getirilmelidir?

A) berzah âlemi

B) haşir

C) baas

D) mahşer

E) sûr

Aşağıdaki cümlelerde verilen bilgiler doğru ise "D", yanlış ise "Y" kutucuğunu işaretleyiniz. Yanlış olan ifadelerin doğrularını altlarındaki boşluklara yazınız.

	Cümleler	D	Y
2.	Ahiret hayatı, dünya hayatının bitimi olan ölüm ile başlayan bir süreçtir.		
3.	Ölüm, yaratılmış olan her canlının yaşayacağı bir durumdur.		
4.	Kabir hayatı, hesap gününden sonraki aşamadır.		
5.	Müminler, kıyamet koptuğunda dünyada yaşamaya devam edecektir.		
6.	Ahirete inanmayanlar, Müslümanlardan sonra diriltilecektir.		
7.	Haşir, baas aşamasından sonra gerçekleşecektir.		
8.	Dünya hayatında iyilik yapanlar cennet nimetleriyle ödüllendirilecektir.		
9.	Sakar, Kur'an-ı Kerim'de adı geçen cehennem isimlerinden biridir.		

AHİRETE UĞURLAMA

İslam inancına göre sadece hayatta olanlar için değil vefat edenlere karşı da sorumluluklarımız bulunmaktadır. Yıkanıp kefenlenmesi, cenaze namazının kılınması, defnedilmesi, varsa borçlarının ödenmesi, Kur'an okunup dua edilmesi, yakınlarına taziyede bulunulması ve adına hayır yapılması vefat eden Müslüman'a karşı vazifelerimizdendir.

BİLGİ KUTUSU

İnsan, ölüm sebebiyle üzülüp hüzünlenebilir, sessizce ağlayıp gözyaşı dökebilir. Bununla birlikte İslam'da Allah'ın (cc) takdirine karşı gelmek, Cahiliye Dönemi'nde olduğu gibi bağırarak üstünü başını yırtmak hoş karşılanmamıştır. Hz. Muhammed (sav), oğlu, kızı ve torununun vefatlarında sessizce ağlamış, küçük yaşta vefat eden oğlu İbrahim'in ardından "... Göz ağlar, kalp üzülür fakat Rabbimizin razı olmayacağı söz söylemeyiz." buyurarak ölüm karşısındaki tavrı ile müminlere örnek olmuştur.

(bk. Buhari, Cenaiz, 32, 42, 43.)

Vefat Eden Kişinin Vasiyeti ve Borçları

Vasiyet, bir kimsenin ölümünden sonra malını veya malından yararlanma hakkını bir kişiye ya da hayır kurumuna bağışlaması ya da bağışlanmasını istemesidir.[40] İslam dini, dünyevi ve uhrevi ihtiyaçlarını gözeterek insana vasiyet hakkı tanımıştır. Kişi; vasiyetinde belirtmek kaydıyla öldükten sonra malını ailesine bırakabilir, yoksul akrabalarını ya da hayattayken iyiliğini gördüğü kimseleri gözetebilir, kamu yararına bağışta bulunabilir ya da malıyla hayır yapabilir.[41] Allah (cc), Kur'an-ı Kerim'de **"Sizden biriniz ölüm gelip çattığı zaman, eğer geride bir hayır (mal) bırakmışsa anaya, babaya ve yakın akrabaya meşru bir tarzda vasiyette bulunması -Allah'a karşı gelmekten sakınanlar üzerinde bir hak olarak- size farz kılındı."**[42] buyurarak vasiyette bulunmanın önemine dikkat çekmiştir. Hz. Muhammed de (sav) müminlere vasiyetlerini daha hayattayken hazırlamalarını öğütlemiştir.[43] Allah'ın (cc) yasakladığı fiiller dışında başkalarının zararına olmaması koşuluyla gerçekleştirilmesi mümkün vasiyetler, mirasçılar tarafından yerine getirilebilir.

Görsel 1.12: İslam inancına göre kişinin ölmeden önce vasiyetini hazırlaması tavsiye edilir.

Kur'an'da miras vb. paylaşımlardan önce, ölen kişinin vasiyetinin gerçekleştirilip borcunun ödenmesi emredilmiştir.[44] Bu durumda vefat edenin öncelikle malından olan borcu ödenmelidir. Eğer ölen kişi, borcunu ödeyecek bir mal bırakmamışsa yükümlülük yakınlarına ve müminlere aittir.[45]

40 MEB Dinî Terimler Sözlüğü, s. 476.
41 bk. Abdüsselam Arı, "Vasiyet", TDV İslam Ansiklopedisi, C 42, s. 555.
42 Bakara suresi, 180. ayet.
43 bk. Buhari, Vesaya, 1.
44 bk. Nisa suresi, 11. ayet.
45 bk. Buhari, Feraiz, 25.

BİR HADİS BİR YORUM

Hz. Muhammed (sav), "Malımın üçte ikisini sadaka olarak dağıtayım mı?" diye soran bir kişiye "Hayır." cevabını vermiş, "Yarısını dağıtayım mı?" diye sorduğunda yine "Hayır." cevabını vermiştir. Bunun üzerine aynı kişi en sonunda "Ya üçte birine ne buyurursun ya Resulullah?" diye sorduğunda ise Hz. Muhammed (sav) "Üçte birini dağıt! Hatta o bile çok. Mirasçılarını zengin bırakman, onları muhtaç bırakıp da halka avuç açtırmaktan hayırlıdır." buyurmuştur.

(bk. Buhari, Cenaiz, 36.)

Sadaka gibi, İslam dininde teşvik edilen bir davranış için bile olsa kişinin malının büyük bölümünü ya da tamamını dağıtarak mirasçılarını ekonomik açıdan zor durumda bırakması uygun görülmemektedir. Hz. Muhammed'in (sav) hadiste soruyu soran kişiye verdiği cevap, vefat edenin yakınlarının mirasta hakkı olduğuna açıkça işaret etmektedir.

Cenaze Namazı

Bir Müslüman vefat ettikten sonra Allah (cc) rızası için dua maksadıyla cenaze namazı kılınır. Bu namaz saygı ve vefanın gereğidir. Ölen kişiye **cenaze** adı verilmesi sebebiyle onun için kılınan namaza da cenaze namazı denir.[46]

BİR KAVRAM

Teçhiz
Ölen bir kişinin yıkanıp kefenlenerek gömülebilecek hâle gelmesine teçhiz denir.

(MEB Dinî Terimler Sözlüğü, s. 444.)

Cenaze namazı, İslam inancına uygun şekilde yıkanıp kıble yönünde konmuş olan cenazeye karşı kılınır. Hep birlikte niyet edilen cenaze namazı, imamın yüksek sesle, cemaatin ise sessizce tekbir getirerek namazda olduğu gibi ellerini bağlamasıyla eda edilir. Rükû ve secdesi olmayan cenaze namazı farzıkifaye bir ibadettir. Bu nedenle cenaze namazının Müslümanların bir kısmı tarafından kılınmasıyla diğer Müslümanlar üzerindeki sorumluluk kalkar.[47]

BİLGİ KUTUSU

Ölen bir kişinin baştan ayağa beyaz bez ile usulüne göre sarılması, kefenlenmesine tekfin denir. İslam inancına göre ölen bir Müslüman kefenlenerek defnedilir. Şehitler ise öldükleri zaman üzerlerinde bulunan elbise ile gömüldüklerinden kefenlenmezler.

(bk. MEB Dinî Terimler Sözlüğü, s. 448.)

46 bk. Kürşat Demirci, "Cenaze", TDV İslam Ansiklopedisi, C 7, s. 353.
47 bk. Hayreddin Karaman, Ali Bardakoğlu, Hacı Yunus Apaydın, İlmihal, C 1, ss. 360-363; bk. MEB Dinî Terimler Sözlüğü, s. 108.

Taziye

Vefat edenlerin yakınlarına sabırlı ve metin olmaları yönünde telkinde bulunma, baş sağlığı dileme gibi teselli edici ifadelere taziye denir. Cenaze namazına katılmak gibi taziyede bulunmak da dinî ve insani bir görevdir.[48] Taziyenin üç gün içinde yapılması müstehaptır. Uzakta bulunan ya da o süre içinde durumdan haberdar olmayanlar hariç diğer kimselerin üç günden sonra taziyede bulunması İslam dininde uygun görülmemektedir.[49] Cenazeye katılma imkânı olmadığında telefon ile görüşerek ya da diğer iletişim araçlarını kullanarak taziyede bulunulmalıdır. Allah Resulü (sav), taziyede bulunanların ahirette mükâfatlandırılacağını haber vermiştir.[50]

Görsel 1.13: Ardından dua etmek, vefat eden kişi adına yapılabilecek en büyük iyiliklerdendir.

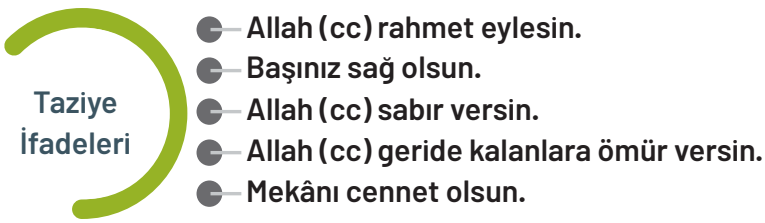

Grafik Bilgi 1.7: Yaygın olarak kullanılan taziye ifadelerinden bazıları

Kur'an Okumak ve Dua Etmek

Allah Resulü (sav) ölmek üzere olan kişinin yanında Kur'an okunmasını tavsiye etmiştir.[51] Cenaze defnedildikten sonra da mezarın başında Kur'an-ı Kerim okunması dinen yapılması istenen, toplumumuzda ise kültürel olarak benimsenmiş bir davranıştır. Okunan Kur'an-ı Kerim'in sevabı cenazenin yanı sıra vefat etmiş diğer müminlerin ruhlarına bağışlanır. Cenaze evinde Kur'an-ı Kerim okunması, ölen kişiye dua edilmesi, vefat edenin yakınlarına manevi destek sağlanması gerekir. Bunun yanında cenazeye iştirak edenlere Allah'ın (cc) emirlerinin ve ölümün hatırlatılması da defin adabındandır.

Vefat eden bir Müslüman'ın ardından sevabının onun olacağı niyetiyle yapılan davranışlar nelerdir? Günlük yaşamınızdaki gözlemleriniz doğrultusunda bir sunum hazırlayarak arkadaşlarınızla paylaşınız.

ETKİNLİK

Vefat eden bir kişinin ardından dua etmek sünnettir. Nitekim Hz. Muhammed (sav) ölen kişilerin ardından dua etmiş, Müslümanlara da vefat eden kimse için dua etmelerini öğütlemiştir.[52] Bu nedenle kabre konulurken, taziyede bulunurken ve daha sonraki zamanlarda vefat eden için dua edilir.

48 bk. Mustafa Çağrıcı, "Taziye", TDV İslam Ansiklopedisi, C 40, ss. 202-203.
49 Hayreddin Karaman, Ali Bardakoğlu, Hacı Yunus Apaydın, İlmihal, C 1, ss. 369-370.
50 bk. İbni Mace, Cenaiz, 56.
51 bk. Ebu Davud, Cenaiz, 24.
52 bk. Müslim, Cenaiz, 54; Müslim, Cenaiz, 56.

Görsel 1.14: Ölen kişinin arkasından hayır yapılır ve hasıl olan sevabın ona ulaşması için dua edilir.

İslam dini, sevabının vefat eden kişiye ulaşması niyetiyle hayır yapmayı teşvik etmiştir. Hz. Muhammed (sav), vefat eden annesi için sadaka verip veremeyeceğini soran bir kişiye, sadakadan doğacak sevabın annesine ulaşacağını belirtmiştir.[53] Öte yandan Allah Resulü (sav) bir hadisişerifinde "Bir kimsenin sağlığında bir dirhem sadaka vermesi, ölürken yüz dirhem sadaka dağıtılmasından daha hayırlıdır."[54] buyurmuştur. Hayır yapma konusundaki en güzel davranış, müminin sağlığında kendi adına iyilik yapmasıdır.

Ülkemizin her yerinde, ölen kişinin arkasından hayır yapmakla ilgili gelenekler mevcuttur. Bu gelenekler dua etme ve hayır yapma amaçlı olup yöresel farklılıklar sebebiyle çeşitlilik gösterebilmektedir. İnsan davranışlarında kültürel unsurların baskın olduğu düşünüldüğünde bu durum son derece doğaldır. Vahyin ve sünnetin belirlediği temel ilkelere aykırı olmadığı sürece hayır yapmanın şekli ve içeriğinin farklı olmasında bir sakınca yoktur. Ancak yapılan hayrı amacından uzaklaştıran, aşırıya ve gösterişe kaçan uygulamalardan sakınılmalıdır.

Hakk'a Uğurlama Erkânı

Alevi Bektaşilikte kişi, ölümüyle birlikte yeniden Allah'a (cc) kavuşur başka bir deyişle Hakk'a yürür. Ölüm anında ve öldükten sonra yapılan bazı uygulamaların olduğu bu gelenekte ilk muamele, ölüm olayının gerçekleşmeye başladığı andan cenaze namazının kılınmasına kadar gerçekleşir. Cenaze namazından sonra ölünün gömülmesini de kapsayan ikinci bir aşamaya geçilir. Ölmek üzere olan kişinin yanında alçak sesle Yasin suresi ve Ayetelkürsi okunur. Besmele çekilerek kişiye "Lâ ilâhe illallah / Muḥammedürrasulüllâh Aliyyün veliyyullâh" ifadesini, Allah (cc), Muhammed (sav), Ali (ra) isimlerini ya da sadece Allah (cc) ismini söylemesi telkin edilir.

Ölüm gerçekleşince ölü yıkanıp kefenlenir. Kılınan namazın ardından cenaze, mezarlığa götürülür. Defin işlemi gerçekleştirildikten sonra, Hakk'a yürümüş olan kişinin geride kalanlarla helalleşmesi ve borçlarının yakınları tarafından ödenmesi amacıyla dedenin öncülüğünde "dardan indirme" merasimi yapılır. Böylelikle ölenin üzerinde kul hakkı olmadan Hakk'a yürüdüğüne inanılır.

Alevi Bektaşi geleneğinde Hakk'a yürüyen kişi için üçüncü, yedinci ve kırkıncı günlerde yemek verilip dua edilmesi bir gerekliliktir. Ölüm yıl dönümünde de sevabının ölen kişiye gitmesi niyetiyle son kurban kesilerek dağıtılır, Kur'an ya da mevlit okutulur ve sevabı, Hakk'a yürüyen canın ruhuna bağışlanır.[55]

"Ahirete Uğurlama" konusuyla ilgili e-içeriğe bu karekod üzerinden ulaşabilirsiniz.

53 bk. Buhari, Cenaiz, 95.
54 bk. Ebu Davud, Vesaya, 3.
55 bk. Harun Yıldız, "Alevi Geleneğinde Ölüm ve Ölüm Sonrası Törenler ve Ritüeller", Türk Kültürü ve Hacı Bektaş-ı Veli Araştırma Dergisi, ss. 101-118.

ARA DEĞERLENDİRME 3

Aşağıdaki şemada ahirete uğurlama ile ilgili bilgiler verilmiştir. Ancak verilen bilgilerden biri hatalıdır.

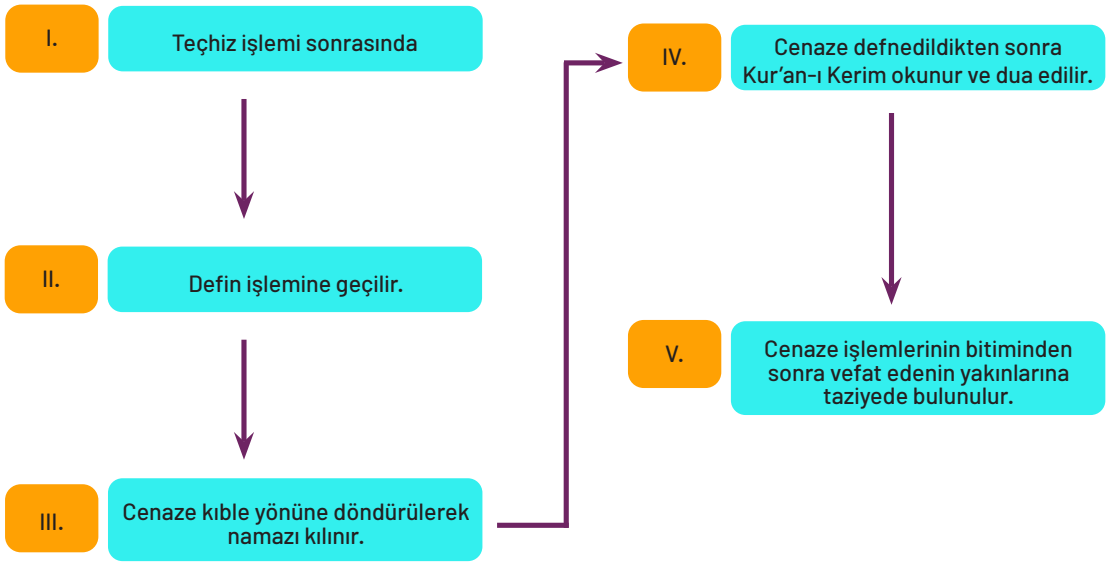

1. Buna göre aşağıdakilerden hangisi yapıldığında hata düzeltilmiş olur?

A) I. kutucuktaki ifade yerine "Tekfin işlemi öncesinde" yazılmalıdır.

B) II. kutucuktaki cümle yerine "Tekfin işlemine geçilir." yazılmalıdır.

C) III. kutucuktaki cümle yerine "Ölene taziyede bulunulur." yazılmalıdır.

D) IV. kutucuktaki cümle yerine "Cenaze defnedilmeden önce Kur'an okunur." yazılmalıdır.

E) V. kutucuktaki cümle yerine "Taziye, cenaze namazından önce yapılır." yazılmalıdır.

A sütunundaki tanım cümlelerinin önündeki yay ayracın içine, B sütununda o tanıma karşılık gelen kavramın harfini yazarak eşleştiriniz.

2.

	A Sütunu
( )	**2.** Kıyamet gününde toplanma, bir araya gelme.
( )	**3.** Günlük dilde sıklıkla ölüm yerine kullanılan kelime.
( )	**4.** Kur'an-ı Kerim'de geçen cennet isimlerinden biri.
( )	**5.** Kişinin malını ve malından yararlanma hakkını ölümünden sonra bağışlaması veya bunların bağışlanmasını istemesi.
( )	**6.** İnsanların iman ve amellerinin kıyamet gününde değerlendirilmesini sağlayan şey.

B Sütunu
a. Adn
b. Ahiret
c. Haşir
ç. Leza
d. Mizan
e. Vasiyet
f. Vefat

KUR'AN'DAN MESAJLAR: BAKARA SURESİ 153-157. AYETLER

Kur'an-ı Kerim, varoluşun ve hayatın anlamını arayanlar için bir rehberdir. Yaşamlarını yüce Kur'an'a göre belirleyen Müslümanlar, ayetlerde verilen mesajları yerine getirerek dünya ve ahiret hayatı arasında sağlıklı bir ilişkinin temelini atarlar. Bakara suresinin 153-157. ayetlerinde verilen mesajlar da Yüce Allah'ın rızasını arayanlara yol gösterici bir rehber niteliğindedir.

Ayetin örnek okunuşuna ve tefsirine bu karekoddan ulaşabilirsiniz.

Bakara suresi, 153. ayet.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ ﴿١٥٣﴾

"Ey iman edenler! Sabır ve namazla yardım dileyin. Şüphesiz Allah sabredenlerin yanındadır."

Görsel 1.15: "... Kuşkusuz namaz hayâsızlık ve kötülükten meneder." (Ankebut suresi, 45. ayet.)

İslam ahlakının temel kavramlarından biri olan sabır, "acıya katlanma, sıkıntıya göğüs germe, Allah'a (cc) tevekkül ederek kişinin hayırlı amaca ulaşma yönündeki direnci" gibi anlamlarda kullanılır.[56]

Kur'an-ı Kerim'de rahatlık ve bolluk kadar sıkıntı ve darlık da hayatın bir gerçeği olarak gösterilmiştir.[57] Birçok ayette sabrın, zorluklar karşısında acizlik gösterip sıkıntılara teslim olmak yerine, Allah'ın (cc) yardımına güvenerek güçlükleri aşma iradesini göstermek olduğuna işaret edilmiştir.[58]

Kur'an, Müminlerin karşılaştıkları zorluklara sabır denilen psikolojik ve ahlaki irade ile karşı koymayı, bunu namazla da fiilî olarak güçlendirmeyi öğütlemektedir. Namaz, Allah (cc) ile kul arasındaki ilişkiyi ömür boyu devam ettiren canlı ve sürekli ibadettir.[59] Bu ayette de namazın, inancı ve bu doğrultuda alınacak kararları güçlendirmenin yanında davranışları dinî ve ahlaki hükümler etrafında geliştirmeye yardımcı olacağına işaret edilmektedir.

Sabır, insanın bir amaç uğruna ortaya koyduğu özveri, azim ve kararlılığın ürünüdür. İnsanın nefsini dizginlemesi, ümitsizlik tuzağına düşmemesidir. Yılgınlık, korkaklık ve çözüm arayışına girmeden sürekli dert yanmanın zıddıdır. Namaz ise kişinin bedeni, ruhu ve kalbi kısaca bütün varlığıyla Allah'a (cc) yönelme ve bağlanma hâlidir. Sabırla benliğini güçlendiren insan, namazla da Allah'a (cc) sığınarak mümin olmanın psikolojik şartlarını tamamlamış olur.[60]

56 Ragıb el-İsfahani, el-Müfredat, "sbr" md.
57 bk. Bakara suresi, 155. ayet.
58 bk. Bakara suresi, 249-250. ayetler.
59 bk. M. Kâmil Yaşaroğlu, "Namaz", TDV İslam Ansiklopedisi, C 32, s. 357.
60 Hayreddin Karaman, Mustafa Çağrıcı, İbrahim Kâfi Dönmez, Sadrettin Gümüş, Kur'an Yolu, C 1, ss. 239-240.

Bakara suresi, 154. ayet.

وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ يُقْتَلُ فِي سَبِيلِ اللهِ اَمْوَاتٌ بَلْ اَحْيَاءٌ وَلٰكِنْ لَا تَشْعُرُونَ﴿١٥٤﴾

"Allah yolunda öldürülenler için 'ölüler' demeyin. Hayır, onlar diridirler fakat siz bilemezsiniz."

Ayetin örnek okunuşuna ve tefsirine bu karekoddan ulaşabilirsiniz.

Yüce Allah (cc) insanların dünyada huzur ve güven içerisinde yaşayabilmesi için temel esasların (akıl, din, nesil, can, mal, namus, vatan) korunmasını emretmiştir. İslam dini, Allah (cc) rızası için bu değerler uğrunda hayatlarını feda eden kimseleri şehit kabul etmiştir.[61] İslam dininde şehit olmak aynı zamanda yüksek bir mertebeye erişmektir.

Yüce Allah şehitlerin eriştiği yüksek mertebeyle ilgili olarak şöyle buyurur: **"... Allah'ın lütuf ve kereminden kendilerine verdikleriyle sevinçli bir hâlde Rableri yanında rızıklara mazhar olmaktadırlar. Arkalarından gelecek ve henüz kendilerine katılmamış olan şehit kardeşlerine de hiçbir keder ve korku bulunmadığı müjdesinin sevincini duymaktadırlar."**[62]

Ayette belirtildiği gibi şehitler diridir, ölmez, onlara "ölü" de denmez. Şehit, yeri geldiğinde canından daha mukaddes bildiği dinî, millî ve manevi değerler uğruna dünyanın bütün güzelliklerinden vazgeçip canını feda eden kimsedir. Hz. Peygamber; can, mal, ırz ve namusu korumanın tıpkı dinin müdafaası gibi mukaddes olduğunu vurgulamıştır. Dinin bahsi geçen yüce meziyetleri korumak için var olduğunu ifade eden Allah Resulü (sav), bu uğurda can verenlerin de şehitlik mertebesine ulaşacağını belirtmiştir.[63] Can, mal, namus, akıl, din, millet, vatan gibi kutsal değerleri korumak uğruna şehit olan insanlar, aynı zamanda bu değerlerin kalıcı hâle gelmesini de sağlarlar. Böylece toplumun huzur ve güven içerisinde yaşamasına vesile olurlar.[64]

Görsel 1.16: Şehitlik, İslam dininde yüce bir mertebedir.
(57. Piyade Alayı Şehitliği, Çanakkale)

BİR HADİS BİR YORUM

"Kim malını korurken öldürülürse şehittir, kim dini uğruna öldürülürse şehittir, kim canı uğruna öldürülürse şehittir, kim ailesi uğruna öldürülürse o da şehittir."

(Tirmizi, Diyat, 21.)

61 bk. Hayreddin Karaman, Mustafa Çağrıcı, İbrahim Kâfi Dönmez, Sadrettin Gümüş, Kur'an Yolu, C 2, s. 50-51.
62 Al-i İmran suresi, 169-170. ayetler.
63 bk. Tirmizi, Diyat, 21.
64 Mehmet Emin Özafşar, İsmail Hakkı Ünal, Yavuz Ünal, Bünyamin Erul, Huriye Martı, Mahmut Demir (ed.), Hadislerle İslam, C 4, s. 528.

KUR'AN-I KERİM'İ ANLAYALIM

Bakara suresinin 154. ayeti ile Al-i İmran suresinin 169-171. ayetlerinin anlamlarını Kur'an-ı Kerim meallerinden yararlanarak karşılaştırınız. Belirlediğiniz ortak konu ve kavramları verilen boşluğa yazınız.

Ayetin örnek okunuşuna ve tefsirine bu karekoddan ulaşabilirsiniz.

Bakara suresi, 155. ayet.

وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ بِشَيْءٍ مِنَ الْخَوْفِ وَالْجُوعِ وَنَقْصٍ مِنَ الْأَمْوَالِ وَالْأَنْفُسِ وَالثَّمَرَاتِ وَبَشِّرِ الصَّابِرِينَ ﴿١٥٥﴾

"Ant olsun ki sizi biraz korku ve açlıkla; mallardan, canlardan ve ürünlerden eksiltmekle sınayacağız. Sabredenleri müjdele!"

Bu ayetin indirildiği dönemin şartlarını bilmek nüzul sebebini (indiriliş amacı) anlamamıza yardımcı olacaktır. İslam'ın ilk yıllarında Müslümanlar, Mekkeli müşriklerin boykot ve baskılarına maruz bırakılmış, artan şiddet olayları nedeniyle Hz. Peygamber ve ashabı bütün mallarını geride bırakarak Medine'ye hicret etmek zorunda kalmışlardı. Müslümanlar imkânlarını kendi aralarında kardeşçe paylaşmalarına rağmen Hz. Peygamber'in ailesi de dâhil olmak üzere çoğu zaman maddi anlamda darlık içinde yaşamışlardır. Ayette özellikle Medine Dönemi'nin ilk yıllarındaki bu sıkıntılara işaret edilmiştir. Allah'ın (cc), insanları bu tür zorluklarla imtihan etmesi her zaman mümkün olduğundan ayet bütün dönemlerde yaşanabilecek durumlara değinmektedir. Tabiatıyla Allah (cc), Müslümanları o zaman olduğu gibi dilediği her zaman da deneyebilir. Allah'a (cc) dayanıp sıkıntılara sabredenler hem dinî hem de dünyevi bakımdan kazanan tarafta olmuşlardır. Onun için 155. ayetin sonunda "Sabredenleri müjdele!" ifadesiyle yeniden sabra vurgu yapılmıştır.

KUR'AN-I KERİM'İ ANLAYALIM

Bakara suresinin 157. ayeti ile Nahl suresinin 97. ayetini Kur'an-ı Kerim meallerinden yararlanarak karşılaştırınız. Belirlediğiniz ortak konu ve kavramları verilen boşluğa yazınız.

Bakara suresi, 156. ayet.

اَلَّذِينَ اِذَآ اَصَابَتْهُمْ مُصِيبَةٌ قَالُوٓا اِنَّا لِلّٰهِ وَاِنَّآ اِلَيْهِ رَاجِعُونَ ﴿١٥٦﴾

"Onlar, başlarına bir musibet geldiğinde 'Doğrusu biz Allah'a aidiz ve kuşkusuz O'na döneceğiz.' derler."

Ayetin örnek okunuşuna ve tefsirine bu karekoddan ulaşabilirsiniz.

İman ve teslimiyetle bütünleşmiş bir sabrın vurgulandığı bu ayette örnek Mümin'in karakteristik yapısı tanımlanmaktadır. Bu yapının temel taşı, Allah'a (cc) sarsılmaz iman ve teslimiyettir. Mümin sadece Allah'a (cc) ait olduğunun ve en sonunda O'na döneceğinin bilinci içinde olan kimsedir. Başarı ve kurtuluşu yalnızca Allah'tan (cc) bekleyen inananlar, O'nun karşısında her zaman ümitli ve iyimser olmaya çalışırken düşman karşısında da onurlu ve kişilikli bir tutum sergilerler.[65]

Bakara suresi, 157. ayet.

اُولٰٓئِكَ عَلَيْهِمْ صَلَوَاتٌ مِنْ رَبِّهِمْ وَرَحْمَةٌ وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُهْتَدُونَ ﴿١٥٧﴾

"İşte Rablerinin lütufları ve rahmeti bunlar içindir ve işte doğru yola ulaşmış olanlar da bunlardır."

Ayetin örnek okunuşuna ve tefsirine bu karekoddan ulaşabilirsiniz.

Ayet, Hz. Peygamber ve Müslümanların yaptığı gibi hayatın türlü zorluklarına karşı koyan; özellikle inançlarını, vatanlarını ve diğer yüce değerlerini koruma uğruna karşılaştıkları sıkıntılara sabırla direnenlere seslenmektedir. Allah'a (cc) olan inançlarını, güven ve teslimiyetlerini, iyimserliklerini, sabır ve metanetlerini her zaman koruyan üstün karakterli müminler için bir iltifattır. Çünkü burada müminlere övgülerde bulunup onların hidayette olduklarını bildiren bizzat Allah'tır (cc). Bir mümin için bundan daha büyük bir lütuf ve şeref düşünülemez. Allah Teala, yapılan iyi davranışları, daha iyisiyle ödüllendirir.[66] Dünya hayatındaki imtihanı büyük bir sabırla kazanmaya odaklanan kişi, O'nun sürekli desteğini ve yardımını hak eder.

ARA DEĞERLENDİRME 4

1. Bakara suresinin 153-157. ayetlerinde verilen mesajları maddeler hâlinde yazınız.

65 Hayreddin Karaman, Mustafa Çağrıcı, İbrahim Kâfi Dönmez , Sadrettin Gümüş, Kur'an Yolu, C 1, ss. 241-242.

66 bk. Nahl suresi, 97. ayet.

1. ÜNİTE ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

A. Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerlere verilen sözcüklerden doğru olanları yazınız.

"ahiret, cenaze, dua, itaat, kabir, kıyamet, kulluk, ölüm, sabır"

1. İnsanın yaratılış amacı Allah'a (cc) ..... etmektir.
2. İslam dinine göre dünya hayatı, kalıcı ve sürekli olan ..... hayatına hazırlık aşamasıdır.
3. Evrende bulunan her şeyin yok olmasıyla ölen tüm insanların yaptıklarının hesabını vermek üzere diriltilecekleri zamana ..... denir.
4. Ölmüş kimseyi tanımlamak için ..... kavramı kullanılır.
5. Allah'a (cc) sığınıp güvenerek bela ve felaketler karşısında direnç ve metanet gösterilmesine ..... denir.

B. A sütunundaki tanım cümlelerinin önündeki yay ayracın içine, B sütununda o tanıma karşılık gelen kavramın harfini yazarak eşleştiriniz.

	A Sütunu
( )	**6.** İnsanların ahirette dünyadaki inanç ve davranışlarından dolayı sorumlu tutulması.
( )	**7.** İnkârcıların ve günahkârların ahirette cezalandırılacakları yer.
( )	**8.** Ahiret hayatının başlangıcını oluşturan kabir hayatı.
( )	**9.** Ölünün yıkandıktan sonra dinî kurallara uygun olarak kefenlenmesi.
( )	**10.** İnananların kıyametin kopmasından sonra sonsuz mutluluk içinde yaşayacakları yer.

B Sütunu
a. Berzah
b. Cehennem
c. Cennet
ç. Hesap
d. Hutame
e. Kıyamet
f. Şehit
g. Tekfin

C. Aşağıdaki soruların cevaplarını altlarındaki boşluklara yazınız.

11. Ahiret inancının insanın yaratılış amacını kavraması ve hayatını anlamlandırmasına katkısı nedir?

12. Ölümden sonraki hayata inanan bir kişinin dünya hayatı ile ahiret hayatı ilişkisine bakışı nasıl olmalıdır?

13. Ahiret hayatının aşamaları nelerdir?

14. Cenaze uğurlamaya ilişkin dinî uygulamaların bireysel ve toplumsal faydaları nelerdir?

15. Sabrın pek çok yerde namazla birlikte zikredilmesinin sebepleri nelerdir?

16-17. soruları aşağıdaki metne göre cevaplayınız.

Mülk suresinin 2. ayetinde "Hanginizin davranışça daha iyi olduğunu denemek için ölümü ve hayatı yaratan O'dur. O, güçlüdür, çok bağışlayıcıdır." buyrularak Allah'ın (cc), hayat ve ölümü emir ve yasaklarına uyulması, iyilikte çaba gösterilmesi için yarattığı bildirilmektedir. Bu ayette ölüme hayattan önce yer verilmesinden ötürü ölüm kavramıyla neyin kastedildiği hususunda farklı görüşler vardır. Ayetteki sıralamayı dikkate alarak yorumda bulunan bir gruba göre ölüm kavramıyla dünya hayatından ahiret hayatına geçiş hâli kastedilirken, hayat kavramıyla ahiret hayatı kastedilmiştir. İkinci grup ise ölümle dünya hayatından ahiret hayatına geçiş hâlinin, hayatla da dünya hayatının kastedildiğini savunmaktadır. Çünkü hayat ve ölümün ikisi de imtihan sebebi olduğuna göre her ikisinin de bu dünyada olması amaca daha uygun görünmektedir. Nihayetinde insan için imtihan yeri ahiret değil, dünyadır. Hayat ölümden önce olduğu hâlde ayette sonra gelmesi ise çeşitli şekillerde yorumlanmıştır. Dikkat çekici bir yoruma göre ayette ölümün önce gelmesi, insanın başlangıcının yokluk hâli olduğu, varlık ve hayata sonradan kavuşması sebebiyledir. Diğer bir yoruma göre ölüm insanlara hayatın sorumluluğunu hatırlattığı, onları iyi işler yapmaya yönlendirdiği ve bir uyarıcı olduğu, bundan da öte insanın imtihan sorumluluğunu daima canlı tuttuğu için önce zikredilmiştir. Hayat hayırlı faaliyetler alanı, ölüm ise bu faaliyetlerin karşılığının verileceği ebedî varlık sahnesine geçişi sağlayan dönüm noktasıdır.

(bk. https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/M%C3%BClk-suresi/5242/1-5-ayet-tefsiri
E.T.: 28.06.2023, E.S.: 22.30)

16. Ayette geçen "Hanginizin davranışça daha iyi olduğunu denemek için ölüm ve hayatı yaratan O'dur..." **ifadesiyle verilmek istenen mesajı açıklayınız.**

17. Metinde yer alan "ölüm ve hayat" **kavramlarıyla ilgili yorumlardan hangisine katılıyorsunuz? Size göre ölüm ve hayat ifadeleriyle ne anlatılmak isteniyor?**

Ç. Aşağıdaki soruların doğru cevabını işaretleyiniz.

18. **Aşağıdaki ayetlerden hangisi insanın yaratılış amacı ile ilişkili değildir?**

A) "Ben cinleri ve insanları ancak bana kulluk etsinler diye yarattım." (Zariyat suresi, 56. ayet.)

B) "Hanginizin davranışça daha iyi olduğunu denemek için ölümü ve hayatı yaratan O'dur." (Mülk suresi, 2. ayet.)

C) "İnsan, kendisinin başıboş bırakılacağını mı sanır?" (Kıyamet suresi, 36. ayet.)

D) "Göğü, yeri ve ikisi arasındakileri boş yere yaratmadık. Bu, inkâr edenlerin zannıdır..." (Sad suresi, 27. ayet.)

E) "Onlar namazı kılar, zekâtı verir ve ahirete de kesin bir şekilde inanırlar." (Neml suresi, 3. ayet.)

19. **Ahiret inancının insana kazandırdıklarıyla ilgili**

I. İnsanın adalete olan inancını zayıflatır.
II. Kişinin hayatına anlam katar.
III. İnsanı iyilik yapmaya yönlendirir.
IV. İnsana sorumluluk bilinci kazandırır.
V. İnsanın dünyaya önem vermesini sağlar.

ifadelerinden hangileri doğrudur?

A) Yalnız IV

B) I ve II

C) III ve V

D) II, III ve IV

E) I, III, IV ve V

20. "Kim (yalnız) dünya hayatı ve onun ziynetini istiyorsa orada onlara işlerinin karşılığını eksiksiz veririz, orada onlar hiçbir zarara uğratılmazlar. Onlar, ahirette paylarına ateşten başka bir şey düşmeyen kimselerdir. Dünyada ürettikleri boşa gitmiştir, yapıp ettikleri de geçersizdir."

(Hud suresi, 15-16. ayetler.)

Bu ayete göre

I. Dünya hayatıyla yetinenler ahirette hüsrana uğrayacaktır.
II. Dünya hayatının hayrını isteyerek bu doğrultuda çaba harcamak yanlıştır.
III. Ahiret hayatına hazırlananlar dünyanın nimetlerinden mahrum kalacaktır.

ifadelerinden hangilerine ulaşılabilir?

A) Yalnız I

B) I ve II

C) I ve III

D) II ve III

E) I, II ve III

21. İslam dininde ahirete iman, temel inanç esaslarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsan için ahiret hayatının ilk aşaması, dünya hayatının bitimi anlamına gelen ölümdür. İslam inancında öldükten sonra gömülmüş ya da herhangi bir sebeple gömülmesi mümkün olmamış her insanın kabir hayatını yaşayacağı kabul edilmektedir. Kabir hayatından sonraki aşamada kıyamet gerçekleşecektir. İsrafil'in (as) sûra üflemesiyle bütün canlıların hayatının sonlanacağı kıyamet gününde sûra ikinci defa üflenmesiyle sadece insanlar dirilecektir.

Bu metne göre ahiret hayatıyla ilgili olarak aşağıdakilerden hangisi söylenemez?

A) Ahirete inanmak İslam dininin temel inanç esaslarındandır.

B) Ölüm, ahiret hayatının ilk aşaması olarak kabul edilir.

C) Öldükten sonra her insan kabir hayatını yaşayacaktır.

D) Sûra birinci defa üflenmesiyle bütün canlılar ölecektir.

E) Kıyamet gününde sadece kâfirler hesaba çekilecektir.

22. "Allah yolunda öldürülenlere 'ölüler' demeyin. Bilakis onlar diridirler, lakin siz anlayamazsınız."

(Bakara suresi, 154. ayet.)

Verilen ayette altı çizilen ifade ile kastedilen kavram aşağıdakilerden hangisidir?

A) Ensar B) Muhacir C) Mücahit D) Mümin E) Şehit

23. Âlemdeki kozmolojik düzenin bozulmasıyla ölen tüm insanların dünya hayatında iken yapıp ettiklerinin hesabını verecekleri zamana (I) ———— denir. İslam inancına göre kıyametin kopacağı zamanı sadece (II) ———— bilir. Bu husus Kur'an'da şöyle ifade edilmektedir: "İnsanlar sana kıyametin vaktini soruyorlar. De ki: 'Onun ilmi ancak Allah katındadır.' Ne bilirsin, belki de kıyamet yakında gerçekleşir." (Ahzab suresi, 63. ayet.)

Bu paragrafta numaralandırılmış yerlere getirilmesi gereken kavramlar aşağıdakilerden hangisidir?

	I	II
A)	ahiret	Hz. Peygamber
B)	berzah	Allah (cc)
C)	haşir	Allah (cc)
D)	kıyamet	Allah (cc)
E)	kıyamet	İsrafil (as)

Üniteyle ilgili ek soru içeriğine bu karekoddan ulaşabilirsiniz.

Bu karekodla ünitenin özet sunusuna ulaşabilirsiniz.

Bu karekodla ünitenin PDF dosyasına ulaşabilirsiniz.

2. ÜNİTE

KUR'AN'A GÖRE HZ. MUHAMMED

BU ÜNİTEDE NELER ÖĞRENECEKSİNİZ?

1. Hz. Muhammed'in (sav) örnek şahsiyetini tanıma
2. Hz. Muhammed'in (sav) peygamberlikle ilgili görevlerini açıklama
3. Hz. Muhammed'e (sav) bağlılık ve itaati ayet ve hadislerden hareketle yorumlama
4. Ahzab suresi 45-46. ayetlerde verilen mesajları değerlendirme

HAZIRLIK ÇALIŞMALARI

1. Hz. Muhammed'in (sav) örnek aldığınız özellikleri nelerdir?
2. Hz. Muhammed'in (sav) peygamberlik görevine ilişkin bildiğiniz kavramlar nelerdir?
3. Hz. Muhammed'e (sav) itaatin ve bağlılığın İslam dini açısından önemi hakkında neler biliyorsunuz?
4. Kur'an-ı Kerim'de Hz. Muhammed'in (sav) kandile benzetilmesi sizce neyi ifade eder?

ANAHTAR KAVRAMLAR

- Hadis
- Sünnet
- Üsveihasene
- Hatemünnebiyyîn
- Kütübisitte
- Kütübitisa

Görsel 2.1: Hz. Muhammed (sav) yazılı levha

HZ. MUHAMMED'İN ŞAHSİYETİ

Hz. Muhammed (sav), insanlığı doğru yola iletmek üzere gönderilen peygamberlerin sonuncusudur. İlahi vahiy, Allah Resulü (sav) ile tamamlanmış ve dinin en mükemmel hâli insanlığa ulaştırılmıştır.[1]

Allah'tan (cc) vahiy alan peygamberler, ilahi sözün temsilcisidirler. Peygamberler, insanlar arasından seçilen kişilerdir. Hz. Muhammed de (sav) bir beşer, yani insandır. Nitekim Yüce Kur'an'daki birçok ayette Hz. Peygamber'in insani yönü vurgulanmış ve Allah'ın (cc) kulu olduğu bildirilmiştir.[2]

DÜŞÜNELİM PAYLAŞALIM

"Senden önce gönderdiğimiz bütün peygamberler de şüphesiz yemek yerler, çarşıda pazarda dolaşırlardı. (Ey insanlar!) Sizi birbiriniz için imtihan vesilesi yaptık ki bakalım sabredecek misiniz? Rabb'in, hakkıyla her şeyi görüp gözetlemektedir. Bizim huzurumuza çıkarılacaklarını hiç beklemeyenler, 'Bize melekler gönderilmesi veya Rabbimizi görmemiz gerekmez miydi?' diyorlar. Gerçek şu ki onlar içlerinde derin bir kibir duygusu besliyor, azgınlıkta sınır tanımıyorlar."

(Furkan suresi, 20-21. ayetler.)

Bu ayetlere göre müşriklerin Hz. Muhammed'in (sav) peygamberliğine karşı çıkmalarının sebepleri neler olabilir? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

Hz. Muhammed (sav), ilahi olanla insani olan arasında aracıdır. Ancak inkâr edenler, onun peygamber olabilmesi için olağanüstü özellikler taşıması gerektiğini savunarak peygamberliği insan çabasını aşan bir güce sahip olmaya bağlamışlardır. Bu tutum karşısında Yüce Allah şöyle buyurmuştur: **"De ki: Eğer yeryüzünde yerleşmiş gezip dolaşan melekler olsaydı elbette onlara gökten, peygamber olarak bir melek gönderirdik."**[3]

BİR AYET

"Ant olsun ki içlerinden, kendilerine Allah'ın ayetlerini okuyan, onları arındıran, onlara kitap ve hikmeti öğreten bir peygamber göndermekle Allah, müminlere büyük bir lütufta bulunmuştur. Hâlbuki daha önce onlar, apaçık bir sapkınlık içinde bulunuyorlardı."

(Al-i İmran suresi, 164. ayet.)

Mekkeli müşriklerin haksız beklentilerine karşın Hz. Muhammed (sav) beşerî anlamda diğer insanlardan farklı biri değildir. Hz. Peygamber'in, insan çabasını aşan olağanüstü bir hayat yaşama gayesi de olmamıştır. O, hayat mücadelesini bir insanın sahip olduğu imkânlar içinde vermiş, duygu düşünce ve davranış bakımından her insanın yaşadığı türden zorluklarla karşılaşmıştır. Allah Resu-

1 bk. Maide suresi, 3. ayet.
2 bk. Furkan suresi, 7-8. ayetler; Kehf suresi, 110. ayet; Bekir Topaloğlu, "Muhammed", TDV İslam Ansiklopedisi, C 30, s. 441.
3 İsra suresi, 95. ayet.

lü (sav); herkes gibi sevdiği birini kaybettiğinde ağlamış, haksızlık karşısında öfkelenmiş, mutlu bir olay karşısında da sevincini belli etmiştir.

BİR AYET
BİR YORUM

"De ki: Size Allah'ın hazineleri benim yanımdadır, demiyorum. Ben gaybı da bilemem, size ben bir meleğim de demiyorum. Ben sadece bana gönderilen vahye uyuyorum. De ki: Görmeyenle gören bir olur mu? Hiç düşünmüyor musunuz?"

(Enam suresi, 50. ayet.)

Bu ayette Hz. Muhammed'in (sav) insani yönüne dikkat çekilerek peygamberlik görevinin olağanüstü özellikler gerektirmediği ifade edilmektedir. Allah Resulü'nün (sav) mesajının tutarlılığı, aklı ve kalbi körleşmemiş, ön yargıdan uzak her insanın kabul edeceği gibi insanüstü güce sahip olmaktan daha ikna edici bir özelliktedir. Onun şahsiyetiyle bütünleşen bu mesajın kendisi, aynı zamanda peygamberliğinin doğruluğunu kanıtlayan bir delildir.

Hz. Muhammed (sav) insan olmakla birlikte sıradan biri değildi. Onun üstünlüğü, insani özellikleri sayesinde ahlaki mükemmelliğe erişmesiyle ilgilidir. O, peygamberlikten önce de putlara tapmamış, haksızlığa uğrayan insanları korumak için Hilfülfudul'a katılmış ve güvenilirliğiyle sorunların çözümünde hakemliğine başvurulan bir kimse olmuştur.[4] Allah Resulü'nün (sav) üstün ahlakı, Kur'an'ın yol göstericiliğiyle en mükemmel hâlini almıştır. Bu konuyla ilgili "Sen elbette yüce bir ahlak üzeresin."[5] mealindeki ayetle Hz. Peygamber'in ilahi vahye tabi olduğuna işaret edilmiş ve ahlakı övülmüştür.[6]

Allah Resulü (sav) ile hanımı Hz. Hatice arasında geçen konuşma, onun peygamberlikten önceki ahlaki üstünlüklerini gösteren önemli bilgiler içermektedir. İlk vahyi aldıktan sonra yaşadığı olağanüstü tecrübeden çok etkilenen Hz. Muhammed'e (sav) Hz. Hatice şöyle demişti: "Hayır, vallahi! Allah kesinlikle seni terk etmez. Çünkü sen, akrabalık bağlarını sıkı tutar, işini görmekten âciz olan kimselere yardım eder, elinde avucunda olmayan fakire verir, misafiri ağırlar ve haksızlığa uğrayanlara destek olursun."[7]

BİR HADİS

"Ben ancak ahlakın güzelliklerini tamamlamak için gönderildim."

(Muvatta, Hüsnü'l-Hulk, 8.)

4 bk. İbni Hişam, Siret-i İbn Hişam, C 1, ss. 184-255.
5 Kalem suresi, 4. ayet.
6 bk. Taberi, Cami'ul-Beyan fi Tefsiri'l-Kur'an, C 8, s. 396.
7 Buhari, Bed'ül Vahiy, 1.

Hz. Muhammed 'in (sav) Üstün

DOĞRULUK VE DÜRÜSTLÜĞÜ

Doğruluk (sıdk), sözün hem kalpte olana hem de haber verilen şeye, yani gerçeğe uygun olmasıdır. Sıddık ise sözünde ve inancında doğru olan ve pratikte de doğruluğunu ispatlayan kimse anlamına gelir.

İslam ahlakının temel taşını doğruluk oluşturur. Hz. Muhammed (sav) her şart ve durumda doğruluktan yana tavır alarak daima ahlakın gerektirdiği güzellikte davranmıştır. Onun hayatı Allah (cc) ile ihlas temelinde kurulan ilişkiye dayanır. Doğruluk, onun kalp, söz ve davranışlarında bir bütün olarak gerçekleşerek âdeta şahsında vücut bulmuştur. Hz. Peygamber, doğru olmadan iyi bir insan olmanın ve ahlaka uygun bir hayat yaşamanın mümkün olmadığını göstermiştir.

(bk. Ragıp el-İsfahani, el-Müfredat, "sdk" md.)

SEVGİ VE MERHAMETİ

Merhamet, Allah'ın (cc) mahlukata yönelik lütuf ve ihsanını ifade eder. Aynı zamanda insanları, bütün yaratılmışların sıkıntıları karşısında duyarlı olmaya ve yardım etmeye sevk eden acıma duygusunu belirtir.

Allah'ın (cc) öne çıkan sıfatlarından biri olan merhamet, Hz. Muhammed'in (sav) davranışlarına yansıyarak onun insanlarla ilişkilerini şekillendiren temel değerlerden biri olmuştur. O, kendisine büyük kötülükler yapan düşmanları dâhil herkese merhametle davranarak en güzel örnekliği sergilemiştir. Hz. Peygamber insan onuruna sahip olmanın kalpteki merhamet duygusunu korumaya bağlı olduğunu göstermiştir.

(bk. Mustafa Çağrıcı, "Merhamet", TDV İslam Ansiklopedisi, C 29, s. 184.)

ADALETİ VE HAKKI GÖZETMESİ

Adalet, Allah'ın (cc) isteği ve rızası doğrultusunda hareket etme, bir işi yerli yerine koyma ve aşırılıktan uzaklaşıp herkese hakkını vermektir.

İslam dini adaletin tecelli etmesini amaçlar. Hz. Muhammed (sav), hayatın her alanında adaleti merkeze koyarak hareket ederdi. O, davranışlarıyla Allah'ın (cc) mutlak adaletinin insan eliyle gerçekleşebileceğini göstermiştir. Hz. Peygamber insanlarla ilişkilerinde etki altında kalmadan daima adaletle muamele etmiş ve haktan yana asla taviz vermemiştir. Bütün hayatı adaletin gerçekleşmesi için çaba harcamakla geçmiştir.

(bk. MEB Dinî Terimler Sözlüğü, s. 5.)

SABIR VE KARARLILIĞI

Sabır, zor durumlar karşısında dünya ve ahiret faydalarını düşünerek insanın kalbinde yer tutan sükûnet ve dayanma kuvvetidir. Aynı zamanda Allah'a (cc) sığınıp güvenerek bela ve felaketlere karşı koymaktır.

Hz. Muhammed'in (sav) hayatı tam da sabrın ve cesaretin zafere dönüşmesinin bir göstergesidir. O, her şeyden önce Allah'ın (cc) hakkıyla tanınmadığı ve kötülüklerin yaygın olduğu bir toplumda ahlaki anlamda temiz kalmayı başarmıştır. Peygamber seçildikten sonra da pek çok sıkıntıya maruz kalan Hz. Muhammed (sav), kendisine tabi olan insanlarla birlikte maddi manevi büyük zorluklar yaşamıştır. Hz. Peygamber inkâr edenler tarafından alaya alınmış, sevdiklerini kaybetmiş ve yurdundan kovularak öldürülmeye çalışılmıştır. Ancak o, herkesi karşısına almak pahasına iftira ve hakaretlere aldırış etmeden hak yolda mücadelesini sürdürmüştür.

(bk. MEB Dinî Terimler Sözlüğü, s. 392.)

Grafik Bilgi 2.1: Hz. Muhammed'in (sav) üstün ahlaki özelliklerinden bazıları

Ahlaki Özelliklerinden Bazıları

BİR AYET

"Öyle ise emrolunduğun gibi dosdoğru ol. Beraberindeki tövbe edenler de dosdoğru olsunlar. Hak ve adalet ölçülerini aşmayın. Şüphesiz O, yaptıklarınızı hakkıyla görür."

(Hud suresi, 112. ayet.)

BİR HADİS

Abdullah bin Abbas (ra)* anlatıyor: "Yakın akrabanı uyar, ayeti inince Allah Resulü (sav) Safa Tepesi'ne çıktı... Ardından şöyle dedi: 'Ne dersiniz, şu dağın arkasından sizinle savaşmak üzere düşman geliyor diye haber versem bana inanır mıydınız?' diye sorunca onlar, 'Biz senin hiç yalan söylediğini görmedik.' demişlerdi..."

(Buhari, Tefsir, (Leheb)1.)

BİR AYET

"Ey inananlar! Ant olsun ki içinizden, sıkıntıya uğramanız kendisine ağır gelen, size düşkün, inananlara şefkatli ve merhametli bir peygamber gelmiştir."

(Tevbe suresi, 128. ayet.)

BİR HADİS

Hz. Muhammed (sav), torunu Hz. Hasan'ı öpüp severken yanında olan bir kişi şaşırarak şöyle dedi: "Benim on çocuğum var ama hiçbirini öpmüş değilim." Bunun üzerine Allah Resulü (sav) ona baktı ve ardından şöyle buyurdu: "Merhamet etmeyene merhamet edilmez!"

(bk. Buhari, Edeb, 18.)

BİR AYET

"(Ey Muhammed!) İşte onun için sen tevhide davet et ve emrolunduğun gibi dosdoğru ol. Onların heva ve heveslerine uyma ve de ki: Ben Allah'ın indirdiği bütün kitaplara inandım ve aranızda adaleti gerçekleştirmekle emrolundum."

(Şûra suresi, 15. ayet.)

BİR HADİS

Bir grup insan hırsızlık yapan bir kadının affedilmesi için Hz. Muhammed'in (sav) yanına gelir. Hz. Peygamber önceki kavimlerin, güçlüleri bağışlayıp zayıf olanları cezalandırdıkları için helak olduğunu hatırlatarak onları geri çevirmiş ve suç işleyenin, kızı dahi olsa ceza vermekten kaçınmayacağını söylemiştir.

(bk. Müslim, Hudud, 9.)

BİR AYET

"... Hani arkadaşına, 'Üzülme, çünkü Allah bizimle beraber.' diyordu. Allah da onun üzerine güven duygusu ve huzur indirmiş, sizin kendilerini görmediğiniz birtakım ordularla onu desteklemiş, böylece inkâr edenlerin sözünü alçaltmıştı..."

(Tevbe suresi, 40. ayet.)

BİR HADİS

Ebu Sâid Hudrî'den nakledildiğine göre ensardan bazı kimseler Hz. Peygamber'den bir şeyler istedi. O da verdi. Sonra tekrar istediler. Allah Resulü de (sav) yanındakiler bitinceye kadar verdi ve şöyle buyurdu: "...Kim sabrederse, Allah ona dayanma gücü verir. Kimseye sabırdan daha hayırlı ve daha geniş bir ikram verilmemiştir."

(Müslim, Zekât, 124.)

* radıyallahüanh/radıyallahüanha: Allah (cc) ondan razı olsun.

Hz. Muhammed 'in (sav) Üstün

MÜTEVAZI OLUŞU

Tevazu, insanın herkes gibi yaratılmış olduğunun bilinciyle karşısındakilere büyüklük taslamaması anlamına gelir.

Hz. Muhammed (sav) her zaman insanlara karşı alçak gönüllü davranarak hayatı boyunca bu kişiliğinden asla ödün vermemiştir. O, kazandığı başarılardan sonra ve çevresindekilerin yoğun ilgi ve sevgisi karşısında bile kibre kapılmadan mütevazı tavrını her zaman korumuştur. Günlük yaşamında da mütevazı duruşunu sürdüren Allah Resulü (sav), her işini kendi yapar, ihtiyaçlarını görürken kimseye yük olmazdı. Onun bu hâli inanan inanmayan herkesin takdirini kazanmıştır.

(bk. MEB Dinî Terimler Sözlüğü, s. 455.)

AFFEDİCİ OLUŞU

Af, kötülük ve haksızlık edeni, suç veya günah işleyeni bağışlama ve cezalandırmaktan vazgeçmektir. Allah'ın (cc) affetme özelliğini davranışlarına yansıtmaya en fazla gayret edenler peygamberlerdir. Bu anlamda Hz. Muhammed'in (sav) affetme özelliği âdeta Allah'ın (cc) rahmet ve mağfiretinin insanlara bir yansımasıdır. O, insanlara anlayışla yaklaşarak Allah'a (cc) karşı işlenen suçları cezalandırmak dışında kişisel sebeplerle şahsı adına kimseden intikam almamıştır. Hz. Peygamber, üstün karakterinin gereği olarak Mekke'yi fethettiğinde yıllarca kendisine düşmanlık yapan insanları cezalandırmaya gücü yettiği hâlde affetmeyi seçmiştir.

(bk. Mustafa Çağrıcı, "Af", TDV İslam Ansiklopedisi, C 1, s. 394.)

CÖMERTLİK VE YARDIMSEVERLİĞİ

Cömertlik (kerem), Allah'ın (cc) her zaman iyilik yapması ve nimetler vermesi anlamına gelir. Aynı zamanda insanların hâl ve hareketlerde güzel ahlak ve davranışlara sahip olmasını ifade eder.

İslam dini cömertliği gösterişe değil Allah (cc) rızasına bağlayarak ahlaki bir içeriğe kavuşturmuştur. Hz. Muhammed (sav) yaşantısıyla Kur'an-ı Kerim'de tavsiye edilen cömertliğin sembolü olmuştur. O, peygamberliğin ilk zamanlarında servetini zor durumda olan Müslümanlar için harcamış, sonraki dönemlerde de sade yaşantısını sürdürerek muhtaç insanlara yardım etmeye devam etmiştir. Öyle ki ihtiyacı olsa bile kendisinden bir şey isteyeni asla geri çevirmeyen Hz. Peygamber, cimrilik eden kimsenin cennete giremeyeceğini belirterek cömertliğin önemine dikkat çekmiştir.

(bk. Ragıp el-İsfahani, el-Müfredat, "krm" md.)

NEZAKETİ

Nezaket, başkalarına karşı incelikli davranma ve insan ilişkilerinde saygılı olma anlamına gelir. Hz. Muhammed'in (sav) mükemmel karakterinin belirgin özelliklerinden biri de her zaman yumuşak huylu ve nazik olmasıdır. O, şahsi ilişkilerinde saygıyı esas alarak insanlara değer vermiş, çevresindekilere her zaman duyarlı davranarak sorunlarıyla ilgilenmiş ve hiçbir zaman kimsenin kalbini kırmamıştır. Hz. Peygamber, insanları kaba söz ve davranışlardan menetmiş, kendisine karşı yapılan çirkin ve saygısız davranışlara bile nezaket sınırları içinde karşılık vererek bizzat kendi hayatıyla bu anlamda model olmuştur.

(bk. TDK Türkçe Sözlük, C 2, s. 1650.)

Grafik Bilgi 2.2: Hz. Muhammed'in (sav) üstün ahlaki özelliklerinden bazıları

Ahlaki Özelliklerinden Bazıları

BİR AYET

"Sakın onlardan bazı gruplara verdiğimiz geçici dünya nimetine göz dikme, onlardan dolayı üzülme, müminlere karşı da alçak gönüllü ol."
(Hicr suresi, 88. ayet.)

BİR HADİS

Bir adam Hz. Muhammed'in (sav) yanına geldiğinde heyecandan titremeye başlar. Allah Resulü (sav) bunun üzerine adamı sakinleştirerek "Korkma, rahat ol. Ben kral değilim. Kurutulmuş et yiyen Kureyşli bir kadının oğluyum." buyurmuştur.
(İbni Mace, Et'ime, 30.)

BİR AYET

"Allah'ın rahmeti sayesinde sen onlara karşı yumuşak davrandın. Eğer kaba, katı yürekli olsaydın onlar senin etrafından dağılıp giderlerdi. Artık sen onları affet. Onlar için Allah'tan bağışlama dile."
(Al-i İmran suresi, 159. ayet.)

BİR HADİS

Hz. Muhammed (sav) İslam daveti için gittiği Taif'te saldırıya uğrayarak hayatının en zor tecrübelerinden birini yaşamıştır. Saldırganlardan kurtulmak için bir bahçeye sığındığında ellerini göğe kaldırarak hâlini Yüce Allah'a arz etmiştir. Sonrasında Cebrail (as) ona görünerek Allah'ın (cc) duasını işittiğini, dilerse bu zalimleri cezalandıracağını bildirmiştir. O ise bu insanların neslinden Allah'a (cc) şirk koşmayan kimselerin çıkacağı ümidiyle hayır cevabını vermiştir.
(bk. Buhari, Bed'ü'l-Halk, 7.)

BİR AYET

"Sevdiğiniz şeylerden Allah yolunda harcamadıkça iyiliğe asla erişemezsiniz. Her ne harcarsanız Allah onu bilir."
(Al-i İmran suresi, 92. ayet.)

BİR HADİS

Hz. Muhammed'in (sav) evinde bir koyun kesilmiş ve eti komşulara dağıtılmıştı. Allah Resulü (sav) eve döndüğünde hanımına "Koyundan ne kadar kaldı?" diye sordu. Hz. Aişe, "Koyunun şu ön kolu hariç hiçbir şeyi kalmadı." deyince Hz. Peygamber, "Ön kolu hariç tamamı bize sevap olarak kalmıştır desene!" buyurmuştur.
(Tirmizi, Sıfatü'l-kıyame, 33.)

BİR AYET

"(Ey Muhammed!) Rabb'inin yoluna, hikmetle, güzel öğütle çağır ve onlarla en güzel şekilde mücadele et..."
(Nahl suresi, 125. ayet.)

BİR HADİS

Hz. Ali, Allah Resulü'nün (sav) ahlakı hakkında şöyle demiştir: "O her zaman güler yüzlü, yumuşak huylu ve nazikti. Asla kötü huylu, katı kalpli, bağırıp çağıran, çirkin sözlü, kusur bulan ve cimri bir kimse değildi..."
(bk. Tirmizi, Şemail,160.)

YORUMLAYALIM

Hz. Aişe, Allah Resulü'nün (sav) ahlakı hakkında bilgi edinmek isteyen kişiye şöyle cevap vermiştir: "Sen hiç Kur'an okumuyor musun? Onun ahlakı Kur'an'dı."

(bk. Müslim, Salatu'l-Müsafirin, 139.)

Bu hadise göre İslam ahlakını anlamada Hz. Muhammed'in (sav) nasıl bir role sahip olduğunu yorumlayınız.

Görsel 2.2: Hz. Muhammed (sav) Kur'an'ın gösterdiği yola tabi olmak isteyenler için en güzel örnektir.

Hz. Muhammed (sav), Allah'ın (cc) emrettiği şekilde İslam inancının yaşanabilir modelini gerçekleştirerek insanları doğru yola iletmiştir. O, karakteriyle ilahi mesajı anlama ve hayata aktarma konusunda en iyi örnek olmuştur.

Allah Resulü'nün (sav) özellikle iman, ibadet ve ahlak olmak üzere hayatın her alanında Müslümanların kendilerine örnek almaları gereken tek ve en güzel model olmasına **üsveihasene** denir.[8] Kur'an-ı Kerim'de de bu hususta "Ey inananlar! Ant olsun ki Allah Resulü, Allah'a ve ahiret gününe kavuşmayı umanlar ve Allah'ı çok anan kimseler için en güzel örnektir."[9] buyrularak onun izinden gitmenin ve yol göstericiliğine başvurmanın önemine işaret edilmiştir.

"Hz. Muhammed'in Şahsiyeti" konusuyla ilgili e-içeriğe bu karekod üzerinden ulaşabilirsiniz.

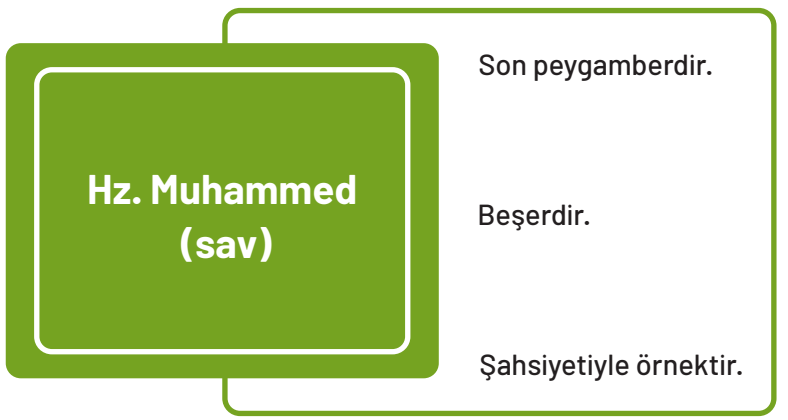

Grafik Bilgi 2.3: Hz. Muhammed'in (sav) bazı özellikleri

OKUYALIM

Mekkeli müşrikler İslam daveti karşısında çaresiz kalınca Ebu Talib'i araya koyarak Hz. Muhammed'e (sav) mevki, makam, para karşılığında tebliğden vazgeçme talebinde bulunurlar. Ancak Hz. Peygamber, teklif ettikleri hiçbir şeyi kabul etmeyerek şöyle buyurmuştur: "Güneşi sağ elime, ayı sol elime verseler yine de bu davadan vazgeçmeyeceğim. Ya Allah dinini güçlendirir ya da bu uğurda canımı veririm."

(bk. İbni Hişam, Siret-i İbn Hişam, C 1, s. 334.)

8 bk. MEB Dinî Terimler Sözlüğü, s. 468.
9 Ahzab suresi, 21. ayet.

ARA DEĞERLENDİRME 1

A sütununda Hz. Muhammed (sav) ile ilgili verilen bilgilerin önündeki yay ayracın içine, B sütununda bu bilgilere karşılık gelen özelliğin harfini yazarak eşleştiriniz.

		A Sütunu
( )	**1.**	Kendisinden bir şey isteyenleri geri çevirmez hatta verecek bir şeyi olmadığında bile ihtiyaç sahibi olanlara yardım etmeye çalışırdı.
( )	**2.**	Mekke'yi fethettiğinde yıllarca kendisine ve müminlere her türlü kötülüğü yapan kişileri buna fırsatı olduğu hâlde cezalandırmamıştır.
( )	**3.**	Her şart ve durumda güvenilir olmanın gereğini Medine'ye hicret esnasında da göstermiş, yanında bulunan emanetleri sahiplerine geri vermek için Hz. Ali'yi Mekke'de bırakmıştır.
( )	**4.**	Kendi işini kendisi yapar, insanlar arasında onlardan biri gibi davranır ve kimseyi küçük görmezdi.
( )	**5.**	İnsanlara karşı yumuşak huylu davranmış, hatalarına rağmen hiç kimseye dışlayıcı bir tavır içine girmeden onları kazanmaya çalışmıştır.
( )	**6.**	Her türlü zorluğun üstesinden gelmeyi başarmış; Bedir, Uhud ve Hendek savaşlarının en umutsuz anlarında bile korkmadan inancı uğruna mücadelesini sürdürmüştür.
( )	**7.**	İnsanlara değer verir, konuşurken kaba ve kırıcı bir dil kullanmazdı.
( )	**8**	Haksızlığa asla rıza göstermemiş, insanlar arasındaki sorunların çözümünde aktif rol alarak hak sahibinin hakkını alması hususunda titiz davranmıştır.

B Sütunu
a. Şefkat ve Merhameti
b. Sabır ve Cesareti
c. Adaleti ve Hakkı Gözetmesi
ç. Cömertlik ve Yardımseverliği
d. Nezaketi
e. Affediciliği
f. Mütevazı Oluşu
g. Doğruluk ve Dürüstlüğü

9. Hz. Muhammed (sav) ile ilgili

I. Daveti gönderildiği dönem ve toplumla sınırlıdır.

II. Dinî ve dünyevi konularda örnek olmuştur.

III. Beşer oluşunun hikmetleri vardır.

IV. Ahlakı, ilahi emirlerin davranışlara yansımış hâlidir.

yargılarından hangilerine ulaşılabilir?

A) Yalnız IV

B) I ve II

C) II ve III

D) I, III ve IV

E) II, III ve IV

10. Hz. Aişe, Allah Resulü'nün (sav) ahlakı hakkında şöyle demiştir: "O, kaba ve çirkin söz ve davranışlarda bulunmaz, çarşı pazarda insanlarla ulu orta münakaşaya girmez ve kötülüğe kötülükle karşılık vermezdi. Bilakis müsamaha göstererek onlara karşı affedici davranırdı."

(bk. Tirmizi, Birr, 69.)

Bu hadiste verilen bilgileri dikkate alan bir kişi, aşağıda verilen olayların yaşandığı durumlarda hangi tutum ve davranışları sergilemelidir? Tabloda boş bırakılan yerlere yazınız.

Örnek Olaylar	Doğru Tutum ve Davranışlar
Yusuf, okul çıkışında hastalığı sebebiyle ihtiyaçlarını tek başına karşılayamayan dedesine yardım etmeye gidecektir. Ancak otobüse bindiğinde bir kişinin sırayı ihlal ettiğini görür ve bu davranışa çok sinirlenir.	
Zeynep "Dijital Bağımlılıkla Başa Çıkma" konulu semineri dinlemeye geldiği salonun ön sıradaki koltuklarından birine oturur. Bu esnada yanına yaklaşan biri, yüksek bir sesle koltukta daha önce kendisinin oturduğunu iddia ederek Zeynep'ten yerini değiştirmesini ister.	
Seda yarınki sınavına çalışmak için kütüphaneye gider. Ancak kütüphanede yan masada yüksek sesle konuşan arkadaşlarının verdiği rahatsızlıktan ötürü çalışmaya odaklanamaz. Sınav konularını yetiştiremeyeceği endişesiyle çok gergin olan Seda, öfkeyle ayağa kalkarak arkadaşlarını uyarmak için yanlarına gider.	
Üniversite masraflarını karşılamak amacıyla yarı zamanlı çalışan Melek, son maaşını almak için iş yerine gittiğinde işvereni, geçmişte maaşından haksız bir şekilde yaptığı kesintiyi telafi etmek amacıyla bir maaş fazla ödeme yaptığını söyler ve kendisinden af diler. Paraya çok ihtiyacı olduğu bir dönemde patronu tarafından zor durumda bırakılan Melek, kendisine yapılan hatayı affedip affetmeme konusunda kararsızdır.	
Alışveriş sonrası annesiyle bir kafede oturan Samet'in üstüne garsonun ani hareketi nedeniyle kahve dökülür. Duruma çok sinirlenen Samet, tam bağırmak üzereyken garsonun mahcup yüz ifadesini görünce duraksar.	

HZ. MUHAMMED'İN PEYGAMBERLİK YÖNÜ

Doğru yoldan ayrılmayarak hem bu dünyada hem de ahirette kazananlardan olmaları için Allah (cc), insanlara emir ve yasakları içeren vahyi göndermiştir. Yüce Allah, vahyi insanlara iletmek amacıyla peygamberleri görevlendirmiştir. Hz. Muhammed (sav) görevlendirilen son peygamberdir.[10]

Hz. Muhammed'in (sav) Peygamberlikle İlgili Görevlerinden Bazıları

- **Tebliğ**
- **Tebyin**
- **Teşri**
- **Temsil**

Grafik Bilgi 2.4: Hz. Peygamber'in peygamberlikle ilgili görevlerinden bazıları

Hz. Muhammed'in Tebliğ Görevi

Allah (cc) insanlara doğru yolu göstermek amacıyla her ümmete peygamber göndermiştir.[11] Hz. Muhammed (sav) ise kötülüğün, adaletsizliğin ve inkârın hâkim olduğu Mekke toplumu içerisinde peygamberlikle görevlendirilmiştir. Kur'an-ı Kerim'de **"Ey (örtüsüne) bürünüp sarınan (Resul'üm)! Kalk ve (insanları) uyar."**[12] ayeti Hz. Muhammed'in (sav) tebliğ görevine işaret etmektedir.

Tebliğ
Peygamberlerin, gönderildikleri topluluklara vahyi eksiksiz olarak bildirmesine tebliğ denir.
(bk. MEB Dinî Terimler Sözlüğü, s. 442.)

BİR KAVRAM

Hz. Muhammed'in (sav) peygamberlik görevi, 610 yılında, Kadir Gecesi'nde Mekke yakınlarındaki Hira Mağarası'nda ilk vahyin gelmesiyle başlamıştır. Hz. Peygamber cahiliye toplumundaki insanlık dışı uygulamaları kökten değiştirecek olan İslam'ın ilkelerini öncelikli olarak yakınlarına ve davete açık olan insanlara tebliğ etmiştir. Bununla birlikte İslam dinine açıktan davet için gereken toplumsal şartlar oluşuncaya kadar tebliğ görevini ilk üç yıl gizli olarak yerine getirmiştir. Allah Resulü (sav), tebliğ görevini yirmi üç sene boyunca karşılaştığı her türlü zorluk, sıkıntı, hakaret, işkence ve hatta öldürülme girişimlerine rağmen sabırla yerine getirmiştir.

Görsel 2.3: Hira Mağarası'nın bulunduğu Nur Dağı'ndan bir kesit

10 bk. Ahzab suresi, 40. ayet.
11 bk. Nahl suresi, 36. ayet.
12 Müddessir suresi, 1-2. ayetler.

ETKİNLİK

Peygamberlerin tebliğ görevinin insanların ilahi mesajı anlaması açısından önemi ne olabilir? Konuyla ilgili düşüncelerinizi yazarak arkadaşlarınızla paylaşınız.

Görsel 2.4: Hz. Muhammed (sav) Kur'an-ı Kerim'i en iyi açıklayandır.

Enam suresi 19. ayette **"... De ki: Benimle sizin aranızda Allah şahittir. Bu Kur'an bana hem sizi hem de ulaştığı herkesi onunla uyarmam için vahyedildi..."** buyrulması, Hz. Muhammed'in (sav) tebliğ görevinin sadece içinde bulunduğu Mekke toplumu ve yaşadığı zaman dilimi ile sınırlı olmadığının açık bir delilidir. Kendisinden sonra kesinlikle peygamber gelmeyecek anlamına gelen **hatemünnebiyyin** sıfatına sahip olan Allah Resulü'nün (sav) tebliğ görevi, kıyamete kadar bütün insanlığı kapsamaktadır.[13]

Hz. Muhammed'in Tebyin Görevi

Resul-i Ekrem, Allah'ın (cc) gönderdiği son kutsal kitap olan Kur'an-ı Kerim'in ilkelerini en iyi anlayan ve yaşamında en iyi şekilde uygulayandır. Onun peygamberlik görevlerinden biri de Kur'an-ı Kerim'deki emir ve yasakları açıklamaktır. Nahl suresi 44. ayette Hz. Peygamber'in tebyin görevine şöyle işaret edilmektedir: **"... İnsanlara indirdiklerimizi kendilerine açıklaman için ve (ola ki üzerinde) düşünürler diye sana da uyarıcı kitabı indirdik."**

BİR KAVRAM

Tebyin

Beyan etmek, açıklamak, gerçeği ortaya koymak anlamına gelen tebyin, Hz. Muhammed'in (sav) Kur'an-ı Kerim'i ve İslam'ın ilkelerini açıklaması anlamına gelir.

(Dinî Kavramlar Sözlüğü, s. 639.)

Kur'an-ı Kerim'deki ayetlerin bir kısmı birden çok anlamı bünyesinde barındırmaktadır. Bunun yanında anlamı açıklanmaya ihtiyaç duyulacak kapalılıkta ayetler de mevcuttur.[14] Hz. Muhammed (sav) peygamberlik görevi gereğince birden çok anlama gelen ya da izahına ihtiyaç duyulan ayetleri açıklamıştır. Allah Resulü'nün (sav) Kur'an-ı Kerim'de **"Namazları ve orta namazı aksatmadan kılın..."**[15] ayetinde geçen "orta namaz" ifadesinin ikindi namazı olduğunu açıklaması bu duruma örnektir.

DÜŞÜNELİM PAYLAŞALIM

Kur'an'ın anlaşılmasında ve ibadetlerin uygulanmasında Hz. Muhammed'in (sav) tebyin görevinin etkisi ne olabilir? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

13 MEB Dinî Terimler Sözlüğü, s. 60.
14 bk. Yusuf Şevki Yavuz, Abdurrahman Çetin, "Ayet", TDV İslam Ansiklopedisi, C 4, s. 243.
15 Bakara suresi, 238. ayet.

İbadetleri yerine getirirken uyulması gereken şartlar Kur'an-ı Kerim'de tüm ayrıntılarıyla açıklanmamıştır. İbadetlerle ilgili temel ilkeler ile ibadetlerin uygulanarak açıklaması Resulullah'ın (sav) tebyin görevinin bir parçasıdır. Kur'an-ı Kerim'de **"Namazı kılın..."**[16] buyrulmuş ancak namazın kılınışı ile ayrıntılara yer verilmemiştir. Hz. Peygamber **"... Namazı benden gördüğünüz gibi kılın..."**[17] buyurarak namazın şartlarını ve kılınışını öğretmiştir. Aynı şekilde hac ibadeti ile ilgili olarak **"Hac ibadetinin gereklerini benden öğrenin."**[18] buyurmuştur.

YORUMLAYALIM

Adî bin Hâtim anlatıyor: "... Sabahın beyaz ipliği (aydınlığı) siyah ipliğinden (karanlığından) ayırt edilinceye kadar yiyin için... ayeti nazil olunca bir beyaz, bir de siyah ip aldım. Onları yastığımın altına koydum, (ancak) aralarını ayıramadım. Bunu Resulullah'a arz ettim. Efendimiz güldü ve 'Yastığın gerçekten geniş ve uzunmuş! Ondan kastedilen sadece gece ve gündüzdür.' dedi."

(bk. Bakara suresi, 187. ayet; Ebu Davud, Sıyam, 17.)

Bu hadise göre Kur'an-ı Kerim'de yer alan ifadelerin anlaşılmasında Hz. Muhammed'in (sav) rolü nedir? Yorumlayınız.

Hz. Muhammed'in Teşri Görevi

Yaratılışa uygun bir hayat sürebilme yolunda insana rehberlik edecek genel hükümler Kur'an-ı Kerim'de yer almaktadır. Kitaptaki hükümlerin kapsamının genişletilmesiyle ve hakkında hüküm olmayan konularla ilgili olarak ise Hz. Peygamber görevlendirilmiştir. Allah'ın (cc) emri doğrultusunda teşri görevi gereğince dinî hükümlerin kapsamını genişleten Allah Resulü (sav), hakkında hüküm bulunmayan konularla ilgili karar verme yetkisini kullanmıştır. Onun dinî herhangi bir konuda koyduğu hükme Müslümanların uymaları gerekmektedir. Bu yükümlülük, Kur'an-ı Kerim'de şu şekilde ifade edilmiştir: **"Allah ve Resulü herhangi bir konuda hüküm verdiklerinde artık mümin bir erkek veya kadın için işlerinde tercih hakları yoktur. Allah'a ve Resulü'ne itaat etmeyenler doğru yoldan açıkça sapmışlardır."**[19] Kur'an-ı Kerim'de bildirilenlerin dışında Resulullah'ın (sav) hüküm bildirdiği konulardan biri, yenilmesi uygun görülmeyen hayvanlardır. Hz. Muhammed (sav) bu hüküm gereğince azı dişi olan yırtıcı hayvanların ve avını pençesiyle parçalayan kuşların ve ehlî eşeklerin yenilmesini yasaklamıştır.[20] Hz. Peygamber'in teşri görevine **"... Peygamber onlara iyiliği emreder ve onları kötülükten meneder; yine onlara temiz şeyleri helal, pis şeyleri haram kılar..."**[21] ayetiyle işaret edilmiştir.

Görsel 2.5: Hz. Muhammed (sav) süt kardeşliğiyle ilgili hüküm koymuştur.

16 Bakara suresi, 110. ayet.
17 Buhari, Ezan, 18.
18 Müslim, Hac, 51.
19 Ahzab suresi, 36. ayet.
20 bk. Müslim, Sayd, 16; Buhari, Sayd, 28.
21 Araf suresi, 157. ayet.

BİR KAVRAM

Teşri

Sözlükte hüküm koyma, yasama anlamlarına gelen teşri, Hz. Muhammed'in (sav) herhangi bir konuda dinî hüküm koyabilme yetkisine denir.

(bk. MEB Dinî Kavramlar Sözlüğü, s. 654.)

Hz. Muhammed'in (sav) hüküm belirttiği konulardan biri de evlilik ile ilgili durumlardır. Akrabalık yoluyla evlenilmesi yasak olan kişiler Kur'an-ı Kerim'de açıkça belirtilmiştir. Süt bağıyla oluşan akrabalar arasındaki evlilik yasağı hükmünü ise bizzat Hz. Peygamber koymuştur. Nesep yoluyla evliliğin haram olduğu durumlar, süt emme ile oluşan akrabalık durumlarında da geçerlidir.[22]

Hz. Muhammed'in (sav) Teşri Görevine Örnekler

- Kan bağı yoluyla haram olan evliliğin süt bağı ile oluşan akrabalık durumlarında da geçerli olacağı hükmü
- Belirli bir bedel karşılığında yapılan geçici evlilik anlamına gelen mut'a nikâhını yasaklaması
- Pençesiyle avlanan kuşların ve ehlî eşeklerin yenilmesini yasaklaması
- Orucu bozan ve bozmayan durumlara ilişkin hükümler
- Zekât vermekle yükümlü olma şartları, zekât verebilecek kişilerle ilgili hükümler
- Farz namazlarının vakitleri, rekâtları ve kılınışı ile ilgili hükümler
- Azı dişi olan yırtıcı hayvanların yenilmesini yasaklaması

Grafik Bilgi 2.5: Hz. Muhammed'in (sav) teşri görevine örnekler

Hz. Muhammed'in Temsil Görevi

Hz. Muhammed (sav), İslam dininin ilkelerini öncelikle en güzel şekilde kendi hayatında uygulayarak insanlara örnek olmuştur. "Ey inananlar! Ant olsun ki Allah Resulü, Allah'a ve ahiret gününe kavuşmayı umanlar ve Allah'ı çok anan kimseler için en güzel örnektir."[23] ayeti bu konuya işaret etmektedir.

İbadetlerle ilgili konularda da Müslümanlara örnek olan Resul-i Ekrem, abdestin nasıl alınacağını bizzat göstermiş ve "Kim benim aldığım şu abdest gibi abdest alır da sonra kalkıp iki rekât namaz kılarsa ve kıldığı bu namazda hatırına dünyalık getirmezse Allah

22 bk. Müslim, Nikah, 4.

23 Ahzab suresi, 21. ayet.

onun geçmiş günahlarını affeder."[24] buyurmuştur. O; namazın kılınması, haccın yapılışı, ibadetlerde ölçülü olunması, ibadetlerde devamlılığın sağlanması gibi konularda da Müslümanlara örnek olmuştur.[25]

Temsil
Birinin veya bir topluluğun adına davranma anlamına gelen temsil, Hz. Muhammed'in (sav) dinî ve dünyevi konularda tüm insanlığa örnek olmasıdır.
(bk. TDK Türkçe Sözlük, C 2, ss. 2187-2188.)

BİR KAVRAM

Hz. Muhammed'in (sav), İslam'ı Anlama ve Yaşama Konusundaki Bazı Özellikleri ve Örnek Davranışları

- Tüm canlılara karşı merhametli olması
- Adaletli olması
- Ticarette ahlaklı olması
- İnsanlara değer vermesi
- Alçak gönüllü ve cömert olması
- Aile üyeleriyle sevgi ve saygıya dayalı ilişkiler kurması
- Beden ve çevre temizliğine önem vermesi
- Güler yüzlü olması
- Güvenilir olması

Grafik Bilgi 2.6: Hz. Muhammed'in (sav) İslam'ı anlama ve yaşama konusundaki bazı özellikleri ve örnek davranışları

"Her kim Allah'a ve ahiret gününe iman ediyorsa komşusuna eziyet etmesin. Her kim Allah'a ve ahiret gününe iman ediyorsa misafirine ikramda bulunsun. Her kim Allah'a ve ahiret gününe iman ediyorsa ya hayır söylesin ya da sussun!"
(Buhari, Edeb, 3.)

Hadiste işaret edilen "komşuya zararı dokunmayacak şekilde davranma, misafire ikramda bulunma, hayır olanı konuşma ya da susma" **hususlarındaki gözlemlerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.**

ETKİNLİK

24 Buhari, Vudu', 24.
25 bk. Buhari, Ezan, 18; Müslim, Hac, 237; Buhari, İman, 29; Buhari, Rikak, 18.

ARA DEĞERLENDİRME 2

1. Aşağıda Hz. Muhammed'in (sav) peygamberlik göreviyle ilgili bilgiler verilmiştir.

I. Pençesiyle avlanan kuşların ve ehlî eşeklerin yenilmesini yasaklaması.

II. Beden ve çevre temizliğine verdiği önemle örnek olması.

III. Birden çok anlama gelen ya da izahına ihtiyaç duyulan ayetleri açıklaması.

IV. Allah'tan (cc) vahiy olarak aldığı bilgileri insanlara ulaştırması.

Bu bilgilerin ilişkili olduğu peygamberlik görevleri sırasıyla hangisidir?

	I	II	III	IV
A)	Tebliğ	Tebyin	Teşri	Teşri
B)	Tebliğ	Temsil	Temsil	Teşri
C)	Tebyin	Temsil	Teşri	Tebyin
D)	Temsil	Tebyin	Teşri	Tebliğ
E)	Teşri	Temsil	Tebyin	Tebliğ

A sütunundaki tanım cümlelerinin önündeki yay ayracın içine, B sütununda o tanıma karşılık gelen kavramın harfini yazarak eşleştiriniz.

	A Sütunu	B Sütunu
( )	**2.** Hz. Peygamber'in son peygamber olduğunu ifade eden tabir.	**a.** Hatemünnebiyyin **b.** Tebliğ **c.** Tebrik **ç.** Tebyin **d.** Temsil **e.** Teşri
( )	**3.** Hz. Muhammed'in (sav) dinî ve dünyevi konularda tüm insanlığa örnek olması.	
( )	**4.** Hz. Peygamber'in herhangi bir konuda dinî hüküm koyabilmesi.	

"Hz. Muhammed'in Peygamberlik Yönü" konusuyla ilgili e-içeriğe bu karekod üzerinden ulaşabilirsiniz.

HZ. MUHAMMED'E BAĞLILIK VE İTAAT

Allah Resulü'nün (sav) peygamberlik göreviyle ilgili her türlü tutum ve davranışı Allah'tan (cc) aldığı ilahi emirler doğrultusunda şekillenmiştir. Bu nedenle Allah (cc), Müslümanların kendisine itaat etmelerini istediği gibi, Hz. Muhammed'e de (sav) itaat etmelerini ve ona bağlılıklarını korumalarını istemiştir.[26] Allah'a (cc) ve peygambere itaat edenlere Kur'an-ı Kerim'de şu şekilde müjde verilmektedir: **"Kim Allah'a ve Resule itaat ederse işte onlar, Allah'ın kendilerine lütuflarda bulunduğu peygamberler, sıddıklar, şehitler ve salih kişilerle beraberdir. Bunlar ne güzel arkadaştır!"**[27]

İtaat
Boyun eğme, uyma, alınan emre göre hareket etme, saygı gösterme anlamına gelen itaat, dinî bir terim olarak Allah'ın (cc) ve elçisi Hz. Muhammed'in (sav) ortaya koyduğu emir ve yasaklar doğrultusunda yaşamaktır.
(bk. MEB Dinî Terimler Sözlüğü, s. 235.)

BİR KAVRAM

Kur'an-ı Kerim'de olduğu gibi hadislerde de Hz. Muhammed'e (sav) itaat ve bağlılığın önemi üzerinde durulmuştur. Allah Resulü'nü (sav) sevmenin önemine bir hadiste şöyle işaret edilmiştir: **"Şu üç özellik kimde bulunursa o kişi imanın tadına erer: Allah ve Resulü'nü herkesten çok sevmek, sevdiği kişiyi sadece Allah için sevmek, imandan sonra küfre dönmekten, ateşe atılmaktan çekindiği gibi çekinmek."**[28]

Görsel 2.6: Müminlerin, Hz. Peygamber'in Allah (cc) katındaki makamının yüceltilmesi için dua etmelerini ifade eden "salatüselam"ın yazılı olduğu levha örneği.

Hadis ve Sünnet

Bir Müslüman'ın, Hz. Muhammed'e (sav) duyduğu sevgiyi davranışlarına yansıtması gerekir. Kutlu elçiye duyulan sevgi ve bağlılığın en önemli göstergesi ise Müslüman bir kişinin onun sünnetini günlük yaşamında uygulayacak şekilde benimsemesidir. Yol, âdet, gidişat, huy, karakter, mizaç, hâl, tavır, davranış anlamına gelen **sünnet,** Allah Resulü'nün (sav) söz ve davranışları için kullanılan bir tabirdir. Hz. Peygamber'in farz ile vacip dışındaki tavsiye ve öğütlerinin yanında sahabenin dinî açıdan örnek teşkil eden davranışlarını onaylaması da sünnet sınırları içinde yer alır.[29]

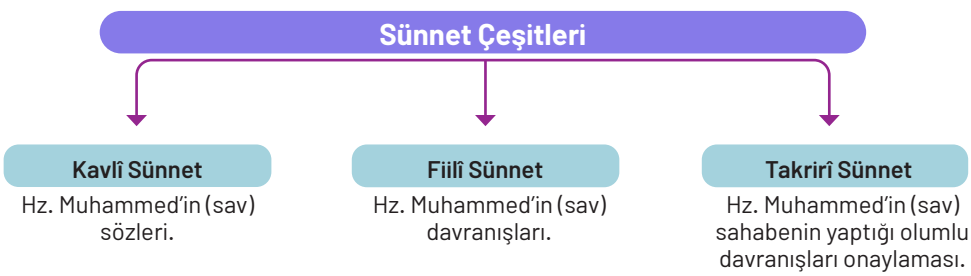

Grafik Bilgi 2.7: Sünnet çeşitleri

26 bk. Enfal suresi, 20. ayet.
27 Nisa suresi, 69. ayet.
28 Buhari, İman, 9.
29 bk. MEB Dinî Terimler Sözlüğü, s. 416.

Kur'an-ı Kerim'deki bir ilkenin uygulama ya da açıklaması ile ilgili olan bir sünnetin Müslümanlar için dinî açıdan bağlayıcılığı vardır. Resulullah'ın (sav) sünnetinde yer alan namaz ve oruç gibi ibadetlerle ilgili uygulamalar bu kapsamdadır. İnsani özellikleri ile ilgili fiillerinin Müslümanlar tarafından uygulanmasının ise dinî bir zorunluluğu yoktur. Yine de bu tür sünnetlerin Hz. Muhammed'e (sav) olan sevginin bir göstergesi olarak yapılmasının ahirette ödüllendirileceği kabul edilmektedir. Allah Resulü'nün (sav) sevdiği bir yiyeceğin yenmesi gibi davranışlar bu duruma örnek verilebilir.[30]

DÜŞÜNELİM PAYLAŞALIM

İslam'ın anlaşılmasında hadis ve sünnetin önemi nedir? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

Kapsamları konusunda farklı görüşler bulunmakla beraber **hadis** kavramı da sünnet gibi Resulullah'ın (sav) söz ve fiillerinin yanında sahabilerin dinen uygun olan davranışlarını onaylamasını ifade etmektedir. Bu iki kavram genel olarak eş anlamlı olarak kullanılmaktadır.[31] Bununla birlikte sünnet, Hz. Peygamber'in sadece fiilleri, hadis ise hem sözleri hem de fiilleri anlamında kullanıldığından hadis, sünnete kıyasla daha kapsamlı bir içeriğe sahiptir.[32]

Görsel 2.7: İslam dininde Kur'an-ı Kerim'den sonra başvurulacak ikinci kaynak hadislerdir.

Hayatta olduğu dönemde sahabiler, Hz. Peygamber'in yanında bulunarak herhangi bir durumla ilgili tutum ve davranışlarını gözlemlemiş, söylediklerini ezberleyip birbirlerine sözlü olarak aktarmışlardır. Hadisleri ezbere bilen sahabilerin yıllar ilerledikçe vefat etmeleri sebebiyle Müslümanların Resulullah'ın (sav) uygulamalarına yönelik bilgilere ulaşmaları zorlaşmıştır. Aynı zamanda Kur'an-ı Kerim'de ayrıntılarıyla yer almayan birçok konunun çözümü için hadislere başvurma ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Fetihlerin çoğalmasıyla farklı coğrafyalardan insanların Müslüman olması, hadis uyduran kişi ve grupların baş göstermesi hadislerin yazılması ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Böylece hicri ikinci asırdan itibaren Hz. Peygamber'in hadislerini bir araya getiren eserler yazılmaya başlanmıştır. Resul-i Ekrem'in hadislerini toplayan en meşhur altı esere **Kütübisitte** adı verilir. Bu eserler; Buhari ve Müslim'in *el-Camiü's-Sahih*, Ebu Davud, Nesai, Tirmizi ve İbni Mace'nin *es-Sünen* adlı kitaplarıdır. Kütübisitte'nin beraberinde Darimi'nin *es-Sünen*, İmam Malik'in *Muvatta*, Ahmed bin Hanbel'in *el-Müsned* adlı eserlerinden oluşan üç eseri de içeren, en çok bilinen dokuz hadis kaynağı ise **Kütübitisa** olarak bilinmektedir.[33]

30 bk. Ferhat Koca, "Sünnet", TDV İslam Ansiklopedisi, C 38, s. 155.
31 bk. M. Yaşar Kandemir, "Hadis", TDV İslam Ansiklopedisi, C 15, ss. 27-28; bk. Dinî Kavramlar Sözlüğü, s. 215.
32 MEB Dinî Terimler Sözlüğü, s. 143.
33 bk. Dinî Kavramlar Sözlüğü, s. 391.

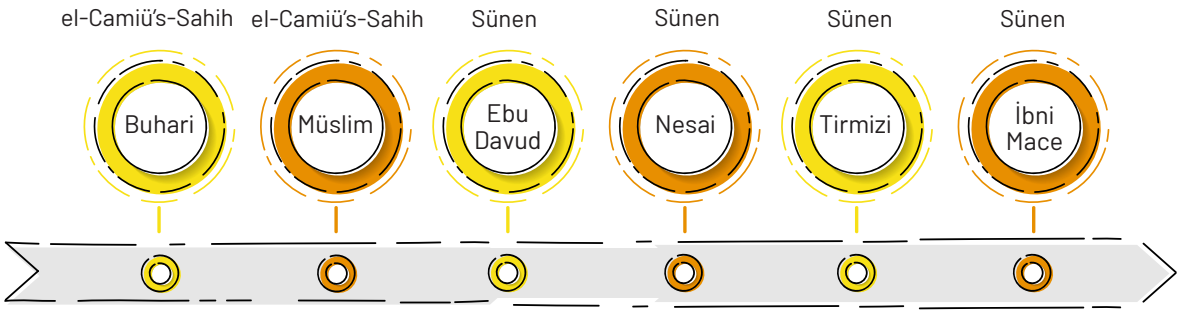

Grafik Bilgi 2.8: Kütübisitte'yi oluşturan hadis kitapları

İslam dininin anlaşılmasında ve yaşanmasında sünnetin yeri oldukça önemlidir. Sünnet, Kur'an-ı Kerim'deki ilahi ilkeleri açıklayarak daha anlaşılır kılar. Hz. Muhammed'in (sav) sünneti, ilahi ilkelerin tamamlayıcısı olarak yol göstericidir. Aynı şekilde Müslümanlar, Kur'an-ı Kerim'de bahsi geçmeyen bazı konularla ilgili hükümlere sünnete başvurarak ulaşabilirler. Hz. Peygamber'in sünnetinin rehberliği sadece ibadetlerle ilgili konularla sınırlı değildir. Resulullah'ın (sav) sünneti, dünya hayatında karşılaşılabilecek erdemli davranışların insanlık için hayata geçirilmiş en güzel örneğidir. Hz. Muhammed'i sevmek, onun sünnetini ihya etmekle ortaya çıkacak bir durumdur. Bunun da tek doğru yolu Allah'a (cc) ve Resulü'ne itaattir.

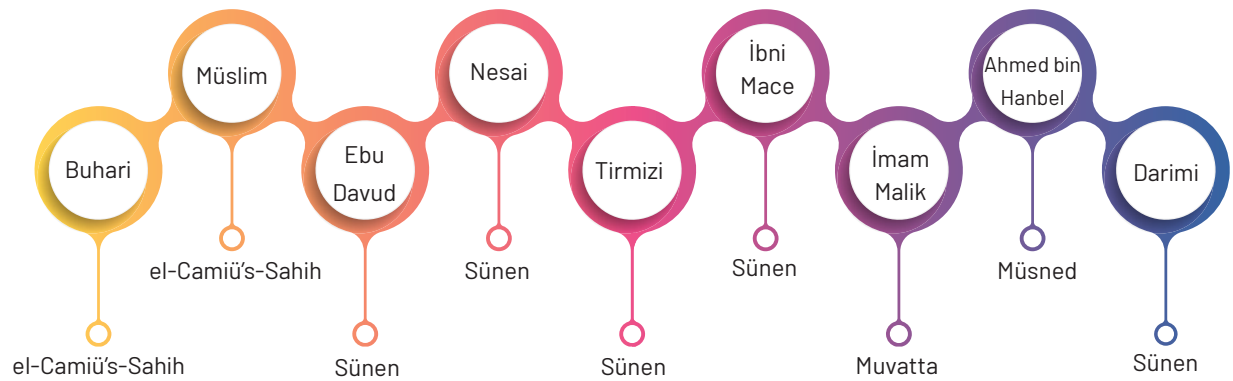

Grafik Bilgi 2.9: Kütübitisa'yı oluşturan hadis kitapları

Kültürümüzde Peygamber ve Ehlibeyt Sevgisi

Hz. Peygamber'e ve onun aile fertlerine duyulan sevginin kültürümüzde önemli bir yeri vardır. Sözlü ve yazılı edebiyat geleneğimizden geleneksel sanatımıza, önemli günlerimizdeki merasimlerimizden günlük hayatta kullandığımız kavramlara, çocuklarımıza verdiğimiz isimlere kadar geniş bir alanda Hz. Muhammed (sav) ve Ehlibeyt sevgisinin yansımalarını görmek mümkündür. İlk dönem Türk-İslam edebiyatında Resulullah (sav) ve Ehlibeyt'e hitaben yazılmış birçok eser mevcuttur. Türk-İslam mimarisinin en güzel örneklerinden olan camilerin Hz. Muhammed (sav) ve Ehlibeyt konulu hat ve tezhip sanatı örnekleriyle süslendiği görülmektedir. Allah Resulü'nün (sav) fiziki özelliklerinin anlatıldığı hilyeişeriflerin ve onu anlatan naat adı verilen şiirlerin edebiyatımızda pek çok örneği mevcuttur.

Ölüm, doğum gibi insan hayatındaki en önemli merasimlerde mevlit okunması, salavat getirilmesi, mevlit kandillerinde okunmak üzere bestelenen miraciyeler Hz. Peygamber'e duyulan sevgi sebebiyledir.

BİR KAVRAM

Ehlibeyt

Ehlibeyt, Hz. Muhammed'in (sav) ev halkı ve yakın akrabalarına verilen isimdir. Ehlibeyt kavramı, aynı zamanda Hz. Peygamber'in eşleri, kızları ve damatlarını kapsayan genel bir ifadedir. Bununla birlikte Ehlibeyt, sıklıkla ve özellikle Allah Resulü'nün (sav) kızı Hz. Fatıma, damadı Hz. Ali, torunları Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'i tanımlamak için kullanılan bir kavramdır.

(MEB Dinî Terimler Sözlüğü, s. 84.)

Görsel 2.8: Hz. Peygamber ve Ehlibeyt sevgisinin İslam sanatına önemli etkisi olmuştur.

Toplumumuzda doğan çocuklara Hz. Muhammed'in (sav) isminin yanı sıra kızı Hz. Fatıma, damadı Hz. Ali, torunları Hz. Hasan ile Hz. Hüseyin'in isimlerinin verilmesi Ehlibeyt'e duyulan sevginin ve verilen önemin göstergesidir.

Hz. Peygamber'in torunları Hz. Hasan ile Hz. Hüseyin'in soyundan gelenlerin şerif ve seyit ünvanlarıyla adlandırılması da müminlerin Allah Resulü'ne (sav) olan hürmeti sebebiyledir.[34]

Hz. Peygamber'in kızı ve eşlerinden bahsederken "annemiz" denmesi, Hz. Ali'nin kahramanlıklarını anlatmak için birçok cenkname yazılması Ehlibeyt'e duyulan sevgiyi gösteren örneklerdendir.[35]

OKUYALIM

Hz. Muhammed (sav), kızı Hz. Fatıma'nın oğulları Hasan (ra) ve Hüseyin'i (ra) çok sever, onlarla sık sık oynardı. Ebu Hüreyre (ra), Hz. Peygamber ile Fatıma'nın (ra) evine geldiklerinde Allah Resulü'nün (sav) torunu Hasan'ı (ra) "Küçük adam orada mı, küçük adam orada mı?" sözleriyle aradığından bahsetmektedir. Torununu görünce de onunla kucaklaşıp "Ey Allah'ım! Ben onu seviyorum, senin de onu ve sevenlerini sevmeni niyaz ediyorum." buyurduğunu rivayet etmektedir.

Üsame bin Zeyd, Hz. Peygamber'in torunlarına gösterdiği şefkat ile ilgili şu olayı nakletmektedir: "Bir işim için Allah Resulü'nün (sav) yanına gittiğimde Hz. Peygamber dışarıya elbisesinin içinde bir şeyle çıktı. Elbisesinin içinde ne olduğunu sorunca Hasan (ra) ile Hüseyin'i (ra) gördüm.

Hz. Peygamber şöyle buyurdu: "Bunlar kızımın oğulları! Ey Allah'ım! Ben onları seviyorum, senin de onları ve sevenlerini sevmeni niyaz ediyorum."

(bk. Ahmet Önkal, Adem Apak, Bünyamin Erul, Hz. Peygamber'in İzinde, ss. 249-250.)

34 bk. Mustafa Öz, "Ehl-i Beyt", TDV İslam Ansiklopedisi, C 10, s. 500.
35 bk. Ahzab suresi, 6.ayet.

ŞİİR DİLİYLE

Ehl-i Beyti Resulullâh

(...)

Yolları Peygamber yolu — Kimdir derse yolları hak?
Karanlık yok hep nûr dolu — Git Kur'ân'a Sünnet'e bak
Nefsin değil Hakk'ın kulu — Özler pâk, yüzleri ak
Ehl-i Beyt-i Resûlullâh! — Ehl-i Beyt-i Resûlullâh!

(Musa Aydın, Gülzâr-ı Ehl-i Beyt, s. 69.)
(Metin, yazıldığı dönemin yazım noktalama kurallarına sadık kalınarak ve kısaltılarak alınmıştır.)

ARA DEĞERLENDİRME 3

Aşağıdaki cümlelerde verilen bilgiler doğru ise "D", yanlış ise "Y" kutucuğunu işaretleyiniz. Yanlış olan ifadelerin doğrularını altlarındaki boşluklara yazınız.

Cümleler	D	Y
1. Hadisleri ezbere bilen sahabilerin vefatı, hadislerin yazılmasını gerekli kılan durumlardan biri olmuştur.		
2. Hz. Peygamber'in sünnetinin rehberliği ibadetlerle sınırlıdır.		
3. Kur'an-ı Kerim'de bahsi geçen konular dışındaki hükümlere ulaşmak, hadislere başvurmayı gerekli kılan durumlardandır.		
4. Hz. Peygamber'in hadislerini bir araya getiren eserler, hicri beşinci asırdan itibaren yazılmaya başlanmıştır.		
5. Darimi'nin Hz. Peygamber'in hadislerini derlediği eserinin adı *Müsned*'dir.		
6. İbni Mace, hadisleri topladığı eserine *Sünen* adını vermiştir.		
7. *Muvatta*, Kütübisitte adı verilen hadis kitapları içerisinde yer alır.		
8. Kütübisitte'nin yanı sıra üç hadis kitabını da içeren Kütübitisa, dokuz eserden oluşmaktadır.		

9. Aşağıda verilen ifadelerin doğru (D) veya yanlışlığına (Y) göre yönlendirici okları takip ederek ulaştığınız çıkışı işaretleyiniz.

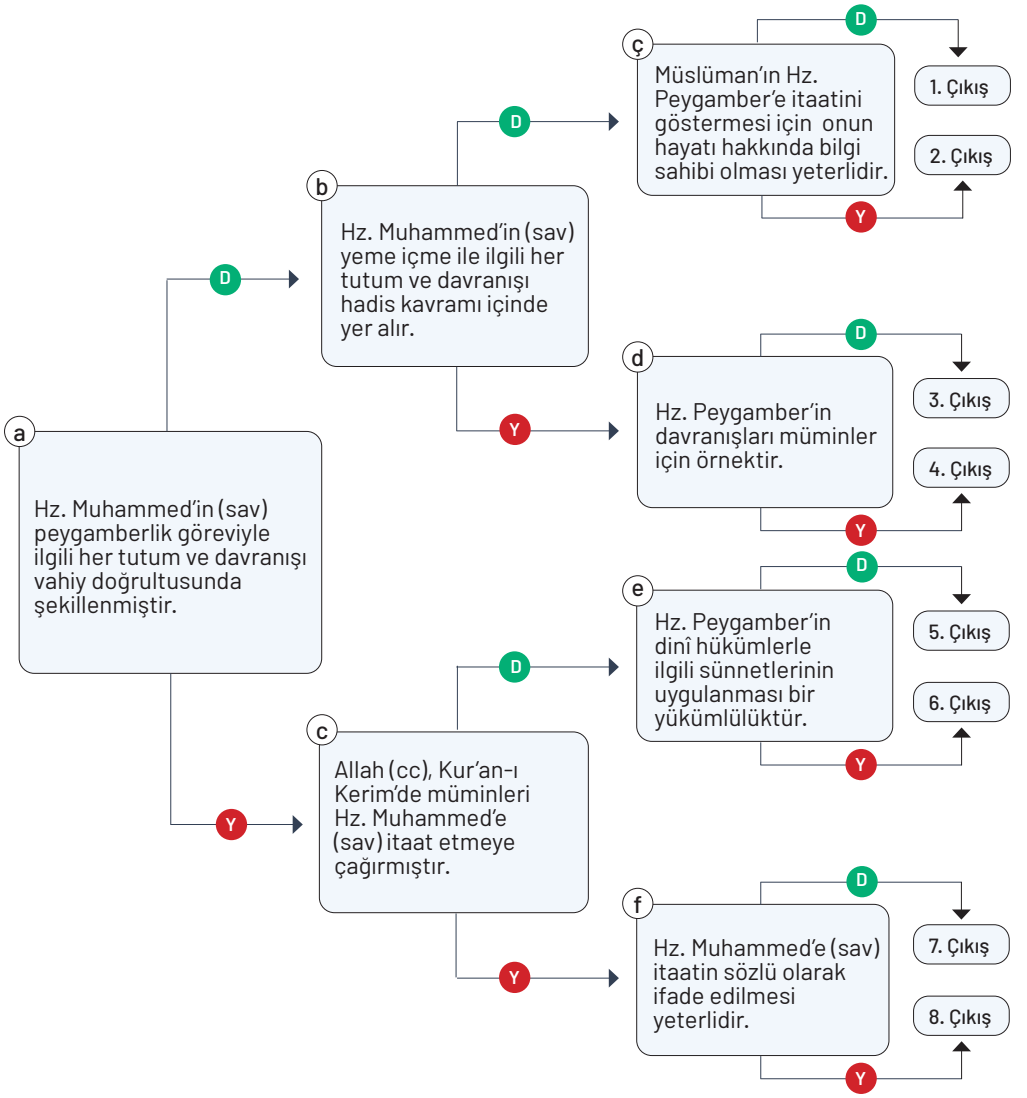

10. Hadis ve sünnet kavramları arasında fark var mıdır? Açıklayınız.

KUR'AN'DAN MESAJLAR: AHZAB SURESİ 45-46. AYETLER

Ahzab, Arapçada parça, kısım, cemaat, harp aleti anlamına gelen "hizip" kelimesinin çoğuludur. Kur'an'da bir sure adı olan bu kelimeyle Hz. Peygamber'e karşı savaşmak üzere toplanıp Medine'yi kuşatmaya gelen ve Hendek Gazvesi'ne sebep olan müttefik düşman kuvvetleri kastedilir.[36]

BİLGİ KUTUSU

Hendek Gazvesi, Müslümanlarla Mekkeli müşrikler ve müttefikleri arasında yapılan bir savaştır. Bu savaşta Medine'yi ele geçirmeyi, Hz. Peygamber'i ortadan kaldırıp Müslümanları toptan imha etmeyi hedef alan Yahudilerle Mekkeli müşriklerin planı, Hz. Peygamber'in Medine çevresine kazdırmış olduğu bir hendekle engellenmiştir. Bu olaydan sonra müşrikler bir daha Müslümanlara karşı taarruza geçememişlerdir. Neticede Müslümanlık Arabistan'da hızla yayılmaya başlamıştır.

(bk. Muhammed Hamidullah, "Hendek Gazvesi", TDV İslam Ansiklopedisi, C 17, s. 194.)

Ahzab suresinde Müslümanlar, İslam düşmanlarının dini yıkmaya ve zayıf düşürmeye yönelik saldırılarına karşı uyarılmaktadır. Yahudi ve müşriklerin Müslümanlara karşı birlikte harekete geçebilecekleri, silah ve kuvvet zoruyla Müslümanları imhaya kalkışabilecekleri belirtilmektedir. Surede silah ve kuvvete başvurmadıkları barış zamanlarında da Hz. Peygamber'in şahsı ve aile hayatıyla ilgili iftira ve dedikodular yayarak İslam dinini gözden düşürmeye, onu zihinlerden ve gönüllerden silmeye çalışacakları ifade edilmektedir. Sure, ayrı bir sosyal yapıya sahip olan Müslüman toplumunun sağlam temellere dayanması gereğini çeşitli ayetlerle ortaya koymaktadır.[37] İleri bir toplum düzenine geçişin temel ilkelerini ortaya koyan Ahzab suresinin ana konularından biri de Allah Resulü'nün (sav) İslam toplumu için örnek olmasıdır. Hz. Peygamber'in yalnızca iman ve ibadet konularında değil, insanoğlunun faaliyet alanına giren bütün hususlarda örnek bir şahsiyete sahip olduğuna işaret edilmektedir.[38]

Görsel 2.9: "Ant olsun ki Allah Resulü, Allah'a ve ahiret gününe kavuşmayı umanlar ve Allah'ı çok anan kimseler için en güzel örnektir." (Ahzab suresi, 21. ayet.)

Ahzab suresi, 45-46. ayetler.

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ شَاهِداً وَمُبَشِّراً وَنَذِيراً ﴿٤٥﴾
وَدَاعِياً إِلَى اللهِ بِإِذْنِهِ وَسِرَاجاً مُنِيراً ﴿٤٦﴾

"Ey Peygamber! Biz seni bir şahit, bir müjdeleyici, bir uyarıcı; Allah'ın izniyle kendi yoluna çağıran bir davetçi ve aydınlatıcı bir kandil olarak gönderdik."

Ayetlerin örnek okunuşuna ve tefsirine bu karekoddan ulaşabilirsiniz.

36 Emin Işık, "Ahzab suresi", TDV İslam Ansiklopedisi, C 2, s. 195.
37 bk. https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/sure/33-ahzab-suresi (E.T.: 20.07.2022, E.S.: 23.10)
38 Emin Işık, "Ahzab suresi", TDV İslam Ansiklopedisi, C 2, s. 196.

Ahzab suresinin 45 ve 46. ayetlerinde Resulullah'ın (sav) maddi ve manevi vasıfları ile görevlerinden kaynaklanan güzel isimleri zikredilmiştir. Ayette zikredilen güzel vasıflarından birincisi onun şahitliğidir. Yüce Allah; kullarına peygamber gönderip inanç, amel, ahlak konularında ne istediğini açıklamadıkça onları sorumlu tutmamıştır. Buna rağmen ahirette "uyarılmadığı, bilgi verilmediği yolunda" mazeret ileri sürecek olanlara da Allah Teala son peygamberini tanık göstermiştir. Hz. Peygamber'in bu niteliği, onun Rabb'i nezdindeki değerini göstermesi açısından önemlidir.[39]

KUR'AN-I KERİM'İ ANLAYALIM

Nisa suresinin 165. ayeti ile Ahzab suresinin 45 ve 46. ayetlerini Kur'an-ı Kerim meallerinden yararlanarak karşılaştırınız. Belirlediğiniz ortak konu ve kavramları verilen boşluğa yazınız.

Peygamberler, aldıkları vahiy doğrultusunda gönderildikleri toplumlarda tevhid inancını ve ona bağlı temel değerleri yerleştirmeyi amaçlarlar. Peygamberleri eğitimci, düşünür vb. kişilerden ayıran en önemli özelliklerinden biri; onların vahiy yoluyla kendilerine bildirilen inanç, ibadet, ahlak ilkelerini tebliğ etme yanında bunların anlaşılması ve uygulanması hususunda insanlara model olma sorumluluğu taşımalarıdır. Kur'an-ı Kerim'de bütün peygamberlerin kendilerine uyulması, dolayısıyla model alınmaları için gönderildiği belirtilir.[40]

Pek çok ayet ve hadiste Resulullah'ın (sav) bildirdiği ve hayatında uyguladığı hükümlere uyulması ve onun izinden gidilmesi emredilmiştir. Çünkü Hz. Peygamber; din konusunda kendiliğinden bir şey ortaya koymamış, yalnız kendisine vahyedilenleri bildirmiş, yaşamında da sadece kendisine vahyedilenlere uymuştur.[41]

Hz. Peygamber hem Kur'an ayetlerini tebliğ etmekle hem de bunları açıklayan ifadeleriyle yeteri kadar müjdeci ve uyarıcı olmuştur. Onun tebliği ve açıklamaları itaat edenler için ebedî mutlulukların müjdecisi, inkâr ve isyan edenler için ise felaketlerin habercisi olmuştur.

Allah (cc) bir kuluna risalet görevi vermedikçe kimse bu vazifeyi üstlenemez. Hz. Peygamber de Allah'ın (cc) izniyle insanları doğru yola davet etmiştir. Onu tebliğle vazifelendiren Yüce Allah, bu kutlu yolda onu yalnız bırakmamış ve desteğini ondan esirgememiştir.

39 bk. Hayreddin Karaman, Mustafa Çağrıcı, İbrahim Kâfi Dönmez, Sadrettin Gümüş, Kur'an Yolu, C 4, s. 393.
40 bk. Nisa suresi, 64. ayet.
41 bk. Necm suresi, 3-5. ayetler; bk. Enam suresi, 50. ayet.

ETKİNLİK

Hz. Muhammed'in (sav) temel vasıflarını Ahzab suresinin 45 ve 46. ayetlerinden hareketle ilgili kutucuklara örnekteki gibi yazınız.

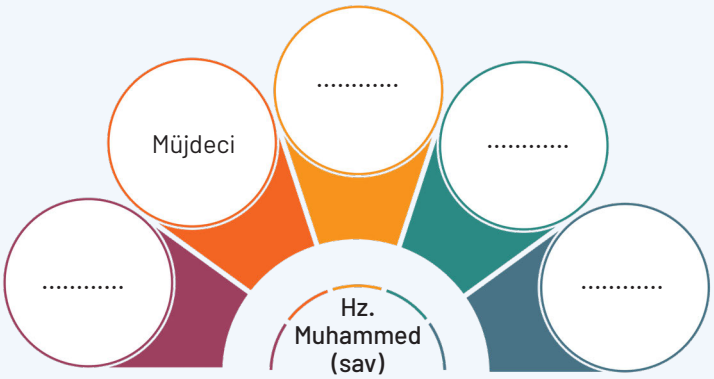

Hz. Muhammed (sav) cehalet ve şaşkınlık içindeki insanları vahiyle aydınlatıp doğru yolu göstermiştir. Bilinmezlerin içinde aydınlığa kavuşmanın, doğru bilgi sahibi olmanın tek geçerli yolu, vahyi tebliğ eden Hz. Peygamber'i dinlemektir. O, ışığıyla aydınlanmak isteyen ve emrine uyan kimseleri aydınlatan bir kandildir. İnanan kullar, onun Allah (cc) katından getirmiş olduğu nurla aydınlanır ve onunla doğru yola ererler.[42]

ARA DEĞERLENDİRME 4

1. Ahzab suresinin 45 ve 46. ayetlerinden hareketle insanın dünya hayatında verdiği imtihanda Hz. Peygamber'in nasıl bir fonksiyonu vardır?

42 bk. Hayreddin Karaman, Mustafa Çağrıcı, İbrahim Kâfi Dönmez, Sadrettin Gümüş, Kur'an Yolu, C 4, s. 394.

2. ÜNİTE ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

A. Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerlere verilen sözcüklerden doğru olanları yazınız.

"beşer, dinî, hadis, hizip, itaat, nebi, sıddık, takrir, teşri"

1. Kur'an-ı Kerim'de Hz. Muhammed'in (sav) ..... olduğu haber verilir.

2. Hz. Peygamber ..... ve dünyevi konularda tüm insanlığa örnektir.

3. Hz. Peygamber'in bir konuda dinî hüküm koyabilme yetkisine ..... denir.

4. Allah (cc) ve resulünün emir ve isteklerine uymaya ..... denir.

5. Arapçada ..... parça, kısım, cemaat, harp aleti anlamına gelir.

B. A sütunundaki tanım cümlelerinin önündeki yay ayracın içine, B sütununda o tanıma karşılık gelen kavramın harfini yazarak eşleştiriniz.

	A Sütunu	B Sütunu
( )	**6.** Hz. Muhammed'in (sav) Kur'an-ı Kerim'i açıklaması.	**a.** Sünnet
( )	**7.** Hz. Peygamber'in sözleri, davranışları ve sahabilerin dine aykırı olmayan davranışlarını onaylaması.	**b.** Tebliğ
( )	**8.** Birinin ya da bir topluluğun adına davranma anlamına gelen kavram.	**c.** Tebyin
( )	**9.** Peygamberlerin gönderildikleri topluluklara vahyi eksiksiz olarak bildirmesi.	**ç.** Temsil
		d. Tevazu
		e. Üsveihasene

C. Aşağıdaki soruların cevaplarını altlarındaki boşluklara yazınız.

10. Hz. Muhammed'in (sav) insanlar arasından seçilmesinin onlara örnek olmada sağladığı kolaylıklar nelerdir?

11. İslam dinini doğru anlamada Hz. Muhammed'in (sav) örnek şahsiyetini tanımanın önemi nedir?

12. Hz. Muhammed'in (sav) peygamberliğinin gerektirdiği temel görevleri nelerdir? Maddeler hâlinde yazınız.

13. Müslümanların yaşantılarında Hz. Peygamber'in sünnetini uygulamalarının dinî açıdan bağlayıcılığı nedir? Örnek vererek açıklayınız.

14. "Ey Peygamber! Biz seni bir şahit, bir müjdeleyici, bir uyarıcı; Allah'ın izniyle kendi yoluna çağıran bir davetçi ve aydınlatıcı bir kandil olarak gönderdik."

(Ahzab suresi, 45-46. ayetler.)

Bu ayette altı çizili ifadeyle verilmek istenen mesajı değerlendiriniz.

15-16. soruları aşağıdaki metne göre cevaplayınız.

Allah Resulü'nün (sav) beşerî yaşantısını nebevi yönünden ayırma imkânı yok gibiydi. Örneğin öfkelense de ağzından haktan başka bir söz çıkmazdı. Yemek yediğinde, yeme içmenin kurallarını ya da sabah uyuyakaldığında namazın kazasını öğretiyordu. Öyle ya yemeyen, uyumayan ve unutmayan bir peygamber bütün bu özelliklere sahip insanlara nasıl örnek olabilirdi? Hele hele ölümü ve ötesini, ölümlü bir peygamberden daha güzel, kim anlatabilirdi? Allah (cc), elçi olarak insan olmayan herhangi bir varlığı göndermemiş, onlar gibi yaşayan birini seçmişti. Çünkü onun getirdiği din, bireysel ve toplumsal hayatın her alanına ilişkin mesajlar taşımakta ve o da bu mesajları hem anlatarak hem de yaşayarak insanlara ulaştırmaktaydı. Bu bakımdan onlarla aynı dili konuşan, aynı hayatı paylaşan, aynı ruhi ve bedenî ihtiyaçlara sahip olan biri örnek olabilirdi. Toplumun her kesimi onda örneklik bulabilmişti. O, ev içinde bir eş ya da bir baba idi. Toplum içerisinde bir arkadaş ya da bir komutandı. Pazarda bir müşteri, sokakta halktan biri gibiydi. O, Müslümanların lideri, savaş alanında ise komutanıydı. O, aynı zamanda bir peygamberdi ve her hâliyle insanlar için bir modeldi. Ne sadece beşerdi, ne de yalnızca peygamberdi. İşte Allah Resulü'nün (sav) bir beşerden seçilmesi, tamamen bu ilahi hikmetlere dayanmaktaydı.

(Mehmet Emin Özafşar, İsmail Hakkı Ünal, Yavuz Ünal, Bünyamin Erul, Huriye Martı, Mahmut Demir (ed.), Hadislerle İslam, C 6, s. 233.)

15. Bu metinde vurgulanan ana düşünce nedir?

16. İslam'ı anlamada Hz. Muhammed'in (sav) örnek şahsiyeti nasıl bir yere sahiptir?

Ç. Aşağıdaki soruların doğru cevabını işaretleyiniz.

17. "Allah'ın rahmeti sayesinde sen onlara karşı yumuşak davrandın. Eğer kaba, katı yürekli olsaydın onlar senin etrafından dağılıp giderlerdi. Artık sen onları affet. Onlar için Allah'tan bağışlama dile..."

(Al-i İmran suresi, 159. ayet.)

Bu ayette Hz. Muhammed'in (sav) hangi özelliği vurgulanmıştır?

A) Adaleti B) Cesareti C) Cömertliği D) Mütevazılığı E) Nezaketi

18.
- "Sen elbette yüce bir ahlak üzeresin."

(Kalem suresi, 4. ayet.)

- "Hayır, vallahi! Allah kesinlikle seni utandırmaz. Çünkü sen, akrabalık bağlarını sıkı tutar, işini görmekten âciz olan kimselere yardım eder, elinde avucunda olmayan fakire verir, misafiri ağırlar ve haksızlığa uğrayanlara destek olursun."

(Buhari, Bed'ül Vahiy, 1.)

Verilen ayet ve hadisten Hz. Muhammed (sav) ile ilgili

I. İnsanlara yardım etmiştir.

II. Yüce Allah, onun ahlakını övmüştür.

III. Peygamberlikten önce de örnek bir yaşayışı olmuştur.

yargılarından hangilerine ulaşılabilir?

A) Yalnız I B) Yalnız II C) I ve II D) II ve III E) I, II ve III

19. I. Hatemünnebiyyin, Hz. Muhammed'in (sav) peygamberlerin sonuncusu, kendisinden sonra kesinlikle peygamber gelmeyecek olması anlamındaki sıfatıdır.

II. Hz. Muhammed'in (sav) Kur'an-ı Kerim'de belirtilmeyen bazı hayvanların yenilmemesiyle ilgili hüküm koyması, temsil görevine bir örnektir.

III. Müddessir suresi, 2. ayetindeki "Kalk ve insanları uyar." buyruğu Hz. Muhammed'in (sav) tebliğ görevine işaret etmektedir.

Hz. Muhammed (sav) ile ilgili verilen bu bilgilerden hangileri doğrudur?

A) Yalnız I B) Yalnız II C) I ve III D) II ve III E) I, II ve III

20. Hz. Muhammed'in (sav) bir peygamber olarak tebliğ, tebyin, temsil ve teşri görevleri vardır.

Buna göre aşağıdaki ayetlerden hangisi Hz. Muhammed' in (sav) peygamberlik göreviyle ilişkili değildir?

A) "İçinizden Allah'ın lütfuna ve ahiret gününe umut bağlayanlar, Allah'ı çokça ananlar için hiç şüphe yok ki Resulullah'ta güzel bir örneklik vardır." (Ahzab suresi, 21. ayet.)

B) "... İnsanlara indirdiklerimizi kendilerine açıklaman için ve (ola ki üzerinde) düşünürler diye sana da uyarıcı kitabı indirdik." (Nahl suresi, 44. ayet.)

C) "Akıllarınca Allah'ı ve iman edenleri aldatmaya kalkışıyorlar. Hâlbuki onlar farkında olmadan yalnızca kendilerini aldatmış oluyorlar." (Bakara suresi, 9. ayet.)

D) "... Peygamber onlara iyiliği emreder ve onları kötülükten meneder; yine onlara temiz şeyleri helal, pis şeyleri haram kılar..." (Araf suresi, 157. ayet.)

E) "... Bu Kur'an bana hem sizi hem de ulaştığı herkesi onunla uyarmam için vahyedildi..." (Enam suresi, 19. ayet.)

21. Aşağıdaki şemada hadislerle ilgili bilgiler verilmiştir. Ancak verilen bilgilerden biri hatalıdır.

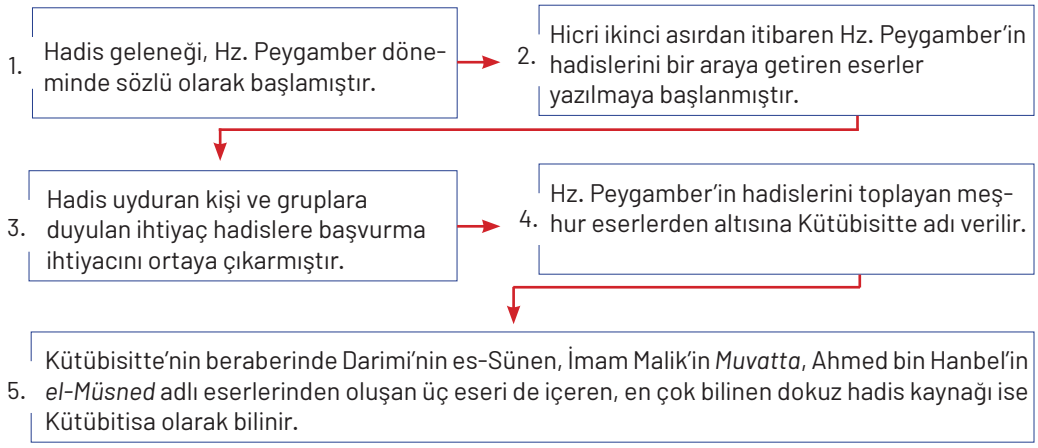

Buna göre hatalı bilgiyi düzeltmek için yapılması gereken aşağıdakilerden hangisidir?

A) 1 numaralı cümlede "sözlü" kelimesi yerine "yazılı" kelimesi getirilmelidir.

B) 2 numaralı cümlede "hicri ikinci asırdan itibaren" ifadesi "ilk vahiyden itibaren" ifadesiyle değiştirilmelidir.

C) 3 numaralı cümlede "Hadis uyduran kişi ve gruplara duyulan ihtiyaç" ifadesi yerine "hadis uyduran kişi ve grupların varlığı" ifadesi getirilmelidir.

D) 4 numaralı cümlede "Kütübisitte" ifadesi yerine "Kütübitisa" ifadesi getirilmelidir.

E) 5 numaralı cümlede "Darimi'nin *es-Sünen*" ifadesi yerine "Müslim'in *es-Sünen*" ifadesi getirilmelidir.

22. I. Mevlit

II. Cenkname

III. Hilyeişerif

IV. Naat

Numaralandırılmış ifadelerden hangileri Hz. Peygamber ve Ehlibeyt sevgisinin kültürümüzde karşılaşılan örneklerindendir?

A) I ve II B) I ve III C) II ve IV D) III ve IV E) I, II, III ve IV

Üniteyle ilgili ek soru içeriğine bu karekoddan ulaşabilirsiniz.

Bu karekodla ünitenin özet sunusuna ulaşabilirsiniz.

Bu karekodla ünitenin PDF dosyasına ulaşabilirsiniz.

3 ÜNİTE

KUR'AN'DA BAZI KAVRAMLAR

BU ÜNİTEDE NELER ÖĞRENECEKSİNİZ?

1. Kur'an-ı Kerim'de geçen bazı kavramları yorumlama
2. Kur'an-ı Kerim'de geçen kavramları tanımanın İslam'ı doğru anlamadaki önemini fark etme
3. Kehf suresi 107-110. ayetlerde verilen mesajları değerlendirme

HAZIRLIK ÇALIŞMALARI

1. Kur'an-ı Kerim'de geçen kavramlardan bildikleriniz nelerdir?
2. Bir Müslüman'ın Kur'an-ı Kerim'de yer alan kavramları bilmesi niçin önemlidir?
3. Rabb'inin rızasını kazanmayı uman bir Müslüman neler yapmalıdır?

ANAHTAR KAVRAMLAR

- Hidayet
- İhsan
- İhlas
- Takva
- Sıratımüstakim
- Cihat
- Salih amel
- Şehadet

Görsel 3.1: Allah (cc), insanı kendini tanımasına imkân veren akıl yetisi ile donatmıştır.

İSLAM'IN AYDINLIK YOLU: HİDAYET

İnsan, Allah'a (cc) inanmak ve yeryüzünde kulluk görevine uygun şekilde davranmak ile yükümlü kılınmış bir varlıktır. Aynı zamanda Rabb'ini tanıyabilmesi ve ideal bir mümin olabilmesine imkân verecek akıl yetisi ile yaratılmıştır. İnsan aklıselim sayesinde kulluğunun sorumluluğunu kavrayabilir ve ilahi ilkeler doğrultusunda bir yaşamı seçebilir. Allah'ın (cc), emrettiği şekilde yaşayabilmeleri için insanlara akıl, düşünme, öğrenme, hatırlama gibi yetenekler vermesine ve insanların da bunları kullanarak doğru yolu bulmasına **hidayet** denir.[1] Hidayet kavramı aynı zamanda Allah'ın (cc) insanlara doğru yolu göstermesi, günahkâr bir kişinin günahlarını terk etmesi ya da Müslüman olmayan bir kişinin İslam dinine girmesi anlamında da kullanılmaktadır.

DÜŞÜNELİM PAYLAŞALIM

Günlük yaşamda hidayet kavramı hangi durumlar için kullanılabilir? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

Her erdem gibi hidayet de insanın çabasına bağlı bir durumdur. Allah (cc) iyi ve kötü olanı ayırt edebilme kabiliyeti verdiği insanın hidayet yolunu tercih edebilmesini kendi seçimine bırakmıştır. Mümin, hidayetin ancak Yüce Allah'ın izniyle gerçekleşebileceği bilinciyle yaşamalıdır. Bu durum, Kasas suresi 56. ayette şöyle ifade edilmektedir: **"... Allah dilediğini hidayete erdirir ve hidayete erecek olanları en iyi O bilir."**

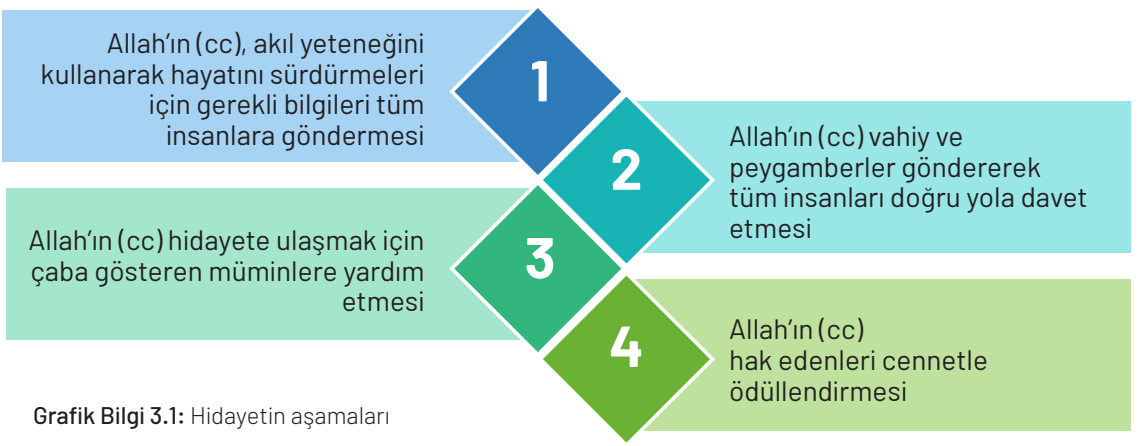

Grafik Bilgi 3.1: Hidayetin aşamaları

Kur'an-ı Kerim'de hidayetin farklı aşamalarda gerçekleştiğine işaret edilmektedir.[2] Bunlardan Allah'ın (cc) insanların tümüne dünyada yaşayabilmeleri için gerekli bilgiyi, vahyi ve peygamberleri göndermesi, hidayete ulaşmak isteyenlere yardım etmesi ve hidayet üzere olanları cennetle ödüllendirmesi, Allah'ın (cc) insanları hidayete erdirmesi ile ilgili aşamalardır. İnsanın hidayete ulaşmayı istemesi ve bu yönde davranması ise hidayetin insanın davranışıyla ilişkili olan aşamasıdır.[3]

1 MEB Dinî Terimler Sözlüğü, s. 174.
2 bk. Taha suresi, 50. ayet; Rad suresi, 7. ayet; Hac suresi, 16. ayet; Araf suresi, 43. ayet.
3 bk. Yusuf Şevki Yavuz, "Hidayet", TDV İslam Ansiklopedisi, C 17, s. 474.

Dalalet
Dalalet, Allah'ın (cc) emirlerine aykırı davranmak, dinin gösterdiği yoldan sapmak anlamına gelmektedir.
(bk. Ömer Faruk Harman, "Dalâlet", TDV İslam Ansiklopedisi, C 8, s. 427.)

BİR KAVRAM

Dalalet, hidayetin karşıt anlamı olarak kullanılan bir kavramdır. Yüce Allah'ın insana vahiy ve peygamberler aracılığıyla bildirdiği ilkelerin belirlediği yoldan ayrılmak, dalalete sebep olmaktadır. Allah'a (cc) ve peygamberlerin emirlerine isyan, Yüce Allah dışında başka varlıkları ilah edinmek, dinde helal kılınanları haram saymak, çocukları öldürmek, aklı ve duyuları kullanmamak, Allah'ın (cc) rahmetinden ümit kesmek dalalete örnek verilecek davranışlardır.[4] Mümin dalaletten korunmak için Kur'an-ı Kerim'e ve Hz. Muhammed'e (sav) bağlı kalmalıdır.[5]

"Rabbimiz! Bizi doğru yola eriştirdikten sonra kalplerimizi saptırma, bize tarafından bir rahmet bağışla. Hiç kuşku yok, lütfu bol olan yalnız sensin."
(Al-i İmran suresi, 8. ayet.)

BİR AYET

Dikkat edilmesi gereken en önemli noktalardan biri de hidayete ulaştıktan sonra kişinin içinde bulunduğu durumu koruyabilmesidir. Hidayete ulaşmış bir Müslüman; hayatı boyunca doğru yoldan ayrılmamak için dua etmeli, bu konuda Allah'ın (cc) yardımını dilemelidir. Öte yandan Müslüman'ın Allah'ın (cc) emrettiği gibi iyilikler yapması da hidayetini muhafaza edebilmesi açısından önemlidir. Konuyla ilgili olarak Meryem suresi 76. ayette şöyle buyrulmaktadır: **"Allah, doğru yola gidenlerin hidayetini güçlendirir. Kalıcı olan iyilikler, Rabb'inin katında hem mükâfat bakımından daha hayırlı hem de sonuç bakımından daha iyidir."**

Görsel 3.2: Müslüman hidayete ulaşmak için dua etmeli, bu konuda Allah'ın (cc) yardımını dilemelidir.

ALLAH'I GÖRÜYORMUŞÇASINA YAŞAMAK: İHSAN

Allah (cc), bütün yaratılanlara iyilik edilmesini, ibadetlerin aksatılmadan en güzel bir şekilde yerine getirilmesini ve iş konusunda özenli çalışılmasını emretmektedir.[6] Bu sebeple Müslüman her zaman Yüce Allah'ın huzurunda olduğu bilinciyle O'nun rızasına uygun davranışlarda bulunmaya özen gösterir. İyilik etme ve güzel davranma anlamlarına gelen **ihsan,** kişinin daima Allah'ın (cc) huzurunda olduğunu hissetmesi ve O'nu görüyormuşçasına yaşamasıdır.[7]

Görsel 3.3: Allah (cc), işlerinde özenli davrananları sever.

4 Ahzab suresi, 36. ayet; Nisa suresi, 116 ayet; Lokman suresi, 11. ayet; Enam suresi, 140. ayet; Araf suresi, 179. ayet; Zümer suresi, 53. ayet.
5 bk. Bakara suresi, 38. ayet; Taha suresi, 123. ayet.
6 bk. Bakara suresi, 195. ayet.
7 bk. MEB Dinî Terimler Sözlüğü, ss. 204-205.

YORUMLAYALIM

Hz. Muhammed (sav) kayıp olan çocuğunu telaşla arayan, aynı zamanda evladının özlemiyle gördüğü her bir çocuğu bağrına basıp emzirmeye çalışan bir anneyi ashabına göstererek "Bu kadının çocuğunu ateşe atabileceğini düşünebilir misiniz? (İşte) Allah'ın kullarına merhameti bu annenin yavrusuna duyduğundan çok daha fazladır." buyurmuştur.

(bk. Müslim, Tevbe, 22.)

Hz. Peygamber, bu hadiste Allah'ın (cc) kullarına merhametini anlatırken neden bir annenin çocuğuna gösterdiği sevgi üzerinden örnek verme gereği duymuştur? Yorumlayınız.

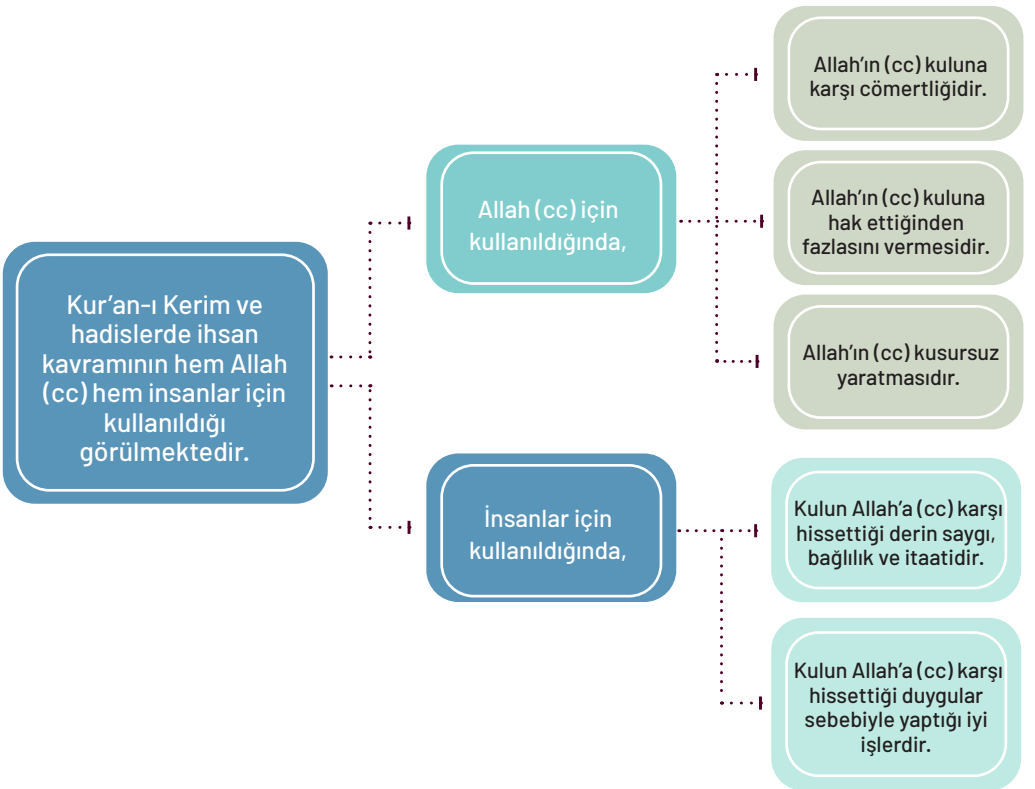

Grafik Bilgi 3.2: Kur'an-ı Kerim ve hadislerde ihsan kavramı

İhsan kavramı, Kur'an-ı Kerim'de hem Allah'a (cc) hem de insanlara nispet edilen bir özelliktir. Allah'ın (cc) kullarına sonsuz ihsanının en belirgin örneklerinden biri insanı en güzel şekilde yaratmasıdır.[8] Öte yandan kullarına olan sevgisi ve merhameti de Yüce Allah'ın en büyük ihsanlarındandır.

BİR KAVRAM

Muhsin

Güzel davranan, ikram eden, iyilik eden, Allah'ı (cc) görüyormuş gibi bilinçli bir şekilde ibadet eden müminlere muhsin denilir.

(bk. MEB Dinî Terimler Sözlüğü, s. 310.)

8 bk. Tin suresi, 4. ayet.

Kur'an-ı Kerim'de ihsan ile hareket eden müminler için muhsin ifadesi kullanılmaktadır. Nitekim Lokman suresi 5. ayette "Onlar, Rableri tarafından gösterilen doğru yol üzerindedirler..." buyurularak muhsinlerin Allah'ın (cc) emirleri doğrultusunda bir tutum benimsedikleri vurgulanmıştır. Aynı zamanda Kur'an-ı Kerim'de Allah (cc) güzel amellerinden ötürü muhsinleri mükâfatlandıracağı müjdesini vermiştir.[9]

"Müslüman, elinden ve dilinden Müslümanlara zarar gelmeyen kimsedir..."

(Buhari, İman, 4-5.)

Hadise göre muhsin kişinin kaçınması gereken davranışlar nelerdir? Yorumlayınız.

YORUMLAYALIM

İslam'da ihsan kavramı sadece ibadete ilişkin durumlarla sınırlandırılmamıştır. İhsan, mümin bireyin bütün varlıklarla ilişkilerinde Allah'ın (cc) huzurunda olduğunu bilerek davranmasını gerektiren bir erdem olarak karşımıza çıkar. Yükümlü olduğu ibadetlerin yanı sıra kâinatta var olan her şeye karşı sorumluluğunu en iyi şekilde yerine getirmesi gerektiğini bilen bir mümin, hayatının her aşamasında en güzele ulaşmak için sürekli bir çaba içerisinde olur. Bu açıdan ihsan, sürekli yenilenen bir kulluk bilinciyle mümini bireysel açıdan geliştirir. İhsan sahibi, aynı zamanda iyilikleri ve güzel davranışlarıyla diğer bireylere örnek olarak toplumsal huzura katkı sağlar.

Muhsin Kişilerin Bazı Özellikleri

Grafik Bilgi 3.3: Muhsin kişilerin bazı özellikleri

9 Zariyat suresi, 15-16. ayetler.

Görsel 3.4: Bir Müslüman'ın bütün ibadet ve davranışları Allah'ın (cc) rızasını kazanmak içindir.

ALLAH İÇİN SAMİMİYET: İHLAS

İman eden insan, öncelikle Allah'ın (cc) hoşnutluğunu kazanmak için mücadele etmelidir. Bu, imanın öncelikli amacıdır. Bir Müslüman, yaşamının her alanında Allah'ın (cc) rızası doğrultusunda hareket etme gayreti içindedir. İnsanın inanç, ibadet, söz, fiil ve davranışlarında yalnızca Allah'ın (cc) rızasını gözetmesine **ihlas** denir.

Samimi bağlılık anlamına gelen ihlas, Müslümanların Allah'a (cc) karşı ibadetleri başta olmak üzere yaşamlarının tüm aşamalarında içselleştirmesi gereken bir davranış şeklidir.[10] Nitekim Kur'an-ı Kerim'de Allah (cc) "O daima diridir. O'ndan başka hiçbir ilah yoktur. O hâlde dinde ihlaslı ve samimi kişiler olarak O'na dua edin. Her türlü övgü âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur."[11] buyurmaktadır.

BİLGİ KUTUSU

İhlas kavramının zıddı olan riya, kişinin Allah'ın (cc) rızasını kazanmak için yapılması gereken ibadetleri ve güzel davranışları gösteriş amacıyla yaparak kendini diğer insanlara beğendirme isteğinin bir sonucudur. Müslüman'ın her davranışında riyadan uzak durması gereklidir.

Allah (cc) ibadetlerinde ve davranışlarında ihlaslı olmalarını emrettiği Müslümanları, riyadan uzak durmaları konusunda uyarmıştır. İnsanın gösteriş niyetiyle yaptığı bütün ibadetler ve güzel davranışlar anlamını yitirir. Namazı gösteriş için kılanların, ibadetlerine ve yaptıkları güzel işlere riya karıştıranların amellerinin Allah (cc) katında hiçbir değeri olmadığına birçok ayette dikkat çekilmektedir.[12] Öte yandan insanın gösteriş amacıyla yaptığı amelleri sebebiyle ahiret gününde hesaba çekileceği unutulmamalıdır.

DÜŞÜNELİM PAYLAŞALIM

İbadet ve davranışlarında ihlaslı olma çabası gütmeyen bir insan bireysel ve toplumsal açıdan ne gibi olumsuzluklara neden olur? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

Allah (cc) ihlas sahibi müminlere ahiret gününde amellerinin karşılığını vereceğini müjdelemiştir. Konuyla ilgili bir ayette şöyle buyrulmaktadır: "Siz ancak işlediklerinizin karşılığı ile cezalandırılırsınız. Ancak Allah'ın halis kulları başka. İşte onlar için belli bir rızık, meyveler vardır. Onlar ikram gören kimselerdir. Onlar Naim cennetlerindedirler."[13] İbadet ve güzel davranışları Allah'ın (cc) rızasını kazanma niyetiyle değil de dünyevi bir çıkar ya da gösteriş amacıyla gerçekleştirenlerin ise ahirette cezalandırılacağı bildirilmiştir.[14]

10 bk. MEB Dinî Terimler Sözlüğü, ss. 203-204.
11 Mümin suresi, 65. ayet.
12 bk. Maun suresi, 4-7. ayetler; Bakara suresi, 264. ayet; Nisa suresi, 38. ayet.
13 Saffat suresi, 39-43. ayetler.
14 bk. Nisa suresi, 38. ayet.

ALLAH'IN EMİR VE YASAKLARINA RİAYET: TAKVA

Bilinçli bir Müslüman, Allah'ın (cc) emrettiği doğrultuda bir hayat yaşayabilme kararlılığına sahiptir. Bunun sonucu ise insanın Yüce Allah'a olan sevgi ve saygısının davranışlarına yansıması olarak tanımlanabilecek takva hâlidir. **Takva;** genel olarak bilinçli davranma, dikkatli olma, korunma anlamlarına gelmektedir. İslami bir terim olarak ise müminin tüm tutum ve davranışlarında Allah'a (cc) karşı kulluk bilinciyle hareket ederek Rabb'inin koruması altına girmesi olarak tanımlanır. Allah'a (cc) karşı saygıda herhangi bir kusur işlememeye gayret edilmesi ve O'na olan sevginin güçlendirilmesi de takvanın sınırları içerisindedir.[15]

"O kitap, Kur'an; onda asla şüphe yoktur. O, müttakiler için bir yol göstericidir."

(Bakara suresi, 2. ayet.)

BİR AYET

Allah (cc) katında insanın değerini belirleyen en temel unsur takvadır. İslam dinine göre ırk, aile, ekonomik durum, dış görünüş vb. birçok özellik insanın değerini belirlemek için bir ölçüt değildir. Hz. Muhammed'in (sav) "Allah, cahiliye gururunu ve atalarla övünme âdetini ortadan kaldırmıştır. Takva sahibi mümin ve bedbaht günahkâr (ayrımı vardır)..."[16] hadisi insanı değerlendirmede takvanın belirleyiciliğini gösterir niteliktedir.

Müttaki
Takva sahibi müminlere müttaki denir.
(bk. Süleyman Uludağ, "Takva", TDV İslam Ansiklopedisi, C 39, s. 484.)

BİR KAVRAM

Kur'an-ı Kerim'de birçok yerde farklı açılardan takvaya ilişkin unsurlara işaret edilmiştir. İlgili ayetlerde Allah'a (cc) ve vahiyle bildirdiklerine iman etme, infak etme, namaz ve zekât ibadetlerini yerine getirme, sözünde durma, sabretme, öfkeyi yutma vb. amellerin müttakilerin özelliklerinden olduğu bildirilmiştir.[17] Bununla birlikte takva sahiplerinin Allah (cc) katındaki değerine, Yüce Allah'ın müttakilerle beraber olduğuna dikkat çekilmiştir.[18] Müminler hayatın her alanında olduğu gibi takvayı gözeterek davranma çabasında da aşırılığa kaçmamaları, takva niyetiyle Allah'ın (cc) onlara helal ettiğini kendilerine yasaklamamaları konusunda uyarılmışlardır.[19]

Görsel 3.5: Takva sahibi mümin, Allah'a (cc) duyduğu derin saygı ve sevgiyle ibadet eder.

15 bk. MEB Dinî Terimler Sözlüğü, ss. 436-437.
16 Tirmizi, Menakıp, 74.
17 bk. Tevbe suresi, 36. ayet; Bakara suresi, 4. ayet; Al-i İmran suresi, 134. ayet; Rum suresi, 31. ayet; Bakara suresi, 177. ayet; Hud suresi, 115. ayet.
18 bk. Nahl suresi, 128. ayet; Hucurat suresi, 13. ayet.
19 bk. Maide suresi, 87. ayet.

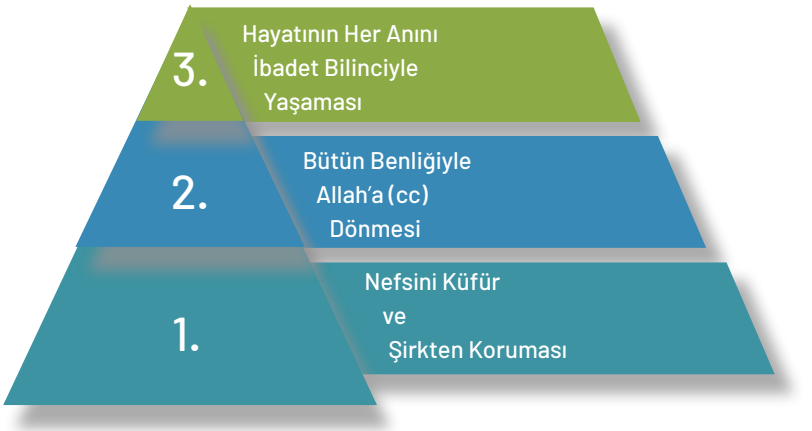

Grafik Bilgi 3.4: Müminin benliğinde takvanın aşamaları

Allah (cc), Kur'an-ı Kerim'de yaşamını takva bilinciyle sürdürme gayretinde olanların bilerek veya bilmeyerek işledikleri günahları affedeceği müjdesini vermiştir.[20] Hz. Muhammed (sav) ise takvanın ve güzel ahlakın insanların cennete girmelerini sağlayan özelliklerin başında olduğuna işaret etmiştir.[21]

YORUMLAYALIM

"Allah'ım! Senden hidayet, takva, iffet ve gönül zenginliği isterim."
(Müslim, Zikir, 72.)

Bir Müslüman'ın Hz. Peygamber'in Allah'tan (cc) dilediği bu özelliklere sahip olması yaşamını nasıl etkiler? Yorumlayınız.

DOSDOĞRU YOL: SIRATIMÜSTAKİM

Görsel 3.6: Bir Müslüman'ın bu dünyadaki amacı, yaşamını sıratımüstakim üzere sürdürmek olmalıdır.

Allah (cc), insana dünya hayatında doğruyu ve yanlışı ayırt edebilmesi için aklı, iyiyi ve kötüyü seçebilmesi için ise cüzi iradeyi vermiştir. Ancak aklın ve iradenin yeterli olmadığı durumlar da mevcuttur. Nitekim insanın sözü edilen bu fıtri özelliği sebebiyle Allah (cc), peygamberleri ve ilahi kitapları göndermiştir. Böylelikle Yüce Allah dünya ve ahiret mutluluğunu kazanma konusunda müminlere yol göstermiştir. Müminleri Allah'ın (cc) emrettiği hedefe ulaştıracak en kısa ve dosdoğru yol olarak tanımlanan bu yaşam biçimi Kur'an-ı Kerim'de **sıratımüstakim** kavramıyla tanımlanmıştır. Sıratımüstakime uygun bir hayat sürebilmek ise Allah'ın (cc) emirlerini ve koymuş olduğu ahlaki ilkeleri Hz. Peygamber gibi yaşamaya gayret etmekle mümkündür.[22]

ETKİNLİK

Sıratımüstakim kavramını araştırarak arkadaşlarınıza bir sunum yapınız.

20 bk. Ahzab suresi, 70- 71. ayetler.
21 bk. Tirmizi, Birr, 62.
22 bk. MEB Dinî Terimler Sözlüğü, s. 412.

Kur'an-ı Kerim'in ilkeleri ve Hz. Peygamber'in sünneti doğrultusunda şekillenen sıratımüstakim, kişinin her türlü aşırılıktan uzak bir hâlde yaşamını sürdürmesidir. En uygun ve mutedil yol olan sıratımüstakim çerçevesinde hareket edenler, kendilerini kötülüğe ve günaha sürükleyebilecek her durumdan olabildiğince kaçınır, yükümlü oldukları ibadetleri yerine getirir ve iyilik yapmaktan geri durmaz. Allah'ın (cc) kendilerine helal kıldığı nimetlerden yararlanmayı ihmal etmeden üzerinde hakkı olanları veya sorumluluğu altında bulunanları gözettiği bir denge hâlinde yaşar.

BİLGİ KUTUSU

İfrat; insanın davranışlarında aşırı olması, tefrit ise herhangi bir konuda geride kalması, yeterli olmaması durumudur. İfrat ve tefrit Kur'an-ı Kerim ve sünnette yasaklanmış davranış biçimlerindendir. İslam, müminlere her iki aşırı ucun ortasında olmak anlamına gelen itidali emretmiştir. Kişi ancak itidalin sağladığı denge ile sıratımüstakime ulaşabilir.

Mümin; sıratımüstakim üzerinde kalabilmek için çaba gösterir, bunun yanı sıra her zaman doğru yolda olabilmesi adına Allah'ın (cc) yardımı için dua eder. Namazlarının her rekâtında Fatiha suresinin **"Bizi doğru yola, kendilerine nimet verdiklerinin yoluna ilet; gazaba uğrayanlarınkine ve sapıklarınkine değil."**[23] mealindeki ayetlerini okuyarak bu konuda Yüce Allah'ın yardımını diler. Allah (cc), sıratımüstakimde kalabilmek için kendisinin rızası doğrultusunda hareket edenlerin inkâr karanlığından iman aydınlığına çıkarılacağını müjdelemiştir.[24]

Kur'an-ı Kerim'de Sıratımüstakime Ulaştırdığına İşaret Edilen Bazı Davranışlar	Kötülüğün gizlisine de açığına da yaklaşmamak
	Allah'a (cc) ortak koşmamak
	Varlıkların yaşam hakkına saygı göstermek
	Ana babaya iyilik etmek
	Yakınlarının aleyhindeki durumlarda da adaletli olmak
	Yetim malına dokunmamak
	Allah'a (cc) verilen sözü eksiksiz yerine getirmek
	Her türlü kötülük ve iffetsizlikten uzak durmak
	Ölçü ve tartıda dürüst olmak

Grafik Bilgi 3.5: Kur'an-ı Kerim'de sıratımüstakime ulaştırdığına işaret edilen bazı davranışlar

23 Fatiha suresi, 6-7. ayetler.
24 bk. Maide suresi, 16. ayet.

ALLAH YOLUNDA MÜCAHEDE: CİHAT

Müslüman birey, yaşamı boyunca her davranışında iyi bir kul olabilme amacıyla hareket etmelidir. Kulluk görevinin en iyi şekilde yerine getirilebilmesi, iyiliği kalıcı kılıp kötülüğe engel olmak için gayret gösterilmesine bağlıdır. İyiliğin yerleşip kötülüğün ortadan kalkması için maddi ve manevi tüm imkânların kullanılarak Allah (cc) yolunda edilen mücadele, İslam dininde **cihat** kavramıyla tanımlanmaktadır.[25]

Grafik Bilgi 3.6: Cihat kime karşı yapılır?

Cihat, kapsamı çok geniş bir kavramdır. Dinî emirleri öğrenip ona göre yaşamak, iyiliği emredip kötülükten sakındırmaya çalışmak, İslam'ı tebliğ gibi birçok durum, cihat kavramının dâhilindedir. Bu kavramın düşmana karşı vatanı savunmak, insanın nefsinin olumsuz istekleriyle mücadele etmek gibi anlamlarda da kullanıldığı görülmektedir. Genel bir tanımlama ile cihat, Allah'ın (cc) rızasını kazanmak için nefsin ve şeytanın isteklerine karşı koymanın yanında vatana saldıran düşmanlarla bireysel ve toplumsal anlamda mücadele edilerek gerçekleştirilen bir ibadettir.

BİR AYET

"Allah'a ve Resulü'ne inanır, mallarınızla ve canlarınızla Allah yolunda cihat edersiniz. Eğer bilirseniz bu sizin için çok hayırlıdır."
(Saf suresi, 11. ayet.)

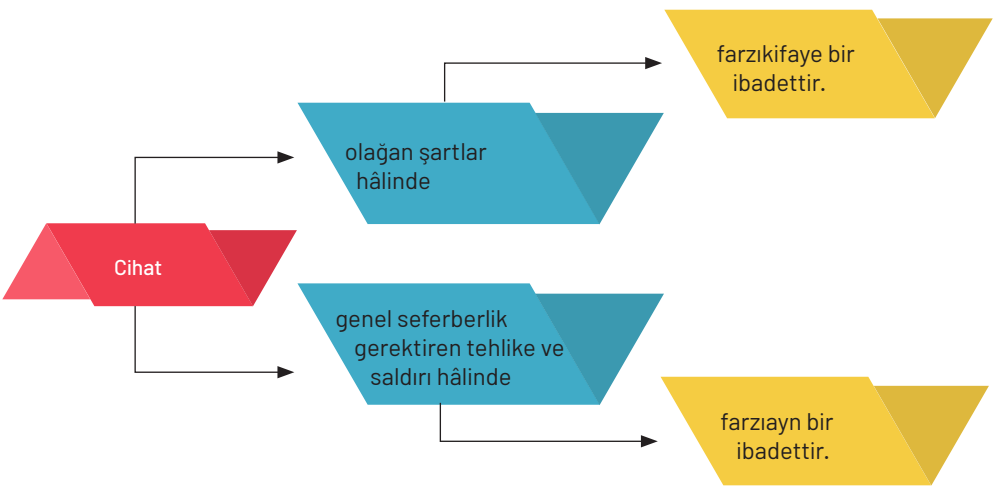

Grafik Bilgi 3.7: Cihadın farklı şartlara göre hükmü

25 bk. MEB Dinî Terimler Sözlüğü, s. 63.

Cihat kelimesinin ilişkili olduğu kavramlarla birlikte ele alınması, kavramın kullanım alanının genişliğinin anlaşılması açısından önemlidir. İslam dininde cihat konusu ile ilgili olarak ceht, mücahede, davet, tebliğ, irşat, emir bilmaruf nehiy anilmünker, kıtal/mukatele ve şehadet kavramları sıklıkla kullanılmaktadır. Bu kavramlarda ceht, güç ve gayret sarf etmek, bir işi başarmak için elinden gelen bütün imkânları kullanmak anlamına gelen ve cihat kavramının kökenini oluşturan bir kelimedir. Mücahede kavramı, "Allah uğrunda hakkıyla mücahede (cihat) ediniz..."[26] ayetinde görüldüğü üzere müminin nefsinin ve şeytanın kötülüklerine karşı mücadelesini tanımlamak için kullanılmaktadır. Cihat konusu ile alakalı kullanılan davet kavramı ise insanları hakka çağırmak, inançta ve amelde doğruyu bulmaları için onlara yol gösterme anlamını taşımaktadır. Bu açıdan cihadın ilk ve en temel safhasının davet olduğu söylenebilir.[27]

Görsel 3.7: İnsanlığa ve vatanımıza faydalı olmak için ilim öğrenmek de cihattır.

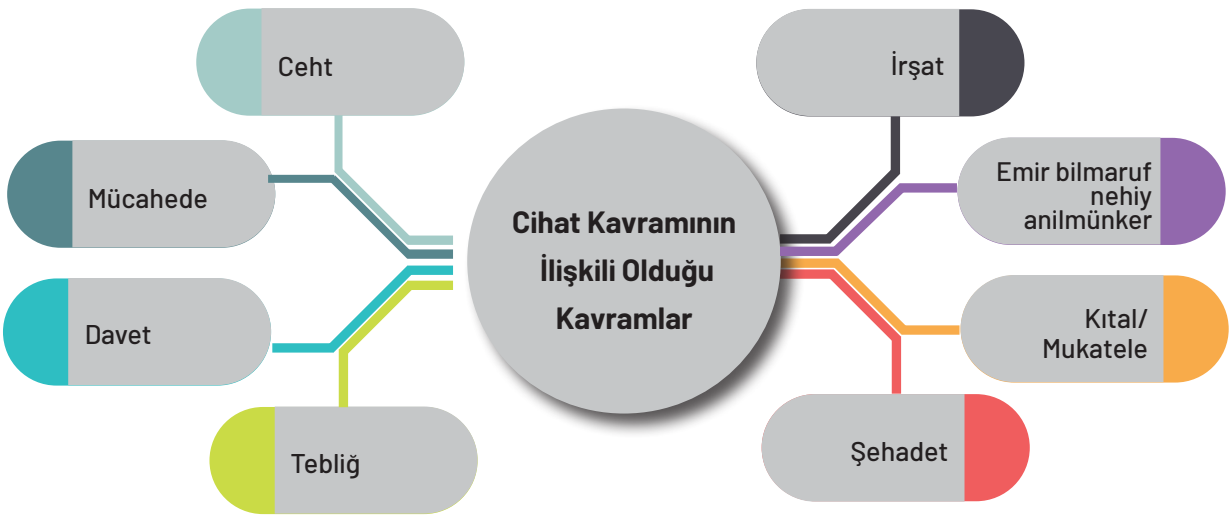

Grafik Bilgi 3.8: Cihat kavramının ilişkili olduğu kavramlar

Tebliğ ve irşat, amaçları ve uygulamaları açısından davet ile benzerlikleri olan ve cihat ile sıklıkla ilişkilendirilen kavramlardır. Bir Müslüman'ın Allah'ın (cc) emirlerini insanlara bildirmesi, onlara doğruyu göstermesi de cihat olarak nitelendirilebilecek davranışlardandır. Müslümanların iyiliği emredip kötülükten vazgeçirmeyi amaçlayan her türlü çabasını tanımlayan emir bilmaruf nehiy anilmünker de cihat ile ilişkilendirilen bir diğer kavramdır.[28]

"Düşmanla karşılaşmayı temenni etmeyin. Onlarla karşılaştığınızda ise sabredin!"

(Müslim, Cihad ve Siyer, 19.)

BİR HADİS

26 Hac suresi, 78. ayet.
27 bk. Mustafa Çağrıcı, "Davet", TDV İslam Ansiklopedisi, C 9, s. 16.
28 bk. Mustafa Çağrıcı, "Emr-i bi'l-maruf ve nehy-i ani'l-münker", TDV İslam Ansiklopedisi, C 11, s. 138.

BİR AYET

"Allah yolunda öldürülenleri sakın ölüler sanma! Bilakis onlar diridirler; Allah'ın, lütuf ve kereminden kendilerine verdikleriyle sevinçli bir hâlde Rableri yanında rızıklara mazhar olmaktadırlar. Arkalarından gelecek ve henüz kendilerine katılmamış olan şehit kardeşlerine de hiçbir keder ve korku bulunmadığı müjdesinin sevincini duymaktadırlar."

(Al-i İmran suresi, 169-170. ayetler.)

Görsel 3.8: Türk milleti Kurtuluş Savaşı'nda düşmana karşı sergilediği insani tavırla tüm dünyaya ders vermiştir.

Görsel 3.9: Şehadet, Müslümanlar için eşsiz bir mertebedir.

Cihat, ayetlerin bir kısmında savaşma (kıtal) ve çarpışma (mukatele) kavramıyla ilişkilendirilerek kullanılmıştır.[29] Bu kavramın zaman zaman dini istismar etmeyi amaçlayan oluşumlar tarafından geniş kapsamlı anlamından saptırıldığı, sadece savaşma anlamı çerçevesinde tanımlanmaya çalışıldığı görülmektedir.

İslam'da savaş Müslüman'ın dinini, ülkesini, canını ve malını korumak için başvuracağı en son çare olarak kabul edilmektedir. Aynı şekilde İslam dini Müslümanların zorunlu bir savaş durumunda düşmana karşı adaletli olma, savaşta savunmasız insanların zarar görmemesi için gereken hassasiyeti gösterme gibi insani ve ahlaki ilkeler doğrultusunda davranmaları gerektiğini önemle vurgulamıştır.

Cihatla ilgili bir diğer kavram şehadettir. İslam inancında Allah (cc) yolunda veya onun korunmasını emrettiği kutsal değerler olan din, vatan, namus, can ve mal güvenliği için mücadele ederken canını feda eden müminlere şehit denir. Şehit olma durumu ise **şehadet** olarak tanımlanır.[30] Müslüman Türk milleti asırlardır dinini, vatanını ve diğer kutsal değerlerini canı pahasına savunmaktan çekinmemiş, şehadeti eşsiz bir mertebe olarak kabul etmiştir.

İYİ, DOĞRU VE GÜZEL DAVRANIŞ: SALİH AMEL

İslam dininde müminlerin yaptıkları her şeyde ilahi ilkelere uygun güzel davranışlarda bulunmaları gerektiğine işaret edilir. Dayanağını Kur'an-ı Kerim ve sünnetten alan, imanı güçlendirmek için niyet edilerek yapılan tüm inanç, ibadet, güzel davranış ve insanlığın faydasına yapılan işler **salih amel** kavramı ile tanımlanır.[31] Salih amel olan her davranış ahirette sevapla ödüllendirilecektir.[32]

ETKİNLİK

Arkadaşlarınıza günlük yaşamda salih amel olarak nitelendirilebilecek davranışları tanıtan bir sunum yapınız.

29 bk. Tevbe suresi, 41, 44, 81 ve 86. ayetler.
30 bk. MEB Dinî Terimler Sözlüğü, ss. 422-423.
31 MEB Dinî Terimler Sözlüğü, s. 401.
32 bk. Süleyman Uludağ, "Amel", TDV İslam Ansiklopedisi, C 3, s. 13.

Güzel bir davranışın salih amel olarak kabul edilmesinin öncelikli koşulu, davranışı yerine getiren kişinin iman sahibi olması ve ihlas duygusuyla gerçekleştirmesidir. İman etmeden ve gösteriş amacıyla yapılan güzel davranışların Allah (cc) katında bir değerinin olmadığı **"Ey iman edenler! Allah'a ve ahiret gününe inanmadığı hâlde malını insanlara gösteriş yapmak için harcayan kimse gibi sadakalarınızı başa kakmak ve incitmek suretiyle boşa çıkarmayın. O kimsenin misali, üzerinde toprak bulunan düzgün ve yalçın bir kayadır; kayanın üzerine şiddetli bir yağmur yağmış, onu çıplak hâlde bırakmıştır. Bu gibilerin kazandıkları hiçbir şeyden istifadeleri olmaz ve Allah, inkârcı topluluğa hidayet vermez."**[33] ayetiyle dile getirilmiştir.

Görsel 3.10: Aile büyüklerine saygı göstermek ve onlarla ilgilenmek salih amel kapsamındaki davranışlardandır.

"Mümin olarak erkek veya kadın, her kim salih ameller işlerse işte onlar cennete girerler ve zerre kadar haksızlığa uğratılmazlar."
(Nisa suresi, 124. ayet.)

BİR AYET

İslam dinine göre salih amel ile iman arasında karşılıklı bir ilişki mevcuttur. İman; salih amelin ön koşulu, salih amel ise kişinin imanının davranışlarına yansımasının sonucudur. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de salih amel işleyenlerden övgüyle bahsedilmiş, iman ve salih amel kavramları çoğu yerde birlikte zikredilmiştir.

Sahip olunan her şeyin bu dünyada bırakılacağı inancıyla hareket edilmelidir. Dünyadan ahirete götürülecek tek şey ortaya konan iyi veya kötü davranışlardır. **"Üç şey öleni mezara kadar takip eder; ikisi geri döner, biri kalır. Ailesi, malı ve ameli onu takip eder. Ailesi ve malı geri döner, ameli kalır."**[34] hadisinde de belirtildiği üzere daima salih amel işleme gayretinde olunması en doğru yol olacaktır. Kur'an-ı Kerim'de ise birçok ayette salih amel işleyen müminlerin cennetle ödüllendirileceği bildirilmiştir.[35]

Salih Amellere Örnek Bazı Davranışlar

- Allah'ın (cc) bildirdiklerine iman etmek
- İbadetleri yerine getirmek
- Akraba ziyaretinde bulunmak
- Ana-babaya iyi davranmak
- Güler yüzlü olmak
- Faydalı bilgileri öğrenmek için çaba göstermek
- Komşu hakkını gözetmek
- İhtiyaç sahiplerine yardım etmek
- Dürüst olmak
- Tüm canlılara merhametle yaklaşmak
- İnsanları rahatsız edecek herhangi bir durumu ortadan kaldırmak
- Çevreyi korumak

Grafik Bilgi 3.9: Salih amellere örnek bazı davranışlar

33 Bakara suresi, 264. ayet.
34 Müslim, Zühd, 5.
35 bk. Beyyine suresi, 7. ayet; Yunus suresi, 9. ayet; İbrahim suresi, 23. ayet; Kehf suresi, 2. ayet; Meryem suresi, 60. ayet.

"Kur'an'da Bazı Kavramlar" konusuyla ilgili e-içeriğe bu karekod üzerinden ulaşabilirsiniz.

Hayatı boyunca salih amel işlemek için çaba gösteren mümin, bunun için daima Allah'a (cc) dua eder. Hz. Süleyman'ın Neml suresi 19. ayette belirtilen **"... Ey Rabbim, dedi. Gerek bana gerekse anne babama verdiğin nimete şükretmeye ve hoşnut olacağın iyi işler yapmaya beni muvaffak kıl. Rahmetinle beni iyi kullarının arasına kat!"** duası salih amel ile ilgili bir rehber niteliğindedir.

ETKİNLİK

Salih amel ile ilgili ayet ve hadisleri araştırınız. Bulduğunuz ayet ve hadisleri arkadaşlarınızla paylaşınız.

ARA DEĞERLENDİRME 1

A sütunundaki tanım cümlelerinin önündeki yay ayracın içine, B sütununda o tanıma karşılık gelen kavramın harfini yazarak eşleştiriniz.

	A Sütunu	B Sütunu
( )	**1.** Söz ve davranışlarda Allah'ın (cc) rızasını gözetme hâli.	**a.** Ceht
( )	**2.** Kur'an-ı Kerim'in emirlerini ve koymuş olduğu ahlaki ilkeleri Hz. Peygamber gibi yaşamaya gayret etme.	**b.** Cihat
( )	**3.** İslam'ı tebliğ etmenin yanında nefse ve dış düşmanlara karşı mücadele verme.	**c.** Davet
( )	**4.** Tüm tutum ve davranışlarda Allah'a (cc) kul olma bilinciyle hareket etme.	**ç.** Hidayet
( )	**5.** İslam dinini yayma ve Müslümanları dinî görevlerini yerine getirmeye çağırma.	**d.** İhlas
		e. Sıratımüstakim
		f. Takva

6. Hidayetin aşamaları nelerdir?

7. Güzel bir davranışın ———— olarak kabul edilmesinin öncelikli koşulu, davranışı yerine getiren kişinin iman sahibi olması ve davranışı ———— duygusuyla gerçekleştirmesidir. ———— ile gerçekleştirilen güzel davranışların Allah (cc) katında hiçbir hükmü yoktur.

Bu metinde boş bırakılan yerlere aşağıdakilerden hangisi sırasıyla getirilmelidir?

A) cihat - ihlas - Takva

B) ihlas - tebliğ - Takva

C) salih amel - dalalet - Takva

D) salih amel - ihlas - Riya

E) takva - ihsan - Riya

Kur'an-ı Kerim'de Geçen Kavramları Bilmenin İslam'ı Doğru Anlamadaki Önemi

Duygu ve düşüncelerin doğru bir şekilde anlaşılabilmesi için onları en iyi yansıtan kavramların bilinmesi bir gerekliliktir. Hayatın merkezini oluşturan inanç sistemine ait kavramların bilinmesi de inanılan şeyin mahiyetinin bilinmesi açısından önemli bir ihtiyaçtır.

Her düşünce ve inanç sisteminde olduğu gibi İslam dininde de bazı temel kavramlar mevcuttur. İslam'ın temel ilkelerinin yansıması olan bu kavramlara Kur'an-ı Kerim'de sıklıkla yer verilmiştir. Müslümanların öncelikle Yüce Allah'ın gönderdiği vahyi en iyi şekilde anlayıp kulluk görevini yerine getirebilmek için Kur'an-ı Kerim'de yer alan belli başlı kavramlar hakkında bilgi sahibi olmaları gerekir.

Kur'an-ı Kerim'de yer alan kavramlara bakıldığında Arapçanın karakteristik özellikleri gereğince bir kavramın birden fazla sözlük anlamı olduğu ve bazı kavramların yine birden fazla dinî ilkeyle ilişkili olduğu görülmektedir. Bu kavramlar aynı zamanda birbirleriyle de bağlantılıdır. Başka bir deyişle ayetikerimelerde yer alan kavramlar birbirlerinin farklı yönlerine işaret etmektedir.

BİLGİ KUTUSU

Kur'an-ı Kerim'de yer alan kavramlar, içerdiği anlamların hepsi hesaba katılmadan yorumlandığında tam olarak anlaşılmayabilir. Bu durum, söz konusu kavramın karşılık geldiği anlamdan uzaklaşmasına neden olabilir. Dolayısıyla ayetin yanlış anlaşılma tehlikesi ortaya çıkar. Cihat kavramının anlamlarından sadece biri olan savaş anlamıyla tanımlanması bu duruma örnektir.

Kavramların sözlük açıklamalarının yanı sıra Kur'an-ı Kerim'deki bağlama göre anlamının bilinmesi, onunla işaret edilen dinî yükümlülüklerin daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır. Bunun yanında kavramlar arasındaki bağlantılara olan hâkimiyet, İslam'ın bütünlüklü bir inanç sistemi olduğunun anlaşılması açısından önemlidir.

Kur'an-ı Kerim'de yer alan kavramların birçok farklı anlama işaret etmesi onun eşsiz anlam zenginliğinin ve müminin hayatına bütünüyle rehberlik ettiğinin bir göstergesidir.

Kur'an-ı Kerim'de yer alan kavramların farklı anlamlara işaret ettiğini bilmek, eksik değerlendirmelerin önüne geçecek, İslam'ın yanlış tanınmasını amaçlayan art niyetli oluşumların çabalarını da boşa çıkaracaktır.

ETKİNLİK

Kur'an'da geçen kavramları tanımanın İslam'ı doğru anlamadaki önemini konu alan bir kompozisyon yazınız. Yazdıklarınızı arkadaşlarınızla paylaşınız.

ARA DEĞERLENDİRME 2

1. Aşağıda verilen ifadelerin doğru (D) veya yanlışlığına (Y) göre yönlendirici okları takip ederek ulaştığınız çıkışı işaretleyiniz.

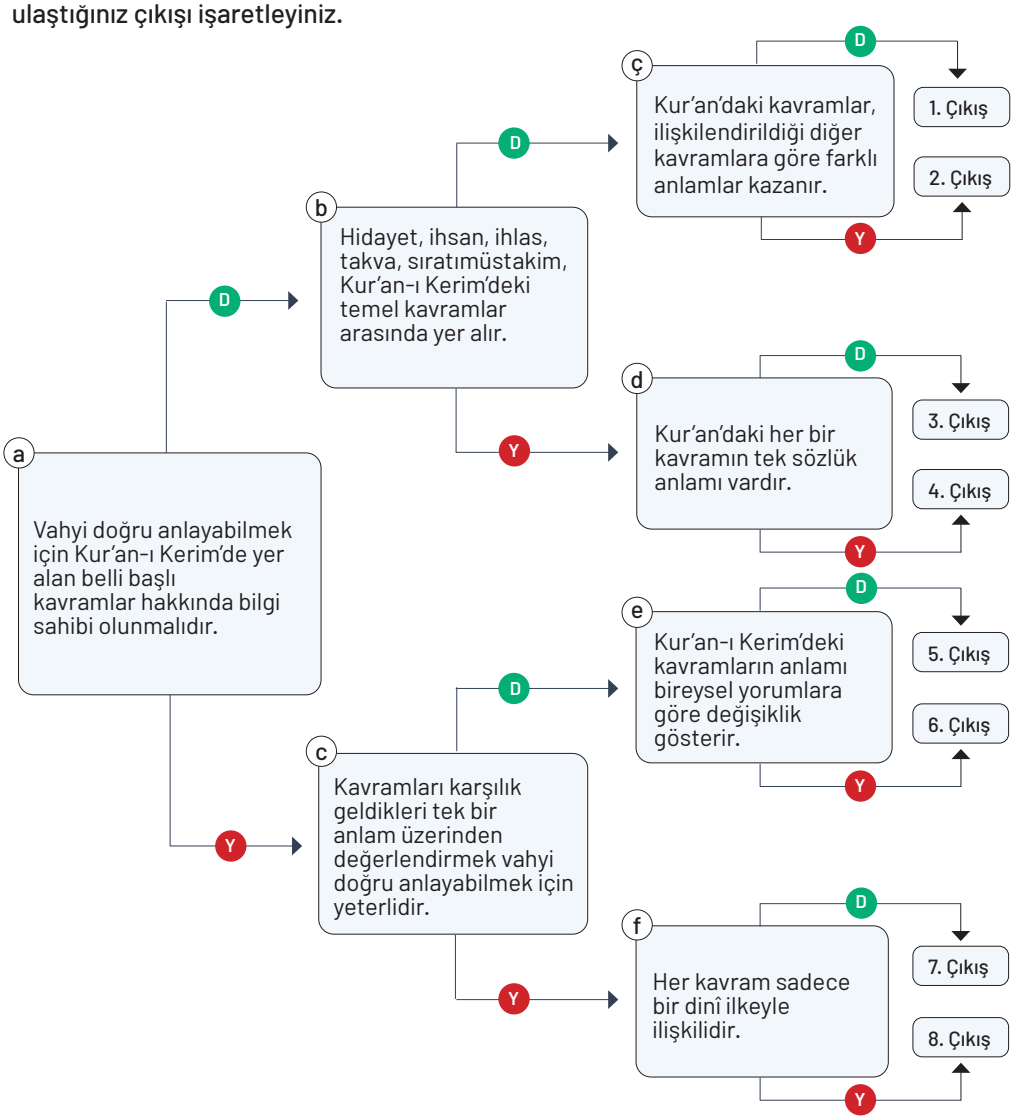

2. Bir Müslüman'ın Allah'a (cc) kulluk etme ve O'nun rızasını kazanmak için İslam dininin esaslarını öğrenme ve öğretme çabası anlamına gelir. İslam dinini tebliğ ederken karşılaşacağı engelleri aşma konusunda şuurlu, sürekli gayret ve mücadele hâlinde olmasını ifade eder.

Hakkında bilgi verilen kavram aşağıdakilerden hangisidir?

A) Cihat
B) Davet
C) İhlas
D) İhsan
E) Takva

KUR'AN'DAN MESAJLAR: KEHF SURESİ 107-110. AYETLER

İçerdiği kıssalarla dikkat çeken Kehf suresi, adını "mağara" anlamına gelen "kehf" kelimesinden almıştır. Ana konusu Allah (cc) ile kul arasındaki ilişkinin iki yönlü tabiatı olan surede, Yüce Allah ile yarattıklarının mahiyet farkına vurgu yapılırken insanın Rabb'ine olan ihtiyacı da dile getirilmiştir.

Kehf suresi, 107-108. ayetler.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ كَانَتْ لَهُمْ جَنَّاتُ الْفِرْدَوْسِ نُزُلاً ﴿١٠٧﴾
خَالِدِينَ فِيهَا لَا يَبْغُونَ عَنْهَا حِوَلاً ﴿١٠٨﴾

"İman edip dünya ve ahiret için yararlı işler yapanlara gelince onlar için de konak olarak Firdevs cennetleri vardır. Orada ebedî kalacaklardır. Oradan hiç ayrılmak istemezler."

Ayetlerin örnek okunuşuna ve tefsirine bu karekoddan ulaşabilirsiniz.

İnanmayanlara verilecek cezaya karşılık inanıp salih amel işleyenler Firdevs cennetlerine yerleştirilecek ve orada ebedî kalacaklardır. Çünkü onlar Allah'ın (cc) hoşnutluğunu kazanmaya gayret etmişler, amellerini O'nun emirleri doğrultusunda ve rızasına uygun biçimde gerçekleştirmişlerdir.

BİLGİ KUTUSU

İçinde her türlü ağacın, özellikle üzüm bağlarının bulunduğu büyük bahçe anlamına gelen Firdevs cennetin tamamı veya bir bölümü için kullanılan isimlerden biridir.

Müminler ahirette hak ettikleri mükâfatlara uygun olarak nitelik bakımından farklı cennetlerde bulunurlar. Bu cennetlerin sayısı tam olarak bildirilmemiştir. Ancak Hz. Peygamber, yer ile gök arası mesafede çeşitli derecelerde cennet bulunduğunu söylemiş, özellikle Firdevs cennetine dikkat çekmiştir.[36]

"... Orada nefislerin arzu ettiği ve gözlerin zevk aldığı her şey vardır..."[37] ayetinden de anlaşılacağı üzere Allah'ın (cc) cennette yarattığı nimetler tüm duyulara yönelik ve her yönüyle insanı tatmin edecek niteliktedir.

Mümin kişi cenneti ve oradaki nimetleri kazanmaya çalışarak yaşar. Ancak asıl olan kul ile Rabb'inin birbirlerinden razı olmalarıdır. Zira cennet, Allah Teala'nın salih kullarına ahirette vereceği mükâfattır.

36 Buhari, Tevhîd, 22.
37 Zuhruf suresi, 71. ayet.

Ayetin örnek okunuşuna ve tefsirine bu karekoddan ulaşabilirsiniz.

Kehf suresi, 109. ayet.

قُلْ لَوْ كَانَ الْبَحْرُ مِدَاداً لِكَلِمَاتِ رَبِّي لَنَفِدَ الْبَحْرُ قَبْلَ اَنْ تَنْفَدَ كَلِمَاتُ رَبِّي وَلَوْ جِئْنَا بِمِثْلِه مَدَداً ﴿١٠٩﴾

"De ki: Rabbimin sözlerini yazmak için denizler mürekkep olsa bir o kadar mürekkep ilâve etseydik dahi O'nun sözleri bitmeden mutlaka deniz tükenirdi."

Allah'ın (cc) sözlerinden maksat, O'nun ilim ve hikmetidir. Yüce Allah'ın ilim ve hikmeti sonsuz ve sınırsızdır. Denizlerin ise ne kadar büyük de olsa belli bir sınırı vardır. Şu hâlde Allah'ın (cc) ilmini ve hikmetini yazmak için denizlerin tamamı mürekkep olarak kullanılsa bir o kadar da ilave edilse yine de Allah'ın (cc) ilmini yazmaya yeterli olmaz. O, insan zihninin kuşatamayacağı derecede sınırsız ilme sahiptir.

KUR'AN-I KERİM'İ ANLAYALIM

Kehf suresinin 109. ayeti ile Lokman suresinin 27. ayetini Kur'an-ı Kerim meallerinden yararlanarak karşılaştırınız. Belirlediğiniz ortak konu ve kavramları verilen boşluğa yazınız.

Ayetin örnek okunuşuna ve tefsirine bu karekoddan ulaşabilirsiniz.

Kehf suresi, 110. ayet.

قُلْ اِنَّمَا اَنَا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ يُوحٰى اِلَيَّ اَنَّمَا اِلٰهُكُمْ اِلٰهٌ وَاحِدٌ فَمَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ رَبِّه فَلْيَعْمَلْ عَمَلاً صَالِحاً وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهٖٓ اَحَداً ﴿١١٠﴾

"De ki: Ben yalnızca sizin gibi bir insanım. Şu var ki bana, ilahınızın sadece bir ilah olduğu vahyolunuyor. Artık her kim Rabb'ine kavuşmayı bekliyorsa dünya ve ahirete yararlı iş yapsın ve Rabb'ine ibadette hiçbir şeyi ortak koşmasın."

Şüphesiz ki Hz. Muhammed (sav) bir insandır. Allah'ın (cc) bütün ilmini kuşatması mümkün değildir. O sadece kendisine vahyedilenleri bilir. Ona vahyedilenlerden biri de bütün insanların ilahının tek olduğu gerçeğidir. O hâlde kim Rabb'ine kavuşmayı umuyorsa güzel işler yapmalı ve O'na kullukta başkalarını ortak koşmamalıdır.

İslam'a göre en büyük günah, Allah (cc) ile birlikte başka varlıkların da tanrı olduklarını kabullenmek ve onlara kulluk etmektir. Kur'an'da buna şirk denilmiştir ki Allah (cc) bu günahı kesinlikle affetmeyeceğini bildirmiştir. Allah'tan (cc) başkasına tapmak, ondan yardım dilemek ve benzeri davranışlar açıkça şirk sayıldığı gibi gösteriş için Allah'a (cc) ibadet etmek de gizli şirk sayılmıştır.

OKUYALIM

Cahiliye Devri'nde canlı bir varlığın dışarıdan gelecek tehlikeye karşı kendini koruması gibi tamamen maddi bir anlam taşıyan takva, İslam geldikten sonra yepyeni bir anlam kazanmıştır. Kur'an'da takva, maddi bir tehlikeden değil, manevi sıkıntıya sürükleyecek kötü işlerden korunmak anlamına gelmektedir. Kur'an-ı Kerim takva kavramına çok derin bir anlam kazandırmıştır. İslam'ın dışında hiçbir ahlak ve terbiye sistemi madde ve manayı bu derece kucaklayan bir kelimeyi insanlığa sunamamıştır. Kur'an'da takvaya yüklenen anlam, kökü dünyada; dalları, çiçekleri ve meyveleri ahirette olan bir özellik taşımaktadır. Evet, takvanın anlam ve içeriğinde öyle sırlar vardır ki Kur'an yörüngesinde yürümeden ona ulaşmak imkânsız olduğu gibi, takvaya sığınmadan da Kur'an'ı tam anlamak mümkün değildir.

(bk. H. Mehmet Soysaldı, Kur'an Semantiği Açısından Takva, s. 41.)

ARA DEĞERLENDİRME 3

1. Kehf suresinin 110. ayetinde verilen mesajları kulluğun gerektirdiği ameller bağlamında değerlendiriniz.

3. ÜNİTE ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

A. Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerlere verilen sözcüklerden doğru olanları yazınız.

"Firdevs, ihsan, ilim, irşat, İslam, mukatele, riya, tebliğ, vahiy"

1. İyilik etme, güzel davranma anlamına gelen ....., kişinin Allah'ı (cc) görüyormuşçasına ibadetlerini yerine getirmesidir.
2. İhlas erdeminin zıddı olan ....., ibadet ve güzel davranışları diğer insanlara gösteriş olsun diye yapmaktır.
3. Cihat kavramı, ayetlerin bir kısmında çarpışma anlamına gelen ..... kavramıyla ilişkilendirilerek kullanılmıştır.
4. Kur'an-ı Kerim'de geçen kavramları tanımak ..... inancını doğru anlamak için bir gerekliliktir.
5. Allah'ın (cc) sözleriyle O'nun ..... ve hikmeti kastedilir.

B. A sütunundaki tanım cümlelerinin önündeki yay ayracın içine, B sütununda o tanıma karşılık gelen kavramın harfini yazarak eşleştiriniz.

	A Sütunu	B Sütunu
( )	**6.** İyiliği emredip kötülükten vazgeçirmeye yönelik her türlü çaba.	**a.** Dalalet
( )	**7.** Güzel davranan, bağışlayan, ikram eden, iyilik yapan ve ibadet eden mümin.	**b.** Emir bilmaruf nehiy anilmünker
( )	**8.** Dinin yapılmasını emrettiği, insanları olumlu yönde değiştiren yararlı ve güzel davranış.	**c.** Firdevs
( )	**9.** Haktan yüz çevirip batıla yönelme, ilahi buyruklara aykırı davranma.	**ç.** İhlas
( )	**10.** Üzüm bağlarının bulunduğu büyük bahçe anlamına gelen cennet isimlerinden biri.	**d.** Kıtal
		e. Muhsin
		f. Müttaki
		g. Salih amel

C. Aşağıdaki soruların cevaplarını altlarındaki boşluklara yazınız.

11. Kur'an-ı Kerim'de hidayet kavramı hangi anlamlarda kullanılmaktadır?

12. İslam'a göre insanın Allah (cc) katındaki değeri ile takva erdemi arasında nasıl bir ilişki vardır?

13. Kur'an-ı Kerim'de geçen kavramların anlamlarıyla bütünsel olarak ele alınmaması ne gibi sonuçlara sebep olur?

14. Kehf suresinin 110. ayetinde "... Rabb'ine ibadette hiçbir şeyi ortak koşmasın." **ifadesiyle kastedilen nedir?**

Ç. Aşağıdaki soruların doğru cevabını işaretleyiniz.

15. Bir işi en güzel şekilde yapmak anlamına gelen ihsan, Allah'a (cc) ihlasla kulluk etmek demektir. İhsanda bulunan kimselere muhsin denir.

Buna göre aşağıdakilerden hangisi muhsin kişinin özelliklerinden değildir?

A) Samimi bir kalp ile ibadet etmek

B) Hatalarından pişmanlık duymak

C) Bollukta cömert, darlıkta eli sıkı olmak

D) Sıkıntılar karşısında sabırlı olmak

E) İşlerini güzel ve sağlam yapmak

16. Müslüman bir birey, ibadetleri başta olmak üzere yaşamının tüm aşamalarında yalnızca Allah'ın (cc) rızasını gözetmeli ve bu davranış şeklini içselleştirmelidir. İslam dininde ———— kavramı içtenlik, kalpten ve karşılıksız sevgi, samimi bağlılık gibi davranış şekillerini tanımlamaktadır.

Bu parçada boş bırakılan yere aşağıdakilerden hangisi getirilmelidir?

A) ihlas B) ihsan C) mücahede D) takva E) tebliğ

17. "Bizi doğru yola, kendilerine nimet verdiklerinin yoluna ilet, gazaba uğrayanlarınkine ve sapıklarınkine değil."

(Fatiha suresi, 6-7. ayetler.)

Bu ayetteki altı çizili ifade aşağıdaki kavramlardan hangisiyle ilişkilidir?

A) Cihat B) Mücahede C) Riya D) Sıratımüstakim E) Takva

18. Aşağıda Kur'an-ı Kerim'de yer alan bazı kavramlar verilmiştir.

I. Ceht
II. Emir bilmaruf nehiy anilmünker
III. Kıtal
IV. Mücahede

Bunlardan hangileri cihat kavramı ile ilişkilidir?

A) Yalnız I B) I ve IV C) II ve III D) II, III ve IV E) I, II, III ve IV

19. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde Kur'an-ı Kerim'deki kavramların İslam'ı anlamadaki önemine ilişkin soruya öğrenciler şu cevapları vermiştir:

Ayşe : Kur'an-ı Kerim'de geçen kavramların birbiriyle ilişkisi yoktur.
Ahmet : Tebliğ, cihadın ilişkili olduğu kavramlardan biridir.
Elif : Kavramların anlamlarının tek bir açıdan ele alınması, kavramın yanlış anlaşılmasına sebep olabilir.
Eren : Kur'an-ı Kerim'de yer alan kavramları çok yönlü anlamlarıyla tanımanın İslam'ı anlama açısından kişiye herhangi bir katkısı olmaz.
Zeynep : Her düşünce ve inanç sistemi gibi İslam dininde de bazı temel kavramlar vardır.

Buna göre Kur'an-ı Kerim'deki kavramlarla ilgili olarak hangi öğrencilerin verdiği bilgiler doğrudur?

A) Ahmet-Elif-Zeynep
B) Ayşe-Ahmet-Elif
C) Ayşe-Ahmet-Eren
D) Ayşe-Eren-Zeynep
E) Elif-Eren-Zeynep

20. • "De ki: Rabbimin sözlerini yazmak için denizler mürekkep olsa bir o kadar mürekkep ilave etseydik dahi Rabbimin sözleri bitmeden mutlaka deniz tükenirdi."

(Kehf suresi, 109. ayet.)

• "Yeryüzündeki bütün ağaçlar kalem olsaydı deniz de ardından ona yedisi daha eklenmek üzere mürekkep olsaydı yine de Allah'ın sözleri tükenmezdi. Allah azizdir, hakimdir."

(Lokman suresi, 27. ayet.)

Bu ayetlerden Yüce Allah ile ilgili

I. Allah (cc) evrenin tek ve mutlak yöneticisidir.
II. Allah'ın (cc) bilgisini insan bütünüyle kavrayabilir.
III. Allah'ın (cc) sınırsız ilmini ifade eden sözlerinin bir sonu yoktur.

yargılarından hangilerine ulaşılabilir?

A) Yalnız I B) Yalnız II C) Yalnız III D) I ve II E) I ve III

21. Bir satıcı, sattığı ürünün daha ağır gelmesini sağlamak amacıyla tartısının altına müşterinin göremeyeceği şekilde bir demir parçası yerleştirmiştir. Durumu fark eden bir müşteri, bu yolla kazanç elde etmektense ölçü ve tartıda doğru olmanın dünya ve ahiret için en uygun davranış olduğunu belirterek satıcıyı nazikçe uyarmıştır.

Buna göre müşterinin davranışını tanımlayan kavram aşağıdakilerden hangisidir?

A) Dalalet
B) Emir bilmaruf nehiy anilmünker
C) Hidayet
D) İnfak
E) Mukatele

22. İslam; insanı inanç, ibadet ve ahlak açısından ele alan bir dindir. Bu nedenle Kur'an-ı Kerim'de geçen birçok kavram, imanın yanı sıra ibadetin yapılış şekli, amacı gibi konular ve ahlakın dıştan gözlemlenebilir biçimi olan davranışlarla ilişkilidir. Örneğin insanın İslam'a göre doğru yolda olması anlamına gelen sıratımüstakim kavramı sadece insanın Allah'a (cc) ortak koşmamasına işaret etmez. Her türlü kötülükten uzak durmak, anne-babaya iyilik etmek ve adaletli olmak gibi birçok güzel davranışı da kapsar. Müminin ibadetlerini en güzel şekilde yerine getirmesi anlamına gelen ihsan kavramı da böyledir. Ahiret gününe iman, affedicilik, yeryüzünde bozgunculuk çıkarmama, güçlükler karşısında Allah'ın (cc) yardımını dileyerek sabretme gibi inanç ve güzel davranışlara karşılık gelir. Allah'ın (cc) bildirdiklerine iman etmenin yanı sıra komşu hakkını gözetmek, faydalı bilgileri öğrenmek için çaba göstermek, ihtiyaç sahiplerine yardım etmek gibi davranışları kapsayan salih amel de aynı kapsamdadır. Kavramların anlamları inanç, ibadet ve davranış konusunda birçok farklı duruma işaret eder. Bu da kavramların, dünya hayatında inanç, ibadet ve davranışlarla ilgili müminlere rehberlik ettiğinin göstergesidir. Şüphesiz ki kavramların bu yol göstericiliği, kıyamete kadar insanlığa kılavuzluk edecek Kur'an-ı Kerim'in kavramlarının tümü için geçerli olan bir özelliktir.

Metne göre aşağıdaki ifadelerden hangisi yanlıştır?

A) Faydalı bilgiler öğrenmek, salih amel kapsamındadır.

B) Salih amel, ihtiyaç sahiplerine yardım etme anlamıyla sınırlıdır.

C) Kavramlar; inanç, ibadet ve davranışlarla ilgili farklı durumlarla ilişkilidir.

D) Sıratımüstakim, birçok güzel davranışa işaret eden bir kavramdır.

E) İhsan, müminlerin ibadetlerinde özenli olmasını ifade eder.

23. "Ey İnananlar! Allah için adaleti ayakta tutup gözeten şahitler olun. Bir topluluğa olan öfkeniz sizi adaletsizliğe sürüklemesin. Adil olun. Bu, Allah'a karşı gelmekten sakınmaya daha yakındır. Allah'tan sakının, doğrusu Allah işlediklerinizden haberdardır."

(Maide suresi, 8. ayet.)

Bu ayetteki altı çizili sözü anlamca karşılayan kavram aşağıdakilerden hangisidir?

A) Cihat

B) Hidayet

C) İhlas

D) İhsan

E) Takva

Üniteyle ilgili ek soru içeriğine bu karekoddan ulaşabilirsiniz.

Bu karekodla ünitenin özet sunusuna ulaşabilirsiniz.

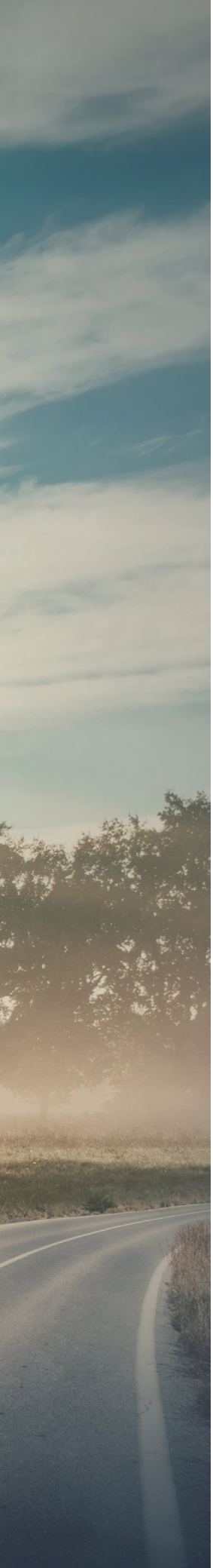

Bu karekodla ünitenin PDF dosyasına ulaşabilirsiniz.

4 ÜNİTE

İNANÇLA İLGİLİ MESELELER

BU ÜNİTEDE NELER ÖĞRENECEKSİNİZ?

1. İnançla ilgili yaklaşımları tartışma
2. Yeni dinî akımların özelliklerini değerlendirme
3. Enam suresi 59 ve Lokman suresi 27. ayetlerde verilen mesajları değerlendirme

HAZIRLIK ÇALIŞMALARI

1. Tanrı, insan ve kâinat ile ilgili bilgilerin kaynağı nelerdir?
2. Tanrı düşüncesine başvurmadan kâinatı açıklamaya çalışan yaklaşımların argümanlarına ne gibi cevaplar verilebilir?
3. İnançla ilgili yaklaşımlar hakkında neler biliyorsunuz?
4. Kıyamet Tarikatları hakkında neler biliyorsunuz?
5. Yeni dinî akımların ortaya çıkmasında etkili olan unsurlar nelerdir?

ANAHTAR KAVRAMLAR

- İnanç
- İstismar
- İslamofobi

İNANÇLA İLGİLİ FELSEFİ YAKLAŞIMLAR

Görsel 4.1: İnsan kâinatı açıklayarak varlığıyla ilgili sorulara cevap arar.

İnsan kendi varlığı ve kâinat hakkında birtakım açıklamalara ihtiyaç duyar. Bu ihtiyacı, insanın anlam arayışına tatmin edici açıklamalar sunacak olan inanç duygusu karşılar. İnan kökünden türeyen **inanç** kelimesi bir düşünce veya fikri kesin bir şekilde kabullenme, gönülden bağlanma anlamına gelir. Türkçede akide ve iman ile yakın anlamda kullanılan inanç kelimesi, inanılan görüş ve öğreti anlamlarını içermenin yanında Tanrı'ya ve bir dine inanma anlamına da gelmektedir.[1]

İnanma ihtiyacının insan ve toplum hayatı açısından taşıdığı öneme rağmen inancın niteliği, sebep ve sonuçları hakkında her zaman tartışmalar olmuştur. Çağdaş Batı toplumunda ortaya çıkan inanç krizleri; Tanrı, insan ve kâinat hakkında kökleri eskiye dayanan yeni tartışmaları ortaya çıkarmıştır. Bu tartışmaların sonucu olan felsefi yaklaşımlar, her ne kadar dinin dayandığı inançlardan içerik bakımından ayrışsa da dinle benzer bir görevi yerine getirme iddiasıyla ortaya çıkmıştır. Ancak bu yaklaşımlar, dinin karşıladığı ölçüde insan ihtiyaçlarına cevap verememiş ve zamanla çoğunun öngörülerinin gerçekleşmediği görülmüştür. Aşağıda bu tartışmaların sonucu olarak ortaya çıkan felsefi yaklaşımların bir kısmı tanıtılmıştır.

Teizm

Yunancada "Tanrı" anlamına gelen theos kelimesinden türeyen teizm, kâinat ve içindekilerin bir yaratıcı tarafından yaratıldığını savunan düşünce akımını ifade eder. Kökeni çok eskilere uzanan bu düşünce felsefi bir terim olarak 17. yüzyılın ikinci yarısından itibaren kullanılmaya başlanmıştır.[2]

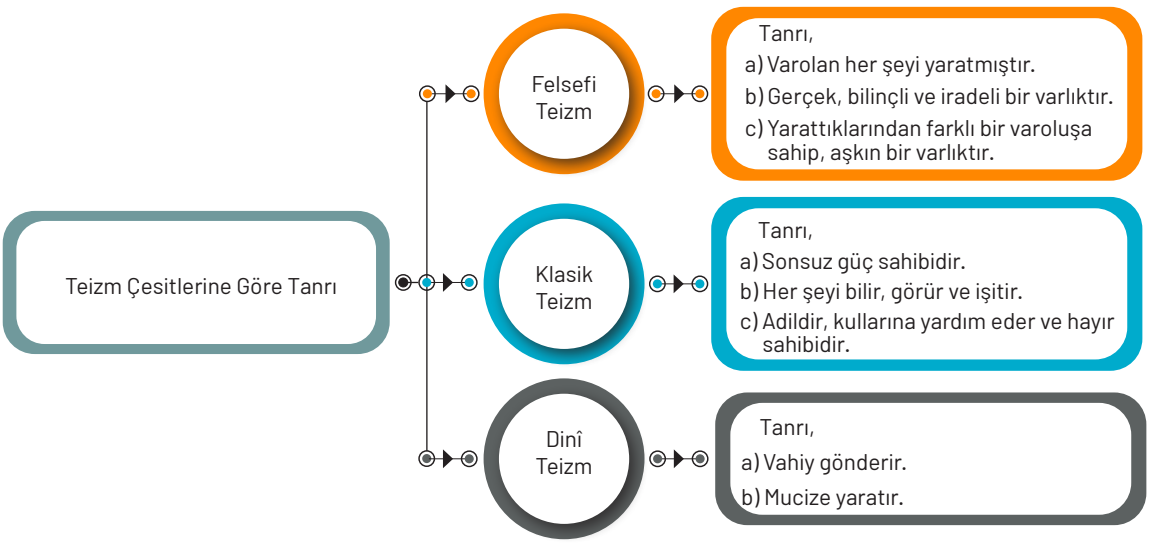

Grafik Bilgi 4.1: Teizm çeşitlerine göre Tanrı

1 bk. TDK Türkçe Sözlük, C 1, s. 1080.
2 bk. Aydın Topaloğlu, "Teizm", TDV İslam Ansiklopedisi, C 40, s. 332.

Teist yaklaşımın en önemli özelliği varoluş ile değerlerin kaynağı ve koruyucusu olarak Tanrı düşüncesini merkeze almasıdır. Tanrı inancına dayalı anlayışlar genel itibarıyla teizm içinde konumlandırılsa da bu yaklaşım kendi içinde farklı görüşleri barındırır. Teizmin son aşaması olan dinî teizm, tek tanrı inancı ile benzerlik gösterir. Bu anlamdaki teizm, temelde tevhit anlayışına dayanır ve Hz. İbrahim'le başlayan geleneğin devamı olarak görülür. Teizmin bu türü aynı zamanda üç semavi din olan Musevilik, Hrıstiyanlık ve İslam'ın özünü oluşturur.[3]

BİLGİ KUTUSU

Teizm, temelde Tanrı fikri üzerine kurulmuş olmakla birlikte Tanrı ile ilgili birbirinden farklı görüşleri yansıtır. Bu görüşlerden biri olan monoteizm, her şeyi yaratan yüce bir yaratıcıya inanmak anlamına gelirken politeizm birden fazla tanrıya inanmak anlamına gelmektedir.

Deizm

Latincede "Tanrı" anlamına gelen deus kelimesinden türeyen deizm, ilk başlarda Tanrı'nın varlığına inanma bakımından teizm ile aynı anlamda kullanılmıştır. Ancak 16. yüzyıldan itibaren Batı dünyasında ortaya çıkan tartışmaların bir sonucu olarak Hristiyanlık içinde yer alan ancak temel inançlardan farklı görüşleri savunan akımlar için kullanılmaya başlanmıştır. Günümüzde ise bu kavramla vahyi ve peygamberleri reddeden, sadece akılla bilinebilen bir Tanrı inancını savunan akımlar kastedilmektedir.[4]

Deizm yaklaşımının en belirgin özelliği, âleme müdahale etmeyen bir Tanrı inancıdır. Bu düşüncede Tanrı evrenin yaratıcı gücü olarak kabul edilmesine karşın O'nun ilim ve irade gibi sıfatları reddedilmiştir. Tanrı evreni yaratıp işleyiş kurallarını belirledikten sonra onu kendi hâline bırakmıştır. Başka bir ifadeyle Tanrı hem varlığı hem eylemleriyle evrenin dışındadır. Hâliyle doğa yasalarının dışına çıkmak anlamına gelen mucize ve Tanrı'nın kullarına yardımı gibi hususlar da âleme müdahale olarak görüldüğünden kabul görmemiştir.[5]

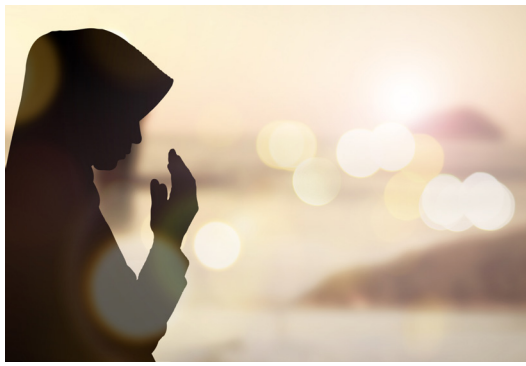

Görsel 4.2: İslam inancına göre Allah (cc) kullarına yakındır, dualara karşılık verir.

Deizm kendi içinde farklı görüşleri barındırır. Deizmin bazı türlerinde, Tanrı'nın sadece akılla bilinebileceği öne sürülerek peygamberlere ihtiyaç olmadığı iddiasının yanında ahiret hayatı da inkâr edilmiştir.[6] Bu yaklaşımda ahlaklı olmak için ahiret düşüncesine ihtiyaç görülmemiş, bunun yerine doğa yasalarının gözetildiği bir Tanrı bilimi önerilerek ahlakın da aklın öncülüğünde inşa edilebileceği ileri sürülmüştür.[7]

3 bk. Aydın Topaloğlu, "Teizm", TDV İslam Ansiklopedisi, C 40, s. 332.
4 bk. Hüsameddin Erdem, "Deizm", TDV İslam Ansiklopedisi, C 9, ss. 109-110.
5 bk. Ahmet Cevizci, Paradigma Felsefe Sözlüğü, s. 209; bk. Hüsameddin Erdem, "Deizm", TDV İslam Ansiklopedisi, C 9, s. 110.
6 bk. Şaban Ali Düzgün, "Deizm: Öncü İsimler ve Temel Doktrin", Diyanet Dergisi, s. 7.
7 bk. Süleyman Hayri Bolay, Felsefe Doktrinleri ve Terimleri Sözlüğü, s. 121.

BİR AYET BİR YORUM

"Göklerde ve yerde bulunan herkes, O'ndan ister. O, her an yaratma hâlindedir."

(Rahman suresi, 29. ayet.)

Bu ayette Yüce Allah'ın sıfatlarını sınırlayan deizmin iddialarının aksine bütün varlıkların Allah'a (cc) muhtaç olduğuna değinilmektedir. Bunun yanında Allah'ın (cc) yaratıcılık ve irade sıfatının etki etmediği hiçbir bir şeyin olmadığı, nihayetinde insanların bilgisinin O'nun evrene koyduğu yasaları keşfetmekten öteye geçemeyeceği vurgulanmaktadır.

Deizm yaklaşımı, vahiyle bildirilen dinlerin temel ilkelerinin birçoğuyla örtüşmemektedir. Bu anlayış, âleme her an müdahale eden yüce bir varlığın yanında peygamberlik ve ahiret inancını da kapsayan İslam dini ile büyük bir çelişki içindedir. İslam düşüncesi; Allah, âlem ve insan arasındaki irtibatın korunup devam ettirilmesi doğrultusunda şekillenmiştir.[8]

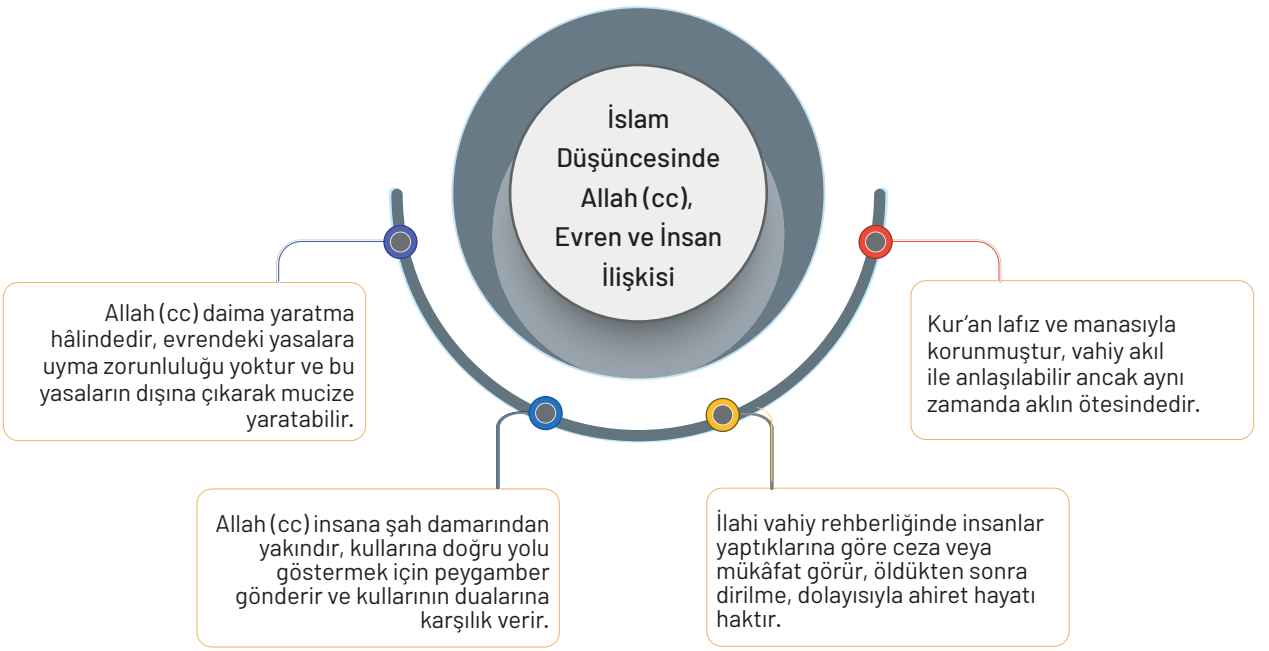

Grafik Bilgi 4.2: İslam düşüncesinde Allah (cc), evren ve insan ilişkisi

Materyalizm

Latince "materia" kelimesinden türeyen materyalizm Türkçede maddecilik anlamına gelmektedir. Materyalizm düşüncesi, her şeyin maddeden ibaret olduğunu savunarak madde ve maddenin değişimlerinden başka hiçbir şeyin var olmadığı iddiasına dayanır. Bu düşünceye göre görünen madde âlemi dışında yer alan bilinç ve duygu gibi insana ait durumlar, maddenin değişim hâllerinin bir yansımasıdır.[9] Materyalist yaklaşımda sadece duyuların kapsamına giren maddi âlemin gerçekliği kabul edildiği için hiçbir şekilde fizikötesi âlemin varlığına imkân tanınmaz. Dolayısıyla Tanrı, melek ve ahiret inancı inkâr edildiği gibi ruhun varlığı da kabul edil-

8 bk. Hüsameddin Erdem, "Deizm", TDV İslam Ansiklopedisi, C 9, s. 111.
9 bk. Ahmet Cevizci, Paradigma Felsefe Sözlüğü, s. 560.

mez. Bu tarz bir bakış açısının tabii bir sonucu olarak peygamberler ve ilahi kitaplar da inkâr edilerek vahyin bildirdiği her şey yok sayılmıştır.

BİLGİ KUTUSU

Materyalizm görüşünü savunanlar, zevklerin ve maddi çıkarların ahlaki fiillerde hâkim olduğunu ileri sürer. Bu görüşlerini de hâkim kılmak için mücadele ederler.

(bk. Süleyman Hayri Bolay, Felsefe Doktrinleri ve Terimleri Sözlüğü, s. 168.)

Materyalizm, çağımız insanının yaşam tarzının oluşmasında etkili olan yaklaşımlardandır. Bu anlayışta inanç alanında inkârcı bir tutum takınılır. Değerler alanında ise sadece maddi refah savunulmuş, bedensel tatmin ve duyumsal hazlar erişilmesi gereken en yüce amaçlar olarak belirlenmiştir. Materyalist düşünceye göre insanlar çıkarları doğrultusunda bedensel hazlarını tatmin etmek üzere güdülenmiştir.[10] Materyalist düşüncenin öne çıkmasıyla sınırlı ve geçici fayda sağlayan maddi unsurların daha fazla tercih edildiği söylenebilir. Dinî değerlerden uzaklaşmanın etkisiyle de sadece dünya hayatı önemsenir olmuştur. Ancak materyalist dünya görüşünde öngörüldüğü gibi insan davranışlarının tek amacı kişisel zevk ve çıkarlar olamaz. Dinin insana vadettiği manevi huzur ve iyiliği sağlamayan materyalist anlayışın ahiret hayatıyla ilgili beklentileri de karşılaması mümkün değildir.

Görsel 4.3: Maddi ihtiyaçların tatmininden başka hedefi olmayanlar gerçek mutluluğa erişemez.

DÜŞÜNELİM PAYLAŞALIM

Mutlu bir aile babası olan Ahmet Bey, üniversiteyi bitirdikten sonra hayalini kurduğu işe girerek maddi açıdan iyi bir yaşam standardı yakalar. Özel hayatında hedeflerine ulaşmış olmanın verdiği güvenle gelecekten umutlu olan Ahmet Bey, tam olarak adını koyamadığı bir şeylerin eksikliğini hissetmeye başlar. Bu duygunun yol açtığı mutsuzluk hâli zamanla kendisinde sağlık sorunlarının baş göstermesine sebep olur. Üstelik yaşadığı sıkıntılar sağlığıyla sınırlı kalmayarak iş hayatının yanı sıra aile ve sosyal ilişkilerini de olumsuz etkiler. Kendini yalnız ve huzurdan yoksun hissettiği bu kriz hâlinden kurtulmak için Ahmet Bey, farklı çözüm yollarına başvurur ancak bu yolların hiçbiri beklentilerini tam anlamıyla karşılayamaz. Artık umudunu kaybettiği bir zamanda önceden üzerinde çok etkili olan fakat hayatında hep geri plana attığı için unuttuğunu bile fark etmediği inançlarını hatırlar. Güzel bir hayat yaşamanın ve gerçek mutluluğu yakalamanın daha çok ruhu besleyen şeylerle mümkün olabileceğini fark eden Ahmet Bey, hayatını yeni baştan değiştirmeye karar verir.

Materyalist dünya görüşünün sebep olduğu krizlerden korunmak için Ahmet Bey'e ne gibi alternatifler sunulabilir? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

10 bk. Ahmet Cevizci, Paradigma Felsefe Sözlüğü, s. 560.

Pozitivizm

Pozitivizm, Fransızca "gerçek, olgu, kanıtlanmış ve olumlu" anlamlarına gelen pozitif kelimesinden türemiştir. Metafizik ve dinî bilginin geçersiz sayılarak sadece olguların bilinebileceğinin savunulduğu pozitivizm, ilk defa Saint Simon (San Saymön) tarafından kullanılmıştır. Sonrasında Auguste Comte (Ögüst Komt) tarafından sistemleştirilerek sosyal bilimlerin yöntemi olarak benimsenmiştir. Bu düşünce sistemi, zamanla birtakım dönüşümlere uğramakla birlikte bilim çevrelerinde 20. yüzyılın ilk yarısına kadar geniş ölçüde kabul görmüştür.[11]

Auguste Comte'un "Üç Hâl Yasası" ile ifade ettiği düşünceye göre tarihin gelişimine bakıldığında toplumlar üç evreden geçmektedir.

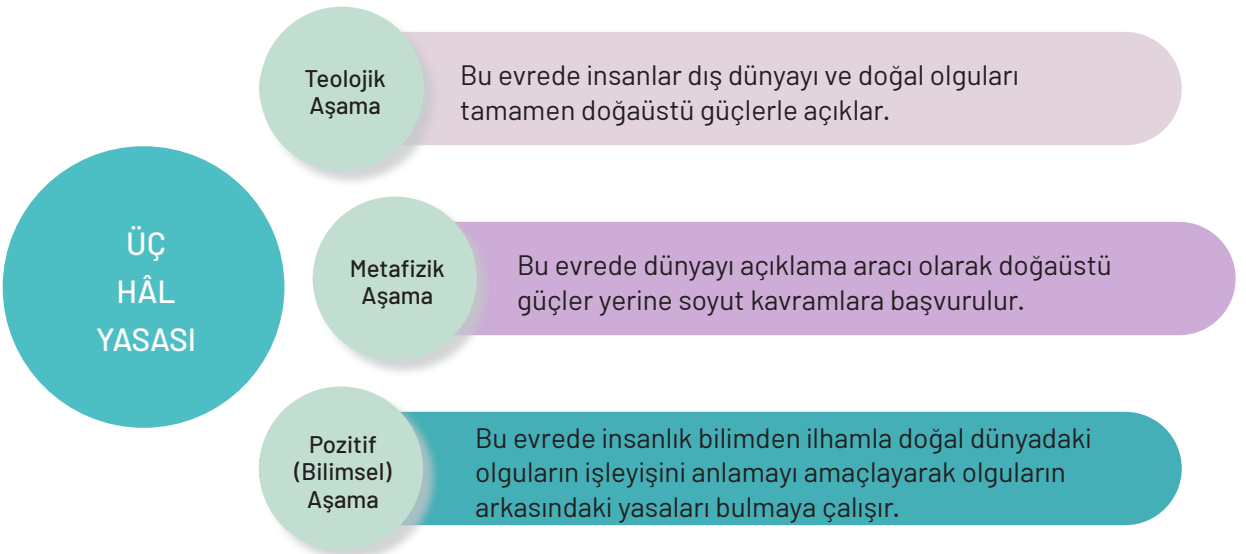

Grafik Bilgi 4.3: Auguste Comte'un "Üç Hâl Yasası"na göre toplumların evreleri

Pozitivist yaklaşımda modern bilim esas alınarak din ve metafizik, bilim öncesi dönemin formları olarak kabul edilmiştir. İnsanlığın ulaştığı en son aşama olan pozitif evrede, bilimin konusu gözlemlenebilir varlıklardır, görevi ise gözlemlenebilir olgular arası ilişkileri tespit ederek genel yasa ve teorileri oluşturmaktır. Pozitivist aşamada doğa bilimlerinin sağladığı bilgi dışında hiçbir bilgi geçerli değildir. Hâliyle insanın bilgisi bilimin çizdiği sınırları aşamaz. Geçmişte kendisine farklı fonksiyonlar yüklenen felsefenin görevi ise bilimin ulaştığı sonuçların sentezini yapıp bu bilgileri sistemleştirmekten ibarettir.[12]

ETKİNLİK

Doğru bilgi edinmenin yolları hakkında bir araştırma yapınız. Elde ettiğiniz bilgilerle arkadaşlarınıza bir sunum hazırlayınız.

11 bk. İlhan Kutluer, "Pozitivizm", TDV İslam Ansiklopedisi, C 34, s. 335.
12 bk. Ahmet Cevizci, Paradigma Felsefe Sözlüğü, ss. 707-708.

Pozitivizmin İlkeleri

1. Bilimsel bilgi tek geçerli bilgidir.
2. Bilginin nesnesi olgulardır. Metafizik ve teolojik düşünceler gerçekte karşılığı olmayan iddialardan oluşmaktadır.
3. Felsefe bütün bilimlerde geçerli olacak genel ilkeleri belirlemelidir.
4. Doğa ve sosyal bilimlerde geçerli tek yöntem olmalıdır.

Grafik Bilgi 4.4: Pozitivizmin ilkeleri

Pozitivizmin dar bir bakış açısıyla öne sürdüğü iddialar, bilgi ve bilgiye dair süreçleri tüm yönleriyle açıklamakta yetersiz kaldığı için eleştirilmiştir. Eleştirilerin başında sosyal bilimlerin araştırma konusunun doğa bilimlerinden farklı olduğu, bu yüzden de ortak yöntemlerinin olamayacağı gelmektedir. Sosyal bilimlerin konusunu oluşturan insan, mekanik bir aygıt değil; istek, niyet ve yönelimleri olan canlı bir varlıktır. Dolayısıyla sosyal bilimlerin görevi, insanı cansız bir nesne gibi açıklamaya çalışmak değil, onu bütün yönleriyle anlamaya çalışmak olmalıdır. Bilimsel bilgiyi üreten araştırmacının kendisi de birtakım inanç, düşünce ve ön kabullerin etkisinde kalıp dünya görüşünü bulduğu sonuçlara yansıtabilir. Bu nedenle herkesin kabul edeceği geçerli bilgilerden söz edilemez.[13] Pozitivizmin eleştirildiği diğer bir husus ise bilim ve din arasında oluşturduğu karşıtlıktır. Oysaki bilim, sadece duyular âlemini açıklamakla sınırlıdır. Başka bir deyişle bilim, dinlerin duyu ötesi âlemle ilgili haber verdiği bilgilerin doğruluğunu belirleyecek konumda değildir.

Görsel 4.4: Kur'an-ı Kerim, insanları kâinat hakkında düşünmeye teşvik ederek onları araştırma yapmaya yönlendirir.

Sekülarizm

Sekülarizm, Latincede "çağ, yüzyıl ve dünya" anlamlarına gelen saeculum (sekülum) kelimesinden türemiştir. Ölüm sonrası hayatın önemini vurgulayan dinî, metafizik ve mistik görüşleri reddedip dünyanın yaşanacak tek yer olduğunu savunan görüştür. Bu düşünce sistemi; insan-tabiat ilişkisi ile toplumsal hayat, siyaset ve ahlak konusunu herhangi dinî bir dayanağa başvurmadan açıklamaya çalışmıştır.[14] Türkçede bu kavram sekülerleşme, dünyevilik ve dünyevileşme kelimeleriyle ifade edilmiştir. Sekülerleşme teorisine göre din, geçmişte bireyin özel hayatında önemli bir konumda olmanın yanı sıra toplumsal alan da da belirleyici olmuştur. Ancak modernleşme süreciyle birlikte bireyin hayatında anlamını yitirerek toplumsal alan üzerindeki etkisini kaybetmiştir. Bu yüzden modern toplumlarda rasyonel, laik ve kişisel inanç önem kazanmaya başlamıştır.[15]

13 bk. İlhan Kutluer, "Pozitivizm", TDV İslam Ansiklopedisi, C 34, ss. 337-338.

14 bk. Süleyman Hayri Bolay, Felsefe Doktrinleri ve Terimleri Sözlüğü, s. 69.

15 bk. Ahmet Cevizci, Paradigma Felsefe Sözlüğü, s. 275.

BİLGİ KUTUSU

Sekülarizm yerine kullanılan ancak anlamı itibarıyla ondan farklı olan laiklik, din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılığını ifade eder. Her ne kadar bu durum dine kamusal alanda yer vermeme şeklinde yanlış yorumlansa da bu ayrılık her iki taraf için de söz konusudur. Din ve devlet işlerinin ayrılığı, aynı zamanda devlet aracılığıyla dine baskı yapılmayacağı ve herkesin dinî inancını özgür bir şekilde yaşayabileceği bir ortamın oluşturulmasını ifade eder.

Sekülarizm, dinî inançlara dayanmamakla birlikte insana belli bir yaşam tarzı ve davranış şekli sunar. Bu yaklaşımda Tanrı ile birlikte öteki dünya inancı da önemsiz görülmüş, iyilik maddi dünyanın geliştirilmesiyle sınırlandırılmıştır. Dinin yol göstericiliğine başvurmadan aklın rehberliğinde tutarlı bir ahlak yasası geliştirilebileceği ileri sürülerek bu yolla insanın mutluluğa erişebileceği savunulmuştur. Bunun sonucu olarak da ahirete hazırlık düşüncesine ilgisiz bir yaklaşım ortaya çıkmıştır. Bilgi konusunda da sadece deneyim ile elde edilen bilgiler kabul görmüş, dinî bilgilere değer verilmemiştir.[16]

Sekülarizm dinin insan hayatındaki rolünü yok sayması sebebiyle eleştirilmiştir. Eleştirilerden bir diğeri de bu yaklaşımın materyalist bakış açısına dayanmasıyla ilgilidir. Çünkü bu yaklaşımda, Tanrı yerine insanın merkeziliği esas alınmış, insanın Tanrı'dan uzaklaşarak özgür olabileceği fikri benimsenmiştir. Bu eğilimin güçlenmesiyle dünyevi arzuların gerçekleştirilmesi en önemli ilke hâline gelmiştir. Öte yandan İslam dininde kişinin özgürlüğe ancak arzularını kontrol altında tutarak erişebileceği savunulmuştur. Dünyevi zevkler gelip geçiçi olduğundan insan ahireti gözeterek kalıcı mutluluğu aramalıdır. Nitekim sekülarizmin vadettiği dünyevi cennet fikrine rağmen ilahi ve yüce olanın reddedilip yerine fayda bakımından geçici ve daha aşağı olanın yerleştirilmesi, insanı derin bir çıkmazın içine sürüklemiştir. Çünkü sekülarizmin iddialarının aksine insanın kendisi için gerçek fayda ve iyiye erişmesi ancak Yüce Yaratıcı'yla ilişkisini koruyabilmesiyle mümkündür.

YORUMLAYALIM

"Dediler ki: Hayat ancak bu dünya hayatımızdan ibarettir. Ölürüz ve yaşarız. Bizi ancak geçen zaman yokluğa sürükler. Hâlbuki onların bu hususta hiçbir bilgileri yoktur. Onlar sadece zanda bulunuyorlar."

(Casiye suresi, 24. ayet.)

"Onlara dünya hayatını şu örnekle anlat: Gökten su indiririz de onunla yeryüzünde bitkiler yeşerip gürleşir, sarmaş dolaş olur; sonunda kuruyarak rüzgârın savuracağı çer çöp hâline gelir. Allah'ın her şeyi yapmaya gücü yeter."

(Kehf suresi, 45. ayet.)

Bu ayetleri göz önünde bulundurarak İslam dininin sekülarizme bakışını yorumlayınız.

16 bk. Ahmet Cevizci, Paradigma Felsefe Sözlüğü, ss. 275-276.

Agnostisizm

Yunancada "bilinmez" anlamına gelen agonustos (agunustos) kelimesinden türeyen agnostisizm, insan aklının sınırları içinde kalarak evren ve Tanrı'nın varlığı hakkında kesin bilgi sahibi olunamayacağını savunan felsefi görüştür. Günümüzde bu kavram ile her çeşit varlık ve fizikötesi âlemle ilgili bilgi önermelerinin geçersiz ve anlamsız olduğunu iddia eden akımlar kastedilir.[17]

BİLGİ KUTUSU

Agnostisizm, aralarındaki birtakım benzerliklere rağmen Tanrı'nın varlığını kesin bir şekilde reddeden ateizmden farklıdır. Bu anlayışta Tanrı'nın varlığını reddetmek yerine Tanrı'nın var olup olmadığına dair kesin bir cevap vermekten kaçınılır.

Agnostik bakış açısı bilgide şüpheciliği savunan yaklaşımlarla ilişkilidir. Bu düşünce, İlk Çağ filozoflarından Protagoras'a kadar götürebilir. Protagoras, görünen dünyanın dışında yer alan metafizik alanda bilgi edinmenin insanın gücünü aştığını belirtir. Agnostisizm, modern zamanlarda başlangıçtaki hâlinden kısmen farklılık göstermektedir. 19. yüzyıl Batı felsefesinde, sadece görünen dünyanın bilgisinin dayanak olarak alınması görüşü, agnostisizm içinde yeniden geçerlilik kazanmıştır. Bu çerçevede insanın duyularıyla erişemediği bilginin geçerli olmadığı savunulmuştur. Dinî konularda tatmin edici bilgiye erişilemediğinden yapılacak tek şeyin bilimsel veriler olmadığı sürece susmak olduğunu öne süren bir görüş de mevcuttur.

Görsel 4.5: İnsanın bilme yetisini sınırlı gören agnostisizm, bazı soruların cevabının olmadığını söyler.

Agnostisizmle İlgili Görüşler

- Tanrı'nın varlığı hakkında yargıda bulunmaktan kaçınarak şüphenin doğurduğu kararsızlık hâli
- Tanrı'nın varlığını kanıtlayan yeterli delil olmadığı için inanmaktan kaçınma hâli

Grafik Bilgi 4.5: Agnostisizmle ilgili görüşler

Agnostik düşüncenin dayandığı şüpheci yaklaşımın önermeleri, İslam düşüncesi içinde bazı tartışmalara yol açmışsa da bu akımlar geniş kitleler tarafından kabul görmemiştir.[18] İslam dini her şeyden önce, şüphe duyulmayan iman üzerine bina edilmiştir. İmanın kendisi öz itibarıyla şüphe ve kararsızlığı dışlayan bir yapıdadır. Öte yandan duyuların verileriyle sınırlı kalarak Allah'ın (cc) zatı, ahiret, ruh ve melek gibi şeyler hakkında tam bilgi sahibi olunamayacağı savunulmuştur. Ancak bu şeylerin varlığını gösteren işaretlerin insanın akıl ve duyularının sınırları içinde olduğu kabul edilmiştir. İnsanın aklıyla da gerçekliğini kavrayabileceği bu alanların hakikati, peygamberler aracılığıyla gönderilen kesin bilgilerle, kısaca vahiyle temellendirilmiştir.

17 bk. Süleyman Hayri Bolay, Felsefe Doktrinleri ve Terimleri Sözlüğü, s. 34.
18 bk. İlhan Kutluer, "Lâedriyye", TDV İslam Ansiklopedisi, C 27, s. 41.

Görsel 4.6: Ateizm, insanın ulaşamayacağı sonsuzlukta olan kâinatı açıklamakta yetersizdir.

Ateizm

Yunancada olumsuzluk bildiren "a" ön ekiyle "Tanrı" anlamına gelen theos kelimesinin birleşmesinden oluşan ateizm, Tanrı'nın varlığını reddeden ya da evrenden başka bir sebep ve öz olmadığını iddia eden görüştür. Bu görüşü benimseyenlere ateist denir. Öte yandan ateizm, teorik anlamda Tanrı'nın varlığına inanmama, pratik anlamda ise Tanrı yokmuş gibi hayatını yaşama olarak da tanımlanabilir. Türkçede ateizm, tanrıtanımazlık kelimesiyle ifade edilmiştir. İslam literatüründe ise anlam içeriği bakımından tam olarak örtüşmese de bu kavram yerine "ilhat" ve "Dehriye" kelimeleri kullanılmıştır.[19]

Ateizmin Tanrı düşüncesine karşı olması, modern felsefenin varoluş ve hakikatin değerini insanın özünde aramasıyla ilgisi vardır. Ateizm, bu bakış açısının etkisiyle insanı merkeze alarak varlık âlemini açıklamaya çalışmıştır. Evreni yaratıp yasa koyan ve ona müdahale eden bir Tanrı fikrine karşı çıkan ateizm, temelde materyalist dünya görüşüne dayanır. Ateizmin ortaya çıkmasında materyalist düşüncenin yanı sıra insana ait tüm düşüncelerin duyuların sonucu olduğunu savunan duyumculuk felsefesi de etkili olmuştur. Duyuların erişemediği fizikötesi varlık alanını kabul etmeyen bu yaklaşım biçiminin sonucu olarak ateizmde, Tanrı inancıyla birlikte ruhun varlığı ve dinî alana ait her şey inkâr edilmiştir. Ateizmin dayandığı önemli görüşlerden bir diğeri de doğadaki düzenin Tanrı'nın eseri olduğu düşüncesine karşılık evrimin sonucu olduğunu iddia eden yaklaşımlardır. Bundan dolayı ateizmde evrenin birtakım tesadüfi olaylar sonucu oluştuğu ileri sürülerek doğa olaylarının hiçbirinde neden aranmaz.[20]

DÜŞÜNELİM
PAYLAŞALIM

"Kendi yaratılışını unutarak bize karşı misal getirmeye kalkışıyor ve 'Şu çürümüş kemikleri kim diriltecek?' diyor. De ki: Onları ilk defa yaratmış olan diriltecek. Çünkü O, her türlü yaratmayı gayet iyi bilir."

(Yasin suresi, 78-79. ayetler.)

"Acaba onlar bir yaratıcı bulunmadan mı yaratıldılar, yoksa yaratıcı kendileri midir? Yoksa gökleri ve yeri onlar mı yaratmışlar? Hayır hayır! Onlar bir türlü idrak edip inanmıyorlar. Yoksa Rabb'inin hazineleri onların yanında mıdır? Yoksa her şeye egemen olan onlar mı? Yoksa onların, üstüne çıkıp gizli şeyleri dinleyecekleri bir merdivenleri mi var? Eğer öyleyse içlerinden dinleyen biri açık bir kanıt getirsin."

(Tur suresi, 35-38. ayetler.)

Bu ayetlerden hareketle ateizm, materyalizm, agnostisizm ve pozitivizm gibi yaklaşımların iddialarına ne gibi eleştiriler yöneltilebilir? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

19 bk. Kenan Gürsoy, "İlhâd", TDV İslam Ansiklopedisi, C 22, s. 96.
20 bk. Ahmet Cevizci, Paradigma Felsefe Sözlüğü, ss. 82-83.

OKUYALIM

Allah'ın (cc) varlığını ispat etme amacıyla sunulan deliller temelde evrenin yaratılmış olduğu fikrine dayanır. Çoğunlukla tecrübeye dayalı olarak sunulan bu delillere bakıldığında bütün çabanın aslında şu basit gerçeği doğrulamaktan ibaret olduğu söylenebilir: Evren bütün parçalarıyla, bir bilginin ve kudretin eseri sonucunda oluştuğunu göstermektedir. Diğer taraftan bu parçaların hepsi, kendilerini var edecek bilgi, şuur, irade ve kudretten yoksundur. O hâlde onları var eden bir varlığın bulunması gerekir. Bu ve bunun gibi delillerden çıkan kesin sonuç ise şudur: Evrenin kendiliğinden var olduğunu söyleyen bir kimse, onun ezelî olduğunu kabul ediyor demektir. Hâlbuki bu varsayım, gözleme dayanmayan delillerle ortaya konmuştur. Evrene dair deliller ise ancak gözleme dayalı olarak ileri sürülebilir. Evreni oluşturan parçaların hiçbirinde, kendi kendisini var edebilecek bir akıl, irade ve kudret bulunmamaktadır. O hâlde evren, varlığıyla başkasına muhtaç olmayan; sonsuz bilgi, irade ve kudret sahibi olan zorunlu bir varlık tarafından yaratılmış olmalıdır.

(bk. Metin Özdemir, İlâhî Adalet ve Rahmet Penceresinden Kötülük ve Musibetler, ss.18-20.)

Nihilizm

Latince "hiç" anlamına gelen nihil kelimesinden türeyen nihilizm, nesnel bir doğru olamayacağını ve hiçbir şeyin bilinemeyeceğini ileri sürerek bütün varlıkları ve ahlaki değerleri reddeder. Bu yaklaşım, ilk başlarda geleneksel değerlere ve ahlaki gerçeklere karşı çıkan görüş ve davranış biçimleri için kullanılmıştır. Zamanla sadece felsefi bir hareketi ifade etmekten çıkarak siyasi ve sosyal hayat dâhil pek çok alanda etkili bir düşünce olmaya başlamıştır.

Nihilizm; bütün ahlaki, dinî, siyasi ve toplumsal değerlerden özgürleşme tavrının bir ifadesidir. Bu yanıyla toplumun birey üzerinde baskı ve otorite kurmasını kabul etmeyen bir yaklaşım özelliğindedir.[21]

Grafik Bilgi 4.6: Nihilizmin farklı alanlarda taşıdığı anlamlar

21 bk. Süleyman Hayri Bolay, Felsefe Doktrinleri ve Terimleri Sözlüğü, s. 112; Erhan Arda, Sosyal Bilimler El Sözlüğü, s. 445.

Tanrı inancıyla birlikte her türlü değeri yok sayan nihilizm anlamdan yoksun, amaçsız ve karamsar bir anlayışın savunucusu olmuştur. Bu yönüyle nihilizmin insan hayatı üzerinde yıkıcı bir etkiye sahip olduğu söylenebilir. Nihilizmin birey, toplum ve doğa ile ilgili görüşlerinin karşısında duran İslam dininde, hayatın bir amacının olduğu ve o doğrultuda yaşamanın insan için daha hayırlı sonuçlar vereceği bildirilmiştir. Hayatını İslam'ın gösterdiği hedefler doğrultusunda yaşayanlar, iyi ve güzel davranışlarıyla hem dünya hem ahiret mutluluğunu kazanmış olurlar.

- Allah (cc) sonsuz merhamet sahibidir.
- İnsanın yaratılışının bir amacı vardır.
- Ölüme rağmen yeniden diriliş haktır.
- İnsan iradesini kullanmakta özgürdür, dolayısıyla iyi veya kötü davranışlarından sorumludur.
- Birtakım engeller söz konusu olmakla birlikte akıl doğru kullanılabilir.
- Ahlak ve değerler vahiy temelinde geçerlilik kazanır.

Grafik Bilgi 4.7: Nihilizmin görüşlerine İslam dininin bakışı

YORUMLAYALIM

"... Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin, doğrusu kâfirlerden başkası Allah'ın rahmetinden ümidini kesmez."

(Yusuf suresi, 87. ayet.)

Bu ayete göre İslam dininin nihilizmde öne çıkan karamsar ve kötümser görüşlere bakışını yorumlayınız.

Kötülük Problemi

Felsefede, her şeye gücü yeten bir Tanrı anlayışıyla kötülüğün bağdaşmadığını savunan görüşler dünden bugüne hep olmuştur. Evrende var olan kötülükler, Tanrı'nın merhametli, adaletli ve kadirimutlak gibi birtakım özelliklerle açıklanamayacağı eğilimini ortaya çıkarmıştır. Bu anlayış, Tanrı'nın varlığını reddetme noktasına kadar ilerlemiştir. Kötülüğün olduğu yerde Tanrı'nın konumuna dair yapılan eleştiriler kötülük problemi temelinde ele alınmıştır. Dünyada sadece iyilik değil kötülük de bulunmaktadır. Üstelik bu kötülükler sadece insanların seçimlerinin sonucu değil, aynı zamanda doğal nedenlerden de kaynaklanmaktadır. Eğer evrende her şey Tanrı'nın eseri ise bu durumda kötülükler hangi kaynağa dayandırılacaktır?

Kötülük problemi ateizm, nihilizm ve agnostisizm yaklaşımlarından beslenmektedir. Bu düşüncelerin etkisiyle doğal sebepler veya insanın hatalı seçimlerinin sonucunda ortaya çıkan kötülükler yanlış yorumlanarak Tanrı'nın varlığını inkâr etmeye gerekçe oluşturmuştur. Tanrı ya kendisine atfedilen birtakım özelliklere sahip değildir ya da mutlak iyi olan bir Tanrı'nın var olması mümkün değildir, şeklinde özetlenebilecek kötülük problemi argümanı, inançsızlığı savunan bazı yaklaşımları destekleyen güçlü kanıtlardan biri olarak öne sürülmüştür. Ancak kötülük problemi belirli sınırlar içinde kalarak tam olarak çözülemeyen bir ikileme sebep olsa da Tanrı'nın var olmadığını kanıtlayacak yeterlilikte değildir.[22] Düşünce tarihinde hem inanç açısından hem de felsefe açısından bu ikileme çeşitli açıklamalar getirilmiştir.

Görsel 4.7: İyilik insanın doğasında var olan sevgi ve merhametle kendini gösterir.

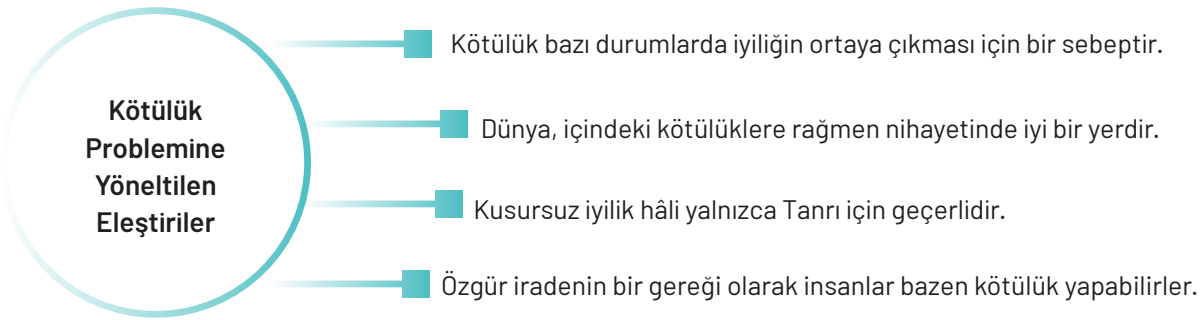

Grafik Bilgi 4.8: Kötülük problemine yöneltilen eleştiriler

İslam düşüncesinde Tanrı'nın özellikleri ile ilgili herhangi bir tartışmaya yer vermeden kötülük problemine çözüm getirilmeye çalışılmıştır. Öncelikle mutlak kötü kavramın tanımına karşı çıkılmış, insanın bilgisi ve kavrayışı sınırlı olduğundan kötü olarak algılanan durumların hakikatini anlamakta yetersiz kaldığı savunulmuştur. Dünyada kötü davranışlar sonuçları bakımından daha görünür olmasına karşın baskın olan iyiliktir. Kötülükler izafi ve geçicidir. Asıl kötülük Allah'a (cc) karşı işlenen günahlardır. Bazen "kötülük" olarak bilinen şeyler, daha büyük iyiliklerin ortaya çıkması içindir. Sonuç itibariyle kötü olarak algılanan durumlar bazen uyarı ve ceza, bazen hatırlatma ve disiplin bazen de imtihan ve terbiye sebebiyle gerçekleşir. Kur'an-ı Kerim'de de kötülüklerin insanların eylemlerinin sonucu olduğu iyiliklerin ise Yüce Allah'tan geldiği buyrulmuştur. Ayrıca bu dünyada gerçekleşmeyen bir adalet varsa öte dünyada mutlaka gerçekleşecektir. Çünkü Allah (cc) kimseye zulmetmez.[23]

22 bk. Mehmet S. Aydın, Tanrı-Ahlak İlişkisi, s. 187.
23 bk. Yusuf Şevki Yavuz, "Şer", TDV İslam Ansiklopedisi, C 38, s. 541; Nisa suresi, 79. ayet.

DÜŞÜNELİM PAYLAŞALIM

"İyi bir Tanrı'nın yarattığı dünyada neden kötülük var?" sorusunun cevaplarından biri de dünyanın geçici olmasıyla ilgilidir. İnsanların yaratılmasının hikmeti kendi iradeleriyle iyi veya kötü olanı seçme konusunda onları özgür bırakmakla ilgiliyse bu durumda kötülüğün olması kaçınılmazdır. İyiliğin yanında kötülüğün de bulunması insanların ahlaki ve manevi anlamda gelişmeleri için de bir gerekliliktir. İmtihan olmanın özünde bu ilke vardır. Allah'ın (cc), insanı akıl nimetiyle donatması ve peygamberler göndererek ona doğru yolu göstermesinden sonra insan, kendi çabasıyla iyi olanı tercih ederse imtihanı başarıyla geçmiş olur. Kötülüğün olmadığı bir dünyada iyi olanı tercih etmekten de bahsedilemez. Dolayısıyla zorunlu olarak ortaya konan durum ve fiillerin olduğu yerde bir imtihanın olmayacağı açıktır. İmtihan tercihte bulunma seçeneğinin olduğu yerde ortaya çıkar. Kişi, karşısına çıkan çeşitli yollardan iyi olan unsurları seçtiği takdirde hem bu dünyada hem de ahirette büyük mükâfatlara erişebilir.

(bk. Cafer Sadık Yaran, Kötülük ve Theodise, s. 184.)

Bu metne göre dünyada kötülüğün olmasının nedenleri nelerdir? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

OKUYALIM

"Mûsâ dedi ki: Ey sorgulama ve hesap gününün sahibi Tanrı! Yapıp düzdün, niçin yine bozar, yıkarsın?

Cana canlar katan erler, dişiler yaratırsın... Sonra bunları yıkar, mahvedersin; niçin?

...

Tanrı buyurdu ki: Ey akıl sahibi Mûsâ! Mademki sordun, gel de cevabını duy! Ey Mûsâ, yere bir tohum ek de bunun sırrını anla, insafa gel! Mûsâ, tohum ekti, ekin bitti, kemale gelip başaklandı, güzelce, düzgünce yetişti! Orağı alıp biçmeye başladı. Gaybdan kulağına bir ses geldi: Niçin ekiyor, besliyorsun da kemale gelince kesiyor, biçiyorsun? Mûsâ dedi ki: Yâ Rabbi! Burada tane de var, saman da... Onun için kesiyorum. Çünkü tanenin saman ambarına konması lâyık değil... Saman da buğday ambarına konursa yazık olur!

Bu ikisini karıştırmak hikmete uygun olamaz. Mutlaka elerken ayırt etmek lâzım. Tanrı dedi ki: Bu bilgiyi sen kimden aldın da bir harman meydana getiriyorsun?

Mûsâ: Tanrım! Bana bu temyizi sen verdin dedi. Tanrı dedi ki: Öyleyse bende nasıl olur da temyiz olmaz? Halk arasında temiz ruhlar da var, topraklara bulanmış kara ruhlar da... Buğdayları samandan ayırmak nasıl lâzımsa bu iyiyi de kötüden ayırmak vâcip!"

(Mevlana, Mesnevi, C IV, ss. 241-243.)

(Metin, yazıldığı dönemin yazım noktalama kurallarına sadık kalınarak ve kısaltılarak alınmıştır.)

ARA DEĞERLENDİRME 1

1. İnkârcı akımların hepsinin Allah'ın (cc) otoritesini tanımama konusunda ortak bir tavır sergiledikleri görülmektedir. Bu yaklaşımların hiçbirinde Allah'a (cc) ihtiyaç duyma ve O'na karşı sorumlu olma düşüncesine yer verilmemektedir. Dolayısıyla bu akımlar, merkeze sadece dünyayı alarak insanın ufkunu sınırlandırmanın yanında hayatın anlamlandırılmasında da hiçbir fonksiyon üstlenmemektedirler. Hâlbuki din, insana kendini güvende hissedeceği, sorularına ikna edici cevaplar bulabileceği bir ortam sağlar, onun ufkunu genişletir ve önüne daha büyük hedefler koyar. Söz konusu akımlar kendi bilgi kaynaklarıyla Allah'ın (cc) yokluğunu ispatlayamadıkları gibi O'nun insana sunduğu anlam dünyasını ve değerler sistemini asla vadedemezler.

(bk. Fatih Kurt, Ayşe Nur Özkan, Ravza Cihan, Nurhayat Haral Yalçı, Tuba Duru, Esra Baş, İmran Elagöz Taşkın, Niçin İnanıyorum?, s. 29.)

Bu metne göre inkârcı akımlarla dinî inançlar arasında ne gibi farklılıklar vardır? Yorumlayınız.

Aşağıdaki numaralandırılmış kutucuklarda inançla ilgili yaklaşımlara yer verilmiştir. Kutucuklardaki numaraları kullanarak soruları cevaplayınız (Aynı kutucuğu birden fazla soru için kullanabilirsiniz.)**.**

1 Agnostisizm	2 Ateizm	3 Deizm
4 Materyalizm	5 Monoteizm	6 Nihilizm
7 Pozitivizm	8 Sekülarizm	9 Teizm

2. Tanrı'nın varlığını kabul eden yaklaşımlar nelerdir?

3. Tanrı inancına dayanmayan yaklaşımlar nelerdir?

4. Vahyi ve peygamberliği reddeden yaklaşımlar nelerdir?

5. Aşağıda verilen ifadelerin doğru (D) veya yanlışlığına (Y) göre yönlendirici okları takip ederek ulaştığınız çıkışı işaretleyiniz.

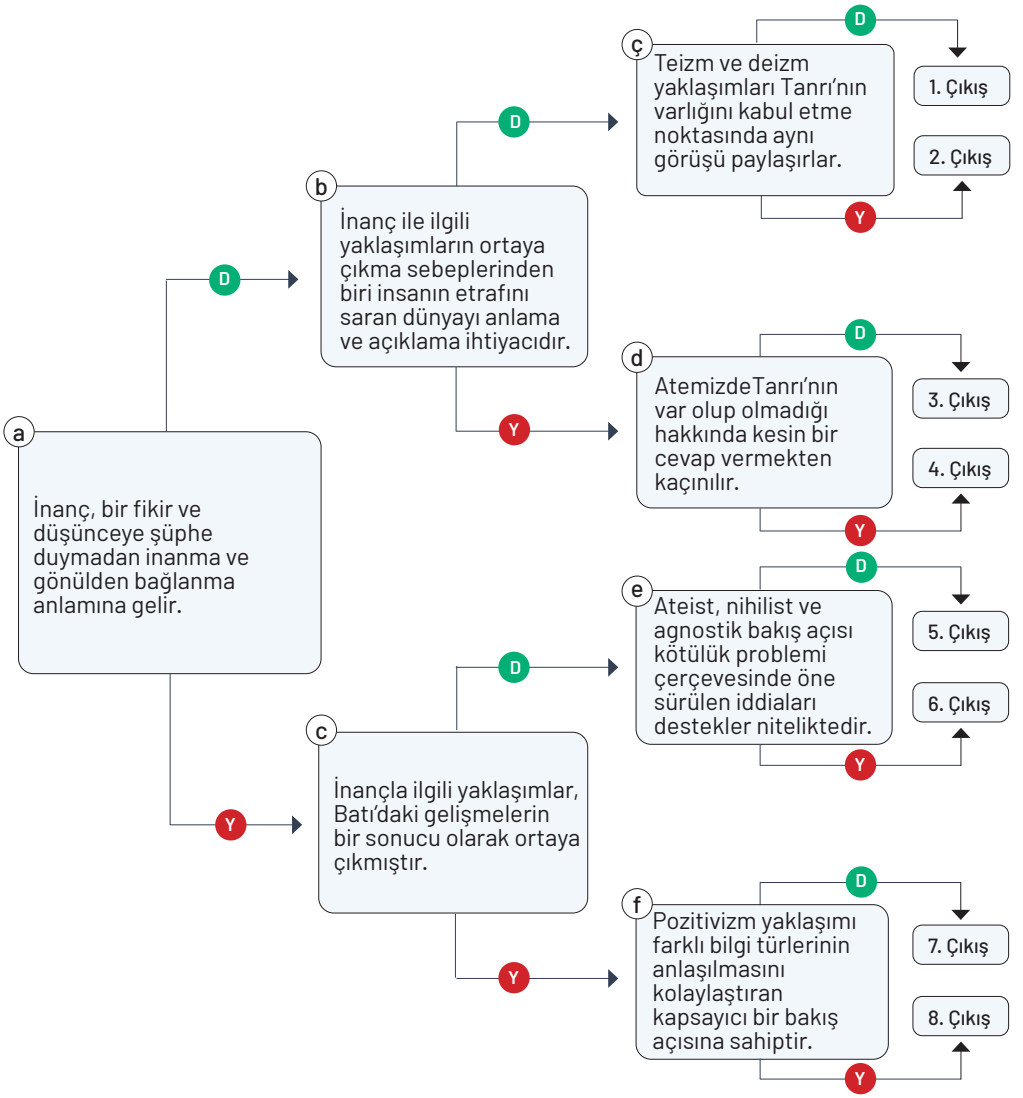

6. "... Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin. Şüphesiz Allah, bütün günahları affeder. Çünkü O, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir."

(Zümer suresi, 53. ayet.)

Bu ayetin mesajı aşağıdaki inançla ilgili yaklaşımlardan hangisiyle ilgili eleştiri içermektedir?

A) Agnostisizm B) Ateizm C) Deizm D) Nihilizm E) Sekülarizm

"İnançla İlgili Felsefi Yaklaşımlar" konusuyla ilgili e-içeriğe bu karekod üzerinden ulaşabilirsiniz.

YENİ DİNÎ HAREKETLER

18. yüzyıldan itibaren Batı'da sanayileşme ile etkilerinin daha görünür hâle geldiği modernleşme, Batı toplumlarında bireysel ve toplumsal açıdan köklü değişimlere yol açmıştır. Sanayileşmenin hızlandırdığı şehirleşme, kültürel değişimi kaçınılmaz kılarken geleneksel değerlerin ve dinî inançların toplum üzerindeki etkisini azaltmıştır. Değişimler, 20. yüzyılın sonlarında kilisenin toplum üzerindeki baskıcı otoritesinin sorgulanmasına zemin hazırlar niteliktedir. Kiliseye olan güvenin ve bağlılığın zayıflamasıyla inanç alanında oluşan boşluk, Batı insanını yeni bir dinî inanış arayışına yöneltmiştir. Bu durum Batı toplumunda yeni dinî akımların ortaya çıkmasını beraberinde getirmiştir. Modern dünyada üretim ve refahın artması her şeyin maddeye indirgenmesine, insanın manevi yönünün ve bir yaratıcıya bağlanma ihtiyacının görmezden gelinmesine sebep olmuştur. Şehir yaşamının getirdiği bireyselleşme ve yalnızlık, tabiattan uzaklaşmanın sebep olduğu psikolojik sıkıntılar, sosyolojik ve teknolojik alandaki hızlı değişimler, küreselleşme gibi olgular da yeni dinî akımların ortaya çıkmasında etkili unsurlar arasında yer almaktadır.

BİLGİ KUTUSU

Yeni dinî akımlar kendilerini bir din olarak adlandırdıkları için yeni dinî hareketler olarak tanımlanmaktadır. Din bilimleri açısından ise yeni dinî akımlar belli başlı bir din olarak kabul edilmemektedir.

(bk. A. Rafet Özkan, Kıyamet Tarikatları, s. 14.)

Yeni Dinî Hareketlere Verilen İsimler ve Bu İsimlerin Veriliş Sebepleri

Kıyamet Tarikatları
Kıyametten önce barış ve esenliğin hüküm süreceğine veya kıyametin kopuşu sırasında kendilerinin kurtarılacağına inanmaları

Milenyum Tarikatları
2000'li yıllarda yaygınlaşmış olmaları

Gençlik Dinleri
Hedef kitlelerinin gençlerden oluşması

Grafik Bilgi 4.9: Yeni dinî hareketlere verilen isimler ve bu isimlerin veriliş sebepleri

Yeni dinî hareketler ortaya çıktıkları toplumlarda zamanla yaygınlaşma eğilimi göstermişlerdir. Dinden uzaklaşılması sonucunda oluşan manevi boşluk, bu toplumlarda dinle ilgili yeni arayışların ortaya çıkmasını da beraberinde getirmiştir. Kendi hayatları, inanç sistemleri, sosyal ortamları, psikolojik ya da fiziksel özelliklerinden memnun olmayan bireylerin yeni dinî akımlara ilgi göstermeleri de bu hareketlerin etki alanlarının genişlemesini sağlamıştır. Yeni dinî hareketlerden birini benimseyenlerin sosyal ortamda ilişkili olduğu diğer insanları etkilemesi, bu hareketlerin yaygınlaşma sebepleri arasında yer almaktadır.

BİLGİ KUTUSU

Yeni dinî hareketlerin Batı Avrupa, Uzak Doğu ve özellikle Kuzey Amerika toplumlarında ortaya çıktıkları görülmektedir.

Yeni dinî hareketler, bulundukları toplumlarda var olan ahlaki problemlere karşı insanlara alternatif çözümler sunmuştur. Bu hareketler aynı zamanda toplumda yaşanan sosyal belirsizlikler karşısında endişe içinde yaşayan bireylere, toplumun kurtulacağı ve geleceğin daha iyi olacağı mesajını vermektedirler. Söz konusu hareketlerin geleceğe ilişkin ümit vadeden bu söylemleri toplumda daha fazla kişi tarafından benimsenmelerinde etkili olmaktadır. Toplumlardaki ahlaki ve sosyal problemlerin varlığının da yeni dinî akımların yaygınlaşmasında etkili olduğunu söylemek mümkündür.

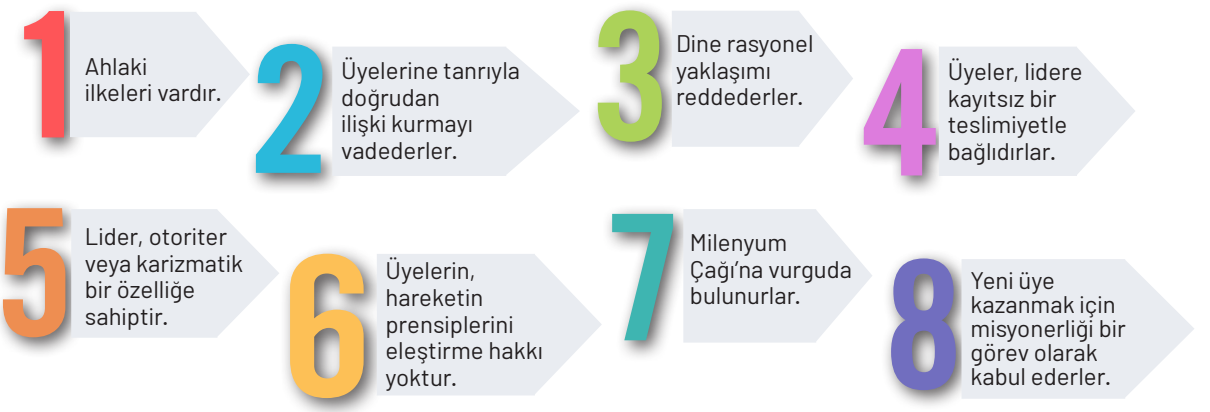

Grafik Bilgi 4.10: Yeni dinî akımların ortak özellikleri

Görsel 4.8: Budizm, yeni dinî akımları etkileyen inançlardan biridir.

Batı Avrupa, Uzak Doğu ve özellikle Kuzey Amerika toplumlarında ortaya çıkan yeni dinî akımların zaman zaman ülkemizde de etkili olduğu görülmektedir. Temel ilkeleri Hristiyanlık öğretilerine dayanan Yehova Şahitleri; tıbbi tedavi yöntemi özelliğiyle bilinmekle birlikte Hinduizm, Budizm ve Şintoizm'in karma düşüncesini yansıtan Reiki, ülkemizde faaliyetleri bulunan hareketlerdir. Aynı şekilde Sahaja Yoga ve meditasyon seanslarıyla zihinsel rahatlama vadeden Hint kökenli Transandantal Meditasyon da Türkiye'de etkin faaliyetleri bulunan yeni dinî akımların arasında yer alır. Gül Haçı, Neo-Tantrizm ve Brahma Kumaris de gerçekleştirdikleri fa-

aliyetlerle Türkiye'de tanınan diğer yeni dinî akımlardandır. Sözü edilen dinî hareketlerin ülkedeki çalışmalarının genellikle misyonerlik türü faaliyetler olduğu görülmektedir.

İyi niyeti sömürme ve kötüye kullanma anlamına gelen **istismar,** hayatın her alanında karşılaşılabilecek bir durumdur.[24] Tarih boyunca her düşünce ve davranış gibi dine ait birçok değer de çıkar sağlamak amacıyla sömürülmüş ya da kötüye kullanılmıştır. Din istismarı olarak tanımlanan bu durum, kişinin Allah'ın (cc) rızası dışında başkalarının onayını almak için dinî değerleri kullanması, dinin özünü ve kutsal değerleri dünyevi çıkarlarına alet etmesidir.[25] Kişisel çıkarlar, dinî statü, siyasi menfaat ve güç elde etmek gibi birçok unsur, din istismarının nedenleri arasında sıralanabilir.

Dinin kötü niyetli kişilerce istismar edilmesi birçok olumsuzluğa

Grafik Bilgi 4.11: Din istismarının ortaya çıkma sebepleri

sebep olmaktadır. Bu durum, öncelikle istismara alet edilen dinî değerlere ve söz konusu dine gönülden bağlılıkla inanan bireylere zarar vermektedir. Dini kendi çıkarlarına alet eden istismarcılar, dine ve inanan insanlara karşı ön yargı oluşmasına da sebep olabilmektedir. Din istismarı; dinin statü, ekonomik çıkar vb. için kullanabileceğini düşünen insanların da dindar gözükme çabalarına neden olabilmektedir.

Toplumda samimi bir inançla yaşayanlar olmakla birlikte dinî bilgi eksikliği sebebiyle istismarcılar tarafından kullanılan bireyler de mevcuttur. Bu kişilerin din istismarcıları tarafından aldatıldıklarını fark ettiklerinde dinden ve dinî değerlerden uzaklaşabildikleri gö-

24 bk. TDK Sözlük, C 1, s. 1110.

25 bk. Mustafa Mehmedoğlu, "Dini Dünyevi Menfaatlere Alet Edenler", Diyanet Aile Dergisi, ss. 12-13.

Görsel 4.9: Türk milleti 15 Temmuz darbe girişimini engelleyerek din istismarcılarına gereken cevabı vermiştir.

rülmektedir. Dinin istismar edildiği toplumlarda oluşan güvensizlik ortamı, hurafelerin ve batıl inanışların artmasını da beraberinde getirmektedir. İnsanlık tarihi boyunca çeşitli toplumlarda farklı din istismarı örneklerine rastlanmaktadır. Selçuklular Dönemi'nde Hasan Sabbah'ın dinî değerleri kullanarak kandırdığı insanları dönemin devlet otoritesine karşı suikastçı olarak yetiştirdiği bilinmektedir. Aynı şekilde Orta Çağ Avrupa'sında ekonomik ve siyasi sebeplerle oluşan sıkıntılara çözüm bulmak için dinî duyguları sömürerek Haçlı Seferlerini gerçekleştiren orduların oluşturulması da din istismarına bir örnektir. Yakın dönemde ise Türk milletinin dinî hassasiyetlerini kendi çıkarları için kullanan FETÖ (Fetullahçı Terör Örgütü) ülkemizde dini istismar eden illegal yapılar arasında yer almaktadır. Lideri olan kişinin üyeleri tarafından tartışmasız bir otorite olarak kabul edildiği FETÖ, istismar yöntemleriyle zamanla ekonomik ve sosyal bir güce ulaşmıştır. FETÖ, ülkemizin bağımsızlığına göz diken dış güçlerle iş birliği yapmış ve 15 Temmuz 2016'da darbe girişiminde bulunmuştur. Darbe girişimine kahramanca karşı çıkarak örnek bir direniş sergileyen Türk milleti, FETÖ başta olmak üzere tüm yasa dışı, çıkarcı yapı ve gruplara karşı vatanını her zaman savunacağı mesajını vermiştir.

Batı toplumlarında İslami değerlerin istismara yol açacak bir şekilde yanlış ve eksik anlaşılması, birçok olumsuz sonucu beraberinde getirmektedir. Bu durumun sonuçlardan biri de İslamofobi'dir. Irkçılık, yabancı düşmanlığı, ön yargı ve ayrımcılık gibi pek çok dışlayıcı tutumu içeren **İslamofobi**'yi, İslam karşıtlığı olarak tanımlamak mümkündür.[26] Medyada İslam'ın şiddet yanlısı bir din, Müslümanların din adına terör eylemleri yapan insanlar olarak gösterilmesi ve bazı çevrelerce siyasi çıkar amacıyla İslam'ı karalamaya yönelik olumsuz propagandalarda bulunulması İslamofobi'ye neden olan durumlardır. Bununla birlikte İslam'ın özünü ve ilkelerini bütüncül olarak anlayamayan, DEAŞ gibi şiddet odaklı, terörist, illegal ve marjinal gruplar da Batı toplumlarında İslamofobi'nin beslendiği oluşumlardır. Söz konusu terör örgütleri cihat gibi bazı kavramları bağlamından koparak kendi çıkarları doğrultusunda yorumlamışlardır. Bu örgütlerin İslam'ın hiçbir ilkesiyle bağdaşmayan katliamlarını, terör eylemlerini İslam adına gerçekleştirdiklerini iddia etmeleri insanların İslam'dan korkmasına ve Batı toplumlarında İslam karşıtlığının daha da artmasına neden olmuştur. İnsanlık dışı uygulamalar gerçekleştiren DEAŞ gibi yasa dışı oluşumların İslam dinini kirli çıkarları için kötüye kullanmaları İslam'a ve Müslümanlara büyük ölçüde zarar vermektedir.

ETKİNLİK

Tarihte dini istismar eden oluşumlarla ilgili bir araştırma yapınız. Elde ettiğiniz bilgilerle arkadaşlarınıza bir sunum hazırlayınız.

Görsel 4.10: Haçlı Seferleri, dinî değerlerin siyasi ve ekonomik çıkarlar doğrultusunda istismar edilmesinin bir örneğidir.

26 bk. Necmi Karslı, "İslamofobi'nin Psikolojik Olarak İncelenmesi", Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi, ss. 80-81.

"Allah'ın ayetlerine karşılık az bir değeri (dünya malını ve nefsani istekleri) satın aldılar da (insanları) O'nun yolundan alıkoydular. Gerçekten onların yapmakta oldukları şeyler ne kötüdür!"
(Tevbe suresi, 9. ayet.)

BİR AYET

ARA DEĞERLENDİRME 2

1. Din istismarının ortaya çıkmasında etkili olan sosyal sebepler nelerdir?

2. Aşağıda İslamofobi'yle ilgili bir dergi makalesi kurgusu yer almaktadır.

Dergi

İslamofobi Avrupa'da Hızla Yayılıyor

Müslümanlara yönelik ırkçılık...

Müslümanlara yönelik ırkçılık, yabancı düşmanlığı, ön yargı gibi pek çok dışlayıcı tutumu tanımlamak için kullanılan İslamofobi'nin son yıllarda Avrupa'da gittikçe yaygınlaştığı görülmektedir. İslamofobi, dinî değerlerin yanlış ve eksik anlaşılması ile dinin istismar edilmesinin sonucunda ortaya çıkmıştır. Medyada İslam'ı şiddetle ilişkilendiren haberlerin yapılması, İslamofobi'nin siyasi malzeme olarak kullanılması da İslamofobi'yi besleyen faktörlerdir. Öte yandan DEAŞ gibi illegal ve marjinal gruplar, cihat kavramını istismar ederek Batı'da gerçekleştirdikleri öldürme ve terör eylemlerini meşrulaştırmayı amaçlamaktadırlar. Bu tür illegal grupların istismarını önlemek için İslam'ın ilkelerinin bütüncül olarak yorumlanması ve doğru tanıtılması önemlidir. Böylelikle İslamofobi'nin etkisinin azaltılması mümkündür.

Bu makaleyi okuyanlar aşağıdakilerden hangisi hakkında bilgi sahibi olamaz?

A) İslamofobi kavramının kapsadığı davranışlar

B) Toplumda İslamofobi'nin ortaya çıkma sebepleri

C) İslamofobi'nin etkisinin azaltılmasında etkili olacak durumlar

D) Medyanın İslamofobi hakkında topluma doğru bilgi verme çabası

E) Dini istismar eden ve İslamofobi'yi besleyen illegal örgütlerin varlığı

KUR'AN'DAN MESAJLAR: ENAM SURESİ 59. AYET VE LOKMAN SURESİ 27. AYET

Enam suresi, ismini "deve, sığır, koyun ve keçi" anlamına gelen en'âm kelimesinden alır. Tevhit inancının bütün boyutlarıyla işlendiği sure, peygamberlik ve ahirete dair meseleler ile bazı temel ahlak kurallarını konu edinmektedir. Surede ayrıca eti yenilen ve yenilmeyen hayvanlarla ilgili açıklayıcı bilgiler, helal ve harama dair hükümler yer almaktadır.

Ayetin örnek okunuşuna ve tefsirine bu karekoddan ulaşabilirsiniz.

Enam suresi, 59. ayet.

وَعِنْدَهُ مَفَاتِحُ الْغَيْبِ لَا يَعْلَمُهَا اِلَّا هُوَ ۜ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ ۜ وَمَا تَسْقُطُ مِنْ وَرَقَةٍ اِلَّا يَعْلَمُهَا وَلَا حَبَّةٍ فِي ظُلُمَاتِ الْاَرْضِ وَلَا رَطْبٍ وَلَا يَابِسٍ اِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ ﴿٥٩﴾

"Gaybın anahtarları yalnızca Allah'ın katındadır, onları O'ndan başkası bilmez. O, karada ve denizde ne varsa bilir; O'nun bilgisi dışında bir yaprak bile düşmez. O, yerin karanlıklarındaki tek bir taneyi bile bilir. Yaş ve kuru ne varsa hepsi apaçık bir kitaptadır."

"Elhamdülillah" diye başlayan Enam suresinde, gökleri ve yeri yaratanın Allah (cc) olduğu bildirilmektedir. Bunun yanında bütün varlıkları belirli bir ölçü, sınır ve zaman içinde yaşatanın, karanlık ile aydınlığı var edenin de Allah (cc) olduğu bildirilir. Surenin 59. ayeti, Yüce Allah'ın ilminin ne kadar geniş ne kadar kapsamlı olduğunun çok veciz ve eşsiz ifadelerindendir.

BİLGİ KUTUSU

Gayb, akıl ve duyular yoluyla hakkında bilgi edinilemeyen varlık alanıdır. Gayb kavramıyla Kur'an'da fizikötesi âlemin varlıkları belirtilmiştir. Bunun yanında görünen âlemin insan bilgisi dışında kalan uzantısını ifade etmek için de kullanılmıştır.

Gaybın anahtarları yalnızca Allah'ın (cc) yanındadır. Bu ayette Allah'ın (cc) ilminin büyük varlıklardan kuytu yerlerdeki varlık ve olaylara kadar her şeyi kuşatıp kapsadığı ifade edilir. Dolayısıyla ayette bütün bunların en yüce bilgi ve kudretle yaratılıp düzenlendiği buyurulmuştur. Müşriklerin güya Hz. Peygamber'i zor durumda bırakmak ve âciz olduğunu göstermek için "Eğer iddialarında doğruysan hadi şu bizi tehdit ettiğin azap ve musibetleri başımıza getir de görelim!" gibi sözler sarf etmeleri üzerine bu ayetlerin indirildiği bildirilir. Ayetlerde Resulullah'ta (sav) tanrısal bir güç bulunmadığı, onun böyle bir iddia da taşımadığı, azap ve musibet gibi hususlardaki hükmün yalnız Allah'a (cc) ait olduğu vurgulanmıştır. Hz. Peygamber'in kendisine verilen görevin ötesinde ilahi güçler taşımadığını ve gaybı da bilmediğini tam bir dürüstlükle insanlara bildirmesi, onun nübüvvetinin en belirgin delillerinden biridir.

Enam suresinin 50. ayeti ile Neml suresinin 65. ayetini Kur'an-ı Kerim mealinden bularak Enam suresi 59. ayetiyle karşılaştırınız. Belirlediğiniz ortak konu ve kavramları verilen boşluğa yazınız.

KUR'AN-I KERİM'İ ANLAYALIM

Allah'ın (cc) bilgisinin zenginliği ve sınırsızlığını ifade eden surelerden biri de Lokman suresidir. İlahi kelama atıfla başlayan Lokman suresi kendisine hikmet bahşedilen Hz. Lokman'ın özelde oğluna, genelde ise tüm insanlığa verdiği ahlaki öğütleri içerir. Surede ayrıca Allah'ın (cc) insanlara verdiği nimetlerle O'nun yüceliğine ilişkin açıklamalara yer verilir.

Lokman suresi, 27. ayet.

وَلَوْ اَنَّ مَا فِي الْاَرْضِ مِنْ شَجَرَةٍ اَقْلَامٌ وَالْبَحْرُ يَمُدُّهُ مِنْ بَعْدِهٖ سَبْعَةُ اَبْحُرٍ مَا نَفِدَتْ كَلِمَاتُ اللّٰهِ اِنَّ اللّٰهَ عَزِيْزٌ حَكِيْمٌ ﴿٢٧﴾

"Yeryüzündeki bütün ağaçlar kalem olsaydı deniz de -ardından ona yedisi daha eklenmek üzere- mürekkep olsaydı yine de Allah'ın sözleri tükenmezdi; Allah azizdir, hakimdir."

Ayetin örnek okunuşuna ve tefsirine bu karekoddan ulaşabilirsiniz.

"Allah'ın, sözleri"nden maksat O'nun ilim ve hikmetidir. Yüce Allah'ın ilim ve hikmeti sonsuz ve sınırsızdır, denizler ise büyüklüğüne rağmen sınırlıdır. Allah'ın (cc) ilmini ve hikmetini yazmak için denizlerin tamamı mürekkep olarak kullanılıp bir o kadar da ilâve edilse yine de O'nun ilmini yazmaya yeterli olmaz. Bütün yaratılmışlar âlemi Yüce Allah'ın ayetleridir. Yahudilerin Hz. Muhammed'e (sav) Allah'ın (cc) Tevrat'ta her şeyi zikrettiğini söylemeleri üzerine nazil olan bu ayet, çok küçük bir kısmından haberdar olduğumuz evrenin tamamını bilme iddiasının ne kadar yersiz olduğunu söyler. Bununla beraber söz konusu ayetlerin sözle ifade etmeye yetmeyecek kadar zengin ve büyük oluşuna işaret eder. İnsanoğlu için bütün ilimleri keşfetmek mümkün olsa Yaratıcı'nın ayet ve nimetleri saymakla bitirilemez. Ayet Allah'ın (cc) kusursuz yarattığı tabiatın bir bilgi hazinesi olarak keşfedilmeyi beklediğine de işaret eder.[27]

"İslam ve Bilim" konusuyla ilgili e-içeriğe bu karekod üzerinden ulaşabilirsiniz.

ARA DEĞERLENDİRME 3

1. "Bütün övgüler Allah'a (cc) mahsustur." **hükmünü Lokman suresinin 27. ayetinden yararlanarak yorumlayınız.**

27 hhttps://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/Lokm%C3%A2n-suresi/3494/25-29-ayet-tefsiri (E.T.: 28.03.2023, E.S.: 22.30)

4. ÜNİTE ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

A. Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerlere verilen sözcüklerden doğru olanları yazınız.

"agnostisizm, DEAŞ, deizm, ırkçılık, İslamofobi, istismar, sekülarizm, tebliğ, teizm, Yehova Şahitleri, Yeni dinî hareketler"

1. Dünya hayatını ön plana çıkarıp bireyin dinle bağlarının kesilmesini savunan felsefi görüşe ..... denir.
2. Tanrı'nın varlığını kabul etmekle birlikte akla dayalı bir din çerçevesinde vahyi ve peygamberliği reddeden yaklaşıma ..... denir.
3. Tanrı'nın varlığını kesin bir şekilde reddetmekten kaçınarak ateizmden ayrılan yaklaşıma ..... denir.
4. Irkçılık, yabancı düşmanlığı, ön yargı ve ayrımcılık gibi pek çok dışlayıcı tutumu içeren İslam karşıtlığına ..... denir.
5. Kiliseye olan güvenin ve bağlılığın zayıflamasıyla ..... ortaya çıkmıştır.
6. Batı toplumlarında ..... gibi marjinal gruplar sebebiyle İslam dininin şiddet yanlısı olduğuna yönelik bir algı oluşmuştur.
7. İllegal örgütlerin kendi terör eylemlerini meşrulaştırmak için cihat kavramını kullanmaları ..... olarak nitelendirilmektedir.

B. A sütunundaki tanım cümlelerinin önündeki yay ayracın içine, B sütununda o tanıma karşılık gelen isim ya da kavramın harfini yazarak eşleştiriniz.

	A Sütunu	B Sütunu
( )	**8.** Tıbbi tedavi yöntemi olarak bilinmekle birlikte Hinduizm, Budizm ve Şintoizm'in karma düşüncesini yansıtan yeni dinî akım.	**a.** Brahma Kumaris
( )	**9.** Temel ilkeleri Hristiyanlık öğretileri olan yeni dinî akım.	**b.** FETÖ
( )	**10.** 15 Temmuz darbe girişimini gerçekleştiren din istismarcısı örgüt.	**c.** Gül Haçı
( )	**11.** Zihinsel meditasyon metotlarıyla zihinsel rahatlama vadeden bir yeni dinî akım.	**ç.** Haçlı Seferleri
( )	**12.** Kıyametten önce barış ve esenliğin hüküm süreceğine veya kıyametin kopuşu sırasında kendilerinin kurtarılacağına inanan yeni dinî akımlar.	**d.** Kötülük Problemi
( )	**13.** Maddi âlemin dışında hiçbir gerçekliği kabul etmeyerek Tanrı, melek ve ahiret inancını inkâr eden kişiler.	**e.** Materyalist
( )	**14.** Fransız sosyolog Auguste Comte tarafından doğru bilgiye ulaşma yöntemi olarak sunulan felsefi yaklaşım.	**f.** Milenyum Tarikatları
( )	**15.** Evrende kötülüğün olmasının iyi ve sonsuz güç sahibi bir Tanrı fikriyle uyuşmadığını savunan felsefi görüş.	**g.** Pozitivizm
		ğ. Reiki
		h. Sahaja Yoga
		ı. Transandantal Meditasyon
		i. Yehova Şahitleri

C. Aşağıdaki soruların cevaplarını altlarındaki boşluklara yazınız.

16. **Deizm yaklaşımının İslam inancıyla uyuşmayan yönleri nelerdir?**

17. **İnançla ilgili yaklaşımların ortaya çıkmasında insan ve toplum hayatında yaşanan değişimlerin nasıl bir etkisi olmuştur?**

18. **İslam dininin temel ilkelerinden hareketle kötülük problemini savunan kişilerin iddialarına nasıl cevap verilebilir?**

19. **Yeni dinî akımların ortaya çıkışını, 18. yüzyıldan itibaren Batı dünyasında yaşanan değişimler ışığında değerlendiriniz.**

20. **Yeni dinî hareketlere verilen isimler ve bu isimlerin veriliş sebepleri nelerdir?**

21. **İslamofobi'nin, Batı toplumlarında yaşayan Müslümanlar üzerinde ne gibi etkileri mevcuttur?**

Ç. Aşağıdaki soruların doğru cevabını işaretleyiniz.

22. **Aşağıdakilerden hangisi din istismarının ekonomik sebeplerindendir?**

A) Siyasi güç elde etme çabasıyla dinî duyguların istismar edilmesi
B) Aile bireyleri arasında ortaya çıkan iletişim eksikliği
C) Teknolojide yaşanan hızlı gelişmelere ayak uydurmada yaşanan güçlük
D) Dinî bilgilerin doğru kaynaklardan öğrenilmesi
E) İhtiyaç sahibi bireylerin din istismarcıları tarafından sömürülmesi

23.
- Materyalist dünya görüşüne dayanır.
- Doğada gerçekleşen olayların oluşumunda sebep aramaz.
- Hayatın ilahi kurallardan bağımsız yaşanması gerektiğini savunur.

Hakkında bilgi verilen felsefi yaklaşım aşağıdakilerden hangisidir?

A) Agnostisizm B) Ateizm C) Deizm D) Nihilizm E) Sekülarizm

24. İslamofobi ile ilgili olarak aşağıdakilerden hangisi söylenemez?

A) Müslümanlara yönelik pek çok dışlayıcı tutumu içerir.
B) Medyanın toplumu yanlış yönlendirmesi İslamofobi'yi güçlendirmektedir.
C) İslam dininin öğretileri İslamofobi'ye sebebiyet vermektedir.
D) İllegal oluşumların çıkarları için İslam dinini kötüye kullanmaları din istismarıdır.
E) İslamofobi, Batı toplumlarında ırkçı saldırılara neden olabilmektedir.

25. Aşağıda yeni dinî hareketlerden bazıları verilmiştir.

I. Yehova Şahitleri
II. Gül Haçı
III. Brahma Kumaris
IV. Sahaja Yoga

Bunlardan hangileri Türkiye'de faaliyet gösteren yeni dinî akımlardır?

A) Yalnız I B) I ve II C) II ve III D) II, III ve IV E) I, II, III ve IV

26.

HABER

2,5 Milyon GB'lik Bilgi...

İnsan vücudu, bilim insanlarının yıllardır açıklamaya çalıştığı gizemlerle dolu karmaşık bir yapıdır. Son dönemde yapılan araştırmalar, insan beyninin 2,5 milyon GB'lik bilgiyi depolayabilecek kapasiteye sahip olduğunu göstermiştir. Aynı araştırmada vücuttaki damarların toplam uzunluğunun dünyanın etrafını 2,5 kez dolaşabilecek uzunlukta olduğu ortaya koyulmuştur. İnsandaki bütün bu olağanüstü özellikler, Yüce Allah'ın sonsuz ilim ve hikmetinin bir örneği olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu haberde vurgulanan husus aşağıdaki ayetlerin hangisiyle ilişkilendirilebilir?

A) "İlahınız bir tek Tanrı'dır. Fakat ahirete inanmayanlar var ya, onların kalpleri inkârcı, kendileri de böbürlenen kimselerdir." (Nahl suresi, 22. ayet.)
B) "Ey Peygamber! Biz seni bir şahit, bir müjdeleyici, bir uyarıcı olarak gönderdik." (Ahzab suresi, 45. ayet.)
C) "İnsana bir zarar dokunduğunda bize yalvarır; sonra ona katımızdan bir nimet verdiğimizde 'Bunu ancak bir bilgi sayesinde elde ettim.' der. Aksine o nimet bir imtihandır ama çokları bunu bilmez." (Zümer suresi, 49. ayet.)
D) "Yeryüzündeki bütün ağaçlar kalem olsaydı, deniz de -ardından ona yedisi daha eklenmek üzere- mürekkep olsaydı yine de Allah'ın sözleri tükenmezdi; Allah azizdir, hakimdir." (Lokman suresi, 27. ayet.)
E) "Şüphesiz ki bu Kur'an en doğru yola iletir. İyi davranışlarda bulunan müminlere, kendileri için büyük bir mükâfat olduğunu müjdeler." (İsra suresi, 9. ayet.)

27. Pozitivizmin bilgi yaklaşımıyla ilgili

I. Bilimsel bilgi tek geçerli bilgidir.
II. Metafizik ve teolojik düşünceler iddialardan oluşmaktadır.
III. Bilimin konusu görülür dünyadaki olgulardır.
IV. Fen ve sosyal bilimlerin ortak bir yöntemi olmalıdır.

ilkelerinden hangileri dinî bilginin imkânını yok saymaktadır?

A) Yalnız IV B) I ve II C) III ve IV D) I, II ve III E) II, III ve IV

28 ve 29. soruları aşağıdaki tabloya göre cevaplayınız.

Aşağıda inançla ilgili yaklaşımlara ve bu yaklaşımların öne çıkan görüşlerine yer verilmiştir.

	İnançla İlgili Yaklaşımlar	**Görüşleri**
I.	Agnostisizm	Tanrı'nın var olup olmadığı konusunda tarafsız bir tutum benimser. Tanrı'nın varlığının akılla kanıtlanmayacağını savunur. Hakkında yeterli delil bulunmayan duyu ötesi âlem ile ilgili şüphe ve kararsız olma hâlidir.
II.	Materyalizm	Duyuların ötesinde bir varlık alanı kabul etmez. Varlıkların ortaya çıkmasını bir sebeple ilişkili görmez. Dinler ve dinlerin bildirdiği her şeye karşı çıkar.
III.	Sekülarizm	Dünya hayatının insan hayatının asıl amacı olduğunu savunur. İnsan aklını doğru bilginin ve ahlakın kaynağı görür. Dinin birey ve toplum hayatında etkisinin ortadan kalkmasını savunur.
IV.	Nihilizm	Bütün varlık alanını, dolayısıyla bir Tanrı'nın var olduğu fikrini de reddeder. Doğru bilgiye ulaşmanın ve özgür iradenin mümkün olmadığını savunur. İnsan davranışlarında ahlak ve değerlerin gözetilmesi gerektiği düşüncesine karşı çıkar.
V.	Teizm	Tanrı her şeyin yaratıcısıdır, düşüncesini savunur. Tanrı'nın yarattığı şeylerden ayrı bir varlığa sahip olduğunu söyler. Genelde ilahi dinlerin temel ilkeleriyle uyumlu bir anlayışı savunur.

28. Bu bilgilere göre aşağıdaki ifadelerden hangisine ulaşılamaz?

A) Nihilizm ve agnostisizm bilgi konusunda aynı düşünceleri savunur.
B) Sekülarizm ve teizm, kişinin Tanrı yokmuş gibi yaşamını düzenlemesini tavsiye eder.
C) Materyalizm ve agnostisizmde maddi âlemin dışındaki varlıklara imkân tanınmaz.
D) Teizm, bazı açılardan ilahi dinlerle benzer görüşleri savunur.
E) Sekülarizm ve nihilizm bilgi konusunda birbirinden farklı görüşleri savunur.

29. Bu bilgilere göre Tanrı'nın varlığını kesin olarak reddeden yaklaşımlar aşağıdakilerden hangisidir?

A) Yalnız I B) I ve II C) II ve III D) II ve IV E) I, II, III ve IV

Üniteyle ilgili ek soru içeriğine bu karekoddan ulaşabilirsiniz.

Bu karekodla ünitenin özet sunusuna ulaşabilirsiniz.

Bu karekodla ünitenin PDF dosyasına ulaşabilirsiniz.

5 ÜNİTE

YAHUDİLİK VE HRİSTİYANLIK

BU ÜNİTEDE NELER ÖĞRENECEKSİNİZ?

1. Yahudiliğin doğuşunu ve gelişim sürecini özetleme
2. Hristiyanlığın doğuşunu ve gelişim sürecini özetleme

HAZIRLIK ÇALIŞMALARI

1. Yahudiliğin inanç esasları hakkında neler biliyorsunuz?
2. Yahudilik tarihi ile ilgili bildiğiniz önemli olaylar nelerdir?
3. Hristiyanlığın tarihsel süreci hakkında neler biliyorsunuz?
4. Hristiyan dinî gruplar hakkında neler biliyorsunuz?

ANAHTAR KAVRAMLAR

- Kitab-ı Mukaddes
- Ahd-i Atik
- Ahd-i Cedit
- Sinagog
- Teslis
- Haç
- Kilise
- Vaftiz
- Ritüel
- Sakrament

YAHUDİLİK

Semavi dinlerin ilki olan Yahudiliğin en önemli peygamberi Hz. Musa'dır. Bu inanç sistemi, bir yönüyle millî bir din özelliğine sahipken diğer yönüyle evrensel unsurları barındırmaktadır. Yahudilik inancını, bir din olarak tanımlamanın ötesinde dinî ve millî kimliği ifade eden bir hayat tarzı olarak da tanımlamak mümkündür.[1]

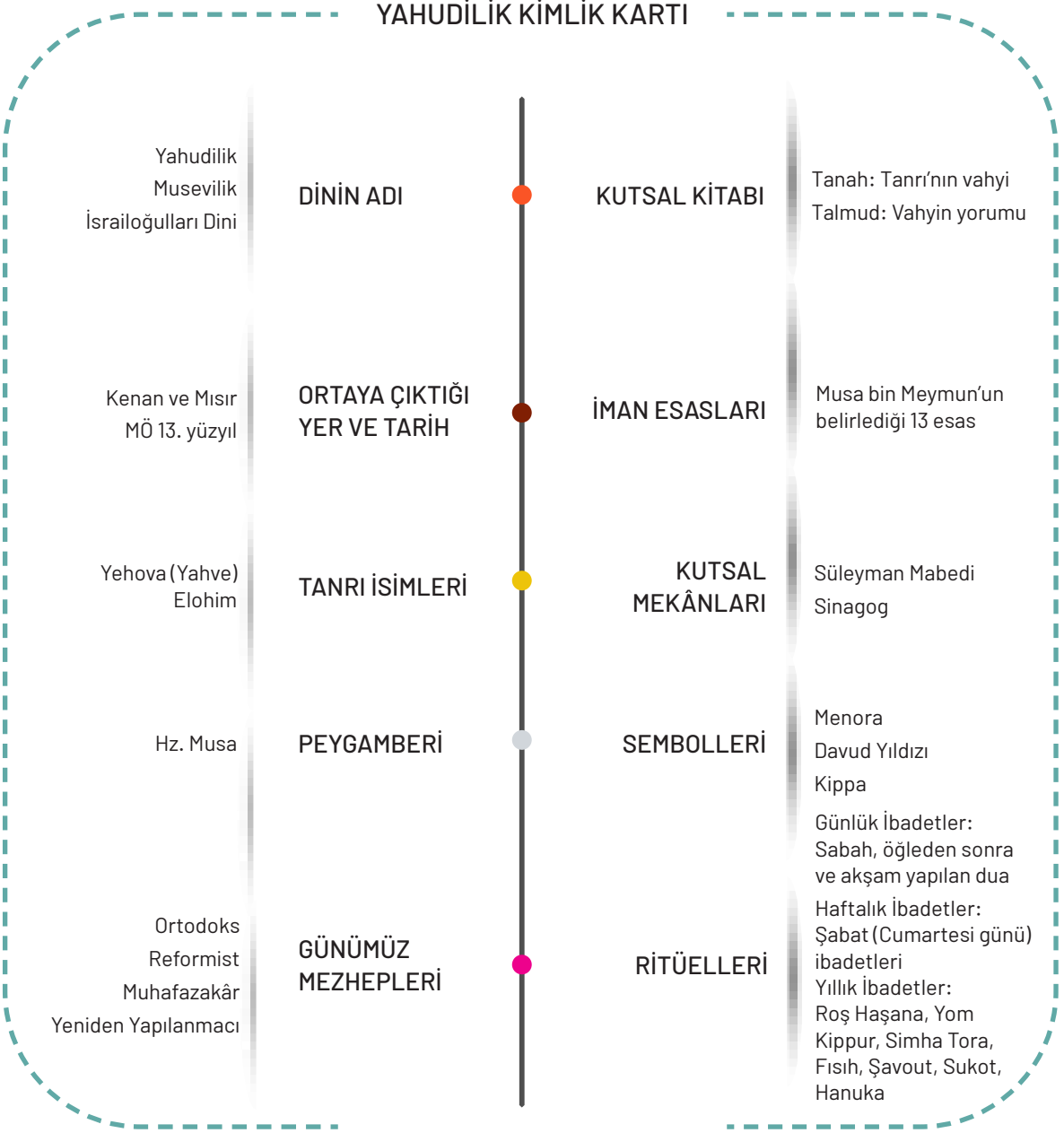

Grafik Bilgi 5.1: Yahudilik kimlik kartı

1 bk. Salime Leyla Gürkan, "Yahudilik", TDV İslam Ansiklopedisi, C 43, s. 187; bk. Günay Tümer, Abdurrahman Küçük, Dinler Kitabı, s. 176.

Yahudilerin kendilerini tarif etmeleri ile diğer toplumların onları tanımlamaları arasında çeşitli farklar olduğu için Yahudilik ve mensupları çeşitli adlarla anılmıştır.[2] Yahudi inancı ve halkını ifade etmek amacıyla kullanılan kavramlar şunlardır:

İbrani

İbrani terimi, Filistin bölgesinde yaşayan Yahudilerin en eski ataları olan Hz. İbrahim, oğlu Hz. İshak ve torunu Hz. Yakub ile onların çocuklarını ifade etmek için kullanılmaktadır. Bu ismin Hz. İbrahim'in ilk atası veya nehrin öte yakasından gelen anlamında kullanılan Eber kelimesiyle ilişkili olduğunu savunan görüşler vardır.

İsrail

İsrail ismi, Hz. Yakub'un ikinci adı ve sıfatıdır. Tevrat'ta bildirildiğine göre Yakub (as), bir yolculuk sırasında insan şeklinde kendisine görünen Tanrı ile güreşmiş ve O'nu yenmiştir. Sonrasında Tanrı, Hz. Yakub'u kutsayarak onu bu lakapla çağırırken soyundan gelenlere de İsrailoğulları adını vermiştir.

Yahudi

Yahudi ismi, İsrailoğulları'nın Babil sürgününden sonra ortaya çıkmıştır. Bir görüşe göre bu isim, Hz. Yakub'un oğullarından Yahuda'dan, diğer bir görüşe göre ise Yehuda kabilesinden veya bir dönem kurulan Yahudi devletlerinden olan Yahuda Krallığı'ndan gelmektedir.

Musevi

Hz. Musa'nın getirdiği dini kabul eden kimselere Musevi denmektedir. Etnik boyutun vurgulandığı Yahudi terimi yerine dinî yönü ağır basan bu kelime, genelde Türkiye'de yaşayan Yahudiler tarafından tercih edilmektedir. Bu adlandırmanın tercih edilmesi, İbrani kelimesinin öne çıkmasıyla benzer sebeplerle ilişkilidir.

Grafik Bilgi 5.2: Yahudi halkını ifade etmek için kullanılan isimler

Yahudi halkını tanımlamak amacıyla farklı isimlerin kullanılma sebepleri neler olabilir? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

DÜŞÜNELİM
PAYLAŞALIM

Yahudiliğin Tarihçesi

Dinî ve millî tarihlerini birbirinden ayıran Yahudilerin bir millet olarak tarih sahnesinde görülmeleri, İbranilerin atası kabul edilen Hz. İbrahim'e dayanır. Buna karşılık Yahudiliğin din olarak ortaya çıkışı, Hz. Musa'ya Tevrat'ın indirildiği tarihle başlamaktadır. Aşağıda Yahudilik tarihinin önemli bazı olayları verilmiştir.[3]

2 bk. Tekvin, 32:22-32; Salime Leyla Gürkan, "Yahudi", TDV İslam Ansiklopedisi, C 43, ss. 182-183; Salime Leyla Gürkan, "İbrânîler", TDV İslam Ansiklopedisi, C EK-1, ss. 625-626; Ömer Faruk Harman, "İsrâil", TDV İslam Ansiklopedisi, C 23, ss. 193-195.

3 bk. Salime Leyla Gürkan, "Yahudilik", TDV İslam Ansiklopedisi, C 43, s. 187.

Ataların Ortaya Çıkışı

Tevrat'a göre Yahudi tarihi, Mezopotamya'da yaşayan Hz. İbrahim'in Tanrı'nın isteği üzerine Kenan topraklarına göç etmesiyle başlamıştır. Burada ilk oğlu Hz. İsmail, ardından da İsrailoğulları'nın atası kabul edilen Hz. İshak doğmuştur. Tanrı, Hz. İbrahim'in soyunu kutsamış, Kenan topraklarını da onun soyundan gelenlere vermiştir. Ancak verilen bu söz, Hz. Yakub'un on iki oğlundan çoğalan soyu için geçerlidir.[4]

Harita 5.1: Yahudiliğin ortaya çıktığı bölge

Yahudilik tarihindeki dönüm noktalarından biri, Hz. Yakub'un oğullarından Hz. Yusuf'un Mısır'a yerleşmesidir. Yusuf (as) burada pek çok zorluğun üstesinden gelerek önemli mevkilere yükselmiştir. Sonrasında Hz. Yakub ve diğer oğulları Mısır'da ikamet etmiş, onların soyundan gelenler burada çoğalarak büyük bir kavim hâline gelmişlerdir.[5]

Mısır'dan Çıkış ve Hz. Musa Dönemi

İsrailoğulları, Mısır'da kısa bir dönem refah içinde yaşadıktan sonra köleleştirilmiştir. Yahudilik tarihinin en önemli olayları bu dönemde yaşanmıştır. Tevrat'ın bildirdiğine göre Firavun, İsrailoğulları'ndan birinin saltanatına son vereceği şeklinde bir rüya görmesi üzerine İsrailoğulları'nın yeni doğan erkek çocuklarını öldürmeye karar vermiştir. O yıl doğan bebeklerden biri de Hz. Musa'dır. Tanrı'dan gelen vahiyle annesi tarafından Nil Nehri'ne bırakılan Hz. Musa, Firavun'un karısı tarafından bulunmuştur. Musa(as), karısının ısrarı üzerine Firavun tarafından evlat edinilip sarayda büyütülmüştür.

Görsel 5.1: "On emir"in yazılı bulunduğu levhaların içinde saklandığına inanılan Ahit Sandığı (temsilî)

Hz. Musa, gençlik çağına geldiğinde bir kavgayı ayırma esnasında kazayla bir adamın ölümüne sebep olunca idam edilmemek için Mısır'dan ayrılarak Medyen'e yerleşmiştir. Bir süre burada kaldıktan sonra Mısır'a döndüğü sırada Tanrı Yehova ile karşılaşarak peygamber olarak görevlendirilmiştir. Tanrı onu ve kardeşi Hz. Harun'u, Firavun ile halkını uyarmak ve İsrailoğulları'nı kurtarmak üzere Mısır'a göndermiştir.[6] Ancak Firavun, uyarılara rağmen hak yola tabi olmayı reddedip zulmetmekten vazgeçmeyince Musa (as), İsrailoğulları'nı Tanrı'nın emri doğrultusunda Kızıldeniz'den geçirip Mısır'dan çıkarmıştır.[7] İsrailoğulları'nın uyması gereken kuralların yer aldığı "on emir" ise bu olaydan sonra Hz. Musa'ya verilmiştir.[8]

Hz. Musa'nın Sina Dağı'nda Tanrı ile buluşmak için ayrıldığı sırada, İsrailoğulları buzağı heykeli yapıp onu ilah edinmişlerdir.[9] Bu dönemde savaşmayı reddederek Tanrı'nın emirlerine karşı geldiklerinden vadedilen topraklara girmelerine izin verilmemiş-

4 bk. Çıkış, 1: 8-14.
5 bk. Baki Adam, Dinler Tarihi El Kitabı, ss. 66-68.
6 bk. Elçiler'in İşleri, 7: 23-39.
7 bk. Araf suresi, 137. ve 138. ayetler.
8 bk. Çıkış; 1: 15-22; 2: 10; Ekrem Sarıkçıoğlu, Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi, s. 137; Baki Adam, "Yahudilik ", Yaşayan Dünya Dinleri, ss. 211-213.
9 bk. Bakara suresi, 52. ayet.

tir. İşledikleri günahlardan ötürü kırk yıl çölde yaşamak zorunda bırakılarak cezalandırılmış olsalar da Hz. Musa'ya karşı itaatsiz davranışlarını sürdürmüşlerdir. Musa (as), vefat etmeden önce onlardan tövbe etmelerini istemiş, vahyedilen emirlerin de yazılarak Ahit Sandığı'nda saklanmasını sağlamıştır. Bu dönemde, Yahudiliğin dinî esasları ortaya çıkmış, Yahudi halkının dinî-etnik bir topluluk olma süreci başlamıştır.[10]

BİR KAVRAM

On Emir

Yahudilik inancına göre Tanrı'nın Hz. Musa'ya Sina Dağı'nda yazılı olarak verdiği ilahi emirlerdir. Tevrat'a göre bu emirler, ilk önce Hz. Musa'ya doğrudan Tanrı tarafından sözlü olarak bildirilmiş sonrasında ise iki taş levhaya yazdırılıp verilmiştir.

(bk. Ömer Faruk Harman, "On Emir", TDV İslam Ansiklopedisi, C 33, s. 347.)

Hâkimler Dönemi

Hz. Musa'nın vefatından sonra, İsrailoğulları'na Yeşu önderlik yapmıştır. Onun zamanında Kenan bölgesi ele geçirilmiş, sonrasında bölgedeki topraklar Yahudi kabileleri arasında paylaştırılmıştır. Yeşu'nun ölümünden sonra ise İsrailoğulları göçebelikten çıkıp yerleşik hayata geçmiştir. Bu dönemde İsrailoğulları'na hâkimler denilen seçilmiş dinî liderler önderlik etmiştir. Ancak kendilerine doğru yolu gösteren hâkimlerin uyarılarına rağmen beraber yaşadıkları Filistinli toplulukların inançlarından etkilenerek İsrail'in Tanrı'sını bırakıp başka ilahlara tapınmışlardır. Bazı başarılar elde edilmiş olsa da Yahudi halkı, bir devlet kurmayı başaramamıştır.[11]

Krallar Dönemi

Saul, Hz. Davud ve Hz. Süleyman'ın İsrailoğulları'na yöneticilik yaptığı yıllar, Krallar Dönemi olarak adlandırılır ve Yahudi tarihinin altın çağı kabul edilir. Devlet sahibi olan İsrailoğulları mabet sahibi de olarak büyük kazanımlar elde etmiştir. İsrailoğulları, Kral Saul zamanında Filistinlilerle savaşarak önemli başarılar kazanmıştır. Sonrasında tahta geçen Kral Davud, Kudüs'ü fethederek krallığı en geniş sınırlarına ulaştırmıştır. Akabinde tahta geçen Kral Süleyman ise hâkimiyetindeki topraklarda barışı sağlamanın yanı sıra, babasının başlattığı mabet inşasını da bitirmiştir. Yahudi halkının dinî hayatının merkezi olan Kudüs'teki bu mabede atfen bu dönem I. Mabet ismiyle de anılmaktadır. Hz. Süleyman babası zamanında geri alınan Ahit Sandığı'nı da mabedin içine yerleştirmiştir.[12]

10 bk. Baki Adam, "Yahudilik", Dinler Tarihi El Kitabı, ss. 68-72; Salime Leyla Gürkan, "Yahudilik", TDV İslam Ansiklopedisi, C 43, ss. 188-189.

11 bk. Yeşu, 13-21; Salime Leyla Gürkan, "Yahudilik", TDV İslam Ansiklopedisi, C 43, s. 189; bk. Mircea Eliade, Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi, C 1, s. 223.

12 Baki Adam, "Yahudilik", Yaşayan Dünya Dinleri, ss. 213-214; Mircea Eliade, Ioan P. Couliano, Dinler Tarihi Sözlüğü, s. 285.

Krallığın İkiye Bölünmesi ve Babil Sürgünü

Hz. Süleyman'ın ölümünden sonra kuzeydeki kabilelerin bağımsızlıklarını ilan etmesiyle krallık ikiye bölünerek kuzeyde İsrail, güneyde ise Yahuda devletleri kurulmuştur. Tanrı'ya başkaldırı olarak görülen bu bölünmeyi başlatan Kuzey İsrail Krallığı'nın halkı, Tevrat öğretisinden saparak putperestliğe yönelmiş, Asurluların saldırılarıyla sürgün edilip asimile olmuşlardır. Güney Yahuda Krallığı, MÖ 587'de Babillilerin saldırıları neticesinde içinde kutsal mabedin de bulunduğu başkent Kudüs'ün büyük oranda tahrip edilmesinin ardından tarih sahnesinden silinmiştir. Yahudi halkının çoğunluğu ise Babil'e sürgün edilmiştir. Bu olayla Birinci Mabet Dönemi sona ermiştir.[13]

İkinci Mabet Dönemi

Görsel 5.2: Ezra döneminde ikinci defa inşa edilen Süleyman Mabedi (temsilî)

Perslerin Babillileri yenmesinden sonra Kudüs'e dönmelerine izin verilen İsrailoğulları'nın, mabedi yeniden inşa etmesiyle Yahudi tarihinde II. Mabet Dönemi başlamıştır. Bu dönemde İsrailoğulları'na önderlik eden Ezra, sürgün sırasında kaybolan Tevrat'ı tekrar yazarak Yahudilik kurumlarını yeniden tesis etmiştir. Diğer taraftan kutsal soy düşüncesinin öne çıkarılmasıyla İsrail ismi yerine Yahudi ve Yahudilik kavramları kullanılmaya başlanmıştır. Onun döneminde Yahudilik ırka dayalı bir dine dönüşmüştür. Yaptığı reformlarla ikinci Musa olarak da görülen Ezra'nın, Yahudiliği sistemleştirdiği bu dönem, mabedin Romalılar tarafından yıkıldığı tarihe kadar devam etmiştir.[14]

İkinci Mabet Sonrası Dönem

Yahudilerin başlattığı ayaklanmayı MS 70 yılında bastıran Romalılar, Kudüs'ü tahrip ederek mabedi ikinci kez yıkmıştır. Romalılar, Yahuda Krallığı'na son vererek burada yaşayan Yahudileri de sürgüne göndermiştir. Yahudiler bu tarihten İsrail Devleti'nin kurulduğu 1948'e kadar, dünyanın farklı yerlerinde dağınık bir şekilde yaşamaya başlamışlardır. Ayrıca bu dönemde Hz. İsa, Yahudiler arasından Mesih olarak ortaya çıkmışsa da Davud (as) soyundan olmadığı gerekçesiyle peygamberliği inkâr edilmiştir.[15]

1	2	3	4	5	6	7
Ataların Ortaya Çıkışı	Mısır'dan Çıkış ve Hz. Musa Dönemi	Hâkimler Dönemi	Krallar Dönemi: I. Mabet Dönemi	Krallığın İkiye Bölünmesi ve Babil Sürgünü	İkinci Mabet Dönemi	İkinci Mabet Sonrası Dönem

Grafik Bilgi 5.3: Yahudiliğin tarihî dönemleri

13 bk. Salime Leyla Gürkan, "Yahudilik", TDV İslam Ansiklopedisi, C 43, ss. 189-190.

14 bk. Ezra, 4-10; Salime Leyla Gürkan, "Yahudilik", TDV İslam Ansiklopedisi, C 43, s. 190; Baki Adam, "Yahudilik", Dinler Tarihi El Kitabı, ss. 72-73.

15 bk. Salime Leyla Gürkan, "Yahudilik", TDV İslam Ansiklopedisi, C 43, s. 191.

İnanç Esasları

Yahudiliğin kutsal metinlerinde bütün hâlinde açık bir şekilde belirlenmiş iman esasları yer almamaktadır. Yaygın kabule göre her Yahudi, Tanrı ile İsrail arasında var olan sözleşmenin sonucu olarak doğuştan Yahudilik inancına mensuptur. Dolayısıyla bu dine girmek için herhangi bir sözlü ifadede bulunulmasına gerek yoktur. Yahudiler içinde herhangi bir iman esasının kabulüne, en azından kutsal metinlerin yazım aşamasında ihtiyaç duyulmamıştır. Sonraki dönemlerde özellikle "on emir" gibi Tevrat'taki bazı ifadeler pek çok kişi tarafından Yahudilik inancının oluşturulduğu zemin ve bu inancın esaslarının özeti kabul edilmiştir.[16]

Yahudilikte herkesin üzerinde fikir birliğine ulaştığı iman esasları olmamakla birlikte, Musa bin Meymun'un belirlediği on üç esas, Yahudilerin büyük kısmı tarafından benimsenmektedir.

1. Tanrı var olan her şeyi yarattı ve onlara hükmetmektedir.
2. Tanrı tektir, O'ndan başka ilah yoktur.
3. Tanrı bir cisim değildir ve hiçbir şekilde tasvir edilemez.
4. Tanrı ezelî ve ebedîdir.
5. İbadet sadece Tanrı'ya yapılır, O'na ortak koşulmaz.
6. Peygamberlerin bütün sözleri doğrudur.
7. Hz. Musa hak peygamberdir ve kendisinden önce ve sonra gelen bütün peygamberlerin en büyüğüdür.
8. Mevcut Tevrat'ın tamamı Tanrı tarafından Hz. Musa'ya verilenin aynısıdır, değiştirilmemiştir.
9. Tevrat değiştirilmeyecektir ve gelecekte de onun yerine başka bir şeriat gönderilmeyecektir.
10. Tanrı insanın bütün yaptıklarını ve düşüncelerini bilir.
11. Tanrı, emirlerini yerine getirenleri mükâfatlandırır, karşı gelenleri cezalandırır.
12. Mesih gecikmiş olsa da gelecektir.
13. Tanrı'nın bildiği bir zamanda yeniden diriliş gerçekleşecektir.

(bk. Suzan Alalu, Klara Arditi vd., Yahudilikte Kavram ve Değerler, ss. 105-106.)

Grafik Bilgi 5.4: Musa bin Meymun tarafından belirlenen iman esasları

On Emir

- Seni Mısır beldesinden, kölelik evinden çıkaran Tanrı benim. Benden başka ilahın olmayacak.
- Kendin için put yapmayacaksın. Hiçbir şeyin resmini yapıp tapmayacaksın.
- Cumartesi gününü kutsal bilip hiçbir iş yapmayacaksın.
- Babana ve annene saygı göstereceksin.
- Öldürmeyeceksin.
- Zina etmeyeceksin.
- Tanrı'nın ismini boş yere ağzına almayacaksın.
- Hırsızlık yapmayacaksın.
- Komşuna karşı yalancı şahitlik etmeyeceksin.
- Komşunun evine tamah etmeyeceksin.

(Çıkış, 20. Bap; Tesniye, 5. Bap'tan sadeleştirilerek alınmıştır.)

Yahudilik dışındaki ilahi dinlerin inanç ve ahlak esaslarını araştırınız. Bu dinlerin inanç ve ahlak esaslarını, "on emir"de yer alan esaslarla karşılaştırarak aralarındaki benzerlikleri bulunuz.

ETKİNLİK

16 Ömer Faruk Harman, "Yahudilik", TDV İslam Ansiklopedisi, C 43, s. 201.

Tanrı İnancı

Yahudilik inancı temelde Tanrı düşüncesi üzerine kuruludur. Buna göre Tanrı, bütün insanların yaratıcısı ve koruyucusu olmanın yanı sıra her şeye hükmeden, ortağı olmayan, ezelî ve ebedî ilahtır. Her yerde hazır ve nazır olan Tanrı'nın adını boş yere anmamak ve adına put yapmamak gerekir. Yahudilik inancında Tanrı, bütün insanlığı ilgilendiren genel özelliklerin yanında sadece İsrail kavminin ilahı olması sebebiyle ayrıca millî bir karakter taşır. Kutsal metinlerinde bu Tanrı, özellikle İsrail kavmine rehberlik eden ve onları koruyan kurtarıcı bir ilah biçiminde tanıtılmıştır. Yahudi kutsal kitabında Tanrı insana ait özelliklerle tasvir edilmiştir. Bu tasvirlerin Tanrı'nın daha iyi anlaşılmasını sağlamak amacıyla kullanıldığı belirtilmiştir.[17]

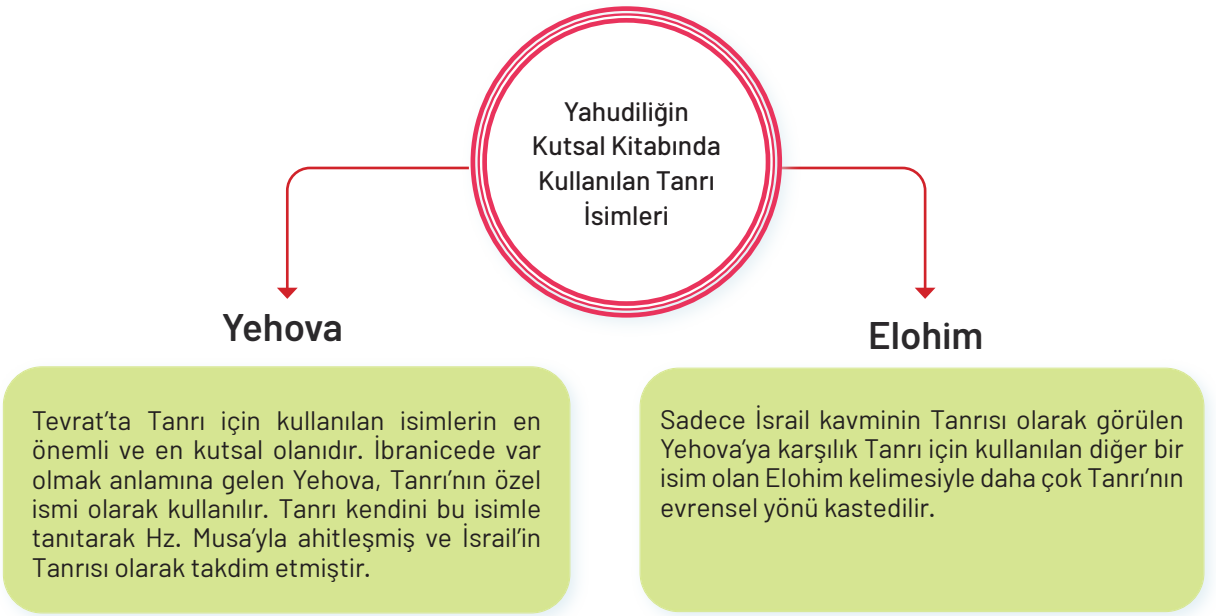

Grafik Bilgi 5.5: Yahudiliğin kutsal kitabında kullanılan Tanrı isimleri

Peygamberlik Anlayışı

Yahudilik inancında peygamberlik, Tanrı'nın seçtiği bazı kişiler aracılığıyla sözlerini İsrail halkına açıklaması anlamına gelmektedir. Tanrı tarafından göreve çağrılmış anlamına gelen nebi (nevi) kelimesi Tevrat'ta ilk defa Hz. İbrahim için kullanılmıştır. Ancak diğer peygamberlerin aksine Hz. Musa, melek aracılığıyla değil Yehova'dan doğrudan vahiy aldığı için peygamberliğin en üst mertebesine ulaşmıştır.

Hz. İbrahim'le başlayan peygamberlik sürecinin MÖ 5. yüzyılda yaşadığı kabul edilen Malaki ile sona erdiğine inanıldığı için Yahudilikte Hz. İsa ve Hz. Muhammed'in (sav) peygamberliği reddedilmiştir. Hz. Davud ve Hz. Süleyman'ın da kral olduğuna inanılan Yahudi inancında kadınların da peygamber olabileceği kabul edilir.[18]

17 bk. Baki Adam, "Yahudilik", Dinler Tarihi El Kitabı, ss. 89-90.
18 bk. Ömer Faruk Harman, "Yahudilik", TDV İslam Ansiklopedisi, C 43, s. 204.

Yahudilik dininde melek inancı da vardır. Yahudiliğin kutsal kitabında çeşitli melek türleri ve isimlerine yer verilmiştir. Bütün Yahudi mezhepleri meleklerin varlığını kabul etmektedir.

BİLGİ KUTUSU

Kutsal Kitap Anlayışı

Yahudi kutsal kitap külliyatı, yazılı ve sözlü olmak üzere iki kısma ayrılır. Tevrat'la birlikte Neviim ve Ketuvim kitaplarının yer aldığı yazılı kısma Tanah, sözlü olana ise Talmud adı verilir.[19]

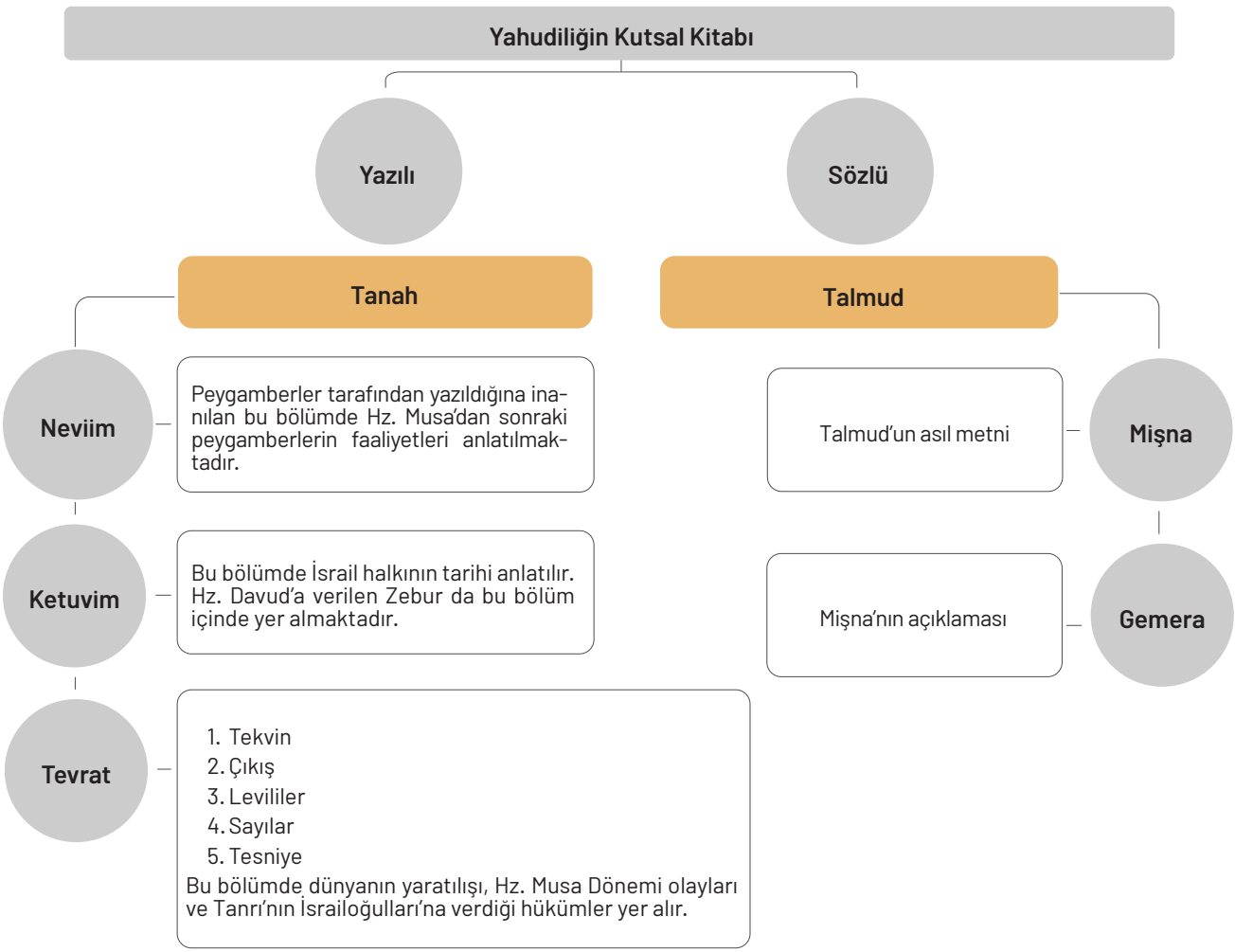

Grafik Bilgi 5.6: Yahudiliğin kutsal kitabı

Tevrat

Kur'an-ı Kerim'de Tevrat kelimesiyle ifade edilen Torah kanun, hüküm ve din anlamlarına gelir. Dar anlamda, Hz. Musa'ya verilen yazılı kısım içerisinde yer alan beş bölümlük kitap kastedilirken geniş anlamda Yahudi kutsal kitap literatürünün tamamı için kullanılmıştır. Başka bir deyişle Torah, Tanrı tarafından İsrailoğulları'na verildiği kabul edilen bütün yazılı kitap ve sözlü öğretileri kapsamaktadır.

(bk. Baki Adam, "Tevrat", TDV İslam Ansiklopedisi, C 41, s. 40-41.)

BİR KAVRAM

19 bk. Günay Tümer, Abdurrahman Küçük, Dinler Tarihi, ss. 192-199.

Ahiret İnancı

Yahudilik dininde ahiret hayatı ile ilgili ne Tevrat ne de diğer yazılı kutsal metinlerin hiçbirinde birkaç atıf dışında açık bir bilgiye rastlanmaz. Yeniden dirilme ve öteki dünya ile ilgili görüşler kutsal metinlerin yorumlanmasıyla ortaya çıkmış, bu konu ile ilgili kavram ve inançlar Tanah sonrası dönemin önemli konularından olmuştur. Bazı Yahudi inanç grupları, kötülerin cehennemde on iki ay gibi geçici bir süre kaldıktan sonra yok olacağını iddia etmiş, diğer gruplar ise öteki dünya inancını tamamen reddetmiştir.

BİLGİ KUTUSU

Yahudi inancında Şeol, ölü ruhların gittiği yerdir. Yahudi ahdine bağlı kalmayan ve Yahudi öğretisini kabul etmeyen insanların tümü öldükten sonra buraya gidecektir.

Ahiret konusunda farklı görüşlere rağmen Yahudilikte genel itibarıyla ölümün, ruh ve beden ayrılığı şeklinde gerçekleştiğine inanılır. Bunun yanında bir yıl boyunca ruhun bedenle irtibatını koruduğu, bu sürecin aynı zamanda günahkârlar için bir arınma dönemi olduğu düşüncesi kabul görmüştür. Arınma döneminden sonra ise iyiler cennete, kötüler de cehenneme gidecektir.[20]

İman esasları arasında yer almamakla birlikte Yahudilik'te diğer önemli iki husus, İsrail kavminin seçilmişliği ve Mesih inancıdır.[21]

Seçilmiş Kavim İnancı

Yahudilik inancına göre İsrail Tanrı'nın seçilmiş kavmidir. Bu seçilmişlik Yahudilerin Tanrı'nın emirlerine göre yaşamanın yanı sıra O'nun sözünü iletme ve yaşama noktasında diğer insanlara örnek olmayı kabul etmesi sebebiyledir. Tanrı ile aralarındaki bu özel ilişki nedeniyle Yahudiler, kendilerini vadedilmiş toprakların vârisi olarak görürler. Bu inançların temelinde Tanrı'nın ilk olarak İsrail atalarıyla ve Hz. Musa öncülüğünde İsrail halkıyla yapmış olduğu iki ahit vardır.

Mesih İnancı

Mesih inancı, Yahudi halkının kutsal topraklarda dinî ve siyasî açıdan bağımsızlıklarını kazanarak eski güç ve ihtişamlarına dönme beklentisini ifade eder. Bu inanca göre Kral Davud soyundan gelen Mesih, İsrail halkını kurtardıktan sonra Kudüs bölgesinde mabedi tekrar inşa edecek ve sonrasında Tevrat öğretisine göre bir yönetimin olacağı Tanrı krallığını kuracaktır.

Grafik Bilgi 5.7: İsrail kavminin seçilmişliği ve Mesih inancı

20 bk. Baki Adam, "Yahudilik", Dinler Tarihi El Kitabı, ss. 95-96; bk. Ekrem Sarıkçıoğlu, Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi, s. 148.

21 bk. Ömer Faruk Harman, "Yahudilik", TDV İslam Ansiklopedisi, C 43, ss. 206-207.

BİR KAVRAM

Arz-ı Mev'ûd
Tanrı tarafından Hz. İbrahim ve onun soyundan gelenlere yani İsrail halkına vadedilmiş toprak anlamına gelmektedir. Yahudilik inancında Kudüs ve onun merkezinde bulunan mabet bölgesi Rab krallığının merkezini oluşturur. Kitab-ı Mukaddes'e göre Rab, Hz. İbrahim'e "Mısır ırmağından büyük ırmağa, Fırat ırmağına kadar olan bölge" yi vadetmiştir.

(bk. Aburrrahman Küçük, "Arz-ı Mev'ûd", TDV İslam Ansiklopedisi, C 3, s. 442; Tekvin, 15/8.)

Yahudiliğin Ritüelleri

Kutsal âdet anlamındaki rite kelimesinden türeyen **ritüel,** belirli zamanlarda belirli kurallara göre tekrarlanan davranış biçimlerini ifade eder. Ayin ve dinî törenler anlamına gelen ritüellerin yapılışı esnasında dinî semboller kullanılır, bu yönüyle ibadet kavramıyla aralarında ilişki kurulur.[22] Her din içerisinde belli başlı ritüeller yer alır. Yahudilikte de günlük, haftalık ve yıllık olmak üzere zamana bağlı olarak düzenlenen ritüel ve ibadetler vardır. On üç yaşına giren Yahudi erkekleri ibadetleri yerine getirmekle sorumludur. İbadetler sırasında erkekler kippa kadınlar ise başörtü takar. İbadetler genelde İbranice yapılır.

Görsel 5.3: Roş Haşana'da şofar üfleyerek kutlama yapan bir Yahudi

Günlük Ritüel

Yahudilikte günlük ibadetler hem evde tek başına hem de cemaat hâlinde sinagogda yapılabilir. Sabah, öğleden sonra ve akşam vaktinde dua etmek şeklinde yerine getirilen bu ibadetlerin başlangıcı Birinci Mabet Dönemi'ne dayanır. Bu ibadetin yerine getirilmesi sırasında Şema Yisrael duası okunur.[23]

Haftalık Ritüel

Haftalık ritüeller, şabat yani cumartesi günü yapılan ibadetlerden oluşur. Tanrı'nın dünyayı altı günde yarattıktan sonra yedinci gün dinlendiğine inanan Yahudiler, cumartesi gününü kutsal kabul ederler. Şabat, Tanrı'yı anma ve ritüelleri gerçekleştirme günüdür. Yahudiler şabat günü bedensel anlamda iş yapmayı durdurarak manevi anlamda da arınmaya çalışırlar. Bugün aynı zamanda Yahudiler için bayram havasında geçirilmesi gereken vakit anlamına gelir.[24]

BİLGİ KUTUSU

Kur'an-ı Kerim'de cumartesi günüyle ilgili yasakların taşkınlıkları sebebiyle Hz. Musa'nın kavmine ceza olarak verildiği bildirilmiştir.
(bk. Nahl suresi, 124. ayet; Hayreddin Karaman; Mustafa Çağrıcı; İbrahim Kâfi Dönmez; Sadrettin Gümüş, Kur'an Yolu, C 3, s. 452.)

22 bk. Gordon Marshall, Sosyoloji Sözlüğü, s. 634; Günay Tümer, "Âyin", TDV İslam Ansiklopedisi, C 4, s. 248.
23 bk. Ahmet Güç, "Yahudilik", TDV İslam Ansiklopedisi, C 43, ss. 209-210.
24 bk. Salime Leyla Gürkan, "Sebt", TDV İslam Ansiklopedisi, C 36, ss. 256-258.

Yıllık Ritüel

Yahudilikte yılık ritüeller, belirli ibadetlerin yerine getirilmesi şeklinde kutlanan dinî bayramlardır.[25]

Roş Haşana	Yahudi takviminde yılbaşına denk gelen bu günde, herkesin kaderinin tayin edildiğine inanılır. Yahudiler bu günde, kendilerini hesaba çektikten sonra Tanrı'dan af dileyerek bir sonraki seneye hazırlık yaparlar.
Yom Kippur	Yılın ilk gününden başlayıp on gün devam eden tövbenin son gününde yapılan kefaret günüdür. Yahudiler bu günü, yıl boyunca işlenen günahlardan kurtuluşun kefareti olarak kurban ve oruç gibi ibadetlerle geçirirler.
Simha Tora	Toplu bir şekilde sinagogda okunan Tevrat okumalarının bir yılının dolmasının ve sonraki okumaya geçişin kutlandığı bayramdır.
Fısıh	Nisan ayının on beşinde başlayıp bir hafta boyunca devam eden "Hamursuz Bayram" denilen bu günde İsrailoğulları'nın Mısır'dan çıkışı kutlanır.
Şavout	Haftalar bayramı adıyla anılan bu günde, Tevrat'ın Sina Dağı'nda Hz. Musa'ya verilmesi kutlanır.
Sukot	İsrailoğulları'nın Mısır'dan çıktıktan sonra kırk yıl çölde kalmalarının anısına kutlanan bir bayramdır. Bu anıyı canlandırmak amacıyla yedi gün boyunca çadır ve çalılardan yapma kulübelerde kalınır.
Hanuka	Yahudilerin dinî ve millî bir bayramıdır. Işıklar bayramı anlamına gelen bu günde Kudüs'ün kurtarılıp mabedin tekrar ibadete açılması kutlanır.

Grafik Bilgi 5.8: Yahudiliğin yıllık ritüelleri

Yahudiliğin Sembolleri

Davud Yıldızı, Menora ve kippa Yahudiliğin önemli sembollerindendir.

Davud Yıldızı

Yahudiliği temsil eden en önemli semboldür. Altı köşeli yıldız şeklinde olan bu sembol aynı zamanda Hz. Davud'un mührüdür.

Menora

Bu sembol Hz. Musa'nın Yehova ile Sina Dağı'nda konuşmadan önce gördüğü yanan çalıyı temsil etmektedir.

Kippa

Erkeklerin ritüeller esnasında ve Tevrat okunurken başlarına takması gereken takkedir.

Grafik Bilgi 5.9: Yahudiliğin sembolleri

25 bk. Sargon Erdem, "Bayram", TDV İslam Ansiklopedisi, C 5, ss. 258-259.

Günümüz Yahudi Mezhepleri

Yahudilikte diğer dinlerde olduğu gibi inanç, ibadet ve diğer uygulamalarla ilgili farklı yorum ve yaklaşımlar vardır. Aşağıda günümüzde varlığını sürdüren Yahudi mezheplerden bazıları tanıtılmıştır.[26]

Ortodoks Yahudiler

Geleneksel Yahudi inancının temel ilkelerini benimseyen bu mezhep, ilk dönem Yahudilerin günümüzdeki temsilcileridir. Reformist Yahudilik hareketinin getirdiği yeniliklere tepki olarak bu isimle Aydınlanma Dönemi'nden sonra ortaya çıkmıştır. Mezhep, gelenek içinde ortaya çıkan diğer inanç esaslarını kabul etmekle birlikte Musa bin Meymun'un on üç iman esasına bağlıdır. Tevrat'ın Tanrı'dan geldiği şekliyle korunduğunu savunarak yazılı ve sözlü kutsal metinlerin tamamını kabul ederler. Aynı zamanda bu metinlerdeki dinî hükümlerin eksiksiz yerine getirilmesini isterler. Ortodoks Yahudiler sinagogda erkek ve kadınların birlikte oturmasını doğru bulmadıkları gibi şabat günü ve yeme içme ile ilgili kurallara da sıkı sıkıya bağlıdırlar.

Muhafazakâr Yahudiler

Reformist Yahudiliğin önerdiği değişim fikrini kabul ederler. Ancak bu değişimin nasıl olacağı konusunda onlardan ayrılırlar. Zamanın ihtiyaçları yerine Yahudi toplumunun tarihini gözeten gelenek ile devamlılık üzerine kurulu, aşamalı bir yenilenme sürecini önerir. Muhafazakâr Yahudiler, reformist ve Ortodoks gibi iki karşıt yaklaşım arasında orta yolu temsil etmektedir. Ayrıca reformistlerden farklı olarak Tevrat'ın beşer eliyle değil vahiyle yazıldığına inanırlar. Tek Tanrı inancı dışında bir yönelişi kabul etmemekle birlikte diğer konularda farklı yorumlara imkân tanıyan bir yaklaşım benimserler.

Reformist Yahudiler

Aydınlanmanın etkisiyle 19. yüzyılda Avrupa'da, Yahudilik inancını çağın ihtiyaçlarıyla uyumlu hâle getirmeyi amaçlamışlardır. En güçlü ve sistemli Yahudi mezhebi olmuştur. Bireysel farklılıkları gözeterek akılcılık, evrenselcilik ve ilerleme gibi ilkeler temelinde hareket eden reformist Yahudiler, Tevrat'ın doğrudan Hz. Musa'ya vahyedildiğini kabul etmeyerek bazı hükümlerinin geçerliliğini kaybettiğini savunur. Yahudiliğin bilimsel yöntemler ışığında incelenmesi gerektiğini belirterek Talmud'un otoritesini de reddederler. Öyle ki Tanrı'nın merhametiyle uyuşmadığı gerekçesiyle cehennem fikrine karşı çıkarlar. Mezhep yanlıları; cumartesi yasakları, seçilmişlik, Mesih, kutsal topraklara dönüş ve mabedin yeniden yapılmasıyla ilgili geleneksel anlayıştan farklı görüşlere sahiptir.

Yeniden Yapılanmacı Yahudiler

Amerika Yahudileri arasında çıkan bu mezhep, önceki dinî akımların modern zamanın ihtiyaçlarını karşılamadığını ve sorunlarına çözüm üretmediğini savunarak Yahudiliği yeniden yapılandırmayı amaçlamıştır. Mezhebe göre Yahudilik bir dinden ziyade Yahudi toplumunun meydana getirdiği bir kültürdür. Dolayısıyla sürekli gelişime açık bir medeniyettir. Yahudi halkının âdet ve gelenekleri olarak görülen Tevrat'ın içindeki kuralların değişebileceği fikri kabul görmüştür. Varlığı kendinden, yaratıcı ve vahyeden bir Tanrı yerine doğa ile bütünleşmiş bir Tanrı anlayışı kabul edilmiştir. Eşitlik ilkesine aykırı olduğu gerekçesiyle seçilmişlik fikrine ve her türlü ayrıma dayanan kurallara da karşı çıkılmıştır.

Grafik Bilgi 5.10: Günümüz Yahudi mezhepleri

26 bk. Ömer Faruk Harman, "Yahudilik", TDV İslam Ansiklopedisi, C 43, ss. 212-218; Günay Tümer, Abdurrahman Küçük, Dinler Tarihi, ss. 212-217.

Görsel 5.4: Günümüzde Ağlama Duvarı olarak kabul edilen yer

Görsel 5.5: Yahudilerin ibadetlerini yaptığı bir sinagog

Yahudiliğin Doğuşu ve Gelişim Süreci" konusuyla ilgili e-içeriğe bu karekod üzerinden ulaşabilirsiniz.

Yahudiliğin Kutsal Mekânları

Yahudiliğin ilk dönemlerinde kutsal olarak kabul edilen ibadet yeri, Süleyman Mabedi'dir. Tanrı'nın isteği ve Hz. Davud'un vasiyeti üzerine Hz. Süleyman'ın MÖ 967-960 yıllarında Kudüs'te inşa ettiği mabet, MÖ 586 yılında Babilliler tarafından tahrip edilmiştir. Babil sürgününden sonra Kudüs'e dönen Yahudiler her ne kadar mabedi tekrar inşa etmişlerse de MS 70 yılında Romalılar tarafından tekrar yıkılmış, günümüzde ise geriye sadece Ağlama Duvarı olarak bilinen Batı Duvarı kalmıştır.

Yahudi dinî literatüründe dua ve ibadet evi anlamına gelen **sinagog,** Yahudi cemaatinin topluca ibadet etmek, halkı eğitmek ve kültürel kimliklerini korumak amacıyla toplandıkları yerdir. Yahudiliğin ilk zamanlarında bu faaliyetler Süleyman Mabedi'nde yerine getirilmiş, mabedin yıkılmasından sonra ise sinagogda yapılmaya başlanmıştır. Türkiye'de sinagog yerine havra ismi kullanılır.[27]

Siyonizm

Adını Kudüs ve çevresini kapsayan vadedilmiş toprakları ifade eden siyon kelimesinden alan siyonizm, Yahudi halkının Filistin'de bir bir devlet kurmasını amaçlayan siyasi hareketi temsil etmektedir. 19. yüzyılın sonundan 20. yüzyılın başına kadar geçen süreçte Avrupa'da ortaya çıkan Yahudi karşıtlığından beslenerek gelişen bu düşünce biçimi; bünyesinde siyasi, toplumsal, kültürel ve dinî olmak üzere farklı görüşleri barındırmaktadır. Bu görüşler arasında özellikle siyonizmin dinî ve siyasi boyutu öne çıkmıştır.[28]

Dinî siyonizme göre, beklenen Mesih geldiğinde bütün insanlık Yahudi ırkının egemenliğinde yeryüzünde Tanrı krallığına bağlanacaktır. Seküler özellikte olan siyasi siyonizm ise milliyetçilik temelinde Yahudi kimliğinin yeniden tanımlanmasını ve Yahudilerin birlik içinde yaşayacağı bir devletin kurulmasını hedeflemektedir.[29] Bu doğrultuda Filistin toprakları sistematik olarak işgal edilmiştir. Bu akımın, Yahudiliğin dinî metinlerini ideolojik çıkarlar için kullanan bir hareket olduğu ifade edilmiştir.

HRİSTİYANLIK

Yaşayan dinlerden biri olan Hristiyanlık, dünyanın çeşitli bölgelerinde mensupları bulunan bir inanç sistemidir.[30] Hristiyanlık, Hz. İsa'nın peygamberi olduğu ilahi dindir.[31] İsa'dan (as) sonra birçok değişikliğe uğramış Hristiyanlık inancını doğru anlayabilmek için öncelikli olarak bu dinin ortaya çıktığı coğrafyayı ve yayıldığı tarihsel dönemi temel özellikleriyle ele almak gerekir.

27 bk. Baki Adam, "Sinagog", TDV İslam Ansiklopedisi, C 37, ss. 222-224; Ahmet Güç, "Yahudilik", TDV İslam Ansiklopedisi, C 43, s. 208.
28 M. Lutfullah Karaman, "Siyonizm", TDV İslam Ansiklopedisi, C 37, s. 329.
29 bk. M. Lutfullah Karaman, "Siyonizm", TDV İslam Ansiklopedisi, C 37, s. 330; Mehmet Aydın, Ansiklopedik Dinler Sözlüğü, ss. 695-696.
30 bk. Kürşat Demirci, "Hıristiyanlık", TDV İslam Ansiklopedisi, C 17, s. 328.
31 bk. Al-i İmran suresi, 45. ayet; bk. MEB Dinî Terimler Sözlüğü, ss. 179-180.

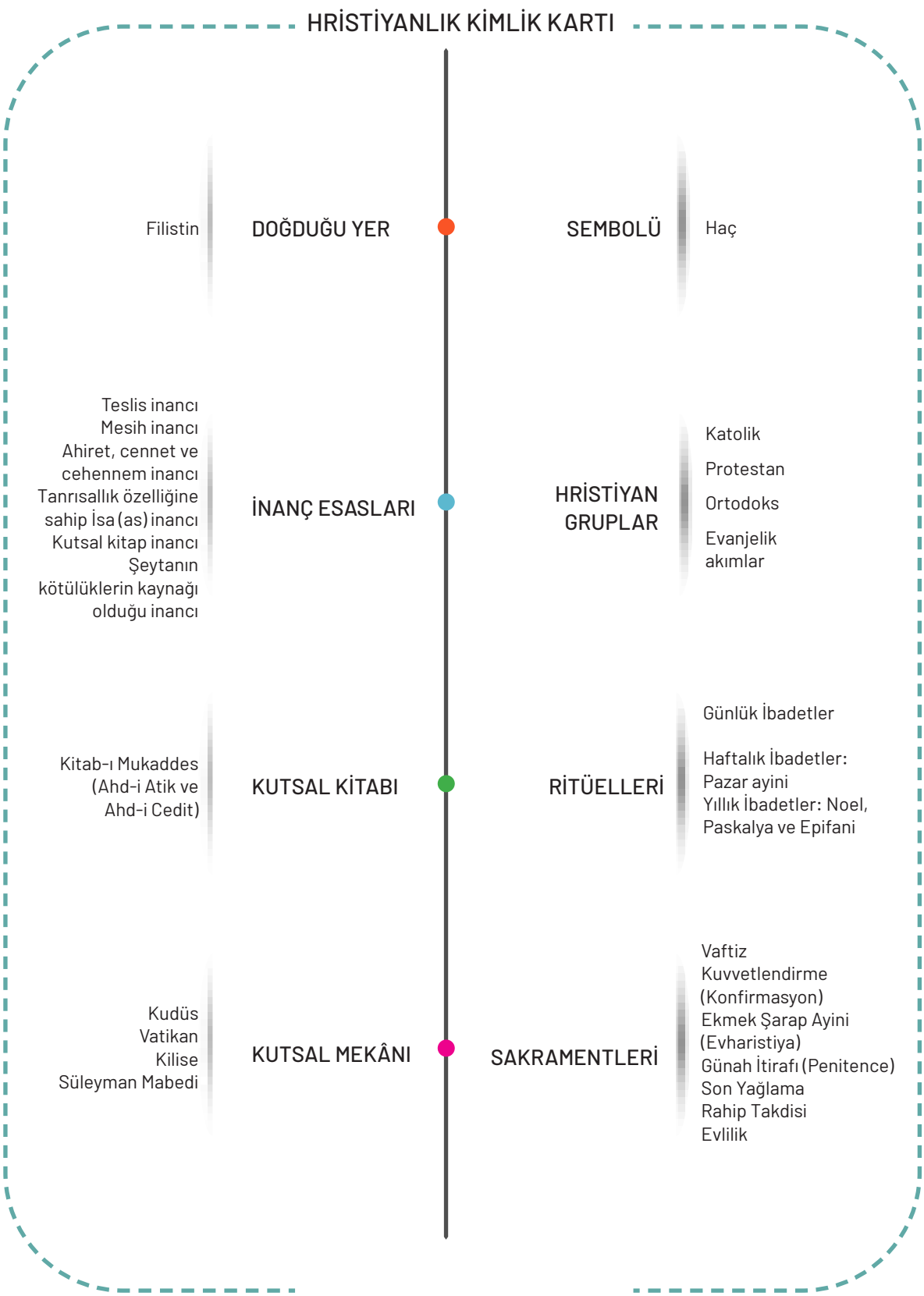

Grafik Bilgi 5.11: Hristiyanlık kimlik kartı

Harita 5.2: Hristiyanlığın doğduğu Filistin bölgesi

Hristiyanlığın Tarihçesi

Hristiyanlığın Doğduğu Zemin

Roma İmparatorluğu'nun hâkimiyeti altındaki Filistin'de Hristiyanlık gelene kadar en yaygın din Yahudilik olmuştur. Bu topraklarda MÖ 1. yüzyıldan itibaren yaygınlık kazanan Grek, Roma, Helenistik ve pagan kültürleri Yahudilik inancı üzerinde etkili olmaya başlamıştır.[32] Tek yaratıcıya inanan Yahudiler kendilerini putperest Roma İmparatorluğu'ndan kurtaracak bir Mesih beklentisi içindeydiler.[33] Hristiyanlık bu bölgede, böyle bir kültürel zeminde MS 1. yüzyılda ortaya çıkmıştır.

Hristiyanlığın Doğuşu

Kur'an-ı Kerim'de Meryem oğlu İsa Mesih olarak isimlendirilen ve her iki dünyada da itibar sahibi olduğuna işaret edilen Hz. İsa'nın birçok peygamber gibi İsrailoğulları'na gönderildiği bildirilmektedir.[34] Hristiyanlık inancına göre de Hz. İsa, Yahudilere gönderilmiştir. Hz. İsa'nın otuz yaşında tebliğ görevine başlaması ise Hıristiyanlığın doğduğu dönem olarak kabul edilmektedir.[35]

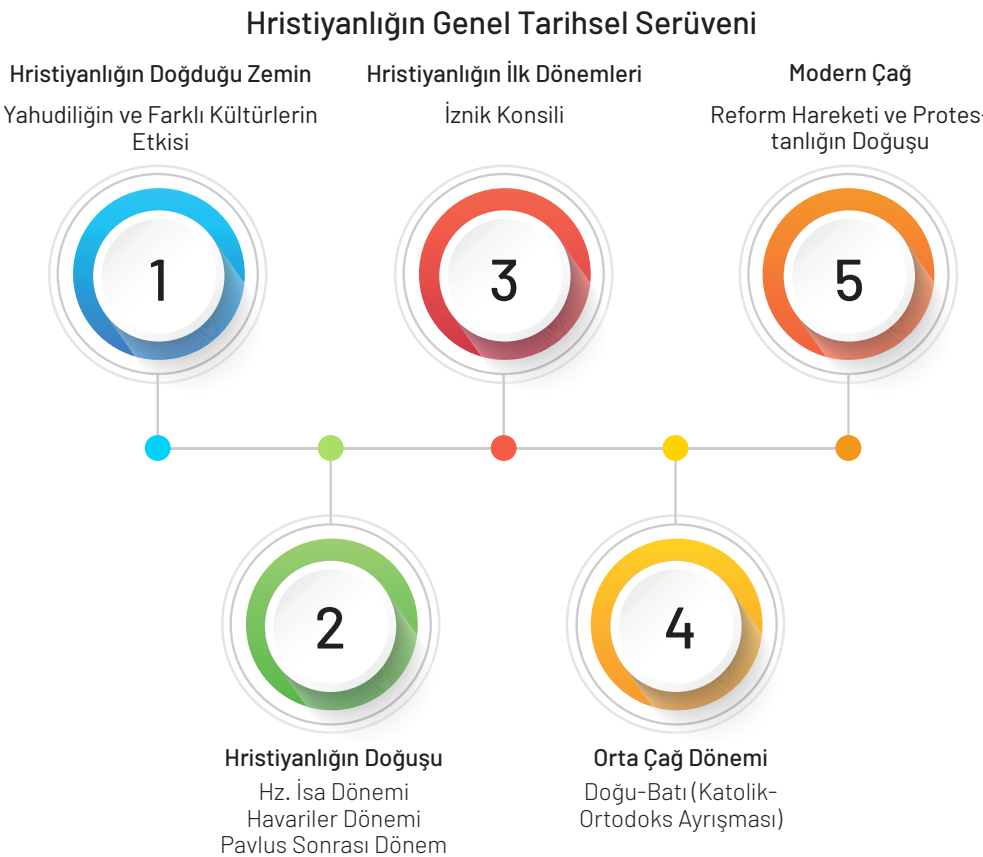

Grafik Bilgi 5.12: Hristiyanlığın tarihsel serüveni

32 bk. Kürşat Demirci, "Hıristiyanlık", TDV İslam Ansiklopedisi, C 17, ss. 329-330; bk. Annemarie Schimmel, Dinler Tarihine Giriş, ss. 180-181.
33 Abdurrahman Küçük, Günay Tümer, Dinler Tarihi, s. 129.
34 bk. Al-i İmran suresi , 45. ayet; Saf suresi, 6. ayet.
35 bk. Kitab-ı Mukaddes, Yuhanna, 4:19; 2:13, 6:4, 11:55; bk. Kürşat Demirci, "Hıristiyanlık", TDV İslam Ansiklopedisi, C 17, s. 330.

Grafik Bilgi 5.13: Hristiyanlık dini mensuplarına verilen isimler

Hz. İsa Dönemi

Kur'an-ı Kerim'de Hz. İsa'nın Musa'nın (as) tebliğ ettiği ilahi ilkelerden uzaklaşan Yahudilere Tevrat'ı doğrulayıcı bir elçi olarak gönderildiği bildirilmektedir.[36] Bununla birlikte Nisa suresi 157-158. ayetlerde Hz. İsa'nın inkârcılar tarafından öldürülmediğine, Allah'ın (cc) onu kendi katına yükselttiğine dikkat çekilmiştir. Hristiyan inancına göre ise Yahudi din adamları Hz. İsa'nın Hz. Musa'nın tebliğ ettiği ilahi emirlerini tekrar hatırlatacak olan Mesih olduğunu kabul etmemişlerdir. Hz. İsa'nın getirdiği öğretilere karşı çıkan din adamları, onun Roma İmparatorluğu'nca çarmıha gerilmesine ve ölümüne sebep olmuştur.[37] Çarmıha gerilmeyi temsil eden ve birbirini kesen iki çizgiden oluşan artı şeklindeki **haç** sembolü Hristiyanlığın dinî figürü olarak kabul edilmiştir. Ancak haçın kullanımıyla ilgili Hristiyan gruplar arasında uygulama farklılıkları mevcuttur. Katolikler haç çıkarırken ellerini sırasıyla alın, göğüs, sağ ve sol omuz üzerine; Ortodokslar ise ellerini önce alna, sonra sağ ve sol omuz üzerine koyarlar. Protestanlar ise haç çıkarmazlar.[38]

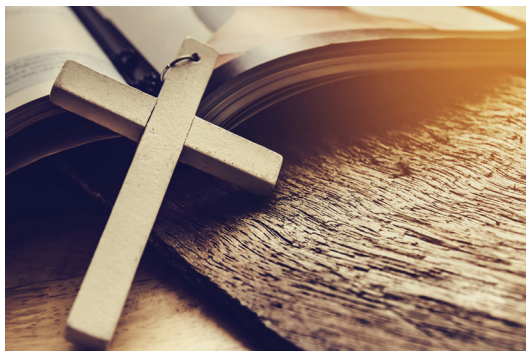

Görsel 5.6: Hristiyanlıktaki en önemli dinî figürlerden biri olan haç, İsa'nın (as) çarmıha gerilerek öldürüldüğüne ilişkin inancın bir sembolüdür.

Havariler Dönemi

Kur'an-ı Kerim'de Hz. İsa tarafından Hristiyanlık dinini yaymakla görevlendirilen havarilerin Hz. İsa'yı Allah'ın (cc) elçisi kabul ettikleri bildirilmektedir.[39]

Havari
Hz. İsa'nın, kendisine yardımcı olarak seçtiği ve İncil'in içerisindeki hükümleri ve öğütleri insanlara bildirmekle görevlendirdiği on iki kişiden her birine havari denir.
(bk. MEB Dinî Terimler Sözlüğü, s. 162.)

BİR KAVRAM

36 bk. Al-i İmran suresi, 45. ayet; Saf suresi, 6. ayet.
37 bk. Kitab-ı Mukaddes, Luka, 23.
38 bk. MEB Dinî Terimler Sözlüğü, s. 141.
39 bk. Al-i İmran suresi, 52-53. ayetler.

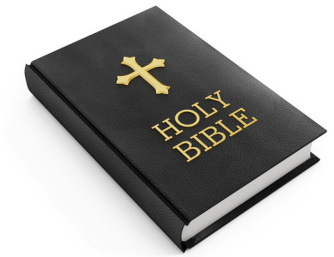

Görsel 5.7: Hristiyanlık dininin kutsal kitabı Kitab-ı Mukaddes'tir.

Hıristiyanlarca **Ahd-i Atik** olarak isimlendirilen Yahudilerin kutsal kitabı ile **Ahd-i Cedit** denilen ve sadece Hıristiyanlara ait kısımdan oluşan **Kitab-ı Mukaddes'**te Hz. İsa ve havarilerle ilgili yer alan bilgiler farklıdır.[40] Kitab-ı Mukaddes'te Hz. İsa'nın çarmıha gerildikten sonra tekrar dirilen, havarilerine görünerek onları öğretisini yaymakla görevlendiren Tanrı ya da Tanrı'nın oğlu olduğu belirtilir.[41] Buna göre Hristiyanlık inancında İsa (as) ve havariler dönemine ilişkin kabul edilen bilgiler Kur'an-ı Kerim'de anlatılanlarla çelişmektedir. İncil'de yer alan çelişkili bilgiler, Allah (cc) tarafından gönderilen ilahi kaynaklı bir din olan Hristiyanlığın özünden uzaklaştırılmasının sonucudur.[42]

BİLGİ KUTUSU

Kur'an-ı Kerim'de Hz. İsa'nın Tevrat'ı tasdik ettiği ve kendisine İncil'in verildiği bildirilmekle birlikte İncil'in İsa'ya (as) ne zaman ve nasıl verildiği açıklanmamıştır. İncil'de ise Hz. İsa'nın sözlerinin o hayatta iken yazıya geçirilmediği, Hristiyan kutsal kitapları olan İncillerin Hz. İsa'dan sonra yazıldığı bilgisi yer almaktadır.

(bk. Ömer Faruk Harman, "İncil", TDV İslam Ansiklopedisi, C 22, ss. 271-275.)

Pavlus Sonrası Dönem

Bir Hristiyan azizi olan Pavlus'un Hz. İsa tarafından, onun mesajını tüm insanlara yaymakla görevlendirildiğini söylemesiyle başlayan süreç, Hristiyanlık tarihinde yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Pavlus, İsa'nın (as) tebliğ ettiği tevhit temelli Hristiyanlık inancı yerine Baba, Oğul ve Kutsal Ruh'un birleşmesiyle oluşan, Hz. İsa'nın tanrısallaştırıldığı **teslis** inancını savunmuştur. Baba'nın Allah'ı, Oğul'un İsa'yı, Kutsal Ruh'un da Cebrail'i (as) simgelediği teslis inancı Hristiyanlar arasında benimsenmiştir.[43] Böylelikle günümüz Hristiyanlığının inanç ilkeleri oluşmuştur.

Hristiyanlığın İlk Dönemleri

İsa'dan (as) sonraki üç yüzyıl boyunca Hıristiyanlar, putperest Roma İmparatorluğu'nun baskısına maruz kalmışlardır. 313 yılında İmparator Konstantin'in Hristiyanlığı koruma altına almasıyla Hristiyanlık inancına mensup olanlara yapılan baskılar son bulmuştur. 395 yılında (Teodosiyus), Hrıstiyanlık dışında bütün inançları yasaklamış ve Hristiyanlığı Roma İmparatorluğu'nun resmî dini hâline getirmiştir. Bu dönemden itibaren Hristiyanlık inancının hızla yayıldığı bir süreç başlamıştır.[44]

40 bk. Ömer Faruk Harman, "Kitab-ı Mukaddes", TDV İslam Ansiklopedisi, C 26, ss. 75-76.

41 bk. Kitab-ı Mukaddes, Matta, 28; Markos, 16; Luka, 24; Yuhanna, 21; Matta, 16; Yuhanna, 1-14.

42 bk. Maide suresi, 14-15. ayetler; bk. Ömer Faruk Harman, "İncil", TDV İslam Ansiklopedisi, C 22, s. 275.)

43 bk. MEB Dinî Terimler Sözlüğü, s. 453-454; bk. Ekrem Sarıkçıoğlu, s. 148.

44 bk. Mahmut Aydın, "Hıristiyanlık", Yaşayan Dünya Dinleri, ss. 89-90.

İlk dönemlerinden itibaren Hz. İsa, Kutsal Ruh'un konumu, teslis anlayışı, Oğul'un tanrısallığı ve Tanrı'nın birliği ile ilgili inançlar Hristiyanlık içinde ciddi görüş ayrılıklarına sebep olmuştur. Bu tartışmalara son vermek amacıyla 325 yılında İznik'te toplanan konsilde Hz. İsa'nın Tanrı'nın oğlu ve tanrısal özellikte olduğu kabul edilmiştir.[45] Hristiyanlık dünyasında yazılmış çok sayıda İncil'in Matta, Markos, Luka, Yuhanna adındaki dört kitap ile sınırlandırılması da İznik Konsili'nin kararları arasında yer alır.

İznik Konsili'nin kurulma sebepleri hakkında araştırma yapınız. Edindiğiniz bilgileri sunum yaparak arkadaşlarınızla paylaşınız.

ETKİNLİK

Orta Çağ Dönemi

Orta Çağ'ın ilk dönemlerinde Hristiyanlar, Müslümanların doğudaki fetihleriyle mücadele etmiştir. Hristiyanlık inancını benimseyenlerin ibadetlerini yaptıkları yer olan **kilise,** bu dönemde kurumsallaşmaya başlamıştır.[46] Öte yandan 9. yüzyılda Roma'nın Doğu ve Batı Roma olarak ikiye bölünmesi Hristiyanlık içinde ayrılıklara yol açmıştır.

Görsel 5.8: Teslis inancının tasvir edildiği bir ikona

11. yüzyılda Roma ve İstanbul kiliseleri birbirinden ayrılmış, bu olay Hristiyanlık tarihine "büyük bölünme" adıyla geçmiştir. Roma İmparatorluğu'nun batısında bulunan kiliseler Roma Katolik kiliseleri, Bizans İmparatorluğu hâkimiyetinde yer alan doğu bölümündeki kiliseler ise Ortodoks kiliseleri olarak tanımlanmıştır. Katoliklik inancına sahip Hristiyanlar, Katolik kiliselerini kurmuşlar, inanç ve ahlak alanında papayı otorite kabul etmişlerdir. Katolikler, Hristiyanlığın en kalabalık cemaatine sahiptirler. Üç büyük Hristiyan mezhepten biri olan Ortodokslar da Katolikler gibi kendi adlarıyla bir kilise kurmuşlardır. Ortodoksların ruhani lideri ise patrik olarak adlandırılır.[47]

Görsel 5.9: Hristiyanlık tarihinin dönüm noktalarından biri olan İznik Konsili'nin yapıldığı bazilika

Görsel 5.10: Hristiyanlığın ibadethanesi kilisedir.

Avrupa'da gerçekleşen Reform Hareketi'nin Hristiyanlık üzerinde ne gibi etkileri olmuştur? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

DÜŞÜNELİM PAYLAŞALIM

45 bk. Mustafa Sinanoğlu, "İznik Konsili", TDV İslam Ansiklopedisi, C 23, ss. 549-552; Mircea Eliade, Ioan Couliano, Dinler Tarihi Sözlüğü, s. 119.

46 bk. Kürşat Demirci, "Hıristiyanlık", TDV İslam Ansiklopedisi, C 17, ss. 333-334; bk. MEB Dinî Terimler Sözlüğü, s. 249.

47 bk. MEB Dinî Terimler Sözlüğü, s. 249.

Modern Çağ

Reform Hareketi ve Protestanlığın Doğuşu

16. yüzyılda Martin Luther (Martin Luter), papanın otoritesine karşı çıkmıştır. Bunun dinî sebeplerinin yanı sıra maddi çıkarlar nedeniyle günah bağışlanması gibi ekonomik nedenleri de vardı. Tek otorite kabul ettiği İncil'in herkes tarafından anlaşılabileceğini, kurtuluş için Tanrı'ya iman etmenin yeterli olduğunu söyleyen Luther, kiliseye ve din adamlarına ihtiyaç olmadığını savunmuştur. Luther'in Hristiyanlık tarihi için dönüm noktası olan reform hareketini başlatması sonucunda Protestanlık hareketi ortaya çıkmıştır. Protestanlık, Aziz Pavlus'un öğretisine sadık kalarak dinin emir ve yasaklarına aynen uymayı Hristiyanlığın temel inancı kabul etmiştir. Bu inanç aynı zamanda Hristiyanlığın en büyük üç kilisesinden biri olan Protestan kilisesinin de öğretisidir.[48]

Reform hareketleri sonrasında Avrupa'ya yayılan dinî hareketlerden biri de Evanjelik akımlardır. 17. yüzyılda Amerikan kolonilerinde dinsel uyanış hareketleri ile varlık gösteren Evanjelik akımlar, İncil'in mesajını öğretmeyi ve yaymayı amaçlamaktadır. II. Dünya Savaşı sonrası ABD siyasetinde etkili olan Evanjelik hareket, küresel çapta misyonerlik faaliyetleri ile bilinmektedir.[49]

BİLGİ KUTUSU

Kiliselerde ibadet zamanlarında, cenaze ve düğün gibi özel günleri bildirmek için çalınan çanlar da Hristiyanlığın sembollerindendir.

Hristiyanlığın İnanç Esasları

Hristiyanlık tarihinde inanç esasları, ilk havariler döneminden itibaren farklı zamanlarda toplanan konsillerin verdiği kararlar ile şekillenmiştir. Teslis inancıyla şekillenmiş Hristiyanlık; tanrısal özelliğe sahip olduğuna inanılan İsa'nın (as) kıyamet günü Mesih olarak geleceğine, şeytanın kötülük kaynağı olduğuna; ahiret, cennet ve cehennemin var olduğuna inanmaya dayanan bir dindir.[50]

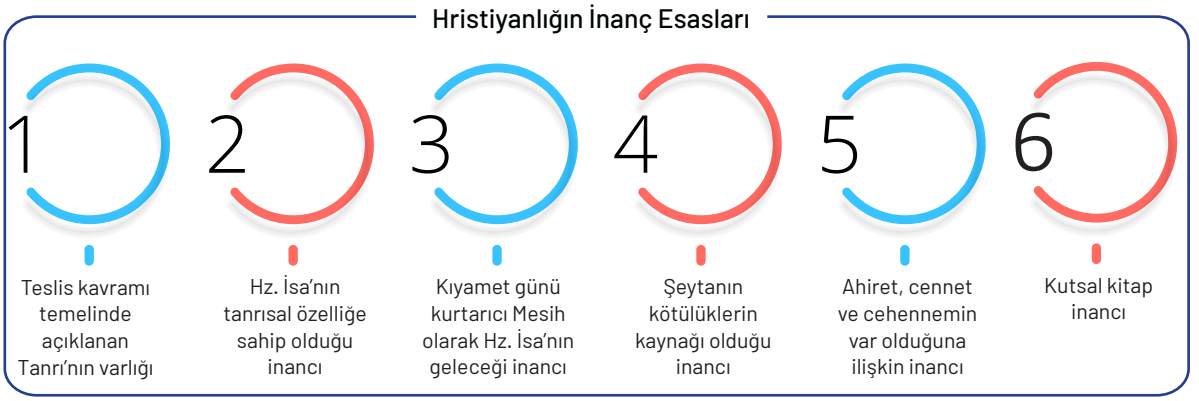

Grafik Bilgi 5.14: Hristiyanlığın inanç esasları

48 bk. MEB Dinî Terimler Sözlüğü, ss. 369-370.
49 bk. Şener Faruk Bedir, "Reformasyon'dan Günümüze Evanjelik Hıristiyanlık", Birey ve Toplum Dergisi, ss. 80-95.
50 bk. Mehmet Aydın, "Hıristiyanlık", TDV İslam Ansiklopedisi, C 12, s. 345; bk. Şinasi Gündüz, Yaşayan Dünya Dinleri, s. 98.

Hristiyanlığın Kutsal Mekânları

Kiliseler, Kudüs, Süleyman Mabedi ve Vatikan Hristiyanlığın belli başlı kutsal mekânlarıdır.

Kudüs

Hz. İsa'nın yaşadığı ve Hristiyanlığın öğretilerini yaymaya çalıştığı şehir olması sebebiyle Hristiyanlar için kutsaldır.

Süleyman Mabedi

Hz. Süleyman zamanında inşa edilen mabet, ilahi kaynaklı üç din için de kutsaldır.

Vatikan

Roma şehrinde bulunan ve Katolik Kilise'sinin bulunduğu şehir devletidir.

Kilise

Hristiyanlıkta ibadethane mekânı kilisedir. Aynı zamanda Hristiyanlık içindeki dinî grupları tanımlamak için de kullanılır.

Grafik Bilgi 5.15: Hristiyanlığın kutsal mekânları

Hristiyanlık inancının ritüellerini konu edinen bir araştırma yapınız. Elde ettiğiniz bilgileri sınıf panosunda paylaşınız.

ETKİNLİK

Hristiyanlığın Ritüelleri

Hristiyanlıkta ritüeller günlük, haftalık ve yıllık olmak üzere üç kısma ayrılmıştır.

1. Günlük İbadetler: Hristiyanlığın ilk dönemlerinde günde üç vakit yapılan ibadetler günümüzde iki vakte indirilmiştir. Günlük ritüellerde Kitab-ı Mukaddes'ten bölümler okunur, ilahiler söylenir.

2. Haftalık İbadetler: İsa'nın (as) yeniden dirilişini kutlamak üzere pazar günü kilisede yapılır. Bu ibadet, kutsal kitaptan parçaların okunmasını ve Evharistiya ayinini içerir.

3. Yıllık İbadetler: Daha çok bayram şenliğinde yapılan kutlamalardır.[51] Noel, Paskalya ve Epifani yıllık ibadetlerdir.

Görsel 5.11: Hristiyanlıkta ibadet zamanını bildiren çan

Grafik Bilgi 5.16: Hristiyanlıkta yıllık ibadetler

51 bk. Mehmet Aydın, "Hıristiyanlık", TDV İslam Ansiklopedisi, C 17, ss. 348-353.

Hristiyanlığın Sakramentleri

Hristiyanlıkta ritüellerin yanı sıra benimsenmiş başka dinî uygulamalar da vardır. Bu uygulamalar, **sakrament** adı verilen ve Tanrı'nın da katıldığına inanılan ayinlerdir.[52]

Hristiyanlıktaki Sakramentler

Vaftiz	Hristiyanlıkta cemaate katılımın göstergesi olarak kişinin suya daldırılması ya da üzerine su dökülmesi şeklinde icra edilen dinî tören.
Kuvvetlendirme (Konfirmasyon)	Vaftizin kuvvetlendirilmesi amacıyla vaftiz edilen çocuğun yağlanması.
Son Yağlama	Hastanın iyileşmesi, günahının bağışlanması, rahat ölmesi amacıyla yapılan işlem.
Ekmek Şarap Ayini (Evharistiya)	Hz. İsa'nın çarmıha gerilmeden havarilerle yediğine inanılan son akşam yemeği anısına pazar günü yapılan ayin.
Günah İtirafı (Penitence)	Günah işleyenin günahını kilisede itiraf etmesi sonucunda rahibin Baba-Oğul-Kutsal Ruh adına günahı bağışlaması.
Evlilik	Kilisenin evlenecek çiftleri kutsaması amacıyla yapılan ayin.
Rahip Takdisi	Din adamlarının rahip olarak atanması ayini.

Grafik Bilgi 5.17: Hristiyanlıktaki sakramentler

"Hristiyanlığın Doğuşu ve Gelişim Süreci" konusuyla ilgili e-içeriğe bu karekod üzerinden ulaşabilirsiniz.

Hristiyanlıkta sakramentlerin bütünü Katolikler ve Ortodokslar tarafından kabul edilir. Protestanlar ise sadece kişiyi ilk günahtan arındırıp Hristiyanlaştırmak amacıyla doğumunun sekizinci gününde su ile yıkama işlemi olan **vaftiz** ve Evharistiya'yı kabul etmektedir.

OKUYALIM

Hristiyanlıkta Paskalya kutlamasının tam olarak ne zaman ortaya çıktığı bilinmemektedir. Bununla birlikte konuyla ilgili kaynaklar Paskalya kutlamalarının Hristiyanlığın ilk yüzyıllarından itibaren başladığına işaret etmektedir. Paskalya teriminin kaynağı İbranice "geçiş" anlamındaki pesah kelimesidir. Türkçede "Fısıh" olarak adlandırılan "Pesah", İsrail kavminin Hz. Musa önderliğinde Mısır'dan çıkışının anısına kutladıkları Yahudi bayramının adıdır. Hristiyanlığın ortaya çıkışıyla birlikte bu bayram, Hz. İsa'nın, insanlığın günahı için kendini feda ederek çarmıhta öldürüldüğü ve sonra yeniden dirildiği inancıyla özdeşleştirilmiştir. İncillerde yer alan bilgilere göre Hz. İsa, Fısıh yemeğini yedikten sonra yakalanıp ertesi gün çarmıha gerilmiştir. Son akşam yemeğinde havarilerine söylediği gibi ölümünün üçüncü gününe denk gelen pazar günü dirilmiştir. Bu hadiseyle bağlantılı biçimde erken dönemlerden itibaren Hristiyanlar pazar gününü haftanın en kutsal günü, Fısıh Bayramı haftasını da yılın en kutsal dönemi olarak kutlamışlardır.

(bk. Mehmet Katar, "Paskalya", TDV İslam Ansiklopedisi, C 34, ss.181-182.)

52 bk. Mustafa Sinanoğlu, "İbadet", TDV İslam Ansiklopedisi, C 19, s. 234.

ARA DEĞERLENDİRME 1

Aşağıda, Yahudiliğin inanç esaslarına ait bilgiler verilmiştir. Bu bilgileri doğru veya yanlış olarak işaretleyiniz.

	Yahudiliğin İnanç Esasları	D	Y
1.	Tanrı'nın birliği, Yehova kavramıyla ifade edilir.		
2.	Ahiret inancı ile ilgili görüşler sözlü literatür içerisinde yer alır.		
3.	Bir kimsenin Yahudilik dinine girmesi, İsrail kavminin seçilmiş olduğunu kabul etmesine bağlıdır.		
4.	Meleklerin var olduğuna inanılır.		
5.	Hz. İbrahim İsrailoğulları'na gönderilen peygamberler içerisinde en üst mertebededir.		

6. Hristiyanlığın esasları ile ilgili aşağıda verilen ifadelerin doğru (D) veya yanlışlığına (Y) göre yönlendirici okları takip ederek ulaştığınız çıkışı işaretleyiniz.

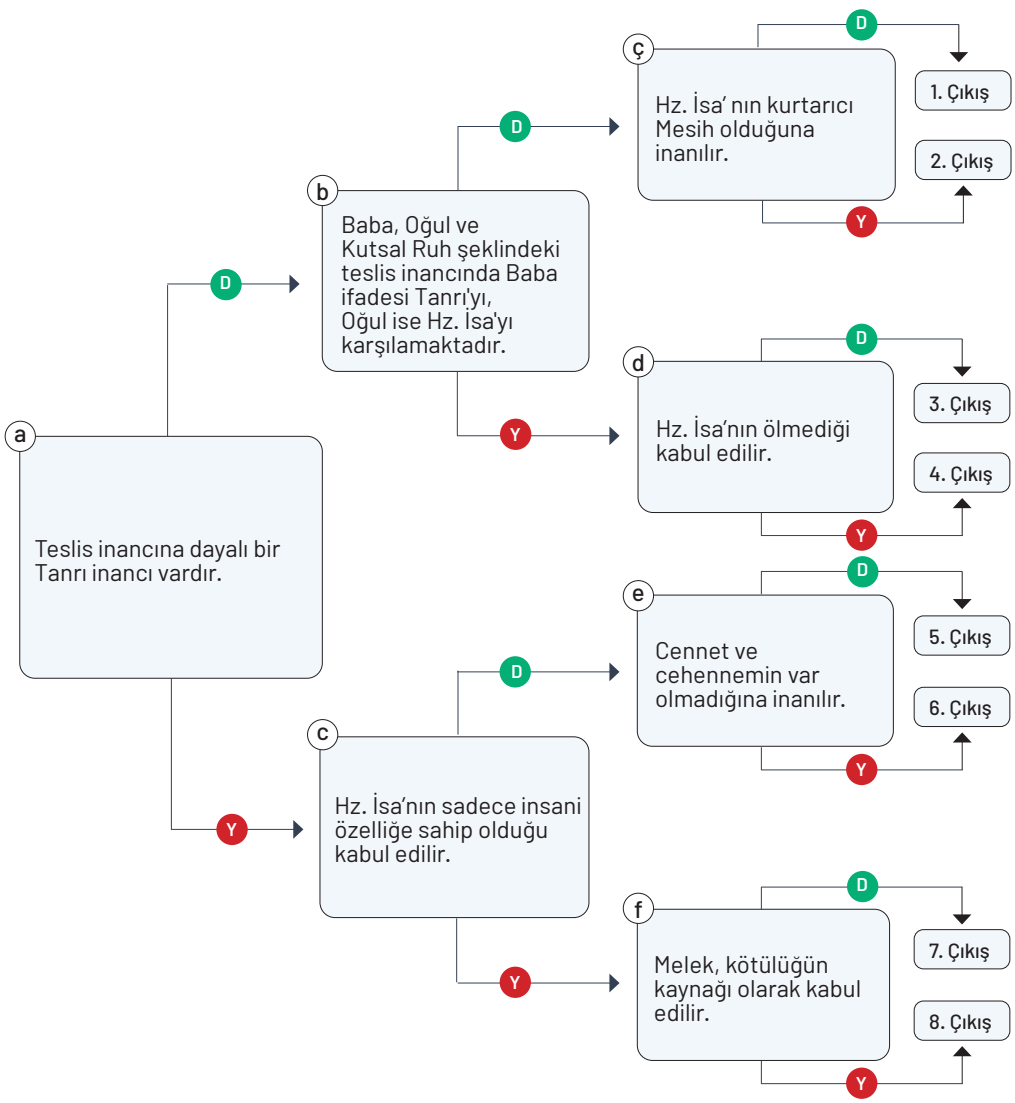

5. ÜNİTE ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

A. Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerlere verilen sözcüklerden doğru olanları yazınız.

"Ahd-i Atik, Ahd-i Cedit, Elohim, haç, Kitab-ı Mukaddes, Kur'an-ı Kerim, on emir, Talmud, teslis, Tevrat, Yom Kippur"

1. Yahudiliğin tarihsel sürecinde yazılı metinlerin yorumlanmasıyla ortaya çıkan sözlü literatüre ..... denir.
2. Hz. Musa'ya Sina Dağı'nda verildiğine inanılan ..... Yahudiliğin ilahi hükümleridir.
3. Yahudiler bütün insanların tanrısı anlamında ..... ismini kullanır.
4. Günahlardan arınma günü kabul edilen ..... Yahudiliğin dinî bayramıdır.
5. Hz. İsa'nın çarmıha gerilmesini temsil eden, artı şeklindeki Hıristiyanlığın dinî sembolüne ..... denir.
6. Baba, Oğul ve Kutsal Ruh'un birleşmesiyle oluşan, Hz. İsa'nın tanrısallaştırıldığı Hristiyanlık inancına ..... denir.
7. Hristiyanlığın kutsal kitabına ..... denir.

B. A sütunundaki tanım cümlelerinin önündeki yay ayracın içine, B sütununda o tanıma karşılık gelen kavramın harfini yazarak eşleştiriniz.

	A Sütunu
( )	**8.** Yahudilerin vadedilmiş topraklarda bir devlet kurmasını hedefleyen siyasi akım.
( )	**9.** Yahudi kutsal metinlerinde Tanrı'nın en önemli görülen ismi.
( )	**10.** Seçilmiş kavim anlayışına karşı çıkan modern Yahudi ekollerinden biri.
( )	**11.** Yahudi halkının Kral Davud soyundan gelen bir kişi tarafından esaretten kurtarılacağı inancı.
( )	**12.** Hristiyanlıkta Tanrı'nın katıldığına inanılan dinî uygulamalar.
( )	**13.** Hristiyanların ibadethanesi.
( )	**14.** Hristiyanlıkta cemaate katılımın göstergesi olarak kişinin suya daldırılması ya da üzerine su dökülmesiyle gerçekleştirilen dinî tören.

B Sütunu
a. Arz-ı Mev'ûd
b. Elohim
c. Kilise
ç. Mesih
d. Reformist
e. Sakrament
f. Siyonizm
g. Şabat
ğ. Şavout
h. Vaftiz
ı. Yehova
i. Yeniden yapılanmacı

C. Aşağıdaki kutucuklarda Yahudilik ve Hristiyanlıkla ilgili bazı görseller verilmiştir. Kutucuklardaki numaraları kullanarak soruları cevaplayınız (Aynı kutucuğu birden fazla soru için kullanabilirsiniz.).

1 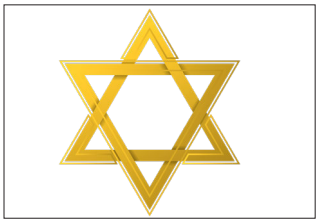	2	3
4	5	6
7	8	9

15. Hristiyanlığa ait semboller nelerdir?

16. Yahudiliğin sembolleri nelerdir?

17. Hristiyanlığın kutsal mekânları nerelerdir?

18. Hristiyanlığın sakramentleriyle ilgili görseller hangileridir?

19. Yahudiliğin kutsal mekânları nerelerdir?

Ç. Aşağıdaki soruların cevaplarını altlarındaki boşluklara yazınız.

20. Yahudilik dininin temel inanç esasları nelerdir?

21. Hristiyanlığın kurumsallaşmasında Pavlus'un rolünü açıklayınız.

D. Aşağıdaki soruların doğru cevabını işaretleyiniz.

22. Aşağıdaki tabloda bazı Yahudilik ritüelleri ve bu ritüellerle ilgili açıklamalara yer verilmiştir.

	Yahudilik Ritüelleri	Açıklamaları
I.	Hanuka	Süleyman Mabedi'nin tekrar ibadete açılmasının kutlanması.
II.	Fısıh	Bir yıl boyunca okunan Tevrat'ın hatim edilmesinin kutlanması.
III.	Şabat	Haftalık ibadetlerin yapıldığı ve bayram olarak geçirilmesi gereken gün.
IV.	Simha Tora	İsrailoğulları'nın Mısır'dan çıkarak esaretten kurtulmasının kutlanması.
V.	Sukot	İsrailoğulları'nın çölde kaldıkları zamanı unutmamaları için tören yapması.

Bu tablodaki bilgilerin doğru olması için hangi ritüellerin yeri değiştirilmelidir?

A) I ve II B) II ve III C) I ve V D) II ve IV E) IV ve V

23. "... Meryem oğlu İsa Mesih, ancak Allah'ın peygamberi, Meryem'e ulaştırdığı (emriyle onda var ettiği) kelimesi ve kendisinden bir ruhtur. Öyleyse Allah'a ve peygamberlerine iman edin, '(Allah) üçtür.' demeyin. Kendi iyiliğiniz için buna son verin. Allah, ancak bir tek ilahtır..."

(Nisa suresi, 171. ayet.)

Bu ayette eleştirilen inanç aşağıdakilerden hangisidir?

A) Epifani B) Evharistiya C) Konfirmasyon D) Teslis E) Vaftiz

Üniteyle ilgili ek soru içeriğine bu karekoddan ulaşabilirsiniz.

SÖZLÜK

A

âciz: Gücü bir işe yetmez olan, güçsüz.

ahit: 1. Kendine söz vererek bir işi üzerine alma **2.** Antlaşma.

akım: Sanatta, siyasette, düşünce hayatında ortaya çıkan yeni bir görüş, yöntem, hareket, cereyan, tarz.

âlem: Duyu ya da akıl yoluyla kavranabilen veya mevcudiyeti düşünülebilen, Allah'ın (cc) dışındaki varlık ve olayların tamamını ifade eden terim.

amel: Dünya ve ahiret hayatında ceza veya mükâfata konu olan her türlü iş ve davranışı ifade eden bir terim.

argüman: **1.** Kanıt. **2.** Tez, iddia, sav.

arş: İslam inancına göre göğün en yüksek katı.

ashap: 1. Sahabe. **2.** Hz. Peygamber'in sohbetine katılanlar anlamında bir terim

asimile: Benzeşme, kendine uydurma.

aygıt: Birçok parçadan yapılmış alet.

B

beşer: İnsanoğlu, insan.

beyan: 1. Bir şeyin açıklığa kavuşması, anlatma, bir şeyi delil getirerek ispatlama, açık söyleme, bildirme, anlaşılır bir dille açıklama. **2.** İslam dininin birinci kaynağı olan Kur'an-ı Kerim'in açıklanması.

bilakis: Tersine, aksine.

C-Ç

cüz: Parça, bölüm, kısım, bir bütünün parçalarından her biri.

D

defin: Ölüyü gömme.

değer: Bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü, bir şeyin değdiği karşılık, kıymet.

Dehriye: Âlemin ezelî olduğunu ve bir yaratıcısının bulunmadığını savunan materyalist felsefe akımı.

E

eğilim: Bir şeyi sevmeye, istemeye veya yapmaya içten yönelme, meyil, temayül.

ekol: Bir bilim ve sanat kolunda ayrı nitelik ve özellikleri bulunan yöntem veya akım, okul.

elem: Acı, üzüntü, dert, keder.

etnik: Kavimle ilgili, budunsal, kavmî.

F

farzıayn: Dinen sorumlu sayılan kimselerin her birinin ayrı ayrı yapması zorunlu olan fiiller, emirler.

farzıkifaye: Dinen sorumlu sayılan kimselerden bazılarının yapmalarıyla diğerlerinden sorumluluk kalkan fiiller, emirler.

fıtrat: Allah'ın (cc) tüm varlıkları kendi varlığını ve birliğini tanıyabilme gücü ve yeteneği ile yaratması. Haniflik, Tevhit ve İslam inancı.

fonksiyon: 1. İşlev. **2.** Bir kümedeki her bir elemanı diğer bir kümede yalnız bir elemana bağlayan kural.

G-Ğ

gayb: 1. Gözle görülmeyen, gizli olan. **2.** Akıl ve duyular aracılığıyla hakkında bilgi edinilemeyen varlık alanı. **3.** Henüz yaşanılmayan gelecek zaman ve o zaman içerisinde meydana gelecek olaylar. **4.** Öldükten sonra dirilme, cennet, cehennem, hesap günü gibi insanın duyu organları ve aklıyla haklarında bilgi edinemeyecekleri âlem.

gaye: Elde edilmesi gereken şey, ulaşılmak istenen amaç.

gayret: Çalışma, çaba, çalışma isteği.

gıpta etmek: İmrenme, özenme, beğenme.

göreceli: Varlığı başka bir şeyin varlığına bağlı bulunan, mutlak olmayan, göreli, izafi, nispi.

H

hakikat: **1.** Bir şeyin aslı ve esası, içyüzü. **2.** Gerçek, doğru. **3.** Dinî hayatı en yüksek seviyede yaşamak suretiyle Allah'ın (cc) koymuş olduğu ilahi hikmetlere ve olayların içyüzüne vâkıf olma, bilme.

hasıl olmak: Ortaya çıkmak, türemek.

hat: Arap harflerinin yazımından doğan İslam medeniyetinde başlı başına bir konum kazanan güzel yazı sanatı.

hayır: Dinin ve aklın yapılmasını iyi ve güzel gördüğü, kişinin sadece Allah'ın (cc) rızasını gözeterek yaptığı iş, amel.

helak: Yok olmak.

Helenistik: Büyük İskender'den sonraki Helen sanatı, tarihi, kültürü ile ilgili olan.

hidayet: Doğru yol, hak olan Müslümanlık yolu.

hikmet: 1. Bilgelik, felsefe. **2.** Allah'ı (cc) gereği gibi bilme bilgisi. **3.** İnsanın varlıkların hakikatini, gerçek yüzünü, gücü oranında bilip ona göre hareket etmesi.

Hilfülfudul: Mekke'de zulme uğrayan insanların haklarını zalimlerden almak için kurulmuş cemiyet (Hz. Muhammed de (sav) yaklaşık yirmi yaşlarındayken bu cemiyete üye olmuştur.).

husus: Konu, madde, özellik, yön.

hüküm: Yargı, hâkimiyet, değer, karar.

hürmet: Birine karşı hissedilen saygı.

I-İ

icabet: Bir çağrıyı yerine getirme, bir çağrıya gitme.

idrak: Anlama yeteneği, anlayış, akıl erdirme.

ihsan: 1. İyilik etme, iyi ve güzel davranma, güzel yapma, bağışlama, bağışta bulunma, ikram etme. **2.** İnsanın, kendisinin Allah'ın (cc) huzurunda olduğunu hissetmeye çalışarak onu görüyormuşçasına ibadetlerini yerine getirmesi.

ilah: 1. Hak olsun batıl olsun tapınılan her türlü varlık, tanrı, mabut. **2.** Tapınılan, yüceliği karşısında hayranlık duyulan, gönülden bağlanılıp sığınılan, duyularla idrak edilemeyen varlık.

ilahi: Allah'a (cc) ait, Allah'la (cc) ilgili.

ilhat: 1. Doğru ve orta yoldan sapma. **2.** İslam'dan çıkıp İslam'ın dışındaki dinlerden veya görüşlerden herhangi birisine meyletme. **3.** Allah'ın (cc) varlığına, birliğine inanmama. **4.** Dinden çıkma sonucunu doğuracak inanç ve görüşleri savunma.

ilham: Gönle doğan şey, kalbe gelen mana, akıl yürütme ve düşünmeye dayanmaksızın elde edilen bilgi.

ilim: 1. Bilgi, bilim, marifet, haber. **2.** Bir şeyi olduğu gibi ve gerçeğe uygun şekilde bilme. **3.** İnsanın duyu organlarıyla elde ettiği veya Allah'ın (cc) vahiy yoluyla doğrudan doğruya gönderdiği ve kesinliği konusunda şüphe olmayan bilgi.

illegal: Yasa dışı, yasalara aykırı olan.

iman: 1. İnanma, tasdik etme. **2.** Emniyette olma, güvende olma, güven verme. **3.** Kişinin Allah'ın (cc) varlığını, birliğini, sıfatlarını, peygamberlerini, ahiret gününü ve bunlardan başka iman edilmesi gereken şeyleri kalp ile tasdik edip dil ile söylemesi.

inanç: 1. İnanılan şey, itikat, iman, bir fikre olan bağlılık. **2.** Birine duyulan güven. **3.** İslam dinini son din olarak kabul edip onun içerisinde bulunan her şeye gönülden bağlanarak Allah'ın (cc) emirlerine teslim olma.

irade: Seçme, tercih etme, isteme, dileme, arzu etme, meyletme, karar verme.

iştirak: Ortaklık, bir işe, düşünceye katılma.

itaat: 1. Boyun eğme, uyma, söz dinleme, alınan emre göre hareket etme, saygı gösterme. **2.** Allah'ın (cc) ve elçisinin ortaya koyduğu emir ve yasaklara uyma.

izafi: Göreli, göreceli, bağıntılı.

J-K

kâinat: 1. Evren. **2.** Dünya.

kadirimutlak:: Her şeye gücü yeten, sınırsız güç sahibi.

kâfir: 1. İnkâr eden, tanımayan, reddeden. **2.** Allah'ın (c.c) varlığını ve birliğini inkâr eden, yaratmada, emretmede, isimlerinde ve sıfatlarında Allah'ı (c.c) tek ve eşsiz kabul etmeyen; yaratıcı olarak Allah'ı (c.c) kabul etse bile onun göndermiş olduğu elçilerin hepsine ayrı ayrı inanmayan, elçilerin getirmiş olduğu kitapları toptan reddeden veya Allah'ın (c.c) vahiyle bildirdiği hükümlerin bir tanesini dahi inkâr eden.

kanaat: 1. Yetinme, razı olma. **2.** İnsanın yaşamak için zorunlu olan ihtiyaçları dışında kalan bütün istek ve arzularından uzak durmak suretiyle yeme, içme ve çeşitli konularda aşırıya kaçmaması.

kamusal: Özel hayatın dışında kalan alan, kamu ile ilgili

kavram: Bir nesnenin veya düşüncenin zihindeki soyut ve genel tasarımı; mefhum, fehva, konsept, nosyon.

kefaret: 1. Yerine getirilmeyen bir ibadeti, işlenen bir günahı veya yapılan bir hatayı telafi etmek umuduyla kesilen kurban, verilen sadaka veya tutulan oruç. **2.** Dinin koymuş olduğu yasakları çiğnemek suretiyle veya yanlışlıkla ya da bir zorunluluk sonucu işlenen bir günahın bağışlanması için yerine getirilmesi gereken mali veya bedenî ibadet.

kibir: 1. Büyüklenme, büyüklük taslama, kendini üstün görme, böbürlenme. **2.** Kişinin sahip olmadığı özelliklerle övünerek kendini olduğundan farklı göstermeye çalışması ve başkalarını aşağılaması.

konsil: Katolik Hıristiyan literatüründe dinî meseleleri tartışıp çözmek üzere bir araya gelen yüksek düzeydeki din adamları kuruluna verilen ad.

kudret: 1. Güç. **2.** Yüce Allah'ın ezelî gücü.

kutsal: 1. Güçlü bir dinî saygı uyandıran veya uyandırması gereken, kutsi, mukaddes. **2.** Tanrı'ya adanmış olan, tanrısal olan.

L

lafız: 1. Söz, kelime. **2.** Yasanın sözle anlatmak, bildirmek istediği anlam.

literatür: Belli bir ilim dalında yazılmış yazıların bütünü.

lütuf: 1. İyilik etme, merhamet ve yardımda bulunma. **2.** İnsanın kendi iradesiyle Allah'a (cc) iman edip inkâr ve isyandan kaçınmasını kolaylaştıran ilahi fiil.

M

mabet: İbadet edilen yer, tapınak, ibadethane.

mağfiret: 1. Örtme, gizleme, bağışlama, af, yarlıgama. **2.** Günahların Allah (cc) tarafından bağışlanması anlamında bir terim.

mahcup: Utangaç, utangaç bir biçimde.

mahlukat: Yaratılmış olan her şey.

mana: Anlam, kastedilen şey.

marjinal: Aykırı olan.

maruz kalmak: Bir olay veya durumla istemeden karşı karşıya kalmak.

mazhar olmak: İyi bir şeye ermek, ulaşmak.

meal: 1. Anlam. **2.** Türkçede Kur'an çevirileri için kullanılan bir terim.

mekanik: (Mecaz) Düşünmeden yapılan.

meta: Mal, ticaret malı.

metafizik: 1. Doğaötesi. **2.** Var olması bakımından varlığı konu edinen, fizik ötesi sebepler ve bilginin ilkelerini araştıran felsefe disiplini.

mevki: Yer, makam, durum.

mevlit: Hz. Muhammed'in (sav) doğumunu, hayatını anlatan mesnevi tarzında eserler.

mezhep: 1. Anlayış, görüş, öğreti. **2.** Bir dinin görüş, yorum ve anlayış ayrılıkları sebebiyle ortaya çıkan kollarından her biri.

mizaç: Huy, yaratılış, tabiat, karakter.

model: Benzetilmeye çalışılan nesne veya kimse, örnek.

modernizm: Çağdaşlaşma akımı.

mutlak: Kendi başına var olan, hiçbir şeye bağlı olmayan, kesin.

müdafaa: Savunma, koruma.

mükâfat: Ödül, değerlendirici davranış.

mükellef: Akli dengesi yerinde, ergenlik çağına ulaşmış, dinin emir ve yasakları karşısında sorumlu olan erkek ve kadın.

münakaşa: Karşılıklı tartışma.

N

nasip: 1. Birinin payına düşen şey. **2.** Kısmet, baht.

nebevi: Peygamberlerle ilgili.

nesep: Soy, baba soyu.

nesnel: 1. Gerçeğe varmak amacıyla taraf tutmadan inceleme yapan, hüküm veren, objektif. **2.** Bireyin kişisel görüşünden bağımsız olan, objektif.

nihai: İşi sona erdiren, en sonuncu olan.

nimet: 1. İyilik, mutluluk, bağış, ihsan. **2.** Hayırlı mal, servet, varlık, yiyecek, içecek gibi şeyler. **3.** Allah (cc) tarafından insanlara, iman başta olmak üzere her çeşit iyiliğin verilmesi ve her çeşit zararın uzaklaştırılması.

nübüvvet: Peygamberlik, nebilik, elçilik, risalet.

nüzul sebebi: Ayetlerin indiriliş sebebi.

O-Ö

olgu: 1. Birtakım olayların dayandığı sebep veya bu sebeplerin yol açtığı sonuç. **2.** Varlığı deneyle kanıtlanmış şey.

P

pagan: Çok tanrıcı, payen.

papa: Roma Katolik kilisesinin, bir meclis tarafından seçilen, Vatikan'da oturan ve Hz. İsa'nın vekili sayılan lideri.

R

rahmet: 1. Sevgi, şefkat, merhamet. **2.** Sevap, lütuf ve ihsan. **3.** Bütün varlıkların iyiliğini arzu edip onlara her türlü yardımda bulunma isteği.

rasyonel: Akla uygun, aklın kurallarına dayanan, ölçülü, ussal.

reform: Daha iyi duruma getirmek için yapılan değişiklik, iyileştirme, düzeltme, ıslahat.

rıza: Hoşnut ve memnun olma.

riayet: 1. Uyma, boyun eğme. **2.** Sayma, itibar etme.

rivayet: 1. Nakletme, nakil, haber verme, haber, anlatma. **2.** Hz. Peygamber'in söz, onay ve eylemlerinin yazılı veya sözlü olarak sonraki nesillere metin ve senetleriyle aktarılması. **3.** Hadisi kaynağına isnat ederek nakletmek.

rükû: Namazda elleri dizlere dayayıp öne doğru eğilme.

S

sadaka: Allah (cc) yolunda harcama, Allah (cc) rızası için fakirlere yapılan karşılıksız yardım ve her türlü iyilik.

sadakayıcariye: Kişinin ölümünden sonra da kendisinin rahmetle anılmasına sebep olacak nesil yetiştirmeyi de içine alan tüm güzel ameller.

secde: Namazda alnı, burnu, elleri, dizleri ve ayak parmaklarını yere koyup orada Allah'ın (cc) yüceliğini Hz. Peygamber'in öğrettiği dualarla anma.

sembol: Duyularla ifade edilemeyen bir şeyi belirten somut nesne veya işaret, alem.

sistem: 1. Düzen. **2.** Yol, yöntem. **3.** Bir sonuç elde etmeye yarayan yöntemler dizisi.

süreç: Aralarında birlik olan veya belli bir düzen veya zaman içinde tekrarlanan, ilerleyen, gelişen olay ve hareketler dizisi.

Ş

şahsiyet: Kişilik, belirgin özellik.

şirk: Kâinatı yaratan ve idare eden en yüce varlığın ilahlığına ortak tanıma.

T

tahayyül: Duyu organlarıyla algılanmış bir şeyi mevcut olmadığı zaman zihinde veya hayalde canlandırma.

tahrip: Yıkma, bozma.

talep: Bir kimseden bir şeyi yapmasını veya yapmamasını isteme.

tasvir: 1. Betimleme. **2.** Resim.

tatmin: Gönül doygunluğuna erişme.

teori: Kuram, faraziye.

tesis: Kurma, temelini atma.

tezahür: Belirme, görünme, gözükme, ortaya çıkma, oluşma.

tezhip: Yazma kitaplarda, sayfaların yaldız ve boya ile bezenmesi, yaldızlama.

tevekkül: Allah'a (cc) güvenip dayanma.

tutum: Tutulan yol, tavır.

U-Ü

uhrevi: Öteki dünya ile ilgili, ahiret ile ilgili, dünyevi karşıtı.

V

vadetmek: Bir işi yerine getireceğine söz vermek.

vahiy: Allah'ın (cc) dilediği emir, hüküm ve bilgileri peygamberine bildirmesi anlamında terim.

varoluş: Yaşama, mevcudiyet.

Y

yaklaşım: Bir sorunu ele alış, ona bakış biçimi.

yönelim: 1. Bireyin, karşılaştığı karışık ve sorunlu durumlar karşısında belirlediği tutum. **2.** Kendi durumunu veya bulunduğu yerin durumunu başka yerlere göre belirleme.

Z

zan: Kuşku, sanı, kesinleşmemiş kanaat.

Ünitelerle ilgili cevap anahtarına bu karekoddan ulaşabilirsiniz.

KAYNAKÇA

ADAM, Baki, "Yahudilik", **Yaşayan Dünya Dinleri,** Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2007.

ADAM, Baki, "Yahudilik", **Dinler Tarihi El Kitabı,** Grafiker Yayınları, Ankara, 2015.

ADAM, Baki, "Sinagog", **TDV İslam Ansiklopedisi,** İstanbul, 2009, C 37, ss. 222-224.

ALALU, Suzan; ARDİTİ, Klara vd., **Yahudilikte Kavram ve Değerler,** Gözlem Gazetecilik Basın Yayın A.Ş, İstanbul, 1996.

ARDA, Erhan, **Sosyal Bilimler El Sözlüğü,** Alfa Yayınları, İstanbul, 2003.

ARI, Abdüsselam, "Vasiyet", **TDV İslam Ansiklopedisi,** İstanbul, 2012, C 42, ss. 552-555.

AYDIN, Mehmet, "Hıristiyanlık", **TDV İslam Ansiklopedisi,** İstanbul, 1998, C 17, ss. 358-364.

AYDIN, Mehmet, **Ansiklopedik Dinler Sözlüğü,** Din Bilimleri Yayınları, Konya, 2005.

AYDIN, Mahmut, "Hıristiyanlık", **Yaşayan Dünya Dinleri,** Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankara, 2007.

AYDIN, Musa, **Gülzâr-ı Ehl-i Beyt,** Kevser Yayıncılık, İstanbul, 2004.

AYDIN, Mehmet Sait, **Tanrı-Ahlak İlişkisi,** Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1991.

BARDAKOĞLU, Ali, **Kur'an-ı Kerim Ansiklopedisi,** C 1, Tercüman Tesisleri, İstanbul, 1988.

BEDİR, Şener Faruk, "Reformasyon'dan Günümüze Evanjelik Hıristiyanlık", **Birey ve Toplum Dergisi,** C 3, S 2, ss.73-98, 2013.

BOLAY, Süleyman Hayri, **Felsefe Doktrinleri ve Terimleri Sözlüğü,** Atlas Yayınları, Ankara, 2018.

BUHARİ, Ebu Abdillah Muhammed bİN İsmail, **el-Camiü's-Sahih,,** C 1-8, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992.

CEVİZCİ, Ahmet, **Paradigma Felsefe Sözlüğü**, Paradigma Yayınları, İstanbul, 1999.

ÇAĞRICI, Mustafa, "Af", **TDV İslam Ansiklopedisi,** İstanbul, 1998, C 1, ss. 394-395.

ÇAĞRICI, Mustafa, "Davet", **TDV İslam Ansiklopedisi,** İstanbul, 1998, C 9, ss. 16-19.

ÇAĞRICI, Mustafa, "Emr-i bi'l-maruf ve nehy-i ani'l-münker", **TDV İslam Ansiklopedisi,** İstanbul, 1995, C 11, ss. 138-141.

ÇAĞRICI, Mustafa, "Merhamet", **TDV İslam Ansiklopedisi,** Ankara, 2004, C 29, ss. 184-185.

ÇAĞRICI, Mustafa, "Taziye", **TDV İslam Ansiklopedisi,** İstanbul, 2011, C 40, ss. 202-203.

DEMİRCİ, Kürşat, "Cenaze", **TDV İslam Ansiklopedisi,** İstanbul, 1993, C 7, ss. 354-357.

DEMİRCİ, Kürşat, "Hıristiyanlık", **TDV İslam Ansiklopedisi,** İstanbul, 1998, C 17, ss. 328-340.

DOĞAN, Lütfi, **Sünnetin Işığında İslam Ahlakının Esasları,** DİB Yayınları, Ankara, 2015.

DÜZGÜN, Şaban Ali, "Deizm: Öncü İsimler ve Temel Doktrin", **Diyanet Aylık Dergi,** S 320, Deizm, Ateizm, Nihilizm Kıskacında İnsanlık, Ankara, 2017.

EBU DAVUD, Süleyman bin el-Eş'as es-Sicistani, **es-Sünen,** 1-4, Beyrut, 1409/1988.

ELİADE, Mircea; COULİANO, Loan, **Dinler Tarihi Sözlüğü,** İnsan Yayınları, İstanbul, 1997.

ELİADE, Mircea, **Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi,** Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2003.

EL-İSFAHANİ, Ragıp, **el-Müfredat,** Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2002.

ERDEM, Hüsameddin, "Deizm", **TDV İslam Ansiklopedisi,** İstanbul, 1994, C 9, ss. 109-111.

ERDEM, Sargon, "Bayram", **TDV İslam Ansiklopedisi,** İstanbul, 1992, C 5, ss. 257-259.

GAZALİ, **İhyaü Ulumi'd-Din,** (çev. Ahmed Serdaroğlu), Bedir Yayınevi, İstanbul, 2019.

GÜNDÜZ, Şinasi, **Yaşayan Dünya Dinleri,** Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankara, 2007.

GÜRKAN, Salime Leyla, "Sebt", **TDV İslam Ansiklopedisi,** İstanbul, 2009, C 36, ss. 256-258.

GÜRKAN, Salime Leyla, "Yahudi", **TDV İslam Ansiklopedisi,** İstanbul, 2013, C 43, ss. 182-184.

GÜRKAN, Salime Leyla, "İbrânîler", **TDV İslam Ansiklopedisi,** Ankara, 2020,C EK-1, ss. 625-627.

GÜÇ, Ahmet, "Yahudilik", **TDV İslam Ansiklopedisi,** İstanbul, 2013, C 43, ss. 212-218.

GÜRSOY, Kenan, "İlhâd", **TDV İslam Ansiklopedisi,** İstanbul, 2000, C 22, ss. 96-98.

HAMİDULLAH, Muhammed, "Hendek Gazvesi", **TDV İslam Ansiklopedisi, İstanbul,** 1998, C 17, ss.194-195.

HARMAN, Ömer Faruk, "İncil", **TDV İslam Ansiklopedisi,** İstanbul, 2000, C 22, ss. 270-276.

HARMAN, Ömer Faruk, "İsrâil", **TDV İslam Ansiklopedisi,** İstanbul, 2001, C 23, ss. 193-195.

HARMAN, Ömer Faruk, "Kitab-ı Mukaddes", **TDV İslam Ansiklopedisi,** Ankara, 2002, C 26, ss. 75-76.
HARMAN, Ömer Faruk, "Yahudilik", **TDV İslam Ansiklopedisi,** İstanbul, 2013, C 43, ss. 201-207.
IŞIK, Emin, "Ahzab suresi", **TDV İslam Ansiklopedisi,** İstanbul, 1989, C 2, ss. 195-196.
İBNİ HİŞAM, **Siret-i İbn Hişam,** Kahraman Yayınları, İstanbul, 2018.
İBNİ MACE, Ebu Abdillah Muhammed bin Yezid, **Sünen,** C 1-2, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992.
KANDEMİR, M. Yaşar, "Hadis", **TDV İslam Ansiklopedisi,** İstanbul, 1997, C 15, ss. 27-64.
KARAMAN, Hayreddin, ÖZEK, Ali, DÖNMEZ, İbrahim Kâfi, ÇAĞRICI, Mustafa, GÜMÜŞ, Sadrettin, TURGUT, Ali, **Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali,** TDV Yayınları, İstanbul, 1982.
KARAMAN, Hayreddin, BARDAKOĞLU, Ali, APAYDIN, Yunus, **İlmihal,** TDV Yayınları, Ankara, 2001.
KARAMAN, Hayreddin, ÇAĞRICI, Mustafa, DÖNMEZ, İbrahim Kâfi, GÜMÜŞ, Sadrettin, **Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir,** Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2012.
KARAMAN, Muhammed Lutfullah, "Siyonizm", **TDV İslam Ansiklopedisi,** C 37, İstanbul, 2009.
KARSLI, Necmi, "İslamofobinin Psikolojik Olarak İncelenmesi", **Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi**, C 13, S 1, s. 75-100, 2013.
KATAR, Mehmet, "Paskalya", **TDV İslam Ansiklopedisi,** İstanbul, 2007, C 34, ss. 181-182.
KILAVUZ, Ahmet Saim, "Amel defteri", **TDV İslam Ansiklopedisi,** İstanbul, 1991, C 3, ss. 20-21.
KISAKÜREK, Necip Fazıl, **Çile**, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, 2015.
Kitab-ı Mukaddes, Kitab-ı Mukaddes Şirketi Yayınları, İstanbul, 2016.
KOCA, Ferhat, "Sünnet", **TDV İslam Ansiklopedisi,** İstanbul, 2010, C 38, ss. 154-155.
KURT, Fatih, ÖZKAN, Ayşe Nur, CİHAN, Ravza, YALÇI HARAL, Nurhayat, DURU, Tuba, BAŞ, Esra, TAŞKIN ELAGÖZ, İmran, Niçin İnanıyorum?, DİB Yayınları, Ankara, 2019.
KUTLUER, İlhan, "Lâedriyye", **TDV İslam Ansiklopedisi,** Ankara, 2003, C 27, ss. 41-42.
KUTLUER, İlhan, "Pozitivizm", **TDV İslam Ansiklopedisi,** İstanbul, 2007, C 34, ss. 335-339.
MARSHALL, Gordon, **Sosyoloji Sözlüğü,** Bilim Sanat Yayınları, Ankara, 2005.
MEB, **Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı (Ortaöğretim 9, 10, 11 ve 12. Sınıflar)**, 2018.
MEB, **Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Kavramları Yazım Kılavuzu,** Ankara, 2023.
MEHMEDOĞLU, Mustafa, "Dini Dünyevi Menfaatlere Alet Edenler", **Diyanet Aile Dergisi**, Temmuz, 2020.
MEVLANA, **Mesnevi,** (çev. Veled İzbudak), MEB Yayınları, İstanbul, 1995.
MÜSLİM, **Sahih-i Müslim**, Darü's-selam, Riyad, 2000.
ÖNKAL, Ahmet, APAK, Adem, ERUL, Bünyamin, **Hz. Peygamber'in İzinde,** DİB Yayınları, Ankara, 2015.
ÖZ, Mustafa, "Ehl-i Beyt", **TDV İslam Ansiklopedisi,** İstanbul, 1994, C 10, ss. 498-501.
ÖZAFŞAR, Mehmet Emin İsmail Hakkı ÜNAL, Yavuz ÜNAL, Bünyamin ERUL, Huriye MARTI, Mahmut DEMİR (ed.), Hadislerle İslam, C 6, s. 233.
ÖZDEMİR, Metin, **İlâhî Adalet ve Rahmet Penceresinden Kötülük ve Musibetler,** DİB Yayınları, Ankara, 2014.
SARIKÇIOĞLU, Ekrem, **Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi,** Fakülte Yayınları, Isparta, 2004.
SCHİMMEL, Annemarie, **Dinler Tarihine Giriş**, Kırkambar Yayınları, İstanbul, 1999.
SERİNSU, Ahmed Nedim, SÜRMELİ, Mehmet, ALKAN, Arif, DELİSER, Bilal, MAVİLİ, Yusuf, AKYÜREK, Ömer, BAŞTÜRK, Ayhan, ÇINAR, Ali, **Dinî Terimler Sözlüğü,** Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2009.
SİNANOĞLU, Mustafa, "İbadet", **TDV İslam Ansiklopedisi,** İstanbul, 1999, C 19, ss. 233-235.
SİNANOĞLU, Mustafa, "İznik Konsili, **TDV İslam Ansiklopedisi,** İstanbul, 2001, C 23, ss. 549-552.
SOYSALDI, H. Mehmet, "Kur'an Semantiği Açısından Takva", **Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,** S 1, ss. 21-42, 1996.
ŞAHİN, Musa Süreyya, "Cennet", **TDV İslam Ansiklopedisi,** İstanbul, 1993, C 7, ss. 376-386.
TABERİ, **Cami'ul-Beyan fi Tefsiri'l-Kur'an**, Hisar Yayınevi, İstanbul, 2021.

TDK Türkçe Sözlük, TDK Yayınları, Ankara, 1998.
TİRMİZİ, Ebu İsa Muhammed bin İsa bin Sevra, **Sünen,** Mustafa el-Halebî Baskısı, C 1-5, 1975.
Yazım Kılavuzu, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2012.
TOPALOĞLU, Bekir, "Ahiret", **TDV İslam Ansiklopedisi,** İstanbul, 1988, C 1, ss. 543-548.
TOPALOĞLU, Bekir, "Muhammed", **TDV İslam Ansiklopedisi,** Ankara, 2020, C 30, ss. 406-421.
TOPALOĞLU, Aydın, "Teizm", **TDV İslam Ansiklopedisi,** İstanbul, 2011, C 40, ss. 332-334.
TOPRAK, Süleyman, "Kabir", **TDV İslam Ansiklopedisi,** İstanbul, 2001, C 24, ss. 37-38.
TOPRAK, Süleyman, **Ahirete İman,** Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2015.
TOPRAK, Süleyman, "Mizan", **TDV İslam Ansiklopedisi,** Ankara, 2020, C 30, ss. 211-212.
TÜMER, Günay, "Âyin", **TDV İslam Ansiklopedisi,** İstanbul, 1991, C 4, ss. 248-250.
TÜMER, Günay, KÜÇÜK, Abdurrahman, **Dinler Tarihi,** Ocak Yayınları, Ankara, 2002.
ULUDAĞ, Süleyman, "Amel", **TDV İslam Ansiklopedisi,** İstanbul, 1991, C 3, ss. 13-16.
YARAN, Cafer Sadık, **Kötülük ve Theodise,** Vadi Yayınları, Ankara, 1997.
YAŞAROĞLU, M. Kâmil, "Namaz", **TDV İslam Ansiklopedisi,** İstanbul, 2006, C 32, ss. 350-357.
YAVUZ, Yusuf Şevki; ÇETİN, Abdurrahman, "Ayet", **TDV İslam Ansiklopedisi,** İstanbul, 1991, C 4, ss. 242-244.
YAVUZ, Yusuf Şevki, "Ba's", **TDV İslam Ansiklopedisi,** İstanbul, 1992, C 5, ss. 98-100.
YAVUZ, Yusuf Şevki, "Hidayet", **TDV İslam Ansiklopedisi,** İstanbul, 1998, C 17, ss. 473-477.
YAZIR, Elmalılı Muhammed Hamdi, **Hak Dini Kur'an Dili,** C 2, Azim Dağıtım, İstanbul, tarihsiz.
YILDIZ, Harun, "Alevi Geleneğinde Ölüm ve Ölüm Sonrası Törenler ve Ritüeller", **Türk Kültürü ve Hacı Bektaş-ı Veli Araştırma Dergisi**, S 42, s. 101-118, 2007.
YÜKSEL, Emrullah, "Hesap", **TDV İslam Ansiklopedisi,** İstanbul, 1998, C 17, ss. 240-242.
ZARİFOĞLU, Cahit, **Şiirler,** Beyan Yayınları, İstanbul, 2021.
Kaynakça TDK'ya göre düzenlenmiştir.

Kitaba ait görsel kaynakçaya, genel ağ kaynakçasına ve e-içerik kaynakçasına bu karekoddan ulaşabilirsiniz.

25°D
30°D
35°D
40°D
45°D
40°K
35°K
ROMANYA
Bükreş
Tuna N.
UKRAYNA
RUSYA FEDERASYONU
HAZAR DENİZİ
Sofya
BULGARİSTAN
K A R A D E N İ Z
GÜRCİSTAN
Tiflis
Sinop
Edirne
Kırklareli
Bartın
Zonguldak
Kastamonu
ACARA Ö.C.
Artvin
Kura N.
Ardahan
ERMENİSTAN
AZERBAYCAN
YUNANİSTAN
Tekirdağ
İstanbul
Samsun
Rize
Trabzon
Ordu
Giresun
Kocaeli
Düzce
Karabük
Çankırı
Amasya
Kızılırmak N.
Çoruh N.
Kars
Erivan
Gökçeada
Yalova
Sakarya
Bolu
Çorum
Tokat
Yeşilırmak N.
Gümüşhane
Bayburt
Çanakkale
Bozcaada
Bursa
Bilecik
Sakarya N.
Ankara
Erzincan
Erzurum
Iğdır
Ağrı
NAHÇIVAN Ö.C. (AZERBAYCAN)
Balıkesir
Eskişehir
Yozgat
Sivas
Aras N.
Kütahya
Kırıkkale
Kırşehir
Tunceli
Bingöl
Muş
Manisa
Afyonkarahisar
Tuz Gölü
Elâzığ
Van Gölü
Van
Atina
Uşak
Nevşehir
Kayseri
Malatya
Bitlis
İzmir
Aksaray
Urumiye Gölü
Aydın
Konya
Adıyaman
Diyarbakır
Siirt
Batman
Hakkâri
Denizli
Isparta
Niğde
Kahramanmaraş
Dicle N.
Şırnak
İ R A N
Muğla
Burdur
Mardin
Karaman
Ceyhan N.
Osmaniye
Gaziantep
Şanlıurfa
Antalya
Adana
Mersin
Kilis
Göksu N.
Hatay
Asi N.
Fırat N.
Dicle N.
KUZEY KIBRIS TÜRK CUMHURİYETİ
Erenköy
Lefkoşa
S U R İ Y E
I R A K
GÜNEY KIBRIS RUM YÖNETİMİ
LÜBNAN
Beyrut
Şam
Bağdat
A K D E N İ Z
L İ B Y A
Tel Aviv
FİLİSTİN
Batı Şeria
Doğu Kudüs
FİLİSTİN
Gazze Şeridi
İSRAİL
M I S I R
Nil N.
Süveyş K.
TÜRKİYE'NİN MÜLKİ İDARE BÖLÜMLERİ İLE KARA VE DENİZ KOMŞULARI HARİTASI
BAŞKENT
Ankara
İL MERKEZİ
Elâzığ
GÖL
ÜLKE SINIRI
ÖZERK BÖLGE SINIRI
AKARSU
0 50 100 200 300 400
km
Harita Genel Müdürlüğü tarafından üretilmiştir.

TÜRK DÜNYASI HARİTASI
Bağımsız Türk Devletleri
Türk Cumhuriyetleri, Türk Bölgeleri
Türk Toplulukları
0 250 500 1.000 1.500 2.000 km
TÜRK CUMHURİYETLERİ, TÜRK BÖLGELERİ
1 GAGAVUZ YERİ
2 KARAÇAY-ÇERKESYA
3 KABARDİN-BALKARYA C.
4 DAĞISTAN C.
5 ÇUVAŞİSTAN C.
6 TATARİSTAN C.
7 BAŞKURT C.
8 KARAKALPAKİSTAN C.
9 ALTAY C.
10 HAKASYA C.
TÜRK TOPLULUKLARI
a Avrupa'daki Türkler
b Kosova Türkleri
c Yunanistan Türkleri
ç Bulgaristan Türkleri
d Romanya Türkleri
e Suriye Türkmenleri
f Irak Türkmenleri
g İran Türkleri
h Afganistan Türkmenleri
ı Pakistan Türkmenleri
i Hindistan Türkmenleri
j Çin H. C. Türkleri
k Moğolistan Türkleri
l Rusya Federasyonu Türkleri
ÜLKE KISALTMALARI
ARNAVUTLUK ARN
BELÇİKA BEL
BOSNA - HERSEK BH
GÜNEY KIBRIS RUM YÖNETİMİ GKRY
HIRVATİSTAN HRV
İSVİÇRE İSV
KARADAĞ KRD
KOSOVA KSV
KUZEY KIBRIS TÜRK CUMHURİYETİ KKTC
KUZEY MAKEDONYA KMKD
LİHTENŞTAYN LİH
SIRBİSTAN SRB
Norveç Denizi
Barents Denizi
Kara Denizi
Bering Denizi
Ohotsk Denizi
Baltık Denizi
Kuzey Denizi
Akdeniz
Karadeniz
Hazar Denizi
Kızıldeniz
Umman Denizi
Yemen Denizi
Marmara Denizi
Adriyatik Denizi
Tiren Denizi
Ege Denizi
İZLANDA
NORVEÇ
İSVEÇ
FİNLANDİYA
DANİMARKA
BİRLEŞİK KRALLIK
İRLANDA
HOLLANDA
BELÇİKA
FRANSA
ALMANYA
POLONYA
BELARUS
UKRAYNA
MOLDOVA
ROMANYA
MACARİSTAN
SLOVAKYA
AVUSTURYA
ÇEKYA
İSVİÇRE
SLOVENYA
HIRVATİSTAN
BOSNA-HERSEK
SIRBİSTAN
KOSOVA
ARNAVUTLUK
BULGARİSTAN
YUNANİSTAN
İSPANYA
PORTEKİZ
İTALYA
FAS
CEZAYİR
TUNUS
LİBYA
MISIR
NİJER
ÇAD
SUDAN
SURİYE
IRAK
İRAN
SUUDİ ARABİSTAN
KUVEYT
KATAR
BİRLEŞİK ARAP EMİRLİKLERİ
UMMAN
YEMEN
AFGANİSTAN
PAKİSTAN
HİNDİSTAN
BANGLADEŞ
ÇİN HALK CUMHURİYETİ
SİNCAN UYGUR ÖZERK BÖLGESİ
TÜRKİYE
GÜRCİSTAN
AZERBAYCAN
ERMENİSTAN
TÜRKMENİSTAN
KAZAKİSTAN
ÖZBEKİSTAN
TACİKİSTAN
KIRGIZİSTAN
RUSYA FEDERASYONU
SAHA (YAKUT) C.
TUVA C.
MOĞOLİSTAN
Moskova
Kiev
Minsk
Varşova
Helsinki
Stockholm
Oslo
Paris
Berlin
Madrid
Lizbon
Cebelitarık B.
Ankara
İstanbul
Lefkoşa KKTC
GKRY
Şam
Ammam
Bağdat
Tahran
Kabil
İslamabad
Aşkabat
Taşkent
Bişkek
Astana
Ulanbator
Pekin
Yeni Delhi
Dakka
Riyad
Doha
Abu Dabi
Muskat
Sana
Trablus
Kahire
Amman
Kudüs
Lefkoşa
Erivan
Bakü
Tiflis
Soçi
Volgograd
Astrahan
Samara
Kazan
Perm
Ekaterinburg
Omsk
Novosibirsk
Krasnoyarsk
Irkutsk
Yakutsk
Magadan
Vladivostok
Khabarovsk
Petropavlovsk-Kamçatski
Anadyr
Murmansk
Arkhangelsk
Vorkuta
Salehard
Norilsk
Tiksi
Dikson
Ob N.
Yenisey N.
Lena N.
Indigirka N.
Kolyma N.
Pechora N.
Usa N.
Irtiş N.
Ural N.
Volga N.
Don N.
Dinyeper N.
Tuna N.
Nil N.
Fırat N.
Dicle N.
Seyhan N.
Ceyhan N.
Sarısu N.
Hotan N.
Sarı N.
Ganj N.
Brahmaputra N.
Ladoga G.
Onega G.
Finlandiya G.
Baykal G.
Hulun G.
Balkaş G.
Aral G.
Kırım G.
Cebelitarık B.
Biscay B.
Hudut B.
Umman B.
Aden G.
Kızıldeniz
Basra K.
Hürmüz B.
Sarıkamış T.
Ural Dağları
Kafkas Dağları
Hindikuş Dağları
Himalaya Dağları
Tanrısız Bölge
Jammu ve Keşmir
Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
30°B 20°B 10°B 0° 10°D 20°D 30°D 40°D 50°D 60°D 80°D 100°D 120°D 130°D 140°D 150°D 160°D 170°D 180°
40°K 30°K 20°K 10°K
30°D 40°D 50°D 60°D 70°D 80°D 90°D 100°D 110°D 120°D

Bu kitaba sığmayan daha neler var!

eba
www.eba.gov.tr

Karekodu okut, bu kitapla ilgili EBA içeriklerine ulaş!

Teknoloji Yolculuğumuz

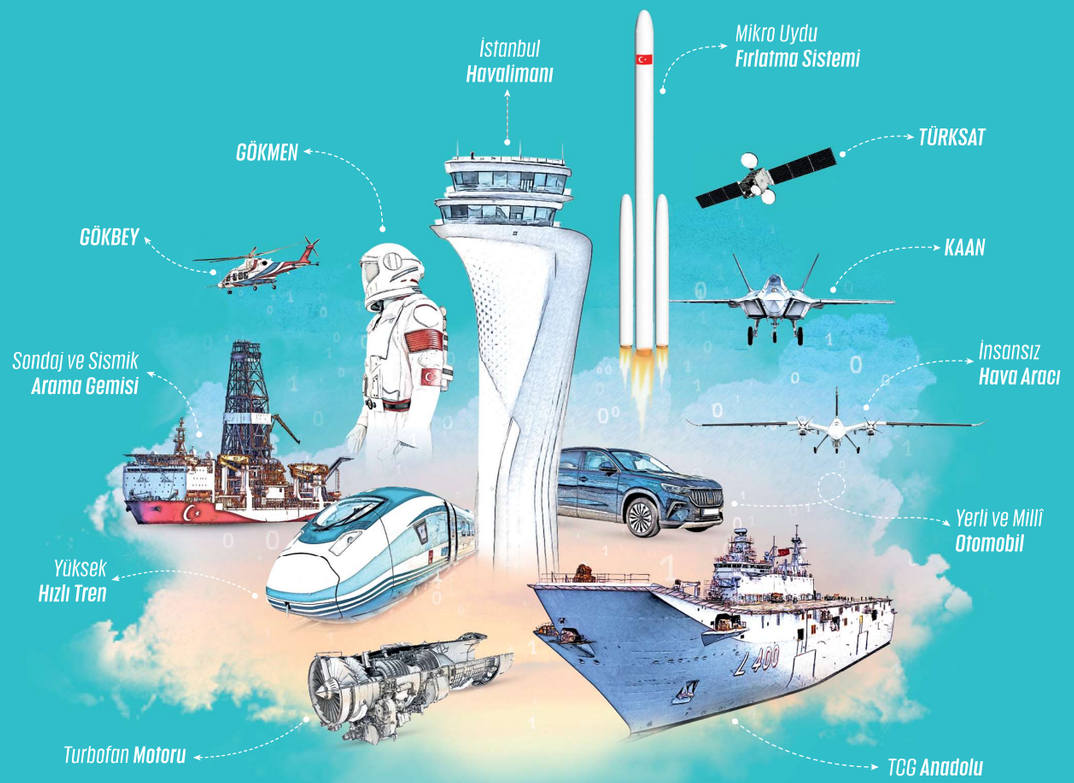

BU DERS KİTABI MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞINCA ÜCRETSİZ OLARAK VERİLMİŞTİR.
PARA İLE SATILAMAZ.

Bandrol Uygulamasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğin Beşinci Maddesinin İkinci Fıkrası Çerçevesinde Bandrol Taşıması Zorunlu Değildir.

ORTAÖĞRETİM DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ 11. SINIF DERS KİTABI

T.C. MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI | ORTAÖĞRETİM | DERS KİTABI

DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ

11. SINIF